

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

SAHÂBE-İ KİRÂM'IN HZ. PEYGAMBER İÇİN
YAZDIKLARI MERSİYELER

ABDULLAH MUAZ GÜVEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET YILMAZ

KONYA - 2017



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü





YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdullah Muaz GÜVEN
	Numarası	098110041003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı / Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet YILMAZ
	Tezin Adı	Sahâbe-i Kirâm'ın Hz. Peygamber İçin Yazdıkları Mersiyeler

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Sahâbe-i Kirâm'ın Hz. Peygamber İçin Yazdıkları Mersiyeler* başlıklı bu çalışma *28/02/2017* tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Ahmet YILMAZ	
2	Doç. Dr.	Ahmet GÜZEL	
3	Doç. Dr.	Hikmet ATIK	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdullah Muaz GÜVEN		
	Numarası	098110041003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı / Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Sâhâbe-i Kirâm'ın Hz. Peygamber İçin Yazdıkları Mersiyeler			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin adı Soyadı: Abdullah Muaz GÜVEN
İmzası:

Muaz



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdullah Muaz GÜVEN		
	Numarası	098110041003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslâm Tarihi ve Sanatları / Türk-İslâm Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet YILMAZ		
Tezin Adı	Sahâbe-i Kirâm'ın Hz. Peygamber İçin Yazdıkları Mersiyeler			

Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında mersiye; terim olarak ölen bir kimsenin ölümünün ardından söylenen ve yazılan edebî ağıtları ifade eder. Mersiyeler, ölen kişinin hayatta iken sahip olduğu erdemleri; ailesi ve milleti için, dîni ve devleti için ifade ettiği anlamları, yaptığı, yapmak istediği ve yapılmasını istediği güzel şeyleri anlatan ve aktaran eserlerdir. Ölen kişiye karşı sevgi ve saygı duyan acılı akrabaları ve sevdikleri, tarihin her devrinde zamansız geldiğine inanılan ölümün acısı ve etkisiyle mersiyeler söylemişlerdir.

Hz. Peygamber, Hicretin 11. yılında, yani Milâdi 632 tarihinde vedâ haccı sonunda yakalandığı ateşli bir hastalıktan kurtulamayarak vefat etmiştir. Sahâbe-i Kirâm, Hz. Peygamber'in vefatı sebebiyle derinden etkilenmiş ve onlar içinde azımsanmayacak sayıda sahâbî duygularını mersiyelerle ifade etmiştir. Bu çalışmada Hz. Peygamber için sahâbe tarafından yazılan mersiyeleri inceleyerek mersiye türünün İslâmiyetle beraber inkıtaya uğramadığını, aksine ilk dönemde de dahi yaygın şekilde örneklendirildiğini ortaya koymaya gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Mersiye, Hz. Peygamber, Sahâbe, Şiir

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Abdullah Muaz GÜVEN		
	Student Number	098110041003		
	Department	Islamic History And Arts / Turkish-Islamic Literature		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet YILMAZ		
Title of the Thesis/Dissertation	The Elegies Written by Companions of Prophet Muhammed For Prophet			

As a literary term elegy in Arab, Persian, and Turkish literatures means literary laments which is written and told for the person who died. Elegies or dirges are works which transferred the virtues that the deceased person's life and what the deceased person means for his state, nation and family. Elegy called after a dead person can be met everywhere from the most primitive societies to the best developed ones.

Decease of Hadrat Prophet Muhammed (s.a.a.w.) is extremely important event regarding to Islamic history. Because ending of his invitation life for 23 years. He died in 632 (in the 11 year of the hijrah) and it was time for Prophet Muhammed to get rid of these world sufferings. Muslims were deeply affected because of his death. After the prophet's death, people told their feelings about him with Qasidas, gazelles and elegies. In this research, we will search the elegies composed by companions for Prophet.

Keywords: Elegies, Prophet , Companions, Poem.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR.....	vi
TRANSLİTERASYON İŞARETLERİ	vii

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ VE ARAŞTIRMADA KULLANILAN YÖNTEM ÜZERİNE

1. Konunun Tespiti, Amacı Ve Önemi	1
2. Araştırmada Kullanılan Yöntem.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN VEFATI

1. Hz. Peygamber'in Vefatı Öncesinde Yaşanan Olaylar.....	9
1.1. Veda Haccı.....	9
1.2. Hz. Peygamber'in Hastalık Süreci	11
2. Hz. Peygamber'in Vefatı ve Sonrasında Yaşananlar.....	15
2.1. Vefatı.....	15
2.2. Hz. Peygamber'in Vefatının Hemen Akabinde Yaşananlar	16
2.3. Halife Seçimi.....	18
2.4. Hz. Peygamber'in Techiz ve Tekfini	21
2.5. Cenaze Namazının Kılınması ve Defin.....	22
3. Hz. Peygamber'in Vefatının Sahâbe Üzerindeki Etkileri.....	23
3.1. Hz. Peygamber'in Vefatının Dinî, Siyasî ve Sosyal Açıdan Etkileri.....	23
3.2. Hz. Peygamber'in Vefatının Bireysel Açıdan Etkileri.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

SAHÂBE-İ KİRÂM'IN HZ. PEYGAMBER İÇİN YAZDIKLARI MERSİYELER

1. Doğu Edebiyatında Mersiye	31
1.1. Arap Edebiyatında Mersiye	32
1.2. Fars Edebiyatında Mersiye.....	35
1.3. Türk Edebiyatında Mersiye.....	36
2. Sahâbe-i Kirâm'ın Hz. Peygamber İçin Yazdıkları Mersiyeler.....	37
2.1 Hulefâ-yı Râşidîn'in Hz. Peygamber İçin Yazdığı Mersiyeler	40
2.1.1. Hz. Ebû Bekir'in Mersiyeleri	41
2.1.2. Hz. Ömer'in Mersiyeleri	49
2.1.3. Hz. Ali'nin Mersiyeleri	53
2.2. Akrabalarının Hz. Peygamber İçin Yazdığı Mersiyeler.....	60
2.2.1. Âtike bint-i Abdülmuttalib'in Mersiyeleri	61
2.2.2. Ebû Süfyan el-Hâşimi'nin Mersiyesi	66
2.2.3. Ervâ bint-i Abdülmuttalib'in Mersiyeleri.....	68
2.2.4. Hz. Fâtıma'nın Mersiyeleri	72
2.2.5. Hind bint-i Hâris'in Mersiyesi	81
2.2.6. Hind bint-i Üsâse'nin Mersiyeleri.....	82
2.2.7. Safiyye bint-i Abdülmuttalib'in Mersiyeleri.....	87
2.2.8. Ümmü Seleme'nin Mersiyesi.....	99
2.3. Diğer Sahâbîlerin Hz. Peygamber İçin Yazdığı Mersiyeler.....	101
2.3.1. Abdullah b. Mâlik El-Erhabî'nin Mersiyesi.....	101
2.3.2. Abdullah b. Seleme el-Hemdânî'nin Mersiyesi	102

2.3.3. Abdullah b. Üneys'in Mersiyesi.....	103
2.3.4. Âmir b. Tufeyl'in Mersiyesi.....	106
2.3.5. Amr b. Sâlim el-Huzâî'nin Mersiyesi	106
2.3.6. Âtike bint-i Zeyd'in Mersiyesi	107
2.3.7. Ebu'l-Heysen Mâlik b. et-Teyyihân'ın Mersiyesi.....	109
2.3.8. Ebû Züeyb el-Hüzelî'nin Mersiyesi	112
2.3.9. Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri	114
2.3.10. Ka' b b. Mâlik'in Mersiyeleri	135
2.3.11. Merrân el-Hemdanî'nin Mersiyesi	139
2.3.12. Sâlim b. Züheyr'in Mersiyesi	140
2.3.13. Sevâd b. Kârib'in Mersiyesi	140
2.3.14. Ümmü Eymen'in Mersiyesi	143
2.3.15. Zibrikân b. Bedr'in Mersiyesi	145
2.4. Sahâbe Mersiyelerinin Şekil ve İçerik Bakımından Genel Özellikleri	146
SONUÇ.....	150
MERSİYE TERİMLERİ LÜGATÇESİ	153
KAYNAKÇA	159

ÖNSÖZ

Allah'ın ismiyle, Allah'a hamd ve Hz. Peygamber'e salât ederek; ilim ve hikmet yolunda gayret göstermiş ulemâ ve üdebâyâ minnet duygusu ve rahmet temennisiyle...

Hız. Peygamber'in dünyayı teşrifinden günümüze kadar oluşturduğu etki, insanlık tarihinde herhangi bir insanın yaşantısı ya da ortaya koyduğu kuralların etkisiyle kıyaslanamayacak derecede büyük ve kapsamlıdır. Hayat ve öğretisini temel olarak ortaya çıkan ilim dallarıyla; kendisine duygusal yönden bağıllık neticesinde ortaya çıkan edebî tür ve ürünlerin nicelik ve niteliği bu durumu göstermeye kâfidir.

Doğumundan vefatına kadar geçen süreç ideal dünya hayatı olarak kabul edildiği için Müslümanlar, Hz. Peygamber'in hayatını en iyi örnek olması yönüyle öğrenmeye ve öğrendiklerini yaşamaya gayret ederler. Bu konuda en iyi yöntem ve araç her zaman edebiyat olmuştur. Öğretinin ahenkle ve güzellikle aktarılması, bilginin kalıcılığını sağladığı gibi gönüllere yerleşmesini de sağlar. Hz. Peygamber'in doğumu, risâleti, hicreti, savaşları, mîrâcı ve vefatı hakkında bütüncül olarak tarihî ve edebî eserler telif edildiği gibi bu safhaların her birini ayrı ayrı ele alan müstakil eserler de telif edilmiştir. Araştırmamız, bu bağlamda Hz. Peygamber'in vefatını konu alan edebî ürünlerle ilgilidir.

Bu çalışmada, Hz. Peygamber'in vefatının öncesi ve sonrasıyla tarihî açıdan ele alınması akabinde onunla aynı çağda yaşama şerefini taşıyan sahâbenin Hz. Peygamber'in vefatı sebebiyle yaşadığı duyguları aktaran mersiyeler; bu mersiyelerin tercümeleleri ve tahlilleri yer almaktadır. Genelde İslâmi ilimler sahasında -vefat sonrasında Hz. Peygamber'in yerine geçecek kişinin kim olması gerektiğiyle ilgili olarak- hilâfet tartışması alanına sıkıştırılan bu sürecin çok dikkate alınmayan duygusal ve edebî bir yönü vardır. Sahâbenin Hz. Peygamber'den ayrı kalma sebebiyle yaşadıkları acı ve hüznü göz ardı ederek, bu olayı sadece siyasî bir vâkıa olarak değerlendirmenin yanlış olduğu kanaatimiz, mersiyeler üzerinde yapmış olduğumuz bu çalışmayla destek bulacaktır. Araştırmamızla bu vâkıanın edebî yönünü ortaya koymaya çalışacağız.

Bu niyetle başlanılan araştırma sürecinde yardımları ve hoşgörülerini sebebiyle aileme ve başta Doç. Dr. Ahmet GÜZEL, Doç. Dr. Hikmet ATİK, Yrd. Doç. Dr. Murat

AK ve Arş. Gör. Ayşe PARLAKKILIÇ MUCAN olmak üzere kıymetli hocalarıma şükranlarımı sunarım. Çalışma öncesinde konunun tespiti ve kaynakların temini; çalışma sürecinde de yol gösterme ve cesaretlendirme şeklindeki maddî ve manevî tüm destekleri sebebiyle danışman hocam Prof. Dr. Ahmet YILMAZ'a teşekkür ederim.

Abdullah Muaz GÜVEN

KONYA – 2017

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.md.	: Adı Geçen Madde
a.g.mk.	: Adı Geçen Makale
AÜTAED	: Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
bk.	: Bakınız.
b.	: bin, ibn-i
c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
KSÜİFD	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
şrh.	: Şerh eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: Tercüme eden
t.y.	: Basım tarihi yok
Ünv.	: Üniversite
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınevi
vol.	: Volume

TRANSLİTERASYON İŞARETLERİ

ﺹ	ء
ﺱ	ﺵ
ﮦ	ﺢ
ﮧ	ﺦ
ﺯ	ﺫ
ﺶ	ﺺ
ﺪ	ﺯ
ﺗ	ط
ﺰ	ظ
ﺻ	ع
ﻐ	غ
ﻚ	ق
^	Uzatma İşareti

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ VE ARAŞTIRMADA KULLANILAN YÖNTEM ÜZERİNE

1. KONUNUN TESPİTİ, AMACI VE ÖNEMİ

Hız. Peygamber'in hayatı başta hadis, İslâm hukuku ve İslâm tarihi olmak üzere pek çok ilim dalının temel ilgi alanı olagelmıştır. Bunda; dini doğru öğrenme, anlama ve yaşama arzusunun yanı sıra Hız. Peygamber'e yönelik duygusal bağın da çok büyük etkisi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Geniş mânâda İslâm edebiyatı ve özelde Türk edebiyatı da bu iki açıdan yani hem dini öğrenme ve anlama hem de Hız. Peygamber'e yönelik duygusal bağlılık yönünden Hız. Peygamber'in hayatını çeşitli vesilelerle kendi ürünlerinin en temel konularından biri hâline getirmiştir. Hız. Peygamber'in doğumundan ölümüne kadar geçen süreçteki her bir dönüm noktası, edebî bakış açısıyla ele alınmış ve pek çok farklı edebî üründen oluşan geniş bir külliyyât ortaya çıkmıştır.

Türk-İslâm edebiyatı külliyyâtı içerisinde Hız. Peygamber'in vefatının ifade edilişi, şair ve ediplerin ona olan bağlılıkları çevresinde vefat ve ayrılık hususlarını aktarış biçimleri, araştırmamızın ana konusunu oluşturmaktadır. Bu araştırmaya; Hız. Peygamber'in doğumunu konu alan mevlid türü eserlerin, ona yönelik övgüleri içeren na'ların, edebiyat ve kültür sahamızdaki yaygınlığı yanında "Hız. Peygamber'in vefatına dair edebî ürünlerin ne durumda olduğu" sorusunu sorarak başladık. Hız. Peygamber'in vefatından günümüze bu konunun eserlerimize yansıma durumunu ele aldığımızda, Hız. Peygamber'i konu alan diğer edebî türlere göre daha geri plânda bırakılmış bir alanla karşılaştığımızı söyleyebiliriz. Bununla birlikte mevlid ve manzum siyer-i Nebi gibi bazı türlerin içinde bir bölüm olarak ya da müstakil eser olarak pek çok vefat-ı Nebi türü esere rastlamak mümkündür. Ancak bu eserlerin nicelik bakımından diğer türlere göre geride kalmasında İslâm dininin hükümleriyle birlikte ölüm olayı sonrasındaki uygulamalara gelen kısıtlamaların ve Hız. Peygamber'e ölümü yakıştıramamanın, onu sürekli yaşıyor olarak addetme duygusunun da payı olduğu genel kanıdır. Onun ayrılığını ve ondan ayrı olmanın

acısını anlatan pek çok edebî ürünün, müellifi tarafından mersiye gibi ölümü çağrıştıran adlandırmalar yerine methiye ve na't gibi başlıklarla kaleme alındığı görülür.

İslâm edebiyatı içerisinde Hz. Peygamber'in vefatını konu alan eserleri incelemek ve bu konunun işlenişini araştırmak için çıktığımız bu uzun yolun ilk adımında, sahâbenin onun vefatı sonrasında sergilediği tavrı, yaşadığı duygusal hâlleri ve bu hâllerin şiire yani mersiyelere yansımalarını ele almaya çalışacağız. Zira dini öğrenmede ve yaşamada olduğu gibi, kültürel hususlarda da Hz. Peygamber'den sonra sahâbenin örnekliliğinin önemli bir unsur olduğu aşikârdır. Türk şair ve müellifleri, tarih boyunca yazdıkları eserlerde farklı içerik ve şekillerle Hz. Peygamber'e olduğu gibi sahâbeye de büyük bağlılık gösterdiklerini hissettirmişler;¹ pek çok konuda olduğu gibi Hz. Peygamber'in vefatını anlatırken de sahâbenin anlatımına müracaat etmiş, onların şiirlerindeki nesnel tarihî bilgilerin yanı sıra duygusal ifade biçimlerini ve benzetmeleri, kendi duygularının aktarımında kullanmayı uygun görmüşlerdir. Bu sebeple Hz. Peygamber için yazılmış mersiyeler, Türk-İslâm edebiyatı bünyesinde yer alan ve Hz. Peygamber'in vefatını konu edinen eserler için ilk etkileyici unsurlar olmaları yönüyle büyük öneme sahiptir. Türk-İslâm edebiyatında vefat-ı Nebi türü üzerine yapılması gereken geniş bir çalışmaya giriş mesabesinde olmasını ümit ederek araştırmamızın konusunu “Sahâbe-i Kirâm'ın Hz. Peygamber İçin Yazdıkları Mersiyeler” olarak sınırlandırıyoruz. Bu sınırlandırma sebebiyle konumuz, Türk-İslâm edebiyatı alanının merkezinde yer almıyor gibi düşünülebilir. Ancak, Türklerin İslâmiyet'i kabulüyle beraber edebiyat ve şiirde gerçekleşen dönüşümde İslâm'ın getirdiği düzenlemelerin doğru algılanıp algılanmadığı ve doğru uygulanıp uygulanmadığı hususunda ilk dönemin örnekleriyle ilgili yeni veriler ortaya koyması yönüyle bu çalışma, alanımıza hizmet etmesi ihtimaliyle değerli kabul edilebilir. Bu hususun Türk-İslâm edebiyatında oluşturduğu etkilerin ise daha kapsamlı bir çalışmayla ortaya konması gerekmektedir.

¹ Ali Çavuşoğlu, “İslâmi Türk Edebiyatının İlk Ürünlerinde Hulefâ-yı Râşidîn”, *İstem*, Konya 2005, sy. 6, s. 237.

Bu konuyu araştırmamızdaki amaçlarımızı Şöyle açıklayabiliriz:

Öncelikle, sahâbenin yazdığı mersiyelerin henüz müstakil bir eserde Türkçe olarak bütünüyle bir araya getirilmemiş olmasına binâen böyle bir çalışmanın hazırlanması gerekmektedir. Arapça olarak ise sahâbe dönemi özelinde bir çalışmaya rastlamadığımızı belirtelim. İlk dönemden itibaren telif edilen başta İslâm tarihi kaynakları, biyografik içerikli tabakâtlar ve sahâbeye ait Őiirlerin toplandığı dîvanlar olmak üzere pek çok eser, farklı sayıda mersiye yer verirken, sadece bu konuyu ele alan ve kapsayıcı niteliğe sahip derli toplu bir eserin oluşturulmamış olması nedeniyle bu mersiyeleri farklı kaynaklar yerine tek bir kaynakta toplamayı amaçladık.

Ayrıca Hz. Peygamber'in vefatı konusunun geri plânda bırakılma gerekçeleri şeklinde yukarıda zikrettiğimiz iki hususun yani İslâm'ın cenaze ritüellerine getirdiği sınırlamalar ile Hz. Peygamber'e ölümü yakıştıramama duygusunun sahâbe tarafından mersiye yazmaya engel bir durum olarak değerlendirilmediğini ortaya koymak da amaçlarımız arasındadır. Hz. Peygamber'e ölümü yakıştırmamak sebebiyle onun vefatını mevzûbahis etmemek ya da mersiye yazmayı İslâm dışı bir davranış olarak kabul etmek gibi düşüncelerin sahâbe uygulamasıyla çeliştiğini örneklerle ortaya koymayı amaçlıyoruz. İlk gerekçe için diyebiliriz ki, Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında gösterdiği duygusal tavırla hatırlanan Hz. Ömer'e ait iki adet mersiyenin var oluşu, Hz. Peygamber'i her Őeyden çok sevmek ile ondan ayrılmanın acısını Şiirle ifade etmek arasında bir tezat bulunmadığına örnek olarak yeterlidir. Bu iddianın tam aksine Hz. Peygamber'e yönelik sevgi ve manevî bağlılığın, fizikî birlikteliğin sona ermesiyle daha da büyük boyutlara ulaştığını, Şiddetli bir iştiyak ve özleme dönüştüğünü en iyi şekilde gösteren örnekler mersiyelerdir.

İkinci gerekçe yani mersiye yazmanın İslâm dini tarafından yasaklanmış bir davranış olduğu düşüncesinin ise yirmi altı sahâbînin altmış dört adet mersiye yazmış olmasıyla ürüdüğu ortadadır. Bu durumun izhâr olması amacıyla bu mersiyeleri incelemeyi gerekli buluyoruz.

Önemi açısından araştırmamızı değerlendirdiğimizde diyebiliriz ki bu araştırma; İslâm'ın Şiire yaklaşımı ve kültürle doğrudan bağlantılı olan, aynı zamanda ölüm teması çevresinde oluşun bir edebî türün varlığının İslâm'la beraber geçirdiği değişim

açısından ehemmiyet arz etmektedir. Köklü bir kültüre dayanan Arap şiirinde İslâm'ın gelişyle ölüme bakışın ne şekilde değiştiğini görebilmemiz, dolayısıyla ölüme ilgili edebî bir tür olan mersiye'nin İslâm'la geçirdiği değişim ve bu değişimin Türk-İslâm edebiyatına yansımalarının aslıyla ne denli uyumlu olduğunun tespiti, bu araştırmayla mümkün olabilecek durumlardandır. Öte yandan Türk edebiyatının mersiye ile ilgili temel kaynaklarına baktığımızda türün tarihî gelişimine dair bilgiler sunulurken sahâbe mersiyelerine hemen hemen hiç yer verilmemiş olması, araştırma konumuzu daha anlamlı hâle getirmektedir. İslâm'la tanışmaları sonrasında Türkler, edebî ürünlerini genellikle Fars etkisiyle ortaya koydular. Bununla birlikte Fars edebiyatının da büyük ölçüde etkilendiği Arap edebiyatı bu coğrafyadaki tüm edebiyat sahasında temel kaynak olarak görülmüştür. Türk toplumu, sadece iman ve ibadet hususlarında değil sosyal ve kültürel hayatın her bir noktasında İslâm kültürünü benimsediği gibi edebiyatını da bu çerçeveye göre düzenlemiştir.² Bu süreçte Arapça, Türk edebiyatı açısından önem kazanmış, bilinmesi elzem bir dil olarak kabul edilmiş; aynı şekilde Arap şiiri de tüm edebî türlerin oluşmasında etkili olduğu gibi İslâmiyet öncesinde "Sagu" olarak ifade edilen mersiye türünü de etkilemiştir. Bu etkiyi tespit etmede araştırmamızın faydalı olmasını ümit ediyoruz.

Araştırmamızın edebî ve kültürel açıdan arz ettiği bir başka önem de, mersiye türünün tarihî ve insanî bir gerçeklik oluşu ve insanlık tarihi açısından kaynaklık yapmasıyla ilgilidir. Mersiye'nin vefat olayıyla ilgili tarih kitaplarında bahsedilmeyen nüans denilebilecek tarihî verileri içerebildiği gibi insanî ilişkiler açısından da farklı yorumlara imkân tanıyacak kültürel, siyasî ve sosyal unsurları da bünyelerinde barındırır. Araştırmamızda sunacağımız bazı mersiye'de günümüz din anlayışı perspektifi açısından farklı bir yere konumlandırılan bazı durum ve davranışların sahâbe sözü ve davranışı olarak dikkat çekici ifadelerle yer aldığını bu ifadelerin tahlilini yaparken daha net bir şekilde göreceğiz.

Ancak bunlardan ziyade araştırmamızın en önemli yönü, Hz. Peygamber'le aynı havayı teneffüs etme ve aynı ortamda bulunma imkânını yaşadığı gibi Hz.

² Mehmet Akkuş, "Arap ve Türk Edebiyatında Dîni Edebiyatın Müsterekleri", *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Sütun Yay., İzmir 2012, s. 271.

Peygamber’den ayrılmanın acısını da yaşayan tek zümre olan sahâbenin, bu durumda hissettiklerini ortaya koyması olacaktır. Böylece dinî, siyasî, sosyal ve bireysel açıdan Hz. Peygamber’in vefatıyla yaşanmaya başlayan duyguların mersiyelerdeki izdüşümlerinin gün yüzüne çıkması sağlanmış olacaktır.

Hem İslâm tarihi hem de edebiyat sahasında büyük önem taşıdığını düşündüğümüz bu konuyla ilgili; tarih açısından doğru bilgilenme, edebî olarak da vefat sonrası hissedilen duyguları anlayabilme ve mersiye türünün önemini gündeme getirebilme hususlarındaki amaçlarımıza bu çalışmayla ulaşabileceğimizi ümit ediyoruz.

2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN YÖNTEM

Araştırmamız, tasnif açısından tarihî süreçte Hz. Peygamber’in vefatı ve Hz. Peygamber için sahâbe devrinde yazılmış mersiyeler şeklinde iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öncesi ve sonrasıyla Hz. Peygamber’in vefatı tarihî süreç açısından değerlendirilecektir. İkinci bölümde ise ilk olarak Arap, Fars ve Türk edebiyatında mersiye türünün genel özelliklerinin ifade edilmesi akabinde Hz. Peygamber için yazılan mersiyelerin harekelenmiş Arapça metinleri, Arapça okunuşlarının transliterasyon işaretleriyle günümüz Türkçesi yazı diline aktarımı ve bu mersiyelerin Türkçe’ye tercümelerine yer verilecektir. Araştırmamızın sonuna da genel bir fikir vermesi amacıyla mersiyelerin genel özellikleri ile mersiyelerde sıklıkla karşılaşılan kelimelerin yer aldığı bir lügatçe eklenmiştir.

Kullanılan yöntem konusunda araştırmanın daha net anlaşılmasına katkı sağlaması yönüyle beş husustan söz edebiliriz:

İlk husus, araştırmanın ilk bölümünü oluşturan tarihî süreçle ilgili kaynak tespiti ve tasnif hakkındadır. Hz. Peygamber’in vefat sürecini tarihî açıdan ele almadan ana konuya girmenin uygun olmayacağı gerçeğinden hareketle ilk dönem İslâm tarihi kaynaklarını temel alarak vefat öncesinde ve sonrasında yaşanan olayları nesnel bir anlatımla sunduktan sonra Hz. Peygamber’in vefatıyla sahâbe üzerinde dinî, siyasî, sosyal ve bireysel açıdan oluşan etkileri yorumlamaya gayret etmek suretiyle ilk bölümümüzü; vefat öncesi süreç, vefat sonrası süreç ve vefatın etkileri şeklinde üç ana başlıkla tasnif ettik.

Yöntem konusundaki ikinci husus ise mersiye metinlerinin tespiti ile ilgilidir. Sahâbenin Hz. Peygamber için yazdığı mersiyeleri, ilk dönem İslâm tarihi kaynaklarından itibaren genel bir taramayla tespit etmeye çalıştık. İlk dönem İslâm tarihi eserlerinde temel konuların yanında tâlî bir konu olarak addedilmesi sebebiyle az sayıda mersiyeyle karşılaştığımızı söyleyebiliriz. Kadim İslâm tarihi eserlerinden sonra tabakât ve terâcim kitapları ile sahâbeye ait dîvanlar araştırmamızın diğer temel kaynakları oldu. Örneğin İbn Sa‘ d (h. 230)’ın *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebir* isimli eseri on farklı sahâbîye ait mersiyeyi içermesi yönüyle kaynaklarımız arasında önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Sahâbe biyografisi niteliğindeki temel eserlerden İbn Hacer el-Askalânî (h. 852)’ye ait *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe* eseri ile İbnü’l-Esîr (h.630)’in *Üsdü’l-Gâbe fî Ma’rifeti’s-Sahâbe* isimli eserinde, özellikle çok fazla tanınmayan sahâbe hakkında malumat bulmak mümkündür. Mersiyelerin tespiti ve şairlerine izafe edilmesi konusunda kapsamı geniş tutan bir yaklaşım sergilemeye gayret ettiğimizi belirtelim. Özellikle dîvanı olan sahâbe için dîvanda yer almayan fakat temel İslâm kaynaklarında o sahâbîye atfedilen mersiyeleri zikretmeden geçmenin uygun olmayacağını düşünüyoruz. Yöntem konusundaki bu tercihimiz nedeniyle konuyla ilgili önceki çalışmalardan farklı sonuçlara da ulaştığımızı söyleyebiliriz. Aynı sahâbîye ait mersiyelerin bir başlık altında tasnifinde kendi dîvanından ya da temel tarih kitaplarından başlayarak çağdaş eserlere kadar gelen bir sıralamayı uygun gördük.

Yöntem konusundaki üçüncü husus, tespit edilen mersiyelerin Arapça yazımı ve harekelenmesi ile transliterasyon çalışması hakkındadır. Araştırmamızın katkı sağlamasını arzuladığımız saha Türk-İslâm edebiyatı olduğu için, mersiyelerin ulaşabileceği kitle alanını genişletmek arzusuyla Arapça metinlerin harekeli olarak yer alması gerektiği fikrini benimsiyoruz. Bu amaçla mersiyelerin Türkçe harflerle aktarımını sağladık. Kültürümüzde “Tale‘ a’l-bedru ‘aley-nâ” şeklinde başlayan Arapça bir ezginin önemli yer tuttuğu örneğinden hareketle bu yöntem vesilesiyle Türk toplumunda asr-ı saâdet şiirinin fark edilmesini ve takip edilmesini ümit ediyoruz. Arapça yazım ve harekeleme deyince hemen şunu belirtelim ki bu çalışmanın büyük bir özen, bilgi ve birikim gerektirdiği gerçektir. Zira Arapça dilbilgisi yanı sıra şiir bilgisi ve kültürel birikim de bu çalışma için elzemdir. Özellikle metin harekeleme

konusunda, kaynakların metinlerine bağılı kalmayı tercih ettiğimizi söyleyebiliriz. Farklı kaynaklarda yer alan mersiyeleri karşılaştırarak, dil ve şiir bilgisi açısından yaptığımız değerlendirmeler neticesinde en doğru olan harekelendirmenin bulunduğu kaynağa tâbi olmaya gayret ettik. İhtilâfı kendi açımızdan gideremediğimiz durumlarda danışmanımızın ve Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı uzmanlarımızın yardımına başvurduk. Bu şekilde sahih bir metin inşası faaliyeti için çaba sarf ettik.

Günümüz Türkçesi yazı diline aktarım hususu ile ilgili olarak ise TDV İslâm Ansiklopedisi'nin transkripsiyon alfabetini kullandığımızı belirtelim. Arap dilinin üç temel unsuru olan harf, isim ve fiillerin günümüz Türkçesi harflerine aktarımında karşılaşılan problemler konusunda İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliğı Üzerine Öneriler"³ makalesi ve danışmanımızın tavsiyeleri, tercihlerimizi belirleyen faktörler olarak kabul edilebilir. Örneğın genel prensip olarak muttasıl zamirlerin harf, isim ya da fiillerle kurdukları terkiplerin aktarımı hususunda önceki ve sonraki kelimelerle tire "-" işaretiyle birleşik yazılması bu tür tercihlerimizden biridir. Bununla birlikte yine bir tercih olarak harflerin kendi aralarında oluşturdukları terkipleri bitişik yazarken, harflerin isim ve fiillerle oluşturdukları terkiplerde kavram, kelime ve anlam kargaşası yaşamamak adına bu tür kelimeleri tire "-" işaretiyle birleştirerek yazmayı uygun gördük. Şiirlerde vezin gereğı mısralar arasında bölünen kelimelerde ikinci mısra başına küçük harfle başlayarak kelime bütünlüğüne işaret etmeye çalıştık. Bununla birlikte telaffuz açısından farklı unsurlardan oluşan diller arasında aktarım yapmanın zorluklarıyla karşılaştığımız durumlarda metin içinde imla birliğini sağlamayı temel alarak çalıştığımızı ifade edebiliriz.

Yöntem konusundaki dördüncü husus mersiyelerin tercümesiyle ilgilidir. Araştırmamıza konu olan mersiyelerden bazılarının, araştırma sürecimizde İbn Sa' d' (h.230)'ın *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir* eserinin tercüme edilmesiyle birlikte Türkçe'ye kazandırılmış olduğu söylenebilir. Ancak bu eserde yer alan tercümelerde zaman zaman şiirler içerisindeki kelimelerin ve hatta daha da ötesinde beyitlerin atlanarak yok sayıldığını tespit etmiş olmamız, tercüme konusunda çalışmamızı önemli hâle

³ Makale için bk. İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliğı Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Fall 2008, vol. III/6, s. 1-46.

getirdi. Bunun dışında Muhammed b. Sâlih ed-Dımeşkî'nin *Peygamber Külliyyâtı* ismiyle tercüme edilmiş olan *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd* adlı eserinde de bazı mersiyelerin bulunduğunu, ancak bununla birlikte çağdaş bir eser olması yönüyle temel kaynaklardan metin aktarımı yapılırken doğrudan metin hatalarının yer aldığını gördüğümüzü ifade edelim. Bu gibi nedenlerle tespit ettiğimiz tüm mersiyeleri, kelime anlamlarını temel alarak yeri geldikçe Arap kültürünün yüklediği anlamlara da yer vererek tercüme etmeye gayret ettik. Danışmanımızın rehberliğiyle genel anlam aktarımı yerine doğrudan sözcük anlamlarıyla oluşan cümle bütünlüklerini oluşturmayı tercih edişimiz, anlam konusunda kültürel verilerin de şiirlerle birlikte bulunmasını gerekli kıldı. Bu esnada Arap dil ve kültürü açısından önemli kabul edilen temel sözlükleri yoğun bir şekilde kullandığımızı belirtelim.

Yöntem konusundaki son husus ise dipnot ve kaynak gösterim yöntemi hakkındadır. Enstitümüzün tez yazım kılavuzunda kabul edilen iki usulden geleneksel kaynak gösterim yöntemini kullanmayı alanımıza daha uygun olması açısından tercih ettik. Dipnot ve kaynak gösterimi ile ilgili olarak Arapça eser ve şahıs isimleri ile makale ve madde isimlerin yazımında ise TDV İslâm Ansiklopedisi'nin yazım ilkeleri temel kriterimiz olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN VEFATI

Hız. Peygamber'in vefatının akabinde yaşanan duyguları hissetmeye çalışmak ve bu duyguların mersiyelere ne denli yansıdığını incelemek maksadıyla hazırlamaya gayret ettiğimiz bu araştırmaya Hız. Peygamber'in vefatını tarihî süreç açısından ele alarak başlamak uygun görünmektedir. Zira araştırmamızda yer alan mersiyelerde, konumuzla ilgili tarihî gerçekleri ve yaşanmış olayları doğrudan veya dolaylı olarak anlatan ya da çeşitli telmihlerle bu olayları işaret eden ifadelerle karşılaştığımız gibi tarih kaynaklarının verdiği bilgilerle uyuşmayan çeşitli örnek anlatımlar da görülebilmektedir. Bu açıdan araştırmamızdaki amacın hâsıl olması için, incelediğimiz eserlerdeki her bir ifadenin daha doğru anlaşılmasında tarihî süreçte yaşanan her bir olay önem arz eder. Sahâbe rivayetlerinin de yer aldığı hadis mecmuaları ve hicrî ilk asırlardan itibaren yazılmaya başlanan tarih kaynakları, Hız. Peygamber'in vefatı konusunda teferruatlı malumatı hâvidir.

Bu bölümde sırasıyla Hız. Peygamber'in vefatı öncesinde yaşananları, vefatını ve vefatından sonra yaşanan olayları; Hız. Peygamber gibi siyasî, dinî ve sosyal hayatta lider olarak kabul edilen bir şahsın kaybedilmesinin ardından ortaya çıkan bireysel ve toplumsal hususları ve hissedilen duyguları izah ederek konumuzun tarihsel alt yapısını oluşturmaya gayret edeceğiz. Hız. Peygamber'in vefatının ilk işaretlerinin verildiği olay olarak kabul edilen veda haccı ile başlayalım.

1. HZ. PEYGAMBER'İN VEFATI ÖNCESİNDE YAŞANAN OLAYLAR

1.1. Veda Haccı

Hicretin IX. yılında Hac Emiri olarak önce Hız. Ebû Bekir'i akabinde Hız. Ali'yi tayin eden Hız. Peygamber'in, bir sene sonra hac vazifesini ifâ etme arzusunu ilân etmesiyle birlikte binlerce mümin hac hazırlıklarına başladı. İlk bakışta bu hac, bir ibadeti Hız. Peygamber'le birlikte yerine getirme imkânı olarak görülse de özellikle daha sonralarda "Veda Hutbesi" adını alan konuşmanın içeriğiyle büsbütün farklı bir

anlam kazanmış, Hz. Peygamber'in sahâbeye veda hazırlığının ilk işareti olarak algılanmıştır.

Arefe günü Arafat'ta Hz. Peygamber tarafından yüz binin üzerinde kişiye îrad edilen veda hutbesi, İslâm'ın sosyal ilişkilerle ilgili prensiplerini ortaya koyan bir vesika olması yanında, aynı zamanda Hz. Peygamber'in vefatının yaklaştığını işaret eden ilk hususlardandır. Bu hutbe içinde yer alan “*Sözümü iyi dinleyiniz. Bilmiyorum belki de bu seneden sonra sizinle bir daha ebedî olarak bir arada bulunamayacağım*”⁴ sözü, Hz. Peygamber'in vefatının yakın olduğunu ve sonrasında eklediği cümleler; onun ümmetinden ayrılmadan önce bir nevî vasiyet hükmünde de kabul edilebilecek olan dinî emir ve yasaklarla insanlar arası ilişkiler konusunda ciddi uyarılarda bulunarak ümmetini bu ayrılığa hazırlamak istediğini göstermektedir. Kan davası, faiz, cana kıymak ve kul hakkı yemek gibi kötü davranışların haram olduğunu bu konuşmasıyla ilân eden Hz. Peygamber, insanlar arası eşitlik, kadın hakları, İslâm kardeşliği gibi konularda öğütlerde bulunmuş, sahâbeyi câhiliye âdetlerine dönmemeleri hususunda uyarılmış ve onların dalâlete düşmemeleri için Kur'an-ı Kerim'e sınımsız sarılmalarını istemiştir. Namaz ve oruç gibi İslâm'ın temel ibadetlerinin edası da onun hutbesinde zikrettiği hususlardandır. Daha sonra Hz. Peygamber hutbesini, tebliğ görevini yerine getirmesi konusunda sahâbenin şahitliği üzerine söylediği “*Şâhid ol yâ Rab!*” ifadesiyle tamamlamıştır.

İslâm tarihi kaynaklarımızda; veda hutbesiyle câhiliye düşüncesinin toplumsal yansımalarının ortadan kalktığına, yerine tüm sosyal ilişkiler ağını hak ve adalete göre düzenleyen İslâmî hükümlerin devreye girdiğine dair yaygın bir düşüncenin varlığından bahsedebiliriz. “*Ey insanlar!*” hitabıyla zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın tüm insanlığı muhatap kabul eden bu emir ve yasakların, ilk uygulama örneklerinin hutbe içinde Hz. Peygamber'in akrabaları üzerinden verilmesi adaletin üst düzeyde uygulanışını göstermektedir.⁵

Dinin kemâle erdiğinin ifade edildiği Mâide suresi üçüncü ayetin bu hac esnasında inmesi sebebiyle “Hucetü'l-Kemâl ve't-Temâm”, hac ibadetinin

⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Kâhire 1955, II, 603.

⁵ Ahmet Güzel, *Mim Ha Mim Dal*, Kitap Dünyası Yay., Konya 2012, s. 343-344.

hükümlerinin tamamen açıklanması sebebiyle “Huccetü’l-Belâğ” gibi adlandırmalar yapılmakla birlikte en çok bilinen adıyla “Veda Haccı”, tarih kaynaklarımızda anlatıldığı şekliyle Hz. Peygamber’in vefatının yaklaştığının ilk göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu hac, Hz. Peygamber’in tek haccıdır.⁶

Hz. Peygamber, hac ibadetini tamamladıktan sonra bayramın dördüncü günü Medine’ye geri döndü ve ömrünün kalan kısmı olan iki aylık süreci burada geçirdi. Hacdən döndükten sonra vefatına sebep olacak hastalığının alâmetleri belirmeye başladı. Bu dönem, aynı zamanda Arap Yarımadası’nın çeşitli bölgelerinde peygamber oldukları iddiasıyla ortaya çıkan kişiler sebebiyle, daha Hz. Peygamber hayatının son demlerini yaşarken fitnelerin zuhûr etmeye başladığı bir dönemdir.

1.2. Hz. Peygamber’in Hastalık Süreci

Her sene Ramazan ayında Cebrâil’le Kur’an-ı Kerim’in nâzil olan ayetlerini bütünüyle tek sefer okumasına rağmen o sene tamamını iki kez hatmetmesi, önceden on günlük süreyle yerine getirdiği itikâfi o sene yirmi gün olarak gerçekleştirmesi⁷, veda haccı dönüşü yaşadığı son günlerde “*Sübânellâhi ve bi-hamdihî estağfirullâh ve etûbü ileyh*” sözünü çokça zikretmesi⁸ ve Yemen’e vali tayin ettiği Muaz b. Cebel ile vedalaşırken “*Kim bilir belki bundan sonra beni göremeyebilir, mescidimi ve kabrimi ziyaret edersen*”⁹ ifadesini kullanması, Hz. Peygamber’in hastalığı öncesinde vefatının yaklaştığını gösteren son alâmetler olarak dikkati çekmektedir.

Hacdən döndükten sonra Uhud şehitlerini ziyaret ederek savaş günü şartlardan dolayı eda edemediği cenaze namazını gıyâben kılan Hz. Peygamber, içinde kalan bir arzuyu yerine getirmiş oldu. Ardından Mescid-i Nebi’de minbere çıkıp şu konuşmayı yaptı: “*Ben sizin önünüzden gidecek, size şahitlik yapacağım. Sizin buluşma yeriniz Havz-ı Kevser’dir. Ben şu anda bu makamımda iken onu görüyorum. Benden sonra şirke döneceğinizden korkmam. Sizin dünyaya kapılıp, onun için mücadele etmenizden korkarım.*”¹⁰

⁶ Bünyamin Erul, “Veda Haccı”, *DİA*, İstanbul 2012, XXXXII, 590.

⁷ Mustafa Fayda, “Muhammed”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 420.

⁸ Müslim, *Salât*, 221.

⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 376.

¹⁰ Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İnsan Yay., İstanbul 2013, s. 1028.

Yine hastalanmadan bir gün önce, gece vakti Cennetü'l-Baki mezarlığına giderek kabir ziyareti yapan Hz. Peygamber, burada medfun bulunanlar için dua etti. Bu ziyaret dönüşünde yanındaki Ebû Müveyhîbe isimli sahâbîye “dünya ve ahiret arasında tercih yapma konusunda serbest bırakıldığını ve Allah’a kavuşmayı tercih ettiğini” bildirdi.¹¹

Ahireti dünyaya tercihini beyan ettiği aynı gün, bulunduğu konum gereği siyasî bir lider olarak Bizans’a karşı gönderilmesi gündemde olan ordu konusunda bir karar alan Hz. Peygamber, ordunun başında Üsâme b. Zeyd’in bulunacağını ilân etti.¹²

Bu olayın akabinde hastalığı baş ağrısı şeklinde başladı, sonralarda baş dönmesi ve ateşlenme gibi rahatsızlıklar meydana geldi.¹³ Bir namaz vaktinde cemaate katılmaya hazırlanırken her bir defasında abdest almakla beraber üç defa bayılması sebebiyle kendisini imâmet için bekleyen sahâbeye, namazın Hz. Ebû Bekir tarafından kıldırılması isteğini ilettiler. Hz. Âişe der ki: “*Rasûlüllah hastalandığı zaman ‘Söyleyin Ebû Bekir’e namazı o kıldırın’ şeklinde emir buyurdu. Ben de ona cevaben, (babam) Ebû Bekir yumuşak huylu, zayıf sesli ve Kur’an-ı Kerim okuduğunda çokça ağlayan bir adamdır, başkasına emretsen, diye ricada buldum. O, tekraren Hz. Ebû Bekir’in kıldırmasını söyledi. Bunun üzerine Hafsa’dan aynı şeyi bir de onun söylemesini istedim. Hafsa, aynı şeyleri söyledi ve ‘Namazı Ömer kıldırır olmaz mı?’ diye ekleyince Hz. Peygamber biraz da hiddetle ‘Gerçekten sizler Yusuf’un zamanındaki kadınlar gibisiniz. Ebû Bekir’e söyleyin de namazları kıldırın’ diyerek emrinde ısrarcı oldu.*”¹⁴ Cemaatle namaza çıkamadığı ve yerine Hz. Ebû Bekir’i görevlendirdiği bu vakitten itibaren Hz. Peygamber’in rahatsızlığının ciddiyeti ortaya çıkmaya başladı.

Hastalığının geçici bir vâkıa olmadığı, Hz. Peygamber’in kızı Hz. Fâtıma ile arasında geçen şu diyologtan anlaşılmaktadır: Hz. Peygamber, bir gün kızını yanına çağırdı ve ona söylediği ilk cümleden sonra Hz. Fâtıma’nın gözlerinden yaşlar süzüldü. İkinci cümleden sonra ise yüzünde bir tebessüm belirdi. Bu farklı tepkilerin

¹¹ Buhârî, *Salât*, 80.

¹² Zekai Konraba, *Peygamberimiz*, Kitabevi Yay., İstanbul 2005, s. 330-331.

¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, Dâru’l-Hicr, Cîze 1997, VIII, 29.

¹⁴ İbn Mâce, *İkâmetü’s-Salavât*, 142; İbn Hişâm, a.g.e., II, 652.

sebebini soran Hz. Âişe'ye, Hz. Fâtıma, “Önce bana dünyadan yakında ayrılacağını söyledi. Bu yüzden ağladım. Sonra da ‘Ailem içinde en evvel bana sen kavuşacaksın’ deyince de sevindim” şeklinde cevap verdi.¹⁵

O dönemde uygulanan bir tedavi yöntemi olarak şehrin yedi kuyusundan getirilen sularla rahatlatılmaya çalışılan Hz. Peygamber, hastalığının bir miktar hafiflemesiyle birlikte Fadl b. Abbas ve Hz. Ali'nin destekleriyle güçlük de olsa mescide çıkabildiği bir vakitte sahâbeye İslâm'ın temel hususlarını içeren vaaz ve nasihatlerde bulunmuş, Muhâcir ve Ensâr'a ayrı ayrı hitapla birbirlerine iyi davranmalarını, güzel söz söylemelerini, namaza devam etmelerini, Allah'ın yasakladıklarından uzak durmalarını ve dünya için yarışa dalıp birbirlerine düşmemelerini emretmiştir. Hz. Peygamber'in sahâbe ile helâlleşmesi de mesciddeki bu görüşme sırasında cereyan eder. Sahâbeyle helâlleşme konusunda tarihî kaynaklarda zikredilen rivâyet, Hz. Peygamber'in kendisi üzerinde hakkı olan herhangi bir kişinin var olup olmadığı sorusu üzerine tüm sahâbenin menfî cevabıyla birlikte ismi zikredilmeyen bir sahâbînin üç dirhem alacağını beyan etmesi ve Hz. Peygamber'in de bu borcu hemen ödeyerek helâlleşmesi şeklinde ifade edilmektedir.¹⁶ Eve döndüğünde Hz. Âişe'ye yanında ne kadar para olduğunu soran Hz. Peygamber, yedi dirhem cevabını alınca bunlarla Allah'ın huzuruna çıkmaktan utanacağını bildirerek bu paranın ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını emretti.¹⁷

Peygamberimiz'in vefatının yaklaştığı ağır hastalık döneminde yaşanan olaylar arasında kırtâs hadisesi en çok gündeme getirilen konulardan olmuştur. Özellikle hilâfet meselesi çerçevesinde kelâm ilmi ekseninde tartışmaların yoğunlaştığı bu olay, vefat sürecinin duygusal yönünü geri plânda bırakacak düzeye ulaşmış görünmektedir. Öyle ki hilâfetin kime ait olduğu konusundaki muhtelif görüşler ve bu bağlamda delil olması açısından -özellikle de bazı mezhep müntesipleri tarafından- sıklıkla gündeme getirilen kırtâs hadisesi, Hz. Peygamber'in vefatı denildiğinde ilk akla gelen konu hâline gelmiştir. Kırtâs hadisesinin tarihî boyutunu burada kısaca zikretmeden önce bu vâkıaya çok büyük bir önem atfederek çeşitli ihtimaller üzerinden değerlendirmeler

¹⁵ Buhârî, *Meğâzî*, 83; Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 97.

¹⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir*, Mektebetü'l-Hancî, Kâhire 2001, II, 218.

¹⁷ İbn Hişâm, a.g.e., II, 653.

yapmanın ve bu şekilde sahâbenin o süreçte yaşadığı üzüntü, keder ve acıyı yok saymanın, sahâbeye yapılan bir haksızlık olduğunu belirtmemiz gerekir.

Kırtâs hadisesi, Hz. Peygamber'in vefatı, cenaze namazı ve defni gibi hususlarda internet sahası içerisinde İslâm'a, Hz. Peygamber'e ve sahâbeye yönelik olumsuz yorumların kesin bilgi mesabesinde yayılabildiğini görmekteyiz. Örneğin arama motorlarında Hz. Peygamber'in vefatı bağlamında yapılan aramalarda alınan ilk sonuçlar, Hz. Peygamber'in cenazesinin ortada kaldığını, Müslümanların cenazeyi bir tarafa bırakarak hilâfet tartışmalarına giriştiğini ve cenaze namazını yalnızca on yedi kişinin kıldığını anlatır. Ayrıca Hz. Peygamber'in vefatı üzerine yazılmış bazı eserlerde Peygamber eşlerinin ve Hz. Ömer gibi önde gelen sahabîlerin Hz. Peygamber'in vefatında rol oynadıkları şeklinde suçlamalar dahi yer alabilmektedir.¹⁸ Bu gibi gerçek dışı iddiaların yaygınlığı söz konusu olmuşken bu konunun doğru değerlendirilmesi ve sahâbenin bu dönemde yaşadığı acıya saygı duyan bir bakış açısı sergilenmesi hususunda çalışmamızın dikkat çekmesini umuyoruz.

Kırtâs hadisesinin tarihî yönüne baktığımızda rivayet bize Hz. Peygamber'in hastalığının ağırlaştığı dönemde, sahâbeden yazı yazmak için kâğıt ve kalem istediğini aktarır. Bu sırada yanında olan sahâbe arasında ağır hastalık anında Hz. Peygamber'in yazmasının uygun olup olmayacağı konusunda ihtilâf ortaya çıkar. Sahâbe arasında tartışmanın uzaması ve seslerin yükselmesinden rahatsız olan Hz. Peygamber herkesin dışarı çıkmasını ister ve sahâbe odayı terk eder.¹⁹ Hz. Peygamber'in ağır hasta olduğu bu anda yazdırmak istediği şeylerin genel vasiyet içerikli cümlelerden oluştuğu ya da kendisi yerine geçecek halifeyi beyan eden cümleleri içereceği şeklinde iddia edilen iki farklı görüş, itikadî mezheplerin temel ihtilâflarından biri hâline gelmiştir. Ancak bahsi geçen kırtâs hadisesinin yol açtığı ihtilâfı gidermesi açısından önem arz eden vâkıa, kırtâs hadisesinden daha sonra hastalık sürecinde bedeninde hafiflik hissettiği bir vakitte Hz. Peygamber'in, amcası Abbas ve Hz. Ali'den destek alarak cemaate katılmış olması ve imâmetle görevlendirilen Hz. Ebû Bekir'in sol tarafına oturarak son kez sahâbeyle birlikte namaz kılması, akabinde sahâbeyle kısa da olsa tekrar sohbet

¹⁸ Arif Tekin, *Hz. Muhammed'in Ölümü*, Yurt Kitap-Yayın, t.y., s. 62.

¹⁹ Buhârî, *Merdâ*, 17; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987, II, 185.

etmiş olmasıdır. Bu sohbetinde genel dinî ve ahlâkî konular hakkında öğüt ve nasihat içerikli üç emir veren Hz. Peygamber, hilâfet konusunda herhangi bir görüş zikretmemiştir.²⁰ Çalışma alanımız dışında kalan bu meselenin, mersiyelerde de hiç zikredilmeyen bir husus olduğunu belirterek konumuza devam edelim.

Vefat ettiği gün, sabah namazı kılınırken Hz. Peygamber, Hz. Âişe'nin odasından mescide doğru yönelince namaz kıldırılmakta olan Hz. Ebû Bekir geriye çekilmeyi arzuladı. Ancak Peygamberimiz namaz kılan sahâbe topluluğuna tebessüm ederek bir süre baktıktan sonra namaza devam etmelerini işaret etti.²¹ Sağlıklı ve mutlu görünümü, sahâbede Peygamberimiz'in sıhhatinde bir iyileşme olduğu şeklinde anlaşılmiş olmakla birlikte aslında bu hâl, onun ashâbıyla vedalaşması ve vefat öncesi tebliğ görevini en iyi şekilde yaptığını gösteren ideal İslâm toplumunun unsurlarını son kez görmek istemesi olarak anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in sahâbeyi izledikten sonra hücre-i saâdete girmesi Sahâbe'de Hz. Peygamber'in durumunun iyi olduğu düşüncesini ortaya çıkardı. Mescidden dağılan Sahâbe günlük meşgalelerine devam ettiler. Ancak birkaç saatlik süre sonrasında hastalık şiddetlenmeye ve sekerât-ı mevt de denilen ölüm öncesi ağır rahatsızlıkları Hz. Peygamber'de tecelli etmeye başladı.

2. HZ. PEYGAMBER'İN VEFATI VE SONRASINDA YAŞANANLAR

2.1. Vefatı

Hz. Peygamber'in vefat ettiği gün sabah namazı kılınırken Hz. Âişe'nin odasından sahâbeyi mütebessim bir tavırla izlemesi, müminlerde onun iyileştiği şeklinde bir kanaat oluşturmuş, Hz. Ebû Bekir dahi izin alarak Süh adıyla verilen mahalledeki evine geçmişti. Ancak eve geçtikten sonra Hz. Peygamber'in rahatsızlığı yeniden şiddetlendi.

Son anları Hz. Âişe'nin odasında ve onun yanında geçtiği için Peygamberimiz'in vefat anıyla ilgili ayrıntılı malumatı Hz. Âişe kaynaklı rivayetlerle elde ediyoruz. Hz.

²⁰ Müslim, *Salât*, 96; İbn Sa'd, a.g.e., II, 255.

²¹ Müslim, *Salât*, 98.

Âişe, rahatsızlığın arttığı son anlarda Hz. Peygamber'in başının kendi kucağında olduğunu, ondan daha şiddetli ağrı çeken kimse görmediğini ve vefatından hemen önce kendi dişleriyle yumuşattığı misvağı kullanarak Hz. Peygamber'in dişlerini temizlediğini ifade eder. İhlas, Felak ve Nas surelerini okuyarak elini Allah Rasûlü'nün vücuduna sürdüğünü belirten Hz. Âişe, vefatı öncesinde “*Allah'tan başka ilâh yoktur. Ruh teslimi ne zor şeymiş*” sözlerini tekrar eden Hz. Peygamber'in son sözlerinin “*Allahümme er-Refîki'l-âlâ (Refîk-i âlâ'ya – En Yüce Dost'a)*” olduğunu belirtmektedir.²² Başka bir rivayette de Allah Rasûlü'nün “*Allah'ım beni affet, bana acı ve beni Yüce Dost'a ulaştır*” sözleriyle vefat ettiği zikredilir.²³

Hz. Peygamber, Rebiu'l-evvel ayının on ikisinde (8 Haziran 632) Pazartesi günü kuşluk vakti vefat etmiştir. Kaynaklarda Hz. Âişe'den naklen, Allah Rasûlü'nün Pazartesi günü doğduğu, Pazartesi günü peygamber olduğu, Pazartesi günü hicret ettiği, Mekke'yi Pazartesi günü fethettiği ve yine Pazartesi günü vefat ettiği ifade edilir.²⁴

2.2. Hz. Peygamber'in Vefatının Hemen Akabinde Yaşananlar

Hz. Peygamber'in vefat haberinin duyulması ile birlikte Müslümanlar derin bir üzüntü ve şaşkınlık yaşadılar. Sahâbe arasında onun vefat ettiğine inananlar kadar inanmayanlar, durumu birbirlerine soranlar da vardı. Hücre-i saâdetten yayılan ağlama ve feryat sesleri Müslümanların mescid civarında toplanmasına sebep oldu. Hücre-i saâdete ilk gelenlerden olan Hz. Ömer'in tavrı ashâbın genel psikolojisini ortaya koyan bir tavidir. Hz. Ömer, “*Rasûlüllah ölmedi, sağdır. İmrân oğlu Musa'ya ârız olan sâika gibi bir sâika ârız olmuştur. Kim Muhammed öldü derse onu kılıcımla iki parça ederim. Allah'a yemin ederim ki Muhammed geri dönecektir*”²⁵ sözleriyle duygusal bir yaklaşım sergileyerek, sahâbenin Hz. Peygamber'e olan sevgi ve bağlılığına bir örnek olmuştur.

Olayı duyduktan hemen sonra Sünh'teki evinden mescide intikal eden Hz. Ebû Bekir de önce Peygamberimiz'in bulunduğu odaya girdi, üzeri örtüyle örtülmüş olan

²² Buhârî, *Rikâk*, 41; İbn Hişâm, a.g.e., II, 653.

²³ Tirmîzî, *Deavât*, 76.

²⁴ Şemseddin ez-Zehabî, *Târihu'l-İslâm*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1989, I, 568.

²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 233.

Peygamberimiz'in yüzünü açarak öptü ve ağlayarak: *"Mukadder olan ölümü tattın. Ölümün de hayatın gibi temiz ve latif, yâ Rasûlallah."* dedi.²⁶

Daha sonra Mescid-i Nebi'ye çıkan Hz. Ebû Bekir, başta Hz. Ömer olmak üzere şaşkınlık yaşayan ve kargaşa içinde *"Peygamber ölmemiştir, ancak vahiy geldiği zaman onu tutan hâlin bir parçası onu tutmuştur"* gibi sözler sarf eden sahâbeye şu tarihî konuşmayı yaptı:

"Aziz ve Celil olan Allah, daha sizin aranızda diriyken öleceğini Peygamberi'ne haber vermiştir. Sizin de öleceğinizi haber vermiştir. Hiçbiriniz hayatta kalmayacaksınız. Sadece Aziz ve Celil olan Allah bâki kalacaktır. Ey insanlar! Kim Muhammed'e tapıyorsa bilsin ki Muhammed ölmüştür. Allah'a ibadet edenler O'nun diri ve ölümsüz olduğunu bilirler. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: 'Muhammed ancak bir rasûldür. Ondan önce pek çok peygamberler gelip geçmiştir. Eğer o ölecek ya da öldürülecek olursa sizler geri mi döneceksiniz. Şunu biliniz ki kim geri dönerse Allah'a hiçbir şey ile zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.' (Al-i İmran, 3/144)."²⁷

Hz. Ebû Bekir'in bu sözleri müminleri sakinleştirdi. Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in vefat ettiğinin zannedilmesi üzerine yaşanan kargaşaya dair nâzil olan ve Hz. Ebû Bekir tarafından zikredilen bu ayet, sahâbe tarafından ilk kez duyulup anlaşılıyormuş etkisiyle karşılandı.

Hz. Ömer'in, vefatın hemen akabinde söylediği sözler ve takındığı tavır, bir liderin ölümünün ardından siyasî boşluk oluşmasını engellemek maksatlı stratejik bir hamle olarak değerlendirilmekle²⁸ birlikte bu tavrın sergilenmesinde Peygamber sevgisi sebebiyle ortaya çıkan duygusal yoğunluğun da tesirinden söz edilebilir. Hz. Ebû Bekir'in başta Hz. Ömer olmak üzere bütün sahâbeyi sakinleştiren ve her insanın ölümlü olduğunu, Hz. Peygamber'in de mutlaka öleceğini bildiren ayetleri okumasıyla ilgili olarak, Hz. Ömer ve diğer sahâbenin *"Vallâhi sanki bu ayetleri Hz. Ebû Bekir*

²⁶ İbn Sa'd, a.g.e., II, 266.

²⁷ Buhârî, *Cenâiz*, 3; İbn Mâce, *Cenâiz*, 65.

²⁸ Güzel, a.g.e., s. 356.

okuyana kadar bilmiyormuşuz, ilk kez duyuyor ve anlıyormuşuz gibi hissettik”²⁹ şeklindeki ifadeleri sahâbenin o anki duygusal durumunu ortaya koyar niteliktedir.

Müslümanlar vefatın akabinde o ilk andaki şaşkınlığı attıktan sonra cenaze ile ilgili olarak yapılması gereken işlere yöneldiler. Ancak Ensâr’ın ise bu işlerden daha önce yapılmasını gerekli gördüğü mesele halife seçimi idi.

2.3. Halife Seçimi

Kronolojik olarak Hz. Peygamber’in vefatından sonra techiz, tekfin ve defin işlemleri başlamadan sahâbenin yeni devlet başkanını yani halifeyi tespit için çaba sarf ettiği kaynaklarda ittifakla sabittir. Hz. Peygamber’in, vefatından önce herhangi bir kişiyi yerine halife tayin etmemesi, geride kalan sahâbe için seçim hürriyeti ve istişâre imkânı olarak değerlendirilebileceği gibi, diğer yandan siyasî bir boşluğun doğmasına yol açtığı da söylenebilir. Daha Hz. Peygamber’den ayrılma acısı tazeyken onun yerine geçecek kişi hakkında başlayan arayışlar, tarih kaynaklarımızda Beni Sa’de gölgeliği olayı başlığında zikredilir.³⁰

Hz. Peygamber’in vefatının yaklaşmasıyla birlikte yavaş yavaş düşünölmeye başlanan halifenin kim olabileceği sorusu hakkında sahâbe arasında genel itibariyle üç farklı düşünce gelişmişti:

Ensâr’ın geneli, İslâm’a yaptıkları hizmeti göz önünde bulundurarak halifenin kendileri içinden olması gerektiğini düşünürken, Muhâcirler ise halifenin Kureyş Kabilesi’nden olmasının uygun olduğunu düşünüyordular. Peygamberimiz’in akrabaları ise en yakın akrabasının onun yerine geçmesi gerektiği fikrini benimsemekteydiler. Bu üç fikir, Ensâr adına Sa’ d b. Ubâde, Muhâcirlerin geneli adına Hz. Ebû Bekir ve Hâşimiler adına Hz. Ali isimleriyle müşahhaslaştı.³¹ Ancak hemen belirtelim ki Muhâcirler ve Ehl-i Beyt, vefatın hemen akabinde halife seçimiyle ilgili bir eyleme ilk plânda girişmemiştir.

²⁹ Buhârî, *Meğâzî*, 78; İbn Hişâm, a.g.e., II, 656.

³⁰ İbn Sa’ d, a.g.e., III, 182.

³¹ Konrapa, a.g.e., s. 340.

Ehl-i Beyt ve Muhâcirler'in önde gelenleri Hz. Peygamber'in evinin çevresinde defin vb. işler için hazırlıklarla meşgul iken Muğire b. Şube, Ensâr'ın toplanarak bir halife seçme safhasında olduklarını duyurdu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde bu konuyu konuşmak üzere Beni Saîde gölgeliğine intikal ettiler.³² Bu sırada Sa' d b. Ubâde, Ensâr'ın İslâm'a yaptığı hizmetleri anlatan övgü içerikli sözlerle Ensâr'a hitap ediyor ve hilâfetin Ensâr'a ait olduğunu ifade ediyordu. Bu toplantıda yapılmakta olan konuşmalar Sa' d b. Ubâde'nin halife seçilmesiyle neticelenme eğilimini oluşturmuşken, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in söze katılmaları Ensâr'ın bu konudaki fikrini değiştirdi. Hz. Ebû Bekir:

“Ey Ensâr! Bu ümmet önceden putlara tapardı. Allah bir elçi gönderdi. Bizleri tevhide çağırdı. Fakat Arap kavmine eski dinlerini bırakmak güç geldi. Önce Muhâcirler Hz. Peygamber'e arkadaşlık ettiler. Onunla birlikte, müşriklerin her çeşit eziyetlerine katıldılar. Harp ettiler. Yeryüzünde Allah ve Peygamberine ilk inanan onlar oldu. Ey Ensâr! Sizin dinde olan faziletiniz ve İslâm'a hizmetiniz inkâr olunamaz. Allah, dinine ve Peygamberi'ne yardım için sizi seçti. Bizler Muhâciriz, sizler de Ensârsınız. Yeryüzünde herkesten çok övünmek size yaraşır. Fakat Arap kabileleri yalnız Kureyş'i tanır. Başkalarının emirliğini kabul etmez. Biz emiriz, siz vezirsiniz. Hiçbir meşveretten geri bırakılmazsınız” sözleriyle hilâfetin Kureyş Kabilesi'nde kalması gerektiğini ifade etti. Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde de onu destekleyici ifadeler kullandılar. Bu esnada Ensâr'ın ileri gelenlerinden Beşir b. Sa' d söz alarak:

“Ey Ensâr! Hz. Muhammed Kureyş Kabilesi'ndendir. Onun kabilesi halifelige daha layıktır. Bizim Allah yolunda cihadımız, dinî meselelerde hizmetimiz inkâr edilemez. Fakat bizim maksadımız, Allah'ın rızasını Hz. Peygamber'in sevgisini kazanmaktır. Hak sahipleriyle münakaşa etmeyi doğru bulmuyorum. Allah'tan korkunuz” deyince Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde'nin ellerinden tutarak ikisinden birisinin halifeliği için biat edilmesini teklif etti.³³ İki birden bundan geri durdular ve Hz. Ömer:

³² Buhârî, *Mezâlim*, 19.

³³ İbn Kuteybe, *Kitâbü'l-İmâme ve's-Siyâse*, Dâru'l-Marife, Beyrut 1967, I, 12.

“Ey Ebû Bekir! Dinin temeli olan namazda Peygamber seni hepimize imam yapmışken hilâfet için başka bir isim zikredilmesi uygun değildir, biz sana biat etmekle, Peygamberimiz’in içimizde en çok sevdiği kişiye biat etmiş oluruz. Elini uzat sana biat edeyim” dedi. Hz. Ömer’in hilâfet konusunda imâmet göreviyle yaptığı kıyas, orada bulunan sahâbe tarafından kabul gördü ve sahâbe Hz. Ebû Bekir’e biat etti. O gün hazırda bulunanlar içinde biat etmeyen tek kişi Sa‘ d b. Ubâde idi.³⁴

O gün orada bulunmayan ve cenaze işlemleriyle meşgul olan Ehl-i Beyt mensupları da biat etmemişlerdi. Biat konusunda Hz. Ali özelinde kaynaklarımızda pek de göz önünde tutulmayan ilginç ifadeler rastlamak mümkündür. Örneğin Hz. Peygamber’in vefatından sonra Hz. Ali’nin yanına gelen ve “Ey Ali seni çok üzüntülü görüyorum.” diyen Hz. Ebû Bekir’e Hz. Ali’nin cevabı ilginçtir: “Seni tasalandırmayan şey, beni tasalandırıyor çünkü” Hz. Ebû Bekir bu cevap karşısında şaşırarak Hz. Peygamber için kendisinden daha çok kimsenin üzülemeyeceğini belirtir ve Hz. Ali’ye tepki gösterir.³⁵ Belki bu rivayette anlatılan konuşma vefatın akabinde gösterilen duygusal bir tepki olarak anlaşılabilir, ancak Hz. Ali’nin dîvanında yer alan iki beyitlik bir şiir, kendisinin hilâfetle ilgili süreçte farklı düşüncelere sahip olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır:

۱- فَإِنْ كُنْتَ بِالشُّورَى مَلَكَتْ أُمُورَهُمْ فَكَيْفَ بِهَذَا وَالْمُشِيرُونَ عُيْبُ
۲- وَإِنْ كُنْتَ بِالْقُرْبَى حَجَجْتَ حَصِيمَهُمْ فَغَيْرُكَ أَوْلَى بِالنَّبِيِّ وَأَقْرَبُ

1- Fein kün-te bi’ş-şûrâ melek-te ümûra-hüm Fe-keyfe bi-hâzâ ve’l-müşîrûne ğuyyebü
2- Ve in kün-te bi’l-ğurbâ ĥacec-te ĥaşîme-hüm Fe-ğayru-ke evlâ bi’n-nebiyyi ve ağrabü³⁶

1- Eğer şûra ile, danışma ile yönetici olduysan, istişare yapılanlar ortada yokken bu nasıl olur?

2- Eğer Peygamber’e yakın olmayı delil getirdiysen, senden başkası Peygamber’e daha lâyük ve yakındır.

³⁴ İbn Hacer el-Askâlânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Dâru’s-Sadr, Beyrut 1968, V, 164.

³⁵ İbn Sa‘ d, *et-Tabakât*, II, 271.

³⁶ Yusuf Ferhât (şrh.), *Dîvânü Ali b. Ebî Tâlib*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabi, Beyrut 2005, s. 27.

Hilâfet konusunda kırgınlık ve kızgınlık sezilen bu ifadelere rağmen Hz. Ali'nin belli bir süre sonra Hz. Ebû Bekir'e biat ettiğini belirterek konumuza geri dönelim.

Beni Sa'îde gölgelediğindeki umumî biatın akabinde Hz. Ebû Bekir ilk hutbesinde şunları söyler:

“Ey insanlar! Ben size emir oldum. Hâlbuki sizin en hayırlınız değilim. Eğer iyilik yaparsam, bana yardım ediniz. Fenalık işlersem bana doğru yolu gösteriniz. Doğruluk, eminlik; yalancılık ise hainliktir. Sizin içinizde zayıf olanlar, Allah'ın yardımıyla benim yanımda kuvvetlidir. İnşallah hiçbiriniz cihadı bırakmazsınız. Cihadı terk edenleri Allah ayakaltında bırakır. Ben, Allah'a ve Peygamberi'ne itaat ettikçe siz de bana itaat ediniz. Eğer ben, Allah'a ve Peygamberi'ne karşı gelirim artık bana itaat etmenize lüzum kalmaz. Haydi, namaza kalkınız. Allah cümlelerinizi korusun.”³⁷

Hilâfet seçiminin yapıldığı günden bir gün sonra yani salı günü Hz. Ebû Bekir, halife sıfatıyla Hz. Peygamber'in defniyle ilgili işlemlere dâhil oldu.

2.4. Hz. Peygamber'in Techiz ve Tekfini

Hz. Peygamber'in evinin çevresinde ilk anda yaşanan şaşkınlık ve üzüntünün hafiflemesinin ardından cenazenin techiz ve tekfin uygulaması için hazırlıklara başlandı. Doğal olarak orada bulunan tüm sahâbe bu vazifeye iştirak etmeyi arzuluyordu. Ancak Hz. Peygamber'in vasiyeti üzerine başta Hz. Ali olmak üzere Ehl-i Beyt'in erkekleri bu görevi üstlendiler.

Hz. Ali, Hz. Abbas, onun çocukları Fadl ve Kusem, Hz. Peygamber'in azadlı kölesi Şükrân (Salih) cenaze yıkama işiyle ilgilendiler. Ensâr bu durumda en azından kendilerinden bir kişinin bu gruba dâhil edilmesini isteyince Evs b. Havlî de Ensâr'ın temsilcisi olarak techiz ve tekfin işine yardımcı oldu. Hz. Ali'nin yıkama işlemini yaparken *“Anam babam sana feda olsun, diriyken de güzel kokardın, ölüyken de güzel kokuyorsun”* sözlerini zikrettiği ifade edilir. Hz. Peygamber'in mübarek naaşı yıkandıktan sonra üç parça kumaşla kefenlenmiştir.³⁸

³⁷ İbn Hişâm, a.g.e., II, 661.

³⁸ İbn Sa'îd, a.g.e., II, 241.

2.5. Cenaze Namazının Kılınması ve Defin

Cenaze yıkama ve kefenleme işleminden sonra namazın kılınması konusu gündeme geldiğinde neyin nasıl yapılacağı konusunda tereddüt yaşandığı süreçte Hz. Peygamber'in bu konudaki vasiyeti Hz. Ebû Bekir tarafından hatırlatıldı. Hz. Peygamber bu konuda şöyle vasiyette bulunmuştu:

*“Beni yıkadığınız ve kefenlediğiniz zaman seririn üzerine ve kabrimin kenarına koyunuz. Sonra bir müddet benim yanımdan uzaklaşınız. Çünkü Cebrâil, Mikâil, İsrâfil, Azrâil ve sırasıyla tüm melekler namazımı kılacaklar. Sonra da sizler gruplar hâlinde namaz kılınız.”*³⁹

Bu vasiyetin gereği olarak, cenaze namazını önce Hz. Peygamber'in amcası Abbas ve Benî Hâşim'in diğer mensupları, sonrasında Muhâcirler ve daha sonra da Ensâr kıldı. Peygamberimiz'in emrettiği şekilde önce erkekler, sonra kadınlar ve çocuklar gruplar hâlinde imam olmaksızın cenaze namazını kıldılar. Cenazenin nereye defnedileceği konusunda ortaya çıkan ihtilâf, yine Hz. Ebû Bekir'in peygamberlerin vefat ettikleri yere defnedilmesi gerektiğini ifade eden rivayeti hatırlatmasıyla son buldu.⁴⁰

Hz. Peygamber'in, Hz. Âişe'nin odasında vefat etmiş olmasından dolayı bu odaya defnedilmesiyle ilgili olarak Hz. Âişe şöyle dediği nakledilir: *“Rüyamda odama üç tane ay düştüğünü gördüm. Bunun üzerine rüyamı hemen Hz. Ebû Bekir'e anlattım. Rasûlüllah vefat edince benim odama defnedildi. Hz. Ebû Bekir bana: ‘İşte rüyanda gördüğün ayların biri ve en hayırlısı!’ dedi.”*⁴¹ Hz. Âişe'nin rüyası, takip eden yıllarda Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de vefat ederek Hz. Peygamber'in yanına defnedilmeleriyle tam olarak hakikate işaret etmiş olacaktır.

Defin yapılacak yerin tespit edilmesinden sonra mezarın kazılması konusunda biri Muhâcir diğeri Ensâr, iki mezar kazıcısına haber gönderildi. Bu iki kişiden biri mezar kazarken lahid yaparken, diğeri ise yapmamaktaydı.⁴² Hangisinin nasıl bir

³⁹ İbn Cerîr et-Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Dâru'l-Meârif, Kâhire 1967, III, 192.

⁴⁰ Tirmîzî, *Cenâiz*, 33.

⁴¹ Muvattâ, *Cenâiz*, 10.

⁴² Muvattâ, *Cenâiz*, 10.

usulle bu görevi yerine getireceği hususunda ihtilâfin oluşmaması için erken gelenin uygulamasına tâbi olmakta ittifak edildi. Sonuç itibariyle Ensâr'dan olan Zeyd b. Sehl daha erken geldi ve mezarı lahidli bir şekilde o kazdı. Defni ise Hz. Ali, Fadl b. Abbas, Kusem b. Abbas ve Üsâme b. Zeyd gerçekleştirdi.⁴³

Cenaze namazını kıldıktan sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in aşağıdaki ifadelerle Hz. Peygamber'e dua ettikleri ifade edilmektedir:

*“Allah’ın selâmi, rahmeti ve bereketi üzerine olsun ey Nebi! Allah’ım, Rasûlüllah’ın kendisine indirilen vahyi insanlara tebliğ ettiğine, ümmetine nasihatte bulunduğu ve Allah’ın dini izzetli olana dek Allah yolunda cihad ettiğine şahidiz. Allah’ım! Bizi ona indirilene uyanlardan eyle. Ahirette de bizi birbirimizden ayırma. O müminlere karşı çokça merhametlidir. Biz ona olan inancımızı hiçbir menfaat uğruna feda etmeyeceğiz.”*⁴⁴

Benzer dualar Hz. Ali ve diğer sahâbiler için de rivayet edilmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in vefatının etkileri uzun zaman daha devam etmiş ve onun yokluğuna alışılması kolay olmayan bir süreçte gerçekleşmiştir.

3. HZ. PEYGAMBER'İN VEFATININ SAHÂBE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. Hz. Peygamber'in Vefatının Dinî, Siyasî ve Sosyal Açıdan Etkileri

Hz. Peygamber'in vefatının sahâbe üzerindeki etkisini anlayabilmek için onun sahâbe hayatında nasıl bir yer ve öneme sahip olduğunu düşünmek gerekir. Câhiliye toplumunun fertlerinden ortaya çıkan asr-ı saadet nesli bu gelişme sürecinin her bir adımını Hz. Peygamber'in rehberliğinde atmıştır. Câhiliye adı verilen dönemde zulüm ve haksızlıklarla anılan insanlar, İslâm Peygamberi'nin tebliğiyle şereflendikten sonra adalet, merhamet ve hoşgörü gibi değerlerin numûne-i imtisali hâline dönüşmüştür. Bu süreçte Hz. Peygamber'in dinî ve siyasî açıdan bir lider, hukukî açıdan bir hâkim ve sosyal açıdan da toplumun sevgi ve saygısını kazanmış bir önder olduğunu;

⁴³ İbn Hişâm, a.g.e., II, 664.

⁴⁴ İbn Sa'îd, a.g.e., II, 253.

toplumun, hayatın ikamesinde gerekli her şeyi kendisine danıştığı bir yol gösterici olarak görev yaptığını görüyoruz.

Peygamberlik gelmeden önce dahi güvenilirlik, adalet, saygı, tevazu, dürüstlük, şefkat, merhamet, sabır ve nezaket gibi üstün şahsî niteliklere sahip olması, nübüvvetten sonra sahâbede oluşan peygambere dînen bağlılık duygusunu daha da kuvvetli hâle getirir.

Dinî açıdan Allah'tan gelen vahyin tebliği, açıklanması ve karşılaşılan yeni problemlerin din çerçevesinde çözümlenmesi hususunda sahâbe, her birinin din konusunda örnek uygulama olması hasebiyle davranışsal ve sözel özellikleriyle Hz. Peygamber'i dünyada başka hiçbir insana nasip olmayacak kadar ayrıntılı bir şekilde incelemiş ve bu davranış, söz ve hareketleri hayat prensibine dönüştürmüştür.⁴⁵ Zaten başka hiçbir peygamber ümmeti kendisine gönderilen İlâhi Kelam'ın uygulama örneklerini İslâm ümmetinin sahip olduğu kadar ayrıntılı şekilde elde edememiştir. Müslümanları diğer din mensuplarından ayıran en önemli hususiyetlerden biri, kendilerine indirilen Kitap'la birlikte, bu Kitab'ı hayatında tatbik eden Hz. Peygamber'in yaşantısını sahih biçimde muhafaza etmeyi başarmış olmalarıdır.⁴⁶ İslâm ümmeti, dinin yaşanması konusunda, hayatı süresince hangi durumda ne yapması gerektiği hususunda en iyi örnek yaşantıyı sahâbe aracılığıyla Hz. Peygamber'de gözlemlemiş ve nesiller boyu bu bilgi birikiminin aktarımını sağlamıştır. *"İnsanlara, ne indirildiğini açıkça anlatsın diye sana Kur'an'ı indirdik."*⁴⁷ ve *"Seni aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik"*⁴⁸ ayetleriyle de işaret edildiği gibi Hz. Peygamber genelde tüm insanlığa, özelde ise sahâbeye yol göstermiş ve dini öğrenmede en önemli kaynak olmuştur.

Onun vefatına kadar, hayatlarında karşılaştıkları her türlü dinî meseleyi ona sorarak cevap bulan, yeni indirilen ve anlamadıkları bir vahyin açıklama ve uygulamasını bizzat ondan öğrenmeye alışan sahâbe toplumunun dinî açıdan Hz.

⁴⁵ Ahmet Yılmaz, "Türk Edebiyatında 'Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife'yi Tadât Etme Geleneği ve Müstakimzâde'nin Mir'âtü's-Safâ İsimli Risâlesi", *İstem*, Konya 2004, sy. 4, s. 162.

⁴⁶ Âdem Apak, "İslâm Medeniyetinde Hz. Muhammed'in Yeri", *Türk-İslâm Tarihinde ve Batı'da Hz. Muhammed Algısı Sempozyum Bildiri Kitabı*, Bilecik 2011, s.10.

⁴⁷ Nahl, 16/44.

⁴⁸ Ahzâb, 33/46.

Peygamber'in vefatı sonrasında yaşadığı en sıkıntılı durum, çok sevdikleri Hz. Peygamber'i kaybetmenin acısı yanında aynı zamanda Allah'ın vahyini kaybetmiş olmaları gerçeğidir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Ümmü Eymen'i ziyarete gittikleri zaman onu ağlar hâlde buldular ve neden ağladığını sordular. Ümmü Eymen onlara şöyle cevap verdi:

*“Peygamber'in, bir gün gelip de ebedî âleme göçeceğini ben zaten biliyordum. Vallâhi ben Allah'ın onun için takdir ettiği şeyin hayırlı olduğunu bilmediğimden dolayı değil, artık bir daha gelmeyecek olan vahiy için ağlıyorum.”*⁴⁹

Dinî uygulamanın tek kaynaktan yayıldığı bu dönemin bitişi ile nifak hareketlerinin artmasına karşılık sahih din anlayışının muhafazası için daha çok gayret edilmesi ihtiyacı hâsıl oldu. Sahâbe, Hz. Peygamber'in vefatıyla ilk plânda dinî açıdan büyük bir sıkıntıyla karşılaşmış, ancak bu sıkıntılı durum daha sonralarda çeşitli ilim dallarına kaynaklık edecek olan hadis ilminin malzemelerini oluşturan fiilî ve kavfî sünnet uygulamalarının hayata yansıtılmasıyla bir miktar da olsa hafifletilmiştir.

Siyasî ve hukukî açıdan baktığımızda da adalet ve hak kavramından yoksun bir yaşam tarzına mahkûm durumdaki câhiliye dönemi insanı, güç ve otorite ekseninde hâkim kabile ve şahıs tahakkümünün zulümle neticelenen uygulamalarına maruz kalıyordu. Hz. Peygamber'in hak, adalet, özgürlük ve eşitlik gibi değerler çerçevesinde geliştirdiği siyasî ve hukukî ahlâk, nübüvvet öncesindeki güvenilirliğinin de etkisiyle, insanların İslâm'ın çevresinde zamanla toplanmalarına vesile oldu. Önceki dönemin mağduru durumundaki kadın, köle ve soylu olmayan insan profili kendisine değer verilen bir toplumun parçası olmanın mutluluğunu yaşadılar. Zira siyasî ve hukukî açıdan bir lider olarak Hz. Peygamber, toplum içinde kendi ve yakınları dâhil kimsenin ayrıcalıklı olmadığı, temeli ilâhî kurallardan oluşan, teferruatı meşveretle ikame edilen bir toplumsal yaşantıyı zaman içerisinde ortaya çıkardı. Tüm asr-ı saadet dönemine bakıldığında kişiler arası ilişkilerde haksızlığa ve mağduriyete uğrayan, İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in uygulaması neticesinde hakkının yendiğini iddia eden müddeiye rastlanmamakta, tam aksine önceki dönemlerde oluşan her türlü imtiyazın adalet ve hak kavramları çerçevesinde ortadan kaldırıldığı görülmektedir.

⁴⁹ Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 103.

Sahâbe, Hz. Peygamber’le birlikte olduğu sürece İslâm Devleti’nin siyasî kararlarında vahye muhatap oluşunun etkisiyle her zaman onun fikrini ilk tercih olarak kabul etmiş, Hz. Peygamber’in istişareye açtığı konularda da İslâm’ın bakış açısına muhalif olmayan önerilerle yönetime katılmıştır. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Ebû Ubeyde b. Cerrah gibi sahâbîler öne çıksalar da sahâbenin geneli, usulüne uygun olarak Hz. Peygamber’in istişare heyetinde bulunmuşlardır.

Hukukî açıdan da aralarındaki ihtilâflarda çözüm mercii olarak her zaman Hz. Peygamber’in hakemliğine başvurmuşlardır. Zira ayetle emredilen husus da bunu icbar etmektedir:

*“Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp, sonra da verdiği hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.”*⁵⁰

İbn Kesîr (h. 774), dinî, siyasî ve hukukî açıdan Hz. Peygamber’in tek otorite oluşunu benimseyen sahâbenin, onun vefatıyla yaşadığı durum ve siyasî gelişmeleri İbn İshak (h. 151)’tan nakille şu şekilde özetlemektedir: *“Hz. Peygamber’in vefatından sonra Araplar arasında dinden dönme hareketleri başladı. Yahudi ve Hıristiyanlar yeniden seslerini yükseltmeye başladılar. Münafıklık yaygınlaştı. Peygamberlerini yitirmelerinden dolayı Müslümanlar, soğuk kış gecelerinde sağa sola kaçışan koyunlar gibi oldular. Nihayet Allah, Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla onları derleyip topladı.”*⁵¹

Yine aynı kaynak Hz. Peygamber’in vefatından sonra Mekke’de de dinden dönüşlerin yaşanmaya başladığını, samimi Müslümanların vefat üzüntüsü yanında bir de bu tür siyasî çalkantılarla karşılaştıklarını ifade ederken Mekke valisi konumundaki Attâb b. Esîd (h. 13) ve Süheyl b. Amr (h. 18)’in gayretleriyle sükûnetin sağlandığını belirtmektedir.⁵²

⁵⁰ Nisâ, 4/65.

⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, VIII, 172.

⁵² İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 172-173.

Dinî, siyasî ve hukukî açıdan bahsedildiği şekliyle ortaya çıkan sıkıntılı durumlardan daha zor olarak kabul edeceğimiz durum ise Hz. Peygamber'in vefatının bireysel ve toplumsal açıdan oluşturduğu etkidir. “Allah’a yemin olsun ki hiçbiriniz beni, çocuğundan ve babasından daha çok sevmedikçe hakkıyla iman etmiş olmazsınız”⁵³ hadisiyle teşvik edilen ve sık sık tekrar edilen “Anam babam sana feda olsun ya Rasûlallah!” ifadesiyle kelimelere dökülen Peygamber sevgisi, sahâbenin hayatında kendisinden ve ailesinden çok Hz. Peygamber’i sevmek ve onu öncelemek şeklinde cereyan etmiştir. İnsanî ilişkiler açısından Hz. Peygamber’in konuştuğu, beraber vakit geçirdiği, ticaret vb. sebeplerle diyaloga girdiği kadın, erkek ya da çocuk her bir insanla kurduğu münasebet; muhatabının karakteri ne olursa olsun sevgi ve saygı eksenli bir iletişime dönüşmüştür. Hz. Peygamber, dinî içerikli tebliğ çalışmalarında da İslâm’ın temel esaslarına uygun, merhamet ve hoşgörü esaslarına dayalı tebliğ metotlarıyla insanların sevgisini kazanarak baskı, zorlama ve şiddet gibi olumsuz davranışları nehyeden bir anlayış benimsemiştir. Bütün bunlar Peygamber sevgisinin sahâbede en üst düzeye ulaşmasında ve sahâbenin Hz. Peygamber’i kendisinden ve ailesinden daha öncelikli kabul edecek kadar sevmesinde etkili olmuştur.

H. Peygamber’i kaybetme duygusunu ilk kez Uhud Savaşı (h. 3) esnasında yayılan gerçek dışı bir haberle yaşayan sahâbe, bu duruma hazırlıklı olmadığını göstermiştir. Savaş esnasında Hz. Peygamber’in vefat ettiği şeklinde yayılan haber, Müslümanlarda büyük bir olumsuz etki oluşturmuş, henüz savaş bitmeden savaşın kaybedildiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Hz. Ebû Bekir’in, onun vefatından hemen sonra vefat olayının doğru anlaşılması ve Müslümanların göstermeleri gereken tavrı sergilemelerine yönelik okuduğu ayet de, bu duruma işaret ve uyarı için Uhud Savaşı sonrasında gönderilmiştir:

“Muhammed ancak bir rasûldür. Ondan önce pek çok peygamberler gelip geçmiştir. Eğer o ölecek ya da öldürülecek olursa sizler geri mi döneceksiniz. Şunu

⁵³ Buhârî, İman, 8.

biliniz ki kim geri dönerse Allah'a hiçbir şey ile zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır."⁵⁴

Uhud Savaşı esnasında bir nevî provası yapılan ve sergilenen tavır açısından başarısız olunan Peygamber'den yoksun olma hâli, bu sefer gerçekten yaşanmış ve sahâbe uzun zamanlı bir siyasî boşluğa düşmediyse de, toplumsal etkileri uzun zaman sürececek bir duygusal çöküşle karşı karşıya kalmıştır.

Hz. Peygamber'in vefatını dinî, siyasî ve sosyal etkileri açısından bu şekilde değerlendirdikten sonra şimdi önümüzdeki bölümde sahâbenin bireysel olarak Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında yaşadığı duyguların kaynaklarımızda mersiye haricinde nasıl ifade edildiğini kısaca incelemeye gayret edeceğiz.

3.2. Hz. Peygamber'in Vefatının Bireysel Açıdan Etkileri

Hz. Peygamber'in vefatı hakkında sahâbenin duygularının en iyi gözlemlendiği alan tabiatıyla mersiye haricidir. Ancak bununla birlikte şiir yazma yönünde tercihi bulunmayan veyahut şiir yazdığı hâlde mersiye haricinde Hz. Peygamber'den ayrılmanın acısını söz ve davranışlarıyla anlatan sahâbe de vardır ki, onları da bu bölümde zikretmeden geçmek uygun olmayacaktır. Zira şiir; uyumlu, ölçülü ve ahenkli söz söylemek olarak tanımlanmakta, engin his, hayal ve ilham ürünü olarak kabul edilip sanatkârane biçimde söylenmiş vezinli ve kafiyeli söz⁵⁵ olarak değerlendirilmektedir. Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi şiir, kabiliyet ve hissiyat ile doğrudan ilgilidir. Bu yüzden her insanda aynı hissiyat ve kabiliyetin bulunamayacağı gerçeği üzerinden hareketle, insanların vâkıalar karşısında duygusal tepkileri ve hislerinin sözel yansımalarının farklılaşması da normal gözükmektedir.

Hz. Peygamber'in vefatının sahâbe üzerindeki bireysel etkileri denilince ilk olarak Hz. Bilâl'in, vefattan sonra üzüntüsünden dolayı bir daha ezan okuyamaması akla gelir. Aynı süreçte Ümmü Seleme, sahâbenin ağıt ve feryat seslerinin tüm Medine'de duyulduğunu ifade etmekte, Abdullah b. Ömer de Müslümanların "*Keşke*

⁵⁴ Âli İmrân, 3/144.

⁵⁵ İsmail Durmuş, "Şiir", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 144.

senden önce ölseydik de bugünleri görmeseydik”⁵⁶ şeklindeki sözlerle ağladıklarını beyan etmektedir.

O günlerde sahâbeden bazı kişilerin “*Keşke Allah Rasûlü’nden önce ölseydik. O gittikten sonra fitneye düşmekten korkarız*” demeleri üzerine, Ma‘n b. Adiy bu cümleleri söyleyenlere şu cümleleri sarf eder: “*Ben yaşadığı müddetçe ona sadık kaldığım gibi, öldükten sonra da ona bağlı kaldığımı göstermek için, ondan önce ölmeyi istemezdim.*”⁵⁷

Hiz. Peygamber vefat edince: “*Ey Rabb’in davetine icâbet eden babam, varacağı yer Firdevs cenneti olan babam, ey Cebrâil’e ölümünü haber verdiğimiz babam!*” diye üzüntüsünü ifade eden Hiz. Fâtıma, Allah Rasûlü’nün defninden dönen Enes’e hitaben: “*Ya Enes! Rasûlüllah’ın üzerine toprak saçmaya gönlünüz nasıl razı oldu?*”⁵⁸ sorusunu yönelterek çektiği ayrılık acısını kelimelere dökmüştür.

Ezvâc-ı tâhirâtın Ümmü Seleme annemiz de: “*Kazma seslerini duyuncaya kadar, Rasûlüllah’ın vefat ettiğine inanamadım*”⁵⁹ diyerek üzüntüsünü belirtir.

İkinci bölümde mersiyelerine de yer vereceğimiz Hiz. Safiyye vefat haberini alınca elleriyle elbisesini çekiştirerek: “*Senden sonra hadiseler çoğalıp ihtilâflar baş gösterecek, eğer sen olsaydın elbette musibetler çoğalmazdı*” sözleriyle ağlamıştır. Ğuneym b. Kays da Hiz. Peygamber’in vefatı üzerine babasının “*Muhammed vefat etti, ben mahvoldum. O sağken bizi görüp gözetiyordu. Yarından emin olarak uyurduk*” diyerek üzüntüsünü ve acısını ifade ettiğini aktarmaktadır.⁶⁰ Görme duyusunu kaybetmiş bir sahâbî ise: “*Tekrar görebilmeyi istememin tek sebebi Hiz. Peygamber’i görme arzum idi. Artık gözlerim açılsa ve Tebâle ceylanlarını görsem dahi mutlu olmam*”⁶¹ cümlesiyle Hiz. Peygamber’e olan sevgi ve özlemini anlatır. Enes b. Mâlik’in, Allah Rasûlü’nün vefatı üzerine şöyle dediği rivayet edilir: “*Rasûlüllah’ın Medine’ye girdiği gün Medine’nin her şeyi parladı. Sonra onun vefat ettiği gün olunca*

⁵⁶ Yusuf Kandehevî, *Hayâtü’s-Sahâbe* (trc. Yaşar Erol vd.), Cümle Yay., İstanbul t.y., III, 945.

⁵⁷ Kandehevî, a.g.e., III, 947.

⁵⁸ Buhârî, *Meğâzî*, 84.

⁵⁹ Muvattâ, *Cenâiz*, 10.

⁶⁰ Kandehevî, a.g.e., III, 948.

⁶¹ İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, II, 272.

Medine'nin her şeyi kapkaranlık oldu ve biz Peygamber'in defin işini henüz bitirmemişken gönüllerimizi eski durum üzerinde bulamadık.”⁶² Ubeyy b. Ka‘b da Hz. Peygamber'in vefatından bir müddet sonra şöyle demiştir: “*Biz Rasûlüllah ile beraberken hedef ve gayemiz tek idi. O, vefat edince kimimiz bir yana kimimiz başka yana olmak üzere hedeflerimiz ayrıldı.*”⁶³

Evsat b. İsmâîl el-Becelî'nin rivayet ettiği bir olay, Hz. Peygamber'in vefatından en çok etkilenen isimlerden birinin de Hz. Ebû Bekir olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir minbere çıkarak hutbe îrâd etmekteyken bir hadis-i şerifi nakil ve izah etmek istedi: “*Rasûlüllah vefat etmesinden evvel şu bulunduğum minberden şunları söylemişti*” diyerek başladığı konuşmaya devam etmekte güçlük çekti. Hz. Peygamber'in hadisi söylediği anı hatırlayan Hz. Ebû Bekir, tekrar o anları yaşayarak Hz. Peygamber'e olan sevgi ve iştiyâkıyla hadisi gözyaşlarıyla nakletti.⁶⁴ Sahâbenin geneli de vefat olayından sonra hadisleri naklederken ya da Hz. Peygamber'le birlikte yaptıkları bir işi yâd ederken aynı duyguyu yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Bir de ilk plânda Hz. Peygamber'in vefatı sebebiyle hiçbir şey söyleyemez hâle gelecek kadar etkilenen isimler vardır ki bunlar hakkında İbn Müneyyir şöyle der: “*Hz. Peygamber vefat ettiğinde insanlar dehşete düştüler. Kimisi yere yığılıverdi, kimisinin nutku tutuldu. Hz. Osman da üzüntüden konuşamayacak hâle gelenlerdendi, Abdullah b. Üneys de. Hatta öyle ki bu üzüntü Abdullah'ın vefatına sebep oldu.*”⁶⁵

Hz. Peygamber'in vefatına yönelik duygularını sözlerle ifade eden sahâbenin ardından, ikinci bölümümüzde öncelikle mersiye kavramı üzerinde durduktan sonra hissettikleri acıyı şiirsel bir anlatımla mersiye olarak nazma dönüştüren sahâbîleri ve şiirlerini incelemeye çalışacağız.

⁶² Tirmîzî, *Menâkıb*, 4; İbn Mâce, *Cenâiz*, 65.

⁶³ İbn Mâce, *Cenâiz*, 65.

⁶⁴ İbn Mâce, *Dua*, 5.

⁶⁵ Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî ed-Dimeşkî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, XII, 274.

İKİNCİ BÖLÜM

SAHÂBE-İ KİRÂM'IN HZ. PEYGAMBER İÇİN YAZDIKLARI MERSİYELER

Bu bölümün başlangıcında Hz. Peygamber için sahâbe döneminde kaleme alınan mersiyeleleri incelemeye geçmeden önce Arap, Fars ve Türk edebiyatında önemli bir yer tutan mersiye kavramı ve türü hakkında bilgi vermek konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

1. DOĞU EDEBİYATINDA MERSİYE

Edebiyatın önemli türlerinden biri olan mersiye, lügat anlamı itibariyle vefat eden kişi için yakınlarının ve sevenlerinin ağlaması, üzülməsi ve o kişinin övülmesi, güzel hasletlerinin sayılması, yaptığı iyiliklerin şiir hâlinde söylenmesi anlamlarını ihtiva etmektedir.⁶⁶ Edebiyatta ayrı bir nazım türü olması yönüyle mersiyelelerde genellikle; kişinin kaybedilmesinden duyulan acı ve üzüntünün anlatıldığı nedb (ağlama) bölümü, meziyetlerinin, iyi huylarının ve güzel davranışlarının anlatıldığı te'bin (övgü) bölümü ve hissedilen acıya tahammül etmenin gerekliliğini anlatan azâ (sabır ve teselli) bölümlerinin yer alması temel özellikler olarak nitelenebilir. Duyguları ifade etme yanında mersiyeleler; aynı zamanda dönem şartlarını, kişisel bilgileri ve kültürel unsurları ihtiva etmesi bakımından önemli bir tarihî ve sosyolojik kaynak olarak kabul edilir.

Vefat olayıyla ortaya çıkan duygusallığın ve üzüntünün şiirsel ve zaman zaman da nağmeli bir şekilde dışa vurulması olarak niteleyebileceğimiz mersiye türünün tarihinin insanlığın ilk günlerine kadar uzanması, tabîi bir durumdur. Kaynaklar, ilk mersiyelelerin Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi üzerine Hz. Âdem tarafından söylendiğini kaydederken⁶⁷, Latîfî şiirin ortaya çıkan ilk formunun da mersiye olduğunu şu sözlerle ifade eder:

⁶⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru's-Sâdır, Beyrut t.y., XI, 309.

⁶⁷ M. Faruk Toprak, "Mersiye", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 215.

“Kütüb-i tevârihde mestûr ve elsine-i erbâb-ı esmârda mezkûrdur ki Hz. Âdem Nebi ve Ebu'l-Beşeri Sâfi, kelâm-ı mevzûn evvel andan sâdır olmuştu. Ol zaman ki Kâbil Hâbil'i katl itdi ânı görüp Âdem-i Sâfi'nün sine-i sekinesinden sūrûru ve dîdeden nûru ve cümle cesedinden sūkûn u karârı gitdi. Zira hem oğlu hem yarı idi. Helak olup gitdi ve nice rüzgâr vâlih u zâr olup mersiye tarzında bu birkaç beyti ibdâ u îrad idiüb okurdu.”⁶⁸

Bununla birlikte mersiye'nin öncelikle şifâhî ve sonrasında da yazılı bir edebî tür olarak var olmasının Arap kültürü içinde gerçekleştiği bilinmektedir.

1.1. Arap Edebiyatında Mersiye

Arap edebiyatında mersiye'nin başlangıcı, câhiliye dönemindeki cenaze törenlerinde kadınlar tarafından terennüm edilen secili ve ahenkli sözlere kadar uzanır. Vefat sonrasında kadınların ağlamaları sırasında, vefat edenin yakınlarından şiir kabiliyeti olan birinin, vefat eden kişinin meziyetlerini ve asil davranışlarını şiirsel bir şekilde zikretmesi Arap kültüründe önemli bir âdet olarak kabul edilmektedir.⁶⁹ Mersiyelerde vefat edenin güzel huylarının anılması yanında, ölüm bir başka kişinin sebebiyle gerçekleşmişse o kişi için de kötü söz ve bedduaların yer alması normal karşılanır ve hatta elzem bir uygulama olarak görülür. Örneğin Arap edebiyatında mersiye türünde ilk örnek olarak kabul edilen câhiliye dönemi şairi Hansâ'nın ölen iki kardeşi için yazdığı mersiyeler, acı ve üzüntü kadar kin, nefret ve intikam duygularını da barındırır.⁷⁰

Vefat eden kişinin ardından ağıt yakılması ve şiirler söylenmesi durumu, hemen hemen her kültürde olduğu gibi Arap kültüründe de bulunmakla beraber İslâm dini, Arap kültürü cenaze ritüellerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Örneğin câhiliye dönemi mersiyelerinde intikam alma ve düşman hakkında kötü söz söyleme unsurlarına rastlanırken, İslâm ile birlikte mersiyeler daha ziyade vefat eden kişiye özlem ve övgü içerikli hâle dönüşmüştür. Aynı şekilde câhiliye döneminde vefat eden kişi için ağıt yakılması esnasında kadınların saçlarını yolmaları, kendi vücutlarına

⁶⁸ Mustafa İsen (Haz.), *Latifi Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 7.

⁶⁹ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek – Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yay., Ankara 1994, s. 4.

⁷⁰ Toprak, a.g.md., s. 215.

vurarak elbiselerini yırtmaları âdet hâline gelmişken, vefat olayı sonrasında bu şekilde aşırı tepkilerin gösterilmesi, üzüntü ifadesi olan ağıt ve mersiyelerin isyan görüntüsüne dönüşmesi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hadis-i şeriflerinde hoş karşılanmayan ve yasaklanan bir durum olarak zikredilmiştir.⁷¹ Ölüm olayının İslâm dininin dünya ve ahiret konularına bakış açısına göre yeniden değerlendirilmesi ve ölümün sonsuz bir hayata açılan kapı olarak görülmesi, vefat sonrası gerçekleştirilen uygulamalarda zamanla değişikliklere yol açsa da sevilen bir kişiden ayrılmanın acısı insanîyetin bir gereği olarak hiçbir zaman değişmeyeceği için başta Hz. Peygamber olmak üzere tüm Müslümanlar vefat sonrası duygusal davranışlar sergilemeye devam edegelmişlerdir. Oğlu Hz. İbrahim'in henüz on altı aylık iken vefat etmesi üzerine ağlamaya başlayan Hz. Peygamber'e, Abdurrahman b. Avf: *"Sen de mi ağlıyorsun ey Allah'ın Rasûlü?"* diye sorunca Hz. Peygamber: *"Göz yaşarır, gönül mahzun olur. Ancak biz bu hâlde de sadece Allah'ın razı olacağını söyleriz. Vallâhi yâ İbrâhim! Biz sana çok üzüldük"*⁷² şeklinde cevap vererek ölüm acısı yaşandığında insanî hissiyat bakımından ne gibi davranışların sergilenebileceğine örnek olmuştur.

Hz. Peygamber'in doğrudan kavramsal olarak mersiye yaklaşımı hususunda üç farklı açıdan rivayetlerin nakledildiğini söyleyebiliriz. Kaynaklarımızda Hz. Peygamber'in sahâbeyi mersiye söylemekten men ettiğini bildiren rivayetler bulunduğu gibi, bizzat kendisinin sevdiği zâtlar için mersiye söylediğini bildiren rivayetler de mevcuttur. Bir üçüncü husus da, kaybedilen mühim şahsiyetler için sahâbeden mersiye söyleyenler olduğunda Hz. Peygamber'in buna müdahale etmeyip dinlediğini gösteren rivayetlerin sabitliğidir. Bu üç farklı yaklaşımı örneklendirelim:

İlk yaklaşımı destekleyen bir veri olarak İbn Ebî Evfâ'dan gelen rivayette: *"Rasûlüllah bizi mersiyeler okumaktan men etti"*⁷³ ifadesiyle mersiyenin tamamen yasaklandığı belirtilirken, Abdullah b. Mes'ud'dan gelen bir başka rivayette de Hz. Peygamber için yazılan mersiyelerin tamamına yakınında sahâbe tarafından kullanılan bir deyiş olan "Na'y" kavramının da câhiliye âdeti olarak ifade edildiği ve Hz.

⁷¹ Buhârî, *Cenâiz*, 35; Müslim, *İmân*, 165.

⁷² Buhârî, *Cenâiz*, 42; Müslim, *Fedâil*, 62.

⁷³ İbn Mâce, *Cenâiz*, 53.

Peygamber tarafından yasaklandığı belirtilmektedir. “Na‘y”, ölüm haberini duyurmak, ağıt yakmak ve yas tutmak anlamına gelmektedir.⁷⁴ Hz. Peygamber için yazılmış pek çok mersiye kapıları çalarak ölüm haberini duyuran bir münadiden ve bununla birlikte yas tutmaya, ağıt yakmaya başlayan sahâbeden söz edilmektedir.

İkinci yaklaşımla yani Hz. Peygamber’in bizzat kendisinin mersiye söylemesi ile ilgili olarak da aşağıdaki rivayeti örnek verebiliriz:

“Âmir b. Sa‘d’e babasından nakille gelen rivayet şöyledir: Bir gün babası Sa‘d, çok hastalandı. Rasûlullah onu ziyarete geldi. Sa‘d: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Benim pek çok malım var fakat bir kızımdan başka bana vâris olacak bir kimse yok (malımın) üçte ikisini sadaka olarak dağıtabilir miyim?’ dedi. Hz. Peygamber de: ‘Hayır’ cevabını verdi. Bunun üzerine Sa‘d: ‘Yarısını’ (dağıtabilir miyim?) diye sordu. Hz. Peygamber yine: ‘Hayır’ cevabını verdi. Bu defa Sa‘d: ‘Üçte birini’ (dağıtabilir miyim?) dedi. Hz. Peygamber: ‘Üçte bir çoktur. Şüphe yok ki senin vârislerini zengin olarak bırakman, onları halka el açar bir hâlde bırakmandan daha hayırlıdır ve gerçekten infak edeceğin bir yiyecekten dolayı mutlaka mükâfat görürsün. Hatta hanımının ağzına vereceğin lokmadan bile’ buyurdu. Bu defa Sa‘d: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Ben (yapmak istediğim) hicretimden geri mi kalacağım?’ dedi. Rasûlullah: ‘Şüphe yok ki, eğer sen, ben (vefat ettik)den sonra (hayatta) kalıp Allah rızası için çalışırsan, bununla senin mutlaka yüksekliğin ve derecen artmış olur’ dedi. Daha sonra Sa‘d b. Havle’nin kendisinden önce Mekke’de ölmesinden dolayı da Rasûlullah onun hakkında mersiye söyledi.”⁷⁵

Üçüncü husus da Hz. Peygamber’in mersiye söyleyen sahâbeyi takrir etmesiyle ilgilidir ki bu konuda örnekler pek çoktur. Hz. Ali’nin Ebû Talib için söylemiş olduğu mersiyeler, Hz. Safiyye’nin ve diğer sahâbîlerin Hz. Hamza başta olmak üzere Uhud şehitleri için söylemiş oldukları mersiyeler, bu dönemde Hz. Peygamber tarafından olumsuz bir tavırla karşılanmamıştır.

⁷⁴ Tirmîzî, *Cenâiz*, 12.

⁷⁵ Ebû Dâvud, *Vesâyâ*, 2.

Netice olarak konuyla ilgili değişik rivayetlerin tahliliyle ortaya çıkan genel kanaat; ölüye üzölmek, iyi huylarını ve güzel davranışlarını yâdederek ağlamak cihetiyle mersiye söylemenin ilâhî takdire razı olmama ve kadere isyan etme mânasına gelen ifadelerle birlikte bulunmadığı takdirde mübah olduğu yönündedir. Mersiye söyleme esnasında üstünü başını yırtma, saçını yolma, dizini veya başını dövme gibi el hareketleri ise câiz görülmemiştir.

Bu dinî ve hukukî hükümden sonra uygulama noktasında İslâm dini mensuplarının, önceki dönem Arap kültüründe cenaze sonrası ritüelleri arasında yer alan mersiye söyleme âdetini kendi dinlerinin esaslarına uygun hâle getirdiklerini ve kültürel bir unsur olarak muhafaza ettiklerini belirtelim. Bu edebî tür, zamanla konusuna göre çeşitlenmiş; hayvanlar ya da şehirler için dahi mersiyeler kaleme alınmıştır. Arap edebiyatında mersiyelerle ilgili ilginç bir durum da, özellikle ilim adamları için yazılan mersiyelerde vefat eden âlimin okuduğu ve yazdığı eserlerin, kullandığı ilmî tabirlerin yer almasıdır.⁷⁶ Bu durumun, Arap edebiyatındaki bazı mersiyelerin ilim tarihi açısından da önemini arttırdığı söylenebilir.

Sonuç itibariyle İslâm öncesi ve sonrası dönemiyle mersiye türüne kaynaklık eden Arap edebiyatı bu türün temel şekilsel özelliklerini, muhtevasını ve edebî sanatlar açısından sahip olduğu nitelikleri belirlemede etkili olmuştur.

1.2. Fars Edebiyatında Mersiye

Fars edebiyatına baktığımızda ise mersiye'nin yakınları vefat eden kişiler tarafından söylenmesi ve yazılmasından ziyade; meşhur şairler tarafından saray erkânı vb. önemli kişilerin vefatları için yazıldığını, zaman zaman destansı, dinî, felsefî ve sosyal konuları da ele aldığını görürüz. Genellikle vefat eden hükümdarın güzel hasletlerini ve vefatı sebebiyle toplumun yaşadığı acıyı aktaran Fârisî mersiye şairleri aynı şiirin içine yeni hükümdarı öven ve tebrik eden ifadeler koymayı da ihmal etmemişlerdir. Kişisel sevgi ve yakınlık, mersiyelerin yazılmasında etkili olsa da içerik bakımından mersiyelerin daha ziyade kültürel ve toplumsal hayatı ilgilendiren ifadelerle kaleme alındığı görölmektedir. Fars edebiyatın içinde ilk örneklerden olan

⁷⁶ Toprak, a.g.md., s. 217.

Rûdekî'nin mersiyeleleri gibi kişisel üzüntünün yanı sıra ulusal acı ve toplumsal çöküntüleri anlatan mersiyelelere sıklıkla rastlanmaktadır.

Fars edebiyatında mersiye denilince ve hatta Fars edebiyatı denilince ilk akla gelen konu elbette Kербela hadisesidir. Hicretin 61. yılında gerçekleşen ve Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in de aralarında bulunduğu yetmiş iki Ehl-i Beyt mensubunun şehit edildiği bu acı olay, Şîlik mezhebinin temel din anlayışında etkili olduğu gibi yıl boyunca gerçekleştirilen dinî ritüellerine de yansımıştır. Buna binâen Fars edebiyatında Kербela hadisesi için Maktel-i Hüseyin adıyla hem tarihî bilgi içeren, hem de şahsî duyguları ifade eden dinî-edebî bir tür ortaya çıkmıştır. İlk ve en önemli örnek olarak kabul edilen *Ravzatü'ş-Şühedâ* her yıl yapılan matem toplantılarında okunan bir metin olagelmiştir.⁷⁷

1.3. Türk Edebiyatında Mersiye

İslâm öncesi dönemde Türk toplumunda yuğ adı verilen cenaze törenlerinde söylenen; sâgu ve ağıt gibi çeşitli isimlendirmelerle yaygın olarak karşılaştığımız mersiye geleneği, İslâmlaşma sonrasında şekil bakımından Arap ve Fars edebiyatı etkisinde kalmıştır. İçerik bakımından ise Türk edebiyatı mersiyelelerinde; ölen kişinin kaybindan duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ona karşı şairin ilgisini ifade etmek, kadere rıza göstermek, dünyanın geçiciliğini vurgulamak, ölünün yakınlarını sabır ve metanete davet etmek gibi hususların ele alındığını görmekteyiz.⁷⁸

Edebiyatımızda mersiye türünde; kaside, gazel, müseddes ve muhammes gibi nazım şekilleriyle yazılan örnekler bulunmakla birlikte genelde terkiб-i bend nazım şeklinin daha çok kullanılmış olması dikkati çekmektedir. Methiyelerle büyük ölçüde benzerlik gösteren mersiyelelerde vefat eden kişi için mübalâğalı anlatımlara ve övgü cümlelerine sıklıkla rastlanır. Hatta mersiye, ölen kişi için yazılan methiye şeklinde de tanımlanmıştır.⁷⁹

⁷⁷ Şeyma Güngör, "Maktel-i Hüseyin", *DİA*, İstanbul 2003, XXVII, 456.

⁷⁸ Mustafa İsen, "Mersiye", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 218.

⁷⁹ Zeliha Çavuş, "Türk Edebiyatında Mersiyeleler", *AÜTAED*, Erzurum 2008, sy. 38, s. 132.

Türk edebiyatında daha ziyade padişah ve şehzadeler için yazılan mersiyeler ile “Muharremiye” veya “Maktel” olarak adlandırılan Kerbela mersiyelerinin şairler tarafından kaleme alındığını görmekteyiz. Hz. Hüseyin şahsında Ehl-i Beyt'in uğradığı zulüm bütün Türk toplumunu derinden etkilemiştir. Gerek manzum gerekse mensur hâlde yazılmış olan pek çok edebî eser bunun en güçlü delilidir. Bu anlamda Ehl-i Beyt sevgisi toplumumuzu bir arada tutan önemli bir değer, güçlü bir paydadır. Ancak özellikle Fars edebiyatındaki mezhebî yaklaşımlar neticesinde metinlerde rastlanan ve bazı dinî hassasiyetleri zedeleyen yaklaşımları Ehl-i Beyt sevgisiyle karıştırmamak gerekir. Özellikle Hz. Peygamber'den sonra hilafete geçen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman hakkındaki bazı olumsuz ifadeler bu kapsamda değerlendirilebilir. Türk edebiyatındaki Kerbela mersiyelerini diğer Kerbela mersiyelerden ayıran en önemli özellik, bir edebî usûl olarak Tevhid – Münacat – Nat gibi bölümlerin ardından Medh-i Çehâr-Yâr-ı Güzin adıyla Hz. Peygamber'in dört halifesinin övüldüğü bir bölümün bulunmasıdır. Bu durum kültürümüzde Hulefâ-yı Râşidîn'e gösterilen büyük saygıyı ortaya koymaktadır.

2. SAHÂBE-İ KİRÂM'IN HZ. PEYGAMBER İÇİN YAZDIKLARI MERSİYELER

Hz. Peygamber'in hayatının her safhası hakkında edebî türler meydana getirilmiş olmasına rağmen, vefatı üzerine söylenen ve yazılan mersiyeler konusunda kapsamlı, derleyici ve toplayıcı bir eser kaleme alınmamıştır. Özellikle Hz. Peygamber'in doğumunu konu alan şiirlere nazaran vefatını konu alan şiirler çok az sayıda kalmakta ve çoğu kaynakta zikredilmemektedir. Örneğin, İslâm tarihinin en önemli tarihçilerinden olan Taberî (h. 310) ve İbnü'l-Esîr (h. 630), Hz. Peygamber'in vefatı konusunda hiçbir mersiyeye yer vermezken, eserlerinin önemli bir kısmını şiire ayıran İbn Hişâm (h. 218) ve İbn Kesîr (h. 774) ise bu konuda sadece ikişer adet mersiyeyi aktarmakla yetinmiştir.⁸⁰ Temel İslâm tarihi kaynakları içinde İbn Sa' d (h. 230)'ın *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir* isimli eseri en çok mersiyenin bulunduğu kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eserde müellif, on sahâbînin farklı mersiyelerini

⁸⁰ Ahmed Kûtî, “Merâsi'ş-Şuarâ li-Rasûlillâh”, *Mecelletü'l-Mecmai'l-Lüğati'l-Arabiyye bi Dimeşk*, Dimeşk 1988, c. 63, sy. 2, s. 215.

sunmaktadır.⁸¹ Buna ilaveten sahâbîlere ait dîvanlar, çağımızda yazılmış bazı ilmî makaleler ve Hz. Peygamber için yazılan methiyeleri ihtiva eden kitaplar, konumuz hakkında malumata ulaşılabilecek kaynaklar olarak zikredilebilir. Çalışmamızın bu bölümünü oluştururken mersiyeleri aktaran farklı kaynaklarda karşılaştığımız farklı örnekleri tek bir bölümde toplamayı amaçladık. Bu amaçla başladığımız araştırmalarda Hz. Peygamber konulu mersiyelerin az ve dağınık vaziyette bulunmasında, İslâm toplumunun bazı hassasiyetlerinin yanı sıra kavramsal açıdan edebiyat unsurlarının da etkili olduğu kanaatine varmaktayız.

Arap edebiyatında mersiyeler konusunda yapılan pek çok mülâhazanın Hz. Peygamber sözkonusu olunca devre dışı kaldığını görüyoruz. Edebiyat ve tarih sahasında eser kaleme alan müelliflerin önemli bir kısmı, kültürel bir gerçeklik olan mersiyeyi Hz. Peygamber konu olduğunda göz ardı etmeye çalışmıştır. Mersiyelerde yer alan aşırı sevgi ve ayrılık acısı hususlarındaki abartılı anlatımın Hz. Peygamber'in cenaze ritüellerine getirdiği kısıtlamalar açısından değerlendirilmeye tâbi tutulması neticesinde bu tavır sergilenmiştir, denilebilir. Ancak şu unutulmamalıdır ki, kültürel bir unsurun dine aykırı bir boyutu olmadığı ve tamamen yasaklanmadığı hâlde bütünüyle yok olması mümkün olmadığı gibi, bu kültürel unsuru birtakım şahsî hassasiyetler çerçevesinde yok saymak da makul olmayacaktır. Nitekim vâkıa da bunu göstermektedir. Pek çok sahâbî, Hz. Peygamber'in vefatı üzerine kültürel bir gelenek ve duygusal bir ihtiyaç olarak mersiye söylemiştir. Bununla birlikte burada dinî hassasiyetin kavramsal boyuta taşınmasıyla ilgili olarak farklı bir bakış açısını zikretmeliyiz. Bu bakış açısına göre Hz. Peygamber için yazılan şiirler içinde vefatını konu alanlara mersiye denmemeli, içeriği ne olursa olsun onun için yazılan şiirlere medh denilmelidir. Çünkü Hz. Peygamber, hayata bağlıdır, hayatın içindedir. Onu sevenler, ona yaşıyormuş gibi hitap ederler. Onun vefat ettiği düşüncesi ve bu bağlamda ondan ayrı olmanın yaşattığı duyguları ifade eden bir mersiyeden bahsedilmesi uygun değildir. Ancak ona övgüler sunan methiyeler içinde bu duygulardan söz edilebilir.⁸² Bu anlayıştan kaynaklanmış olsa gerek Kümeyt el-Esedî,

⁸¹ İbn Sa' d, *et-Tabakât*, II, 277.

⁸² Muhammed Ahmed Dernîka, *Mu'cemü Âlâmi Şuarâi'l-Medhi'n-Nebevî*, Dâru Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut 2003, s. 31.

Di'bil, Mihyar ed-Deylemî gibi şairlerin Hz. Peygamber için yazdığı methiyeler de mersiye özellikleri de bulunur.⁸³ Bu bakış açısı duygusal olarak kulağa hoş gelmekle birlikte hayatın içindeki gerçeklikle doğrudan örtüşmemektedir. Zira tarihî süreçle ilgili bölümlerde zikrettiğimiz rivayetler, başta Hz. Ebû Bekir olmak üzere sahâbenin Hz. Peygamber'in vefatını öncelikle insanî bir olay olarak kabul ettiğini göstermektedir. Bu konuda en uç örnek olarak duran Hz. Ömer'in dahi ilk planda sergilediği tavrı Hz. Ebû Bekir'den duyduğu cümlelerden sonra terk ettiğini anlıyoruz. Netice olarak gerçekleşmiş bir vefat olayından sonra vefat edenin yakınları ve sevdikleri tarafından sevgi ve özlemin ifade edilmesini ihtiva eden mersiyelerin söylenmiş olması tarihî bir gerçeklik olarak Hz. Peygamber için de sözkonusu olmuştur ve kaynaklarda “رثى” fiili mersiye söyleme anlamında Hz. Peygamber'in vefatından sonra söylenen şiirler için kullanılmıştır. Sahâbenin önemli bir kısmı, ağıt yakma, dövünme, kıyafet yırtma vb. cenaze âdetlerinin yasaklandığını belirten hadis rivayetlerine rağmen mersiye söylemiş, bunu yaparken İslâmî hassasiyetleri gözetmeyi de genel itibariyle ihmal etmemişlerdir.

Sahâbe mersiyelerinin Hz. Peygamber'e yönelik sevgiye örnek olma yönü haricinde çalışmamızda tez olarak ortaya koymaya gayret ettiğimiz bir yönü de edebiyatımızın şiir konusundaki gelişimine sağladığı katkıdır. Örneğin resim sanatının İslâmlaşma sonrasında kültürümüzde bir daralma yaşayarak özellikle minyatür alanına sıkıştığı genel kanıdır. Edebiyat sahasında ise kültürümüzün İslâmlaşma sonrasında bu şekilde bir daralma yaşadığını göremeyiz. İslâm dininin ortaya çıkışından günümüze şiir konusunda içerikle ilgili bazı sınırlamalar haricinde herhangi bir engelleme ve yasaklama sözkonusu olmamış tam aksine şiirin tasvip edilen ve değer verilen bir sanat olduğu en başta Hz. Peygamber olmak üzere dinî ve siyasî otoriteler tarafından ifade edilmiştir. Daha da ötesi özellikle Türk coğrafyasının müslümanlaşması temel İslâmî ilimler sahasındaki teliflerden ziyade şiirin ve edebiyatın eliyle gerçekleşmiştir denilse yanlış olmaz. İşte burada edebiyatımızın gelişimine katkısı bakımından sahâbe şiirinin ve özelde çalışmamızın konusunu ihtiva eden sahâbe mersiyelerinin de katkısından bahsedebiliriz. Hz. Peygamber'in tebliğ sürecinde şiiri bir tebliğ aracı olarak kabul

⁸³ Toprak, a.g.md., s. 215.

etmesi ve şair sahâbeyi teşviki, İslâm'ı ilk dönemden itibaren Anadolu'da yaymaya gayret eden şair ve mutasavvıflar için ilham kaynağı olmuştur. Aynı müelliflerin özellikle Peygamber sevgisini Anadolu topraklarına işlemek için telif ettikleri siyer, mevlid vb. eserlerde kullandıkları üslup, şekil ve içerikte de sahâbe mersiyelerinin etkilerini görmek mümkündür. Örneğin Amasyalı Münîri'nin *Manzum Siyer-i Nebi* eserinin vefat bölümünde “Der-Mersiyye-i Rasûl Aleyhi's-Selâm” başlıkları altında Hassân b. Sâbit, Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye atfedilen mersiyelere yer verilir.⁸⁴ Sahâbe mersiyeleriyle benzer içerikli olmakla beraber hakikatte müellifin kendisine ait olan bu mersiyeleri, diğer sahâbe yerine mersiye yazmış olan sahâbeye atıfla telif etmesi, mevzu edilen etkiler için önemli bir örnektir. Müellifin Hz. Ali mersiyesinde Hz. Peygamber'i arslana benzetmesi, Hz. Ebû Bekir'in mersiyesinde Atîk lâkabını kullanması; bu sahâbîlere ait mersiyelerde yer alan bazı hususlardan etkilenmiş olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Hz. Peygamber'in doğumundan vefatı sonrasına kadar her bir durumu şiirlerinde değerlendiren müelliflerin, lirik anlatım noktasında sahâbe mersiyelerindeki duygusal ifadelerden ilham ve icazet almış olması göz ardı edilemez. Zira bu konudaki eserlerde genelde dinî kaynak olarak ayet, hadis ve sahâbeden itibaren nakledilegelen her türlü malumatın yer aldığı telifler kullanılmıştır. Bu sebeple sahâbe mersiyelerinin de edebiyatımıza katkısı açısından değerlendirilmesi gerektiğini düşünerek bu çalışmayı hazırlamaya gayret ettik.

2.1 Hulefâ-yı Râşidîn'in Hz. Peygamber İçin Yazdığı Mersiyeler

Hulefâ-yı Râşidîn tabiri, Hz. Peygamber'in vefatından sonra onun halifesi olarak İslâm toplumunun idaresini üstlenen dört önemli sahâbî için kullanılır. Hz. Ebû Bekir ile başlayıp, Hz. Ömer ve Hz. Osman ile devam eden ve Hz. Ali ile tamamlanan döneme doğru yolda olan, râşid halifelerin dönemi kastıyla Hulefâ-yı Râşidîn dönemi denir.⁸⁵

⁸⁴ Mersiye metinleri için bk. Yılmaz Top, *Münîri'nin Manzum Siyer-i Nebi'si 6-7. Cilt* (Yayımlanmamış Doktora Tezi – Danışman: Prof. Dr. Sebahat Deniz), İstanbul 2011, s. 944-952.

⁸⁵ Mustafa Fayda, “Hulefâ-yı Râşidîn”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 324.

Sahâbe mersiyelerini tasnif ederken sosyal, siyasî ve dinî açıdan farklı konumlanmış olmaları sebebiyle ilk planda Hulefâ-yı Râşidîn mersiyeleriyle başlamayı uygun buluyoruz.

2.1.1. Hz. Ebû Bekir'in Mersiyeleri

Râşid halifelerin ilki olan Hz. Ebû Bekir, cennetle müjdelenen aşere-i mübeşşerenin de en faziletlisi olarak kabul edilir. İslâm'la şereflenen ilk kişilerden olan Hz. Ebû Bekir, hayatını İslâm yolunda adanmış, Hz. Peygamber'in en iyi dostu olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de kendisinden bahsedilen bir sahâbî olması yanında, Hz. Peygamber tarafından pek çok övgüye mazhar olan Hz. Ebû Bekir, daha ziyade Sıddîk lâkabıyla maruftur. Hicret yolculuğunda Hz. Peygamber'e eşlik etmesi ve malının tamamını İslâm için infak etmesi onunla ilgili ilk akla gelen hususlardır. Yine Hz. Peygamber'in: *"Ben (Allah'tan başka) dost edinecek olsaydım, mutlaka Ebû Bekir'i dost edinirdim. Lâkin o benim kardeşim ve arkadaşımdır"*⁸⁶ sözleriyle onu sahâbe içinde yücelttiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber hayatı boyunca onun görüşlerine itibar ettiği gibi hastalandığında imâmet görevini ona bırakmıştır. Bu ve benzeri durumlar daha sonra sahâbenin onun hilâfetine saygı duymasında etkili olmuştur.

Hz. Peygamber'le yakın dostluğu sebebiyle onun vefatından en çok etkilenen isimlerin başında hiç kuşkusuz Hz. Ebû Bekir gelmektedir. Araştırmamız esnasında Hz. Ebû Bekir'e ait dört farklı mersiye tespit ettik. Bu mersiyelerde Hz. Ebû Bekir ve sahâbenin Hz. Peygamber'in vefatı sebebiyle duydukları teessür derin bir şekilde hissedilmektedir.

Hz. Ebû Bekir'in Mersiyeleri 1/4

Hz. Ebû Bekir, beş beyitlik mersiyesinin başında, vefatı sebebiyle en çok ağlanması gereken kişi olan Hz. Peygamber için gözlerine ağlamayı emreder. Hz. Peygamber'e salât u selâm duasından sonra onun olmadığı bir ortamda yaşamanın anlamı olmadığını, ölmeyi arzuladığını ifade eder:

⁸⁶ Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 1.

وَحُقُّ الْبُكَاءِ عَلَى السَّيِّدِ
ءِ أَمْسَى يُعَيَّبُ فِي الْمُلْحَدِ
وَزَبُّ الْبِلَادِ عَلَى أَحْمَدِ
وَزَيْنِ الْمَعَاشِرِ فِي الْمَشْهَدِ؟
وَكُنَّا جَمِيعاً مَعَ الْمُهْتَدِيِّ!

۱- يَا عَيْنِ فَاْبِكِي وَلَا تَسْأَمِي
۲- عَلِي حَيْرِ خُنْدِفِ عِنْدَ الْبَلَا
۳- فَصَلَّى الْمَلِيكُ وَلِيِّ الْعِبَادِ
۴- فَكَيْفَ الْحَيَاةُ لِفَقْدِ الْحَبِيبِ
۵- فَلَيْتَ الْمَمَاتَ لَنَا كَلْنَا

1- Yâ ‘ayni febkî ve lâ tes’emî
2- ‘Alâ-ḥayri ḥındife ‘inde’l-belâ
3- Fe-şalle’l-Melîkü Veliyyü’l-‘ibâdi
4- Fe-keyfe’l-ḥayâtü li-fakdi’l-ḥabîbi
5- Fe-leyte’l-memâte le-nâ külli-nâ

Ve ḥuḳḳa’l-bükâü ‘ale’s-seyyidi
i emsâ yügayyebü fi’l-mülḥadi
Ve Rabbü’l-bilâdi ‘alâ-Aḥmedi
Ve zeyni’l-me‘âşiri fi’l-meşhedi
Ve kün-nâ cemî‘an me‘a’l-mühtedi⁸⁷

1- Ey gözüm, bıkmadan, usanmadan, kendisi için ağlamanın gerekli olduğu Efendi için ağla,

2- Bu sıkıntı anında akşam vakti kabre defnedilen, o Hindif’in en hayırlısı için ağla,

3- Kulların Mevlâsı, beldelerin Rabbi olan Melik, Ahmed’e salât etsin.

4- Sevgiliyi, topluluğumuzun ve birlikteliğimizin süsünü ve güzelliğini kaybettikten sonra hayat nasıl yaşanabilir ki?

5- Keşke ölüm hepimize gelseydi de birlikte olabilseydik o doğru yolu bulan Rehber’le!

Klasik Arap şiirinde ölümle ilgili duyguları görsel temalarla aşırı tepkisel hareketlere bürünerek aktarmayı ihtiva eden mersiye özellikleri düşünüldüğünde Hz. Ebû Bekir’in mersiyesinin çok sakin bir anlatıma sahip olduğu söylenebilir. Ancak yine de İslâmî bir mersiye geleneğinin inşasında örneklik teşkil edecek biçim ve içerik özelliklerini ortaya koyan bu mersiye, câhiliye şiirinin izlerini mutlaka gösterecektir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber’in vefatıyla ilgili duygularını aktarırken, İslâmî kuralları ihlal etme ihtimalini barındıracak söz ve terkiplerden kaçınmakla birlikte, klasik Arap mersiyelerinin kalıplaşmış anlatımlarına başvurmaktan geri durmamıştır. Gözleri muhatap alarak mersiyeye başlamak, durmadan ağlamalarını emretmek ve keşke ile başlayan cümlelerle vefat edenle yeniden birlikte olma arzusunu dile

⁸⁷ İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, II, 277.

getirmek bu tür ifadelerden sayılabilir. İkinci beyitte yer alan Hındif kelimesi Hz. Peygamber'in soy ağacında "Rasûlüllâh'ın Atalarının Anneleri" başlığı altında zikredilen bir isimdir.⁸⁸ "Hındif'in en hayırlısı" şeklindeki ifadeye Kureyş, Temîm, Kinâne, Huzâa gibi pek çok kabilenin soyca birleştikleri bu ismin kullanılması, Hz. Peygamber'in en hayırlı insan olduğuna yönelik vurguyu güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Hız. Ebû Bekir'in Mersiyeleri 2/4

Hız. Ebû Bekir, beş beyitlik ikinci mersiyesinde içinde bulunduğu zor durumu, yaşadığı ruhsal ve fiziksel çöküntüyü ve ölüm olayı karşısında düştüğü şaşkınlığı anlatırken; güzel soylu, güzel ahlâklı ve cehennemden azat edilen kişi mânâsında Hız. Peygamber'in kendisine verdiği "Atîk" lâkabını da kullanır:

ضَاقتْ عَلَيَّ بَعْرُضِهِنَّ الدُّورُ	۱- لَمَّا رَأَيْتُ نَبِيَّنَا مُتَّجِدِلًا
وَالْعَظْمُ مِنِّي وَاهْنٌ مَكْسُورُ	۲- وَارْتَعْتُ رَوْعَةً مُسْتَهَامٍ وَالِهِ
وَبَقِيَتْ مُنْقَرِدًا وَأَنْتِ حَاسِرُ	۳- أَعْتَيْتُ وَيُحْكُ! إِنَّ حُبَّكَ قَدْ تَوَى
عُيْبَتْ فِي جَدَثٍ عَلَيَّ صُحُورُ!	۴- يَا لَيْتَنِي مِنْ قَبْلِ مَهْلِكِ صَاحِبِي
تَعْيًا بِهِنَّ جَوَانِحُ وَصُدُورُ	۵- فَلْتَحْدُثَنَّ بَدَائِعُ مِنْ بَعْدِهِ

1- Lemmâ raey-tü nebiyye-nâ müteceddilen	Dâkat 'aley-ye bi-' arđı-hinne'd-dûru
2- Verta' -tü rav' ate müstehâmin vâlihîn	Ve'l-' azmü min-nî vâhinün meksûru
3- E ' atîku veyha-ke! İnne ħubbe-ke ħad şevâ	Ve baĳî-te münferiden ve ente ħasîru
4- Yâ leyte-nî min-ĳabli mehleki şâĳibî	Ĝuyyib-tü fî cedesin 'aley-ye şuĳûru
5- Fel-taĳdüşenne bedâi' un min-ba' di-hî	Ta' yen bi-hinne cevâniĳun ve şudûru ⁸⁹

- 1- Peygamber'i öyle yere yığılmış hâlde görünce, genişliğiyle evler bana dar geldi.
2- Aklını yitirmiş, sersemlemiş bir kimse gibi şaşkın, irkilmiş hâldeyim ve kemiklerim kırılğan, zayıf düştü. (bitkin vaziyetteyim)
3- Vah sana ey Atîk! Sevgin toprağa gömüldü, bitkin ve yorgun hâlinle tek başına kaldın.

⁸⁸ İbn Sa' d, et-Tabakât, I, 47

⁸⁹ İbn Sa' d, a.g.e., II, 278.

- 4- Keşke dostumun vefatından önce üzeri kayalarla kaplı bir mezara konulsaydım.
5- Onun vefatından sonra ortaya öyle hayret veren şeyler çıkar ki, gönüller ve kalpler o durumlar karşısında aciz kalır.

Bu mersiyede Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında düştüğü zor durumu anlatırken Kur'an-ı Kerim'den bir ayete telmihte bulunur. Zekeriyya Peygamber'in üzüntü ve çaresizlikle yaptığı duayı aktaran ayette geçen “*Rabbim, gerçekten ben zayıfladım ve benim kemiklerim de zayıfladı ve başım (saçlarım) ağardı. Ve Rabbim, ben Sana dua ederek şâki olmadım*”⁹⁰ ifadelerindeki kemiklerin zayıflaması deyişi Hz. Ebû Bekir'in şiirinde kullanılmış ve böylece yaşanan acı, Zekeriyya Peygamber'in çektiği sıkıntıyla özdeşleştirilmiştir. Üçüncü beyitte yer alan “Sevgin toprağa gömüldü” ifadesinde Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e duyduğu büyük sevgiyi izhâr ettiği görülür. Öyle ki artık onun için Hz. Peygamber sevilen olmanın ötesinde bizzat sevginin kendisi olmuştur.

Mersiyenin son beyti ise Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkması muhtemel sıkıntılar sebebiyle duyulan endişeyi göstermesi yönüyle önemlidir. Hz. Ebû Bekir bu beyitte, Hz. Peygamber'in vefatından sonra dinî, siyasî ve sosyal açıdan farklı durumlarla karşılaşacaklarını ifade ederek bu sebeple yaşanan duygusal çöküşü dile getirmiştir.

Hız. Ebû Bekir'in Mersiyeleri 3/4

Hız. Ebû Bekir'e ait en uzun mersiye, on altı beyitten oluşur. Hız. Ebû Bekir hüznünü geniş bir şekilde anlattığı bu mersiye, dökülen gözyaşlarıyla yaralanan gözlerini tasvir ederek başladıktan sonra Hız. Peygamber'in İslâm toplumunun lideri oluşuna ve onun kaybıyla bu konuda ortaya çıkan eksikliğe dikkat çeker. Arap toplumunda hakir ve zor duruma düşmeyi ifade eden burunların kesilmesi fiilini Hız. Peygamber'in vefatıyla duygusal olarak yıkılan sahâbe için kullanır:

- ۱- أَجْدَاكَ مَا لِعَيْنِكَ لَا تَنَامُ
كَأَنَّ جُمُوعَهَا فِيهَا كِلَامُ
۲- بِوَقْعِ مُصِيبَةٍ عَظْمَتْ وَجَلَّتْ
فَدَمَعُ الْعَيْنِ أَهْوَنُهُ أَنْسِجَامُ

⁹⁰ Meryem, 19/4.

مُقَدَّمَنَا، وَسَيِّدَنَا الْإِمَامَ
 فَتَحْنُ الْيَوْمَ لَيْسَ لَنَا قِوَامٌ
 وَيَشْكُو فَقْدَهُ الْبَلَدُ الْحَرَامُ
 لِفَقْدِ مُحَمَّدٍ، فِيهَا اضْطِلَامُ
 إِمَامِ نُبُوَّةٍ، وَبِهِ الْخِتَامُ
 كَضُوءِ الْبَدْرِ زَايِلَهُ الظُّلَامُ
 طَوَالَ الدَّهْرِ مَا سَجَعَ الْحَمَامُ
 فَاشْتَعَلَهَا لِسَاكِنُهَا ضِرَامُ
 وَوَدَّعْنَا مِنَ اللَّهِ الْكَلَامُ
 ثَوَابِهِ الْقَرَّاطِيْسُ الْكِرَامُ
 عَلَيْنِكَ بِه التَّحِيَّةُ وَالسَّلَامُ
 مِنَ الْفِرْدَوْسِ طَابَ بِهَا الْمَقَامُ
 وَمَا فِي مِثْلِ صُحْبَتِهِ نِدَامُ
 بِمَا صَلُّوا لِرَبِّهِمْ وَصَامُوا

- 1- E cidde-ke mâ li-^çayni-ke lâ tenâmü
- 2- Bi-vağ^ç i müşibetin ^çazumet ve cellet
- 3- Füci^ç -nâ bi'n-nebiyyi, ve kâne fi-nâ
- 4- Ve kâne kıvâme-nâ ve'r-ra'se fi-nâ
- 5- Nenûhu ve neşteki mâ kad lekî-nâ
- 6- Ke-enne ünûfe-nâ lâkay-ne ced^ç an
- 7- Li-fağdi eğarra ebyada hâşimiyyin
- 8- Emînün, muştafen, li'l-ğayri yed^ç û
- 9- Seetbe^ç u hedye-hû mâ düm-tü hayyen
- 10- Ke-enne'l-arğa ba^ç de-ke țara fi-hâ
- 11- Ve fağdü'l-vağyi iz velley-te ^çan-nâ

۳- فُجِعْنَا بِالنَّبِيِّ، وَكَانَ فِيْنَا
 ۴- وَكَانَ قِوَامَنَا، وَالرَّأْسَ فِيْنَا
 ۵- نَتُوحُ وَنَشْتَكِي مَا قَدْ لَقِينَا
 ۶- كَأَنَّ أَنْوَفَنَا لَأَقِينَنَّ جَدْعًا
 ۷- لِفَقْدِ أَعْرَ أُنْبِيَّصِ هَاشِمِيَّ
 ۸- أَمِينُنْ، مُصْطَفَى، لِلْخَيْرِ يَدْعُو
 ۹- سَاتَّبِعُ هَدْيَهُ مَا دُمْتُ حَيًّا
 ۱۰- كَأَنَّ الْأَرْضَ بَعْدَكَ طَارَ فِيهَا
 ۱۱- وَفَقْدُ الْوَحْيِ إِذْ وُلِّيتَ عَنَّا
 ۱۲- سِوَى أَنْ قَدْ تَرَكْتَ لَنَا سِرَاجًا
 ۱۳- لَقَدْ وَرَّثْتَنَا مِرَاةَ صِدْقٍ
 ۱۴- مِنَ الرَّحْمَنِ فِي أَعْلَى جَنَانٍ
 ۱۵- رَفِيْقُ أَبِيكَ إِنْ رَاهِيْمَ فِيهِ
 ۱۶- وَإِسْحَاقُ وَإِسْمَاعِيلُ فِيهِ

- Ke-enne cüfûne-hâ fi-hâ kilâmü
- Fe-dem^ç u'l-^çayni ehvenü-hû insicâmü
- Mükaddeme-nâ, ve seyyide-ne'l-imâmü
- Fe-nağnü'l-yevme leyse le-nâ kıvâmü
- Ve yeşkü fağde-hü'l-beledü'l-ğarâmü
- Li-fağdi Muhammedin, fi-hâ iştlâmü
- İmâme nübüvvetin ve bi-hi'l-ğıtâmü
- Ke-ğav^ç i'l-bedri zâyele-hü'z-ğalâmü
- Țıvâle'd-dehri mâ sece^ç a'l-ğamâmü
- Fe-eş^ç ale-hâ li-sâkini-hâ đırâmü
- Ve vedda^ç -nâ minallâhi'l-kelâmü

12- Sivâ en kad terak-te le-nâ sirâcen	Tüvârî-hi'l-ķarâfîsü'l-kirâmü
13- Leķad verras-te-nâ mir'âte şıdķin	'Aley-ke bihi't-taĥiyyetu ve's-selâmü
14- Mine'r-Rahmâni fi a' lâ cinânin	Mine'l-firdevsi tâbe bi-he'l-meķâmü
15- Rafiķu ebî-ke İbrâhîme fi-hi	Ve mâ fi mişli şuĥbeti-hî nidâmü
16- Ve İşhâķu ve İsmâ' ilü fi-hi	Bi-mâ şallü li-rabbi-himü ve şâmü ⁹¹

1- Sanki gözkapaklarında yaralar varmışçasına uyku tutmayan gözlerin acı mı çekiyor?

2- Zira gözler sadece büyük bir musibetin olmasıyla sicim sicim yaş döker.

3- Öncümüz, yüce önderimiz olan Peygamber'in ölümüyle yıkıldık.

4- O'ydu bizi koruyan, gözeten, destekleyen, yöneten ve bugün öndersiz kaldık.

5- Şimdi başımıza gelenden dolayı feryat ediyor ve acı çekiyoruz ve kutsal belde de acı çekiyor.

6- Muhammed'in kaybindan dolayı sanki burunlarımız kökünden koparılırcasına bir kesilmeye karşılaştı.

7- Güzel, beyaz tenli, Hâşimoğulları'ndan nübüvvetin son temsilcisi ve imamı olan Zât'ı kaybetmemiz sebebiyle.

8- O ki güvenilir, seçilmiş ve hayra davet eden, karanlığı yok eden bir dolunay gibidir.

9- Yaşadıkça onun yoluna tâbi olacağım... Hayat boyu... Kuşlar şakıdıkça.

10- Senden sonra sanki yeryüzü, kuşların uçup gitmesiyle sakinlerinin yandığı bir yangın yeri oldu.

11- Bizden uzaklaşıp ayrılman vahyi kaybetmek demek ve Allah'tan gelen Kelâm bizden ayrıldı artık.

12- Sen bize değerli kâğıtlara gizlenmiş bir kandil bıraktın,

13- Ve bize doğruluk aynasını miras bıraktın, selâm olsun sana.

14- O ne güzel makam ki, senindir en yüksek yerleriyle Firdevs cennetleri Rahman'ın.

15- Baban İbrahim'in dostları gibi dostluğundan pişman olunmayanlar da oradadır,

16- İshak ve İsmail de oradadır, Rabbleri için namaz kıldıkları ve oruç tuttıkları için.

Mersiye'nin ilk kısmında şahsî acısını ifade ettikten sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in vefatıyla hissedilen çok önemli bir başka hususu işaret ederek son Peygamber'in hayatını kaybetmesiyle vahyin kesilmesi ve Allah'ın hitabından mahrum kalmanın üzüntüsünü mersiyesine yansıtır. Hz. Peygamber'in Kur'an-ı

⁹¹ Abdülmelik b. Asâmî, *Semtu'n-Nücümü'l-Avâlî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, II, 317.

Kerim’i yol gösterici bir kandil olarak kendilerine bıraktığını belirttikten sonra Hz. Peygamber’i cennete uğurladıklarını ifade ederek mersiye tamamlar. Karanlığı yok eden dolunay benzetmesi, Hz. Peygamber’in câhiliye toplumunu aydınlatması yönüyle onun için mersiyelerde sıkça yapılan bir benzetme olarak Hz. Ebû Bekir tarafından da tercih edilmiştir. Hz. Peygamber’e ömür boyu bağlılık konusundaki kararlılık da mersiyede dikkat çeker.

Mersiye sonundaki beyitlerin küçük farklılıklarla Kurtûbî tefsirinde Şuarâ Suresi 224. ayetin açıklamasında da müellif tarafından zikredildiğini görmekteyiz. “Şairlere ancak sapkınlar uyar” mealindeki bu ayetin, şiiri haram sayan bir anlam içermediğini ifade ederken Kurtûbî, örnek olarak Hz. Ebû Bekir’in mersiyesindeki bu beyitleri delil getirir.⁹²

Hz. Ebû Bekir’in Mersiyeleri 4/4

Hz. Ebû Bekir’e ait mersiyeler içinde tespit ettiklerimizden sonuncusu yedi beyitten oluşmaktadır. Mersiyelerde sıklıkla kullanılan “Keşke” ile başlayan cümlelerin bu mersiyede de yer aldığını görürüz. Kederler içinde kaldığını söyleyen Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber’in vefat ettiğini duymaktansa kıyametin kopmasını tercih ettiğini söyler. Onu göremeyeceğini her hatırladığında tekrar yıkıldığını belirtir ve onun uğrunda her şeyi feda edebileceğini söyleyerek mersiyesini tamamlar:

- | | |
|---|---|
| مِثْلُ الصُّخُورِ فَأَمَسَتْ هَدَّتِ الْجَسَدَا | ١- بَاتَتْ تَأْوِينِي هُمُومٌ ... حُشْدٌ |
| قَالُوا الرَّسُولُ قَدْ أَمَسَى مَيِّتًا فُقِدَا | ٢- يَا لَيْتَنِي حَيْثُ نُبِتْتُ الْغَدَاةَ بِهِ |
| وَلَا نَرَى بَعْدَهُ مَالًا وَلَا وَلَدًا! | ٣- لَيْتَ الْقِيَامَةَ قَامَتْ بَعْدَ مَهْلِكِهِ |
| مِنَ الْبَرِيَّةِ حَتَّى أَدْخَلَ اللَّحْدَا | ٤- وَاللَّهِ أَتُنْبِي عَلَيَّ شَيْءٍ فُجِعْتُ بِهِ |
| إِذَا تَذَكَّرْتُ أَنِّي لَا أَرَاكَ أَبَدًا! | ٥- كَمْ لِي بَعْدَكَ مِنْ هَمٍّ يُنْصَبِنِي |
| وَفِي الْعَفَافِ فَلَمْ نَعْدِلْ بِهِ أَحَدَا | ٦- كَانَ الْمُصَفَّاءَ فِي الْأَخْلَاقِ قَدْ عَلِمُوا |
| مَا أَطْيَبَ الذِّكْرَ وَالْأَخْلَاقَ وَالْجَسَدَا! | ٧- نَفْسِي فِدَاؤُكَ مِنْ مَيِّتٍ وَمِنْ بَدَنِ! |

⁹² Şemseddin el-Kurtûbî, *el-Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kâhire 1964, XIII, 147.

1- Bâtet tüevvibü-nî hümûmün huşşedün	Mişlü'ş-şuḥûri fe-emset heddeti'l-cesedâ
2- Yâ leyte-nî ḥaysü nübbi 'tü'l-gadâte bi-hî	Ḳâlû'r-Rasûlü ḳad emsâ meyyiten fükidâ
3- Leyte'l-ḳıyâmete ḳâmet ba' de-mehleki-hî	Ve lâ nerâ ba' de-hû mâlen ve lâ veledâ
4- Vallâhi üsnî 'alâ-şey'in füci' -tü bi-hî	Mine'l-beriyyeti ḥattâ edḥule'l-laḥadâ
5- Kem lî ba' de-ke min-hemmin yûnaşşibü-nî	İzâ tezekker-tü ennî lâ erâ-ke ebedâ
6- Kâne'l-müşaffâe fi'l-aḥlâḳi ḳad 'alimû	Ve fi'l-'afâfi fe-lem na' dil bi-hî eḥadâ
7- Nefsî fidâü-ke min-meytin ve min-bedenin	Mâ aṭyebe'z-zikra ve'l-aḥlâḳa ve'l-cesedâ ⁹³

1- *Vücudu hâlsiz bırakan, kayalar gibi üst üste yığılan kederler geceleyin gelip üstüme çöktüler.*

2- *Keşke ben, Peygamber öldü haberini verdikleri o sabah yok olsaydım.*

3- *Onun ölümünden sonra keşke kıyamet kopsaydı ve ne mal ne de çocuk hiç birini görmeseydi gözümüz.*

4- *Allah'a yemin olsun ki, ben mezara girinceye kadar, yaratılmışlar içinde beni mahveden bu durumu dillendireceğim.*

5- *Seni göremeyeceğimi her hatırlayışımda, kimbilir daha kaç kez acı ve keder ben harap edecek.*

6- *Herkes bilir ki, o ahlâken seçkindi ve hiç kimseyi iffetli olmakta ona denk sayamazdık.*

7- *Ölü iken de diri iken de canım sana feda olsun ki ne güzeldir seni anmak, ne güzeldir şemâil ve ahlâkın.*

Genel hatlarıyla Hz. Ebû Bekir'in mersiyelerine baktığımızda Hz. Peygamber'in vefatının oluşturduğu durumu izah ederken kullandığı ifadeleri ve onu övmek için kullandığı çeşitli vasıfları şu şekilde açıklayabiliriz:

Hz. Peygamber'in vefatıyla Müslümanların başına büyük bir musibet gelmiştir. Bu musibetle Müslümanlar alışageldikleri şartların dışına çıkan bir durumla karşılaşmanın şaşkınlığını yaşarlar. Cemâlinin ve ahlâkının güzelliğiyle seçilmiş, güvenilir, Allah'ın gönderdiği elçilerin sonuncusu olan, hayra ve iyiliğe çağıran Peygamber, şaire göre yokluğu dünyayı karanlıkta bırakan dolunay gibidir. Bu teşbihten sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in vefatıyla yol gösteren ve insanları

⁹³ İbn Sa' d, *et-Tabakât*, II, 278.

karanlıklardan aydınlığa çıkararak vahyi kaybettiklerini, böylece Allah'tan gelen Kelâm'dan ayrı düştüklerini belirtir.

İslâm toplumunun Hz. Peygamber'den sonraki devlet başkanı olan Hz. Ebû Bekir'in onun için söylediği mersiyelerden bazıları, aynı zamanda günümüzde özellikle Arap dünyasında bestelenerek musiki sahasına kazandırılmıştır. İnternet ortamında bu eserleri bulmak ve dinlemek mümkündür.⁹⁴

2.1.2. Hz. Ömer'in Mersiyeleri

Ömer b. Hattab, yirmi altı yaşında Müslümanlığı seçen, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir dönemlerinde İslâm uğrunda büyük fedakârlıklar ve büyük hizmetler içinde olan ve Hz. Ebû Bekir'in vefatıyla ikinci halife olarak İslâm ümmetinin başına geçen meşhur bir sahâbîdir. Onun, on yılı aşan halifelik sürecinde İslâm'ın yayılması hususunda gerçekleştirdiği fetihler, halife olarak bizzat dinî ve hukukî uygulamalarda gösterdiği adalet eksenli davranışlar ve hüküm koyma konusundaki isabetli kararlarla Müslümanlar için örnek bir lider profili oluşturduğunu görmekteyiz.⁹⁵ Hz. Peygamber: *“Benden sonra peygamber gelecek olsaydı, o Ömer b. Hattab olurdu”*⁹⁶ sözleriyle onun bu bahsettiğimiz vasıflarına dikkat çekmiştir. Hz. Ömer de tıpkı Hz. Ebû Bekir gibi cennetle müjdelenen sahâbe arasında ilk sıralarda zikredilir.⁹⁷

Hz. Peygamber'in vefatı konusu gündeme geldiğinde ilk akla gelen mesele, Hz. Ömer'in bu durumu kabullenmeyişi ifade eden sözleridir. Tarihî sürece değindiğimiz ilk bölümde zikrettiğimiz gibi, ilk anda Hz. Peygamber'in vefatını kabullenmediği gibi bu gerçeği söyleyenlere dahi tahammül edemeyen Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in konuşmasıyla sükûnete kavuşmuştur.

Hz. Ömer'e ait Peygamberimiz için söylenmiş dokuz ve on bir beyitlik iki farklı mersiye kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Hz. Ebû Bekir'de olduğu gibi, yaşanan üzüntü onun şiirinde de içtenlikle ifade edilir. Medine halkının ağıtları, feryadı ve

⁹⁴ عیده شرف tarafından bestelenmiş bir mersiye örneği için bk. <https://www.youtube.com/watch?v=HF-o5Wzmb9M>

⁹⁵ Murat Ak, *Klasik Türk Şiirinde Aşere-i Mübeşşere*, Aybil Yay., Konya 2011, s. 20.

⁹⁶ Tirmîzî, *Menâkıb*, 18.

⁹⁷ Ebû Dâvud, *Sünnet*, 9.

ağlamaları, Müslümanların yüreklerinin parçalanması Hz. Ömer'in mersiyesinde anlatılan bazı durumlardır.

Hz. Ömer'in Mersiyesi 1/2

Hz. Ömer, ilk mersiyesinde tarihî süreçle ilgili bölümde anlattığımız olaya telmihte bulunarak ilk anlarda Hz. Peygamber'in vefatını kabul edemeyişinin, bu acıya tahammül etmenin zorluğundan kaynaklandığını ve artık bu durumu kabullendiğini ifade eder:

- | | |
|---|---|
| وَلَكِنَّمَا أُبْدَى الَّذِي فُلْتُهُ الْجَزَعُ | ١- لَعَمْرِي لَقَدْ أَيَقَنْتُ أَنَّكَ مَيِّتٌ |
| كَمَا غَابَ مُوسَى ثُمَّ يَأْتِي كَمَا رَجَعَ | ٢- وَقُلْتُ: يَغِيبُ الْوَحْيُ عَنَّا لِفَقْدِهِ |
| وَلَيْسَ لِحَيِّ فِي بَقَاءِ مَيِّتٍ طَمَعُ | ٣- وَكَانَ هَوَايَ أَنْ تَطُولَ حَيَاتُهُ |
| إِذَا الْأَمْرُ بِالْجَدْعِ الْمَرْحَبِ قَدْ وَقَعَ | ٤- فَلَمَّا كَشَفْنَا الْبُرْدَ عَنْ حُرِّ وَجْهِهِ |
| أَرَدْتُ بِهَا أَهْلَ السَّمَاتِ وَالْقَرَعِ | ٥- فَلَمْ يَكُ لِي عِنْدَ الْمُصِيبَةِ حِيلَةٌ |
| وَمَا آذَنَ اللَّهُ الْعِبَادَ بِهِ يَقَعُ | ٦- سِوَى آذَنَ اللَّهِ الَّذِي فِي كِتَابِهِ |
| لَهَا فِي حُلُوقِ السَّمَاتِينَ بِهِ بَشَعُ | ٧- وَقَدْ قُلْتُ مِنْ بَعْدِ الْمَقَالَةِ قَوْلَةً |
| إِلَى أَجَلٍ وَافِي بِهِ الْمَوْتُ فَانْقَطَعَ | ٨- أَلَّا إِنَّمَا كَانَ النَّبِيُّ مُحَمَّدٌ |
| وَنُعْطِي الَّذِي يُعْطِي وَنَمْنَعُ مَا مَنَعَ | ٩- نَدِينُ عَلَى الْعَلَاتِ مِثْلًا بِدِينِهِ |
| أُكْفِكُفُ دَمْعِي وَالْفُؤَادُ قَدْ انْصَدَعَ | ١٠- وَوَلَيْتُ مَحْزُونًا بَعِينٍ سَخِينَةٍ |
| فَجُودِي بِهِ إِنَّ الشَّجِيَّ لَهُ دَفَعُ | ١١- وَقُلْتُ لِعَيْنِي كُلُّ دَمْعٍ دَخَرْتُهُ |

- | | |
|--|---|
| 1- Le-‘ amrî lekad eykan-tü enne-ke meyyitün | Ve lâkinnemâ ebdellezî kul-tü-hü’l-ceze‘ a |
| 2- Ve kul-tü: yeğbü’l-vaHyü ‘ annâ li-fağdihî | Kemâ gâbe Mûsâ şümme ye ‘tî kemâ race‘ a |
| 3- Ve kâne hevâye en teğüle hayâtü-hû | Ve leyse li-ğayyin fi beğâ’i meyyitin şame‘ a |
| 4- Fe-lemmâ keşef-ne’l-bürde ‘ an hurri vechi-hî | İze’l-emru bi’l-ceze‘ i’l-merğabi kad veğâ‘ a |
| 5- Fe-lem yekü lî ‘ inde’l-müşibeti ħiletün | Eruddü bi-hâ ehle’ş-şemâtetü ve’l-ğaze‘ a |
| 6- Sivâ âzenallâhüllezi fi kitâbi-hî | Ve mâ âzenallâhü’l-‘ ibâde bi-hî yeğâ‘ a |
| 7- Ve kad kul-tü min-ba‘ di’l-meğâleti çavleten | Le-hâ fi ħulûki’ş-şâmitüne bi-hî beşe‘ a |

- 8- E lâ innemâ kâne'n-nebiyyü Muhammedün İlâ ecelin vâfi bi-hi'l-mevtü fenkaṭa' a
9- Nedînü 'ale'l-illâti min-nâ bi-dîni-hî Ve nu' ṭillezî yu' ṭi ve nemne' u mâ mene' a
10- Ve velley-tü maḥzûnen bi-'aynin şehînetin Ükefkifü dem' î ve'l-füâdü ḳad inṣade' a
11- Ve ḳul-tü li-'ayney-ye küllü dem' in zehar-te-hû Fe-cûdî bi-hî inne'ş-şeciyye le-hû defe' a⁹⁸

1- *Ömrüme yemin olsun, artık senin öldüğüne kesin olarak inandım ve önceden söylemiş olduklarıma acına tahammül edemeyişim sebep olmuştu.*

2- *Demiştim ki o öldüğü zaman vahy de bizden ayrılır, bu yüzden geri gelecektir Musa'nın kaybolup sonra dönmesi gibi.*

3- *Arzum, onun ömrünün uzun olmasıydı ama hiçbir canlı için ebedî yaşam arzusu mümkün değildir.*

4- *Yüzündeki örtüyü açtığımızda büyük bir elem yaşandı.*

5- *O musibet anında alaycı kişilere verilecek karşılık bulamadım.*

6- *Sadece Allah'ın kitabında bildirdikleri, kullarına bildirdikleri gerçekleşir.*

7- *Ve bu sözden sonra lâfi boş konuşanların ağzına tıkan şu sözleri söyledim,*

8- *Evet, Nebi Muhammed kendisi için belirlenen ecelin gelmesiyle ölmüştür,*

9- *Bizse bütünüyle olduğu gibi onun dinine bağlı kalacağız; onun verdiği verip, men ettiğini men edeceğiz.*

10- *Gönlüm paramparça ve gözyaşlarımı gözlerimde tutarak mahzun bir hâlde geri döndüm.*

11- *Ve gözlerime dedim ki: Biriktirdiğin gözyaşlarını dökmede cömert ol! Zira üzülen kişinin hüznünü ancak bu giderir.*

Hız. Ömer bu mersiyesinde, vefatından sonra da Hız. Peygamber'in öğretilerine sahip çıkacaklarını kesin ifadelerle beyan ederek o dönemde ortaya çıkmaya başlayan ve Müslümanlar arasında fesada yol açan hareketlere karşı tavrını hissettirir. Mersiyede alay eden ve hakir gören kişiler şeklindeki nitelemenin Hız. Peygamber'in vefatı akabindeki tavırları nedeniyle münafık, Hıristiyan ve Yahudiler için yapıldığı farklı mersiyelerdeki ifadelerden anlaşılmaktadır. Arap edebiyatı mersiyelerinde sıkça kullanılan gözlerin yaş akıtmada cömert davranması gerekliliği deyimini, bu mersiyede de zikredilir.

⁹⁸ İbn Asâkir, *İthâfî'z-Zâir ve İtrâfî'l-Mukîm li's-Sâir fi Ziyâreti'n-Nebi*, Dâru'l-Erkâm, Beyrut 1996, s. 173.

Hiz. Ömer'in Mersiyeleri 2/2

Hiz. Ömer, ikinci mersiyesinde ilk olarak Hiz. Peygamber'in hastalığı döneminde onun vefatının yakın olması hususunda korku içinde olduğunu belirtir ve peygambersiz, öndersiz kalmanın çaresizliğini aşağıdaki beyitlerde şöyle ifade eder:

- | | |
|---|--|
| وَتَوَى مَرِيضًا خَائِفًا أَتَوَقَّعُ | ١- مَا زِلْتُ مُذْ وَصَعَ الْفِرَاشَ لِجَنِبِهِ |
| عَنَّا، فَنَبْقَى بَعْدَهُ نَتَوَجَّعُ | ٢- شَفَقًا عَلَيْهِ أَنْ يَرْوَلَ مَكَانَهُ |
| أَوْ مَنْ نُسَاوِرُهُ إِذَا فَتَرَجَّعُ | ٣- نَفْسِي فِدَاؤُكَ مَنْ لَنَا فِي أَمْرِنَا |
| بِالْوَحْيِ مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ يُسْمِعُ | ٤- وَإِذَا تَحَدَّثْنَا الْحَوَادِثُ: مَنْ لَنَا |
| وَتَنَاتَرَتْ فِيهَا التُّجُومُ الطَّلَعُ | ٥- لَيْتَ السَّمَاءَ تَفَطَّرَتْ أَكْتَفَاهَا |
| صَوْتُ يُنَادِي بِالتَّعْيِ فَيُسْمِعُ | ٦- لَمَّا رَأَيْتُ النَّاسَ هَدَّ جَمِيعَهُمْ |
| يَبْكُونَ أَعْيُنُهُمْ بِمَاءٍ تَدْمَعُ | ٧- وَالنَّاسَ حَوْلَ نَبِيِّهِمْ يَدْعُونَهُ |
| عَبَّاسٌ يَنْعَاهُ بِصَوْتٍ يَفْطَعُ | ٨- وَسَمِعْتُ صَوْتًا قَبْلَ ذَلِكَ هَدَّنِي |
| وَالْمُسْلِمُونَ بِكُلِّ أَرْضٍ تَجْرَعُ | ٩- فَلْيَبْكِهِ أَهْلُ الْمَدِينَةِ كُلِّهَا |

- | | |
|---|--|
| 1- Mâ zil-tü müz vaða' a'l-firâşe li-cenbi-hî | Ve şevâ merîdan hâifen etevakka' u |
| 2- Şefeқан 'aley-hi en yezûle mekâne-hû | 'An-nâ, fe-nebkâ ba' de-hû netevecce' u |
| 3- Nefsî fidâü-ke men le-nâ fi emri-nâ | Ev men nüşâviru-hû izâ fe-türacci' u |
| 4- Ve izâ tehadde-ne'l-havâdişü: men le-nâ | Bi'l-vaḥyi min-Rabbîn raḥîmin yüsmi' u |
| 5- Leyte's-semâe tefetḫarat eknâfü-hâ | Ve tenâşerat fi-he'n-nücûmu'ḫ-ḫulle' u |
| 6- Lemmâ raey-tü'n-nâse hedde cemî' a-hüm | Şavtün yünâdî bi'n-ne' iyyi fe-yüsme' u |
| 7- Ve'n-nâsü ḫavle nebiyyi-him yed' ûne-hû | Yebküne a' yünü-hüm bi-mâin tedme' u |
| 8- Ve semi' -tü şavten ḫable zâlike hedde-nî | Abbâsü yen' â-hü bi-şavtin yefzu' u |
| 9- Fel-yebkihî ehlü'l-Medîneti külli-hâ | Ve'l-müslimûne bi-küllî arḫin tecze' u ⁹⁹ |

- 1- Hasta hâlde yanî üzerine yatağa düştüğünden beri korku içerisinde bekliyordum.
2- Onun bizden ayrılması ve sonrasında büyük bir acı içinde kalmak endişesiyle,

⁹⁹ İbn Nâsiruddin ed-Dîmeşkî, *Câmiu'l-Âsâr fi Mevlidi'n-Nebiyyi'l-Muhtâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2010, VI, 3332.

3- *Canım sana feda olsun (ey Nebi!) Şimdi bizi kim idare edecek? Kime danışacağız iş başımıza geldiğinde?*

4- *Yaşadığımız meseleler hakkında konuştuğumuz vakit, kim Allah'tan gelen vahyi duyuracak bize?*

5- *Gök tamamıyla yarılsaydı da sıçrayan yıldızlar saçılıydı her yana keşke.*

6- *İnsanların hepsini harap olmuş hâlde gördüğümde, ölümü haber veren bir ses duyuldu.*

7- *İnsanlar Peygamberlerinin etrafında dua ediyor ve ağlıyorlardı.*

8- *Ve bundan evvel bir ses duydum, Abbas'ın ölümü duyuran o tahammül edilemez sözleriydi beni mahveden de.*

9- *Artık yas tutsun tüm Müslümanlar, ağlasın tüm Medine halkı.*

Mersiyenin son kısmı, Hz. Peygamber'in vefatı öncesinde evi civarında toplanan, durumu endişe ve korku ile takip eden sahâbenin hâlini ifade etmesi sebebiyle tarihî açıdan önemlidir. İnsanlar hücre-i saâdetin etrafında toplanmış, üzgün bir hâlde Hz. Peygamber için gözyaşlarıyla dua etmektedirler ve Hz. Abbas hücre-i saâdetten çıkarak Hz. Peygamberin vefatını sahâbeye duyurur. Ölümü ilân eden bu konuşmayla Hz. Ömer'e göre artık tüm Müslümanlar Hz. Peygamber'i kaybettikleri için yas tutmalı, ağlamalıdır.

Hz. Ömer'in duygularını ifade eden bu beyitlerden sonra, kaynaklarda Hz. Osman'a ait olduğu belirtilen herhangi bir mersiye ile karşılaşmadığımız için Hz. Ali'nin mersiyelerine geçiyoruz.

2.1.3. Hz. Ali'nin Mersiyeleri

Hulefâ-yı Râşidin'in sonuncusu olan Hz. Ali, Peygamberimiz'in amcası Ebû Tâlib'in oğlu olduğu gibi, Hz. Fâtıma'nın da eşi olması yönüyle aynı zamanda damadıdır. İlk Müslümanlardan olan Hz. Ali için Hz. Peygamber'in "*Musa için Harun ne ise, benim için de sen o durumdasın*"¹⁰⁰ diyerek onu taltif ettiği rivayet edilir. Hz. Ali'nin de Hz. Peygamber'e onun için kendi hayatını tehlikeye atacak kadar büyük bir sevgi ile bağlandığı bilinmektedir.

¹⁰⁰ Buhârî, *Menâkıb*, 27.

Hiz. Peygamber vefat ettiği zaman sahâbe içerisinde en büyük acıyı yaşayanlardan biri Hiz. Ali'dir. Tarih kaynaklarda da vefatın ilk anından itibaren anlatılan olaylarda onun tavrı dikkat çekicidir. Halifelikle ilgili meselelere girmemesi ve defin ile ilgili işlemler haricinde herhangi bir Őeyle ilgilenmemesi, bir yandan Hiz. Peygamber'e yakın akraba olma yönüyle üstlendiği sorumluluğu, diğer yandan da ondan ayrılmayla yaşadığı acıyı gösterir.

Mersiyelerle ilgili olarak taradığımız kaynaklarda ve Hiz. Ali Dıvanı'nda kendisine ait, uzunlukları birbirinden farklı beş mersiyeyle karşılaşmaktayız.

Hiz. Ali'nin Mersiyeleri 1/5

Hiz. Ali ilk mersiyesine Hiz. Peygamber'in vefatının acısını anlatan beyitlerle başlar. Hiz. Peygamber'in kendi hayatındaki anlamını ifade eden beyitlerden sonra onun vefatıyla ortaya çıkan boşluğu, insanların içine düştüğü ne yapacağını bilememezlik hâlini izah ederek mersiyesine devam eder:

- | | |
|---------------------------------|---------------------------------|
| بأ ثوابه آسى على هالكِ ثوى | ١- أمّن بعد تكفين النبي ودفيه |
| بذاك عديلاً ما حيينا من الردى | ٢- زرينا رسول الله فينا فلن نرى |
| له معقل جزر حريز من العدى | ٣- وكان لنا كالحصن من دون أهله |
| صباحاً مساءً راح فينا أو اعتدى | ٤- وكنا بمزاة نرى النور والهدى |
| نهاراً فقد زادت على ظلمة الدجى | ٥- لقد غشيننا ظلمة بعد موته |
| وبأ خير ميت صمه الثرب والترى | ٦- فيا خير من ضم الجوانح والحشا |
| سفينة موج البحر، والبحر قد طمى | ٧- كأن أمور الناس بعدك ضمنت |
| لفقد رسول الله إذ قيل قد مضى | ٨- وضاق فضاء الأرض عنهم برحبه |
| كصدع الصفا لاشعب للصدع في الصفا | ٩- فقد نزلت بالمسلمين مصيبة |
| ولن يجبر العظم الذي منهم وهى | ١٠- فلن يستقل الناس ما حل فيهم |
| بلالٌ ويدعو باسمه كلما دعا | ١١- وفي كل وقت للصلاة يهيجهُ |
| وفينا مواريت النبوة والهدى | ١٢- ويطلب أقوام مواريت هالكِ |

1- E min-ba‘ di-tekfîni’n-Nebiyi ve defni-hî	Bi-esvâbi-hî âsâ ‘ alâ-hâlikin şevâ
2- Ruzi ‘-nâ Rasûlillâhi fi-nâ felen nerâ	Bi-zâke ‘ adîlen mâ hayînâ mine’r-radâ
3- Ve kâne le-nâ ke’l-hışni min-dûni ehli-hî	Le-hû ma‘ kılün hırzün harîzün mine’l-‘idâ
4- Ve kün-nâ bi-mer’â-hü nera’n-nûra ve’l-hüdâ	Şabâhan mesâen râha fi-nâ eviğtedâ
5- Lekad gâşiyet-nâ zulmetün ba‘ de-mevti-hî	Nehâran fekad zâdet ‘ alâ-zulmeti’d-dücâ
6- Feyâ hayra men dâmmel-cevâniha ve’l-şaşâ	Ve yâ hayra meytin dâmmel-hü’t-türbü ve’s-şerâ
7- Ke-enne ümûra’n-nâsi ba‘ de-ke dümminet	Sefînete mevci’l-bahri ve’l-bahru kad tamâ
8- Ve dâka fedâü’l-arđi ‘ an-hüm bi-raḥbi-hî	Li-faḥdi Rasûlillâhi iz kîle kad meḍâ
9- Fekad nezelet bi’l-müslimîne müşîbetün	Ke-şad‘ i’ş-şafâ lâ şa‘ be li’ş-şad‘ i fi’ş-şafâ
10- Fe-len yesteḳille’n-nâsü mâ ḥalle fi-him	Ve len yücebera’l-‘azmüllezî min-hüm vehâ
11- Ve fi külli vaḳtin li’ş-şalâti yehîcû-hü	Bilâlün ve yed‘ ü bismi-hî küllemâ de‘ â
12- Ve yaḫlübü aḳvâmün mevârîşe hâlikin	Ve fi-nâ mevârîşü’n-nübüvveti ve’l-hüdâ ¹⁰¹

1- Peygamber’in kefenlenmesi ve elbiseleriyle defnedilmesinden sonra ben başka birinin ölümüne üzülür müyüm artık?

2- Başımıza Allah Rasûlünü kaybetmek gibi bir musibet geldi ki yaşadıkça asla göremeyiz ona dengini.

3- O bizim için sığınağıyla ailesini düşmandan muhafaza eden sağlam bir kale gibiydi.

4- Aramızda gezip dururken ona bakmakla sabah akşam, görüyorduk nuru ve hidayeti.

5- Onun vefatından sonra gündüz vakti, gecenin karanlığından daha büyük bir karanlık çöktü üzerimize sanki.

6- Ey gönüllere yerleşip kalpleri dolduranların en hayırlısı, ey toprağın bağına bastığı ölülerin en hayırlısı!

7- Senden sonra insanların işleri, taşmakta olan denizin dalgalarıyla çalkalanan bir gemiye yüklendi.

8- Ve tüm genişliğiyle gökler Allah Rasûlü’nün vefatından dolayı insanlara dar geldi.

9- Bir kayanın tek parça olarak toplanamayacak şekilde paramparça olması gibi Müslümanların başına bir musibet geldi.

10- İnsanlar başlarına gelen bu musibeti asla küçük görüp yok sayamazlar, zira kırılan kemik asla tamamen iyileşmez.

11- Bu acı tazelenir, Bilâl’in onun ismini anarak okuduğu ezanlarla her namaz vakti.

¹⁰¹ Ferhât, *Dîvânü Ali b. Ebî Tâlib*, s. 22-23.

12- Bazı kavimler ölenin mirasını talep eder ya, peygamberlik ve hidayet mirasıdır bizimki.

Hiz. Ali'ye göre Hiz. Peygamber'den sonra bir başka kişinin ölümüne üzölmek mümkün değildir. Zira insanoğlunun başına gelebilecek en büyük musibet budur. Bu musibeti anlatırken, Müslömanları dalgalı bir denizde sallanan geminin içinde kalan yolculara benzetir. Parçalanmış bir kayanın tekrar tek parça olmasının imkânsız oluşu gibi Müslömanların da Peygambersiz kalma musibetinden kurtulmaları da imkânsızdır.

Bilâl-i Habeşî'nin her ezan okuyuşunda Hiz. Peygamber'in ismini andığı anda sahâbenin üzölmesi ve ağlamasına işaret eden Hiz. Ali, Hiz. Peygamber'den kendilerine sahip çıkmaları gereken hidayetin miras kaldığını belirterek mersiyesini tamamlar.

Hiz. Ali'nin Mersiyeleri 2/5

Hiz. Ali'nin bir diğer mersiyesi, on beyitten oluşmakta ve ölüm haberini aldığı vakitte yaşadığı duyguları anlatan ifadelerle başlamaktadır:

- | | |
|--|---|
| وَأَرْقَنِي لَمَّا اسْتَهَلَّ مُنَادِيَا | ۱- أَلَا طَرَقَ النَّاعِي بِلَيْلٍ فَرَاعِنِي |
| أَعْيَرَ رَسُولِ اللَّهِ أَصْبَحْتَ نَاعِيَا | ۲- فَقُلْتُ لَهُ لَمَّا رَأَيْتَ الَّذِي أَتَى |
| وَكَانَ خَلِيلِي عُدَّتِي وَجَمَالِيَا | ۳- فَحَقَّقَ مَا أَشْفَقْتُ مِنْهُ وَلَمْ يُبَلِّ |
| بِي الْعَيْشُ يَوْمًا وَجَاوَزْتُ وَادِيَا | ۴- فَوَ اللَّهُ، لَا أَنْسَاكَ أَحْمَدُ مَا مَسَّتْ |
| أَجْدُ أَثْرًا مِنْهُ جَدِيدًا وَعَافِيَا | ۵- وَكُنْتُ مَتَى أَهْبَطُ مِنَ الْأَرْضِ نَلْعَةً |
| يَرُونَ بِهِ لَيْثًا عَلَيْهِنَّ ضَارِيَا | ۶- جَوَادٌ تَسْطَى الْخَيْلُ عَنْهُ كَانَمَا |
| تَفَادَى سِبَاعِ الْأَرْضِ مِنْهُ تَفَادِيَا | ۷- مِنَ الْأُسْدِ قَدْ أَحْمَى الْعَرِينِ مَهَابَةً |
| هُوَ اللَّيْثُ مَعْدِيًّا عَلَيْهِ وَعَادِيَا | ۸- شَدِيدٌ جَرِي النَّفْسِ نَهْدٌ مُصَدَّرٌ |
| ثُبَيْرٌ عُبَارًا كَالضَّبَابَةِ كَابِيَا | ۹- لِيَبْكُ رَسُولَ اللَّهِ خَيْلٌ مُغِيرَةٌ |
| إِذَا كَانَ صَرَبُ الْأَهَامِ نَفَقًا تَفَانِيَا | ۱۰- لِيَبْكُ رَسُولَ اللَّهِ صَفٌّ مُقَدَّمٌ |

1- E lâ araa'n-nâ'î bi-leylin fe-râ' a-nî

Ve erraa-nî lemme'stehelle münâdiyâ

2- Fe-ul-tü le-hû lemmâ raey-tüllezi' etâ

E ęayra Rasûlillâhi eşba-te nâ' iyâ

3- Fe-ḥaḫkaḫa mā eṣṣaḫ-tū min-hū ve lem yübel	Ve kâne ḥalîlî ‘uddetî ve cümâliyâ
4- Fe-vallâhi lâ ensâ-ke Aḥmedü mâ mešet	Bi-ye’l-‘ayşü yevmen ve câvez-tü vâdiyâ
5- Ve kün-tü metâ ehbiṭ mine’l-arḫi tel‘aten	Ecid eṣṣeran min-hū cedîden ve ‘âfiyâ
6- Cevâdün teşazza’l-ḥaylü ‘an-hū ke-ennemâ	Yerav-ne bi-hî leyšən ‘aley-hinne dâriyâ
7- Mine’l-üsdi ḫad aḫme’l-‘arîne mehâbeten	Tefâdâ sibâ‘u’l-arḫi min-hū tefâdiyâ
8- Şedidün ceriyyü’n-nefsi nehdün muşadderun	Hüve’l-mevtü ma‘düvvün ‘aley-hi ve ‘âdiyâ
9- Li-yebki Rasûlallâhi ḥaylün muġîratün	Tüṣîru ġubâran ke’ḏ-ḏabâbeti kâbiyâ
10- Li-yebki Rasûlallâhi şaffün muḫaddemün	İzâ kâne ḏarbu’l-hâmi naḫfen tefâniyâ ¹⁰²

1- Bir gece ölüm habercisi kapımı çaldı, beni korkuttu ve uykumu kaçırdı seslenmeye başlayınca.

2- Gelen kişiyi gördüğümde dedim ki: Rasûlüllah’tan başkasının ölüm haberini vermeye geldin değil mi?

3- Çekindiğim şeyi gerçekleştirdi, sözünü esirgemedi, dostumdu o benim, dirliğimdi, güzelliğimdi.

4- Allah’a yemin olsun ki ey Ahmed, beyaz develere bindiğim ve bir vadiden geçtiğim sürece bir gün bile seni unutmuyacağım.

5- Ne zaman bir tepeden iniyor olsam, ondan yeni ve silik bir iz bulur oldum.

6- Öyle cömert ve soylu idi ki, süvariler kendisini görünce üstlerine saldıran bir aslan görmüşçesine darmadağın olurlardı.

7- O, yuvasını güven içinde tutan ve heybetiyle yırtıcı hayvanların kendisinden sakındığı aslanlardandı.

8- Güçlü, cesaretli, pek yürekli idi, saldıran ve karşılık veren bir aslandı.

9- Bastıkları yerde sis çökmüş gibi tozu dumana katan gayretli süvariler Allah’ın Peygamberine ağlasın.

10- Başa vurduklarında yok edecek şekilde parçalayan o ilk saftakiler Allah’ın Peygamberine ağlasın.

Hız. Ali’nin bu mersiyesinde Arap kültürünün izlerini bulmak mümkündür. Arap kültüründe bir kişinin vefatını duyurma hususunda vefat edenin evinde yüksek sesle bu durumun ilân edilmesiyle beraber ağlama ve feryat seslerinin yayılması ya da tek tek kapıların gezilip ölümün duyurulması şeklinde bir âdetten söz edilir. Kavram olarak bu âdete “en-Na’y” denilirken, “en-Naiyyü” ya da “en-Nâî” şeklindeki ifadeler,

¹⁰² Ferhât, a.g.e., s. 126.

ölüm haberi getiren kişi anlamında kullanılmaktadır.¹⁰³ Hz. Ali bu mersiyede kendisine Hz. Peygamber'in vefat haberini getiren kişiye, başka bir kişinin vefat haberini getirmiş olması temennisini aktarır. Ancak bu temennisi gerçekleşmez.

Mersiyede Hz. Peygamber için sıralanan övgüler içinde onun aslan olarak nitelendirilmesi dikkat çekmektedir. Arap kültüründe hemen hemen bütün kültürlerde olduğu gibi aslan; gücü, çevresine verdiği güvenle emniyeti, cesareti ve asaleti temsil eder. Hz. Peygamber'in kaybı, bu unsurların da kaybolmasına sebep olduğu için artık Müslümanların ağlaması gerektiği şeklindeki düşünceyle mersiye sona erer.

Hz. Ali'nin Mersiyeleri 3/5

Hz. Ali'ye ait üçüncü mersiye, hikâyesiyle birlikte günümüze kadar ulaşmıştır. Rivayete göre Hz. Ali sık sık Hz. Peygamber'in kabrine gider ve orada ağlardı. Yine bu ziyaretlerin birinde ağlayarak “*Senin yokluğuna sabretmek müstesna, sabretmek ne güzeldir, senin yokluğun için ağlamak müstesna, ağlamak ne çirkindir*” diyen Hz. Ali, sonrasında üç beyitlik bir mersiye okur. Mersiyeden önce söylediği şiirsel ifade, Hz. Ali'nin edebî yönünü ve kabiliyetini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'den uzak olmanın dışında her şeyin sabredilebilir olduğunu, Hz. Peygamber'in vefatı dışında hiçbir şeye ağlamamak gerektiğini belirttikten sonra Hz. Ali, mersiyesini şu şekilde okur:

إِلَّا جَعَلْتُكَ لِبُكَ سَبَبًا ١- مَا غَاضَ دَمْعِي عِنْدَ نَازِلَةٍ
عَيْنِي الدُّمُوعَ فَفَاضَ وَأَنْسَكَبًا ٢- وَإِذَا ذَكَرْتُكَ مَيِّتًا سَفَحْتُ
عَنْ أَنْ أَرَى لِسِوَاهُ مُكْتَبًا ٣- إِنِّي أَجِلُّ ثَرِي حَلَّتْ بِهِ

1- Mâ gâda dem'î inde-nâziletin İllâ ce' altü-ke lil-bükâ sebeben
2- Ve izâ zekar-tü-ke meyyiten sefehat 'Ayni'd-dümû' a fe-fâda vensekebâ
3- İnnî ücillü şeran hâlel-tü bi-hî 'An en ürâ li-sivâ-hü mükteibâ¹⁰⁴

1- Gözyaşım hiçbir vâkıa için tükenmezken sadece sana ağlamak sebebiyle tükenecek kadar azaldı.

¹⁰³ Süleyman Uludağ, “Ağır”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 471.

¹⁰⁴ Ferhât, *Dîvânü Ali b. Ebî Tâlib*, s. 29.

2- *Senin vefat ettiğini hatırlayınca ağlar gözlerim, taşar ve sel olup akar.*

3- *Ben senin yurt edindiğin toprağı bir başkası için kederli görünmekten daha yüce kabul ederim.*

Hz. Peygamber için göz pınarları kuruyuncaya kadar gözyaşı döktüğünü anlatan şair; başında bulunduğu kabrin, içinde yatan şahıs nedeniyle kendisi için büyük bir değer ifade ettiğini söyler.

Hz. Ali'nin Mersiyeleri 4/5

Bu mersiyelerin dışında Hz. Ali'ye ait iki beyitlik bir mersiye daha Hz. Ali Dîvanı'nda yer alır. Bu kısa mersiye, pek çok sahâbinin de hissettiği bir duyguyu, Hz. Peygamber vefat ettikten sonra yaşamanın zorluğunu anlatmaktadır:

۱- نَفْسِي عَلَى زَفَرَاتِهَا مَحْبُوسَةٌ يَا لَيْتَهَا خَرَجَتْ مَعَ الزَّفَرَاتِ
۲- لَأَخِيرُ بَعْدَكَ فِي الْحَيَاةِ وَإِنَّمَا أَبْكِي مَخَافَةَ أَنْ تَطُولَ حَيَاتِي

1- Nefsî 'alâ-zeferâti-hâ maḥbûsetün Yâ leyte-hâ ḥaracet me' a'z-zeferâti

2- Lâ ḥayra ba' de-ke fi'l-ḥayâti ve innemâ Ebkî meḥâfete en teḥûle ḥayâtî¹⁰⁵

1- *Canım inleyişlerine hapsoldü, keşke o inleyişlerle birlikte çıksaydı.*

2- *Senden sonra yaşamanın anlamı yok, ömrümün daha uzun olmasının korkusuyla ağlıyorum.*

Ölümün ve ayrılığın kendisi üzerinde oluşturduğu yoğun ve olumsuz etkinin sürekliliği, Hz. Ali'de dünya hayatının çekilmez olduğu duygusunu oluşturur. Hz. Peygamber'in olmadığı dünyada daha uzun yaşamanın korkusu nedeniyle ağladığını söylemesi, bu duyguyu derinden yaşadığını göstermektedir.

Hz. Ali'nin Mersiyeleri 5/5

Elimizde mevcut olan dîvanda rastlayamadığımız, bununla birlikte Hassân b. Sâbit Dîvanı'nda da yer aldığını tespit ettiğimiz iki beyitlik bir mersiye, Hz. Ali Dîvanı'nın Türkçe tercümesinde karşımıza çıkmaktadır. Mezkûr tercümenin önsözünde kullanılan nüshalarla ilgili malumat verilmiş olmakla birlikte, hangi şiirin

¹⁰⁵ Ferhât, a.g.e., s. 58.

hangi nüshada tespit edildiğiyle ilgili bir veri olmadığı için tahkik etme imkânımız olmayan bu mersiyeyi de zikrederek Hz. Ali'nin mersiyelerini tamamlayalım:

۱- كُنْتُ السَّوَادَ لِتَاظِرِي فَبَكَى عَلَيْكَ التَّاطِرُ
۲- مَنْ شَاءَ بَعْدَكَ فَلْيُمُثْ فَعَلَيْكَ كُنْتُ أَحَاذِرُ

1- Kün-te's-sevâde li-nâzırî

Fe-bekâ 'aley-ke'n-nâzıru

2- Men şâ'e ba' de-ke fel-yemüt

Fe-'aley-ke kün-tü ühâzıru¹⁰⁶

1- *Sen benim gözbebeğimdin ve sana ağladı gözlerim.*

2- *Senden sonra kim ölürse ölsün fark etmez, ben sadece senin üzerine titredim.*

Üstün duygu aktarımı yanı sıra edebî niteliğiyle de dikkat çekici bir şair olarak karşımıza çıkan Hz. Ali'nin mersiyelerini bu şekilde tamamladıktan sonra yakın akrabalarının Hz. Peygamber için söylediği mersiyelere geçebiliriz.

2.2. Akrabalarının Hz. Peygamber İçin Yazdığı Mersiyeler

Hz. Peygamber'in vefatı akabinde üzüntü yaşayarak mersiyeler söyleyenlerin içerisinde doğal olarak onun yakın akrabaları da vardı. Peygamberlik bağı yanında bir de akrabalık bağının olması, yakınlarının derin bir üzüntü yaşamalarına sebep olmuştur.

Yakın akrabaları içinde Hz. Peygamber'in vefatı ardından mersiye söyleyen isimleri, kızı Hz. Fâtıma, halaları Âtike bint-i Abdülmuttalib, Ervâ bint-i Abdülmuttalib ve Safiyye bint-i Abdülmuttalib, amcasının oğlu Ebû Süfyan el-Mugîre b. Hâris b. Abdilmuttalib el-Hâşimî ve eşi Ümmü Seleme olarak sıralayabiliriz. Bu isimlerin mersiyeleri incelendiğinde nicelik ve nitelik itibarıyla Hz. Fâtıma ve Hz. Safiyye'ye ait olanlar dikkati çekmektedir. Onların mersiyeleri gerek duygusal aktarım gerekse edebî üslup açısından ayrı bir yere sahiptir. Ancak biz ilk olarak alfabetik sıraya uygun şekilde Âtike bint-i Abdülmuttalib'in mersiyeleri hakkında bilgi vereceğiz.

¹⁰⁶ Nevzat Yanık (Haz.), *Ali b. Ebî Tâlib Dîvanı*, Hikmetevi Yay., İstanbul 2014, s. 108.

2.2.1. Âtike bint-i Abdülmuttalib'in Mersiyeleri

H. Peygamber'in halası Âtike bint-i Abdülmuttalib'in Müslüman olmadığını ifade eden rivayetler bulunmakla birlikte Bedir Savaşı sonrasında Mekke'de Müslüman olup Medine'ye hicret ettiğini belirten rivayet daha ziyade kabul görmüştür. Genelde İslâm tarihi kaynaklarında ismi, Bedir Savaşı (h. 2) öncesinde gördüğü rüya ile ilgili olarak zikredilir. Rivayete göre Âtike, Bedir Savaşı'ndan üç gün önce rüyasında Mekke müşriklerinin Müslümanlara mağlup olduğunu görmüş, bu rüyayı H. Peygamber'in amcası Abbas'a anlatmıştır. Mekkeliler arasında moral açısından olumsuz bir etki oluşturmaması için bu rüyayı kimseye anlatmamaya karar verirler. Ancak daha sonra Abbas'ın başka bir kişiye anlatmasıyla bu rüya, tüm Mekke'ye yayılır ve müşrikler üzerinde olumsuz bir tesire yol açmıştır. Hatta kardeşi Ebû Leheb dahi bu rüyanın tesirinde kalarak savaşa katılmaktan geri durur.¹⁰⁷ Bedir Savaşı'nı Müslümanların kazanması sonrasında Müslümanları ve H. Peygamber'i öven ve onun peygamber olduğunu kabul eden ifadelerin yer aldığı bir şiir okumuş olması Âtike bint-i Abdülmuttalib'in bu dönemde Müslüman olduğuna işaret sayılabilir.¹⁰⁸

H. Âtike'nin şairlik yönü câhiliye dönemine dayanmaktadır. Abdülmuttalib'in tüm kızları gibi Âtike bint-i Abdülmuttalib de kadın şairlerdendir. Abdülmuttalib'in vefatından önce kızlarını toplayıp hepsinden kendisi için henüz hayattayken mersiyeler söylemelerini istemesi üzerine H. Âtike de mersiye söylemiştir. Kaynaklarda H. Peygamber için de üç farklı mersiye söylediği ifade edilir.

H. Âtike'nin Mersiyeleri 1/3

Yedi beyitten oluşan ilk mersiyede pek çok üstün vasfı zikredilen H. Peygamber'in vefatının ardından ağlama ve yas tutmanın gerekliliği anlatılır:

عَلَى الْمُضْطَفَى بِالثُّورِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ
وَبِالرُّشْدِ بَعْدَ الْمُنْدَبَاتِ الْعِظَائِمِ
١- أَعْيَنِي جُودًا بِالدُّمُوعِ السَّوَاجِمِ
٢- عَلَى الْمُضْطَفَى بِالْحَقِّ وَالثُّورِ وَالْهَدَى

¹⁰⁷ Mustafa Fayda, "Âtike bint-i Abdülmuttalib", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 73.

¹⁰⁸ Mehmed Emre, *Hanım Sahabeler*, Çelik Yayınevi, İstanbul t.y., s. 56.

عَلَى الْمُرْتَضَى لِلْمُحْكَمَاتِ الْعَزَائِمِ
وَاللَّيْنِ وَالْإِسْلَامِ بَعْدَ الْمَظَالِمِ
وَذِي الْفَضْلِ وَالِدَاعِي لِخَيْرِ التَّرَاخِمِ
بِهِ تَبْكِيَانِ الدَّهْرَ مِنْ وُلْدِ آدَمَ ؟
رَبِيعَ الْيَتَامَى فِي السِّنِينَ الْبَوَازِمِ

۳- وَسُحًّا عَلَيْهِ وَإِنِكْيَا مَا بَكَئِيئَمَا
۴- عَلَى الْمُرْتَضَى لِلْبِرِّ وَالْعَدْلِ وَالثَّقَى
۵- عَلَى الظَّاهِرِ الْمَيْمُونِ ذِي الْجَلْمِ وَالتَّدَى
۶- أَعْيَيْتِي مَاذَا بَعْدَمَا قَدْ فُجِعْتُمَا
۷- فَجُودًا بِسَجَلٍ وَأُنْدُبَا كُلَّ شَارِقِ

- 1- E 'ayney-ye cûdâ bi'd-dümû' i's-sevâcimi 'Ale'l-Muştâfâ bi'n-nûri min-âli hâşimi
2- 'Ale'l-Muştâfâ bi'l-ḥaḳḳi ve'n-nûri ve'l-hüdâ Ve bi'r-ruşdi ba'de'l-mündebâtî'l-'azâimi
3- Ve sühhâ 'aley-hi vebkiyâ mâ bekey-tümâ 'Ale'l-murteḏâ li'l-muḥkemâtî'l-'azâimi
4- 'Ale'l-murteḏâ li'l-birri ve'l-'adli ve't-tükâ Ve li'd-dîni ve'l-İslâmi ba'de'l-meẓâlîmi
5- 'Ale't-ḫâhiri'l-meymûni zi'l-ḥilmi ve'n-nedâ Ve zi'l-faḏli ve'd-dâ'î li-ḫayri't-terâḫumi
6- E 'ayney-ye mâzâ ba'de mâ ḳad füci'-tümâ Bi-hî tebkîyâni'd-dehra min-vüld-i âdeme
7- Fecûdâ bi-seclin vendübâ külle şâriḳin Rabî'a'l-yetâmâ fi's-sinîne'l-bevâzîmi¹⁰⁹

1- Ey gözlerim, Hâşimoğulları'ndan nuruyla seçilmiş olana sicim sicim gözyaşı dökmede cömert olun.

2- Büyük matemlerden sonra hakkıyla, nur, hidayet ve doğrulukla seçilmiş olana ağlayın.

3- Ağlayın, sicim gibi akıtın gözyaşını ki zira o ağladığınız, verdiği yerinde kararlardan hoşnut olunandır.

4- Yine o iyiliği, adaleti, takvası, dini ve zulümlerden sonra getirdiği huzur ile kendisinden razı olunana ağlayın.

5- Ağlayın, temiz, mübarek, yumuşak huylu, cömert, faziletli, merhamete çağıran için.

6- Ey gözlerim onun vefatıyla başınıza bir musibet geldikten sonra size ne oluyor da diğer Âdemoğullarından gelen musibet için ağlıyorsunuz.

7- Çokça gözyaşı dökmede cömert olun ve her doğanla yas tutun zor zamanlarda yetimlere bahar olan kişiye.

Hız. Peygamber'in vefatının, yaşanabilecek en büyük musibet olduğunu ve başka bir şey için üzülmeyin yanlışı olduğunu belirten Âtike b. Abdülmuttalib, diğer

¹⁰⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 284.

mersiyelerde olduğu gibi gözyaşı dökme hususunda gözlerine cömert olmalarını talep eder.

Hiz. Âtike'nin Mersiyeleri 2/3

Hiz. Âtike'nin gözleriyle diyalog kurarak oluşturduğu ikinci mersiye, yedi beyitten oluşur. Ölüm için üzülmeye ve şaşkınlık hâli ne kadar gözlemlense de kadere rıza göstermenin gerekliliğine de işaret edilir. Mersiye, Hiz. Peygamber için yapılan dua ile son bulur:

١- عَيْنِي جُودًا طَوَالَ الدَّهْرِ وَانْهَمِرًا
سَكْبًا وَسَحَابًا بِدَمْعٍ غَيْرِ تَعْدِيرِ
٢- يَا عَيْنِ فَاسْحَنِي بِالْأَمْعِ وَاحْتَقِلِي
حَتَّى الْمَمَاتِ بِسَجَلٍ غَيْرِ مَنْزُورِ
٣- يَا عَيْنِ فَأَنْهَمِلِي بِالْأَمْعِ وَاجْتَهِدِي
لِلْمُضْطَفَى ، دُونَ خَلْقِ اللَّهِ ، بِالنُّورِ
٤- بِمُسْتَهَلٍّ مِنَ الشُّؤْبِ ذِي سَيْلٍ
فَقَدْ رَزَيْتُ نَبِيَّ الْعَدْلِ وَالْحَايِرِ
٥- وَكُنْتُ مِنْ حَذَرٍ لِلْمَوْتِ مُشْفِقَةً
وَلِلَّذِي خُطَّ مِنْ تِلْكَ الْمَقَادِيرِ
٦- مِنْ فَقْدِ أَزْهَرِ صَافِي الخُلُقِ ذِي فَخْرٍ
صَافٍ مِنَ الْعَيْبِ وَالْعَاهَاتِ وَالزُّورِ
٧- فَادْهَبْ حَمِيدًا ! جَزَاكَ اللَّهُ مَغْفِرَةً
يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، عِنْدَ التَّفْخِ فِي الصُّورِ

- | | |
|--|--|
| 1- 'Ayney-ye cûdâ tavâle'd-dehri venhemirâ | Sekben ve sehhan bi-dem' in gayri ta' zîri |
| 2- Yâ 'ayni feshanfirî bi'd-dem' i vahtefilî | Ûatte'l-memâti bi-seclin gayri menzûri |
| 3- Yâ 'ayni fenhemilî bi'd-dem' i vectehidî | Li'l-muştafâ, dûne halkillâhi, bi'n-nûri |
| 4- Bi-müstehellin mine's-şü'bûbi zî seylin | Feqad ruzi'-tü nebiyye'l-'adli ve'l-hayri |
| 5- Ve kün-tü min-ħazerin li'l-mevti müşfikaten | Ve lillezî huṭṭa min-tilke'l-meḳâdîri |
| 6- Min-faḳdi ezhera ḳâfi'l-ħuluḳi zî faħrin | Şâfin mine'l-'aybi ve'l-'âhâti ve'z-zûri |
| 7- Fezheb ħamîden! Cezâ-kellâhü mağfiraten | Yevme'l-ḳıyâmeti, 'inde'n-nefhi fi's-şûri ¹¹⁰ |

1- Ey gözlerim, ömür boyu gözyaşlarını taşarcasına akıtmada cömert olun, öyle ki mazeret göstermeden çokça ağlayın.

2- Ey gözüüm, gözyaşların çoğalsın, ölünceye kadar derelerden taşarcasına gözyaşı dök ihmal etmeden.

¹¹⁰ Celâleddin es-Suyûtî, *el-Muhâdarât ve'l-Muhâverât*, Dârü'l-Ġarbi'l-İslâmî, Beyrut 2003, s. 63.

3- Ey gözüüm, gözyaşlarını akıt, başkasına yapmadığın şekilde gayret et nur ile seçilmiş kişi için.

4- Adalet ve hayır Peygamberi 'nin musibeti başıma geldiği için sele dönüşen sağanak bir yağmur gibi ağlamaya başla.

5- Ölümden çekiniyor ve korkuyordum ama ölüm muhakkak yazılan bir kader imiş.

6- Yarattılmışların en nurlusu, yalandan, her türlü kusurdan uzak, övülmüş zât için ağla.

7- Övülmüş olarak git (ey nebi)! Kıyamet günü sur üfürüldüğünde Allah sana mağfiretiyle muamele etsin.

Arap edebiyatında mersiye türü denilince gözler, gözyaşı ve ağlama kelimeleri çevresinde oluşan ve çok sayıda yakın anlamlı sözcüğü barındıran kavramsal bir ağdan söz etmek mümkündür. Âtike bint-i Abdülmuttalib'in mersiyesinde bu ağda yer alan pek çok kelimeyi bulabiliriz. Damlaların dökülüp saçılması, yağmurun şiddetli bir şekilde yağmasıyla oluşan selin akıp gitmesi, yağmurun boşanması, derenin yatağından taşarak akması gibi ifadeler, ağlama fiilinin mübâlâğa edilerek sunulmasında kullanılmaktadır.

Hız. Âtike'nin Mersiyeleri 3/3

Hız. Peygamber'in olmadığı bir toplumda sosyal hayatta oluşacak eksikliğin anlatıldığı son mersiye ise sekiz beyitten oluşur. Türünün genel hususiyetleri gereği gözlemlere çokça ağlamanın öğütlediği beyitlerden sonra, Hız. Peygamber'in çeşitli sıkıntılar içinde varlıklarını sürdürenler için koruyucu ve yardımcı oluşu zikredilir. Hız. Peygamber'in kaybı ile birlikte Allah'tan gelen vahyin kaybedilmiş olması mersiyede ifade edilen hususlardandır:

- | | |
|---|---|
| سَحًّا عَلَى خَيْرِ الْبَرِيَّةِ أَحْمَدِ | ١- يَا عَيْنِ جُودِي ، مَا بَقِيَتْ بِعَبْرَةٍ |
| وَأَبْكِي عَلَى نُورِ الْبِلَادِ مُحَمَّدِ | ٢- يَا عَيْنِ فَاحْتَفِلِي وَسُجِّي وَأَسْجُمِي |
| فِي كُلِّ نَائِبَةٍ تَنْوُبُ وَمَشْهَدِ | ٣- أَنِّي ، لَكَ الْوَيْلَاتُ ! مِثْلُ مُحَمَّدِ |
| حَامِي الْحَقِيقَةَ ذَا الرَّشَادِ الْمُرْشِدِ | ٤- فَاَبْكِي الْمُبَارَكَ وَالْمُوقِقَ ذَا التُّقَى |
| بَعْدَ الْمُعَيَّبِ فِي الصَّرِيحِ الْمُلْحَدِ؟ | ٥- مَنْ ذَا يَفُكُّ عَنِ الْمَعْلَلِ غُلَّهُ |
| وَمُسْلَسَلِ يَشْكُو الْحَدِيدَ مُقَيَّدِ؟ | ٦- أَمْ مَنْ لِكُلِّ مُدَقِّعِ ذِي حَاجَةٍ |

فِي كُلِّ مُمَسَى لَيْلَةً أَوْ فِي عَدِيدٍ؟

يَا ذَا الْقَوَاضِلِ وَالْتَدَى وَالسُّؤْدِدِ

شَكْسٍ خَلَائِقُهُ لَيْمِ الْمُحْتَدِ؟

٧- أَمْ مِنْ لَوْحِي اللَّهُ يُتْرَكُ بَيْنَنَا

٨- فَعَلَيْكَ رَحْمَةُ رَبِّنَا وَسَلَامُهُ

٩- هَلَّا فَدَاكَ الْمَوْتُ كُلُّ مُلَعْنٍ

1- Yâ ‘ayni cûdî, mâ baķî-ti, bi-‘ abratın

2- Yâ ‘ayni faħtefilî ve süħhî vescuî

3- Ennâ le-ki’l-veylâtü! Mişlü Muħammedi

4- Febki’l-mübârake ve’l-müveffeķa ze’t-tüķâ

5- Men zâ yefükkü ‘ani’l-mügalleli ğulle-hû

6- Em men li-küllü müdeffe‘ in zî ħâcetin

7- Em men li-vaħyillâhi yütrakü beyne-nâ

8- Fe-‘aley-ke raħmetü Rabbi-nâ ve selâmü-hû

9- Hel lâ fedâ-ke’l-mevte küllü müla‘ anin

Seħħan ‘alâ-ħayri’l-beriyyeti Aħmedi

Vebķî ‘alâ-nûri’l-bilâdi Muħammedi

Fî külli nâibetin tenûbü ve meşhedi

Ĥâmi’l-ħaķîķati ze’r-raşâdi’l-mürşidi

Ba‘de’l-mügayyebi fi’đ-ďarîhi’l-mülħadi

Ve müselselin yeşķü’l-ħadide müķayyedi

Fî külli mümsâ leyletin ev fi ğadi

Yâ ze’l-fevâğili ve’n-nedâ ve’s-sü’dedi

Şeksin ħalâiķu-hû leîmi’l-muħtidi¹¹¹

1- Ey cömert göz, yaşadıkça yaratılmışların en hayırlısı olan Ahmed’e gözyaşlarını bol bol akıt.

2- Ey göz, damlalarını biriktir ve sicim gibi yaş akıt, ağla beldelerin nuru olan Muhammed’e,

3- Yazık sana! Muhammedinki gibi musibet gelmişken senin başına gelen sıkıntılar nedir ki!

4- Mübarek, muvaffak ve müttaki olan kimse için, hakikatın savunucusu ve doğruluğun sahibi için ağla.

5- Kim, zincire vurulmuş kişiyi kurtarabilir ki artık, vefat eden Peygamber kabre konulduktan sonra.

6- Kim ihtiyacı olanın ihtiyacını giderir, kim kendisini bağlayan demir kelepçeden şikâyetçi olanı savunur.

7- Kim Allah’ın vahyini getirir bize gece ve gündüzlerde.

8- Rabbimiz’in salât u selâmı üzerine olsun, ey faziletli, cömert ve saygın kişi.

9- Senin yerine, lanetlenmiş, kötü ahlâklı ve kınanmış kişiler ölüme feda olsaydı keşke.

¹¹¹ es-Suyûtî, a.g.e., s. 64.

Âtike bint-i Abdülmuttalib'in mersiyelerini bu şekilde tamamladıktan sonra Hz. Peygamber için mersiye yazmış bir başka sahâbî olan Ebû Süfyan el-Hâşimî'nin mersiyesini inceleyelim.

2.2.2. Ebû Süfyan el-Hâşimî'nin Mersiyesi

Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, aynı zamanda sütkardeşi olan Ebû Süfyan el-Mugîre b. Hâris b. Abdilmuttalib el-Hâşimî, yaşıt olmaları sebebiyle Hz. Peygamber'in çocukluk ve gençlik dönemi arkadaşıdır. Halime Vâlidemiz tarafından emzirilmesi vesilesiyle Hz. Peygamber'in sütkardeşi olmuştur.¹¹² Câhiliye dönemi şairlerinden olan Ebû Süfyan'ı İslâm tarihinde sıkça zikredilen Ebû Süfyan Sahr b. Harb b. Ümeyye ile karıştırmamak gerekir. Ebû Süfyan el-Hâşimî, İslâm'ın ilk yıllarında Hz. Peygamber'in karşısında yer almış, buna ilaveten Hz. Peygamber ve diğer Müslümanlara yönelik hicviyyeler söylemiştir. Şiiriyle İslâm'a ve Müslümanlara yönelik yaptığı bu mücadele sebebiyle Hz. Peygamber onun görüldüğü yerde öldürülmesi emri verdi. Ancak Ebû Süfyan, Mekke'nin fethinden kısa bir süre önce Müslüman oldu. Hz. Peygamber'in ilk plânda kendisine ılımlı yaklaşmaması üzerine okuduğu şiirlerle samimiyetini ortaya koymaya gayret etti. Özellikle Huneyn Savaşı (h. 8)'nda canı pahasına Hz. Peygamber'i koruma gayreti göstermesiyle Hz. Peygamber'in takdirini kazanmıştır.¹¹³

Hicretin yirminci yılında vefat etmiş olan Ebû Süfyan'ın, Hz. Peygamber için söylemiş olduğu bir mersiyesi vardır.

- | | |
|--|---|
| ۱- أَرْقَتْ فَبَاتَ لَيْلِي لَا يَزُولُ | وَلَيْلُ أَخِي الْمُصِيبَةِ فِيهِ طُولُ |
| ۲- وَأَسْعَدَنِي الْبُكَاءُ وَذَاكَ فِيمَا | أُصِيبَ الْمُسْلِمُونَ بِهِ قَلِيلُ |
| ۳- فَقَدْ عَظُمَتْ مُصِيبَتُنَا وَجَلَّتْ | عَشِيَّةَ قِيلَ قَدْ قُبِضَ الرَّسُولُ |
| ۴- فَقَدْنَا الْوَحْيَ وَالتَّنْزِيلَ فِينَا | يَرْوَحُ بِهِ وَيَعْدُو جِبْرَائِيلُ |
| ۵- وَذَاكَ أَحَقُّ مَا سَأَلْتُ عَلَيْهِ | نُفُوسَ الْخَلْقِ أَوْ كَادَتْ تَسِيلُ |
| ۶- نَبِيِّي كَانَ يَجْلُو الشُّكَّ عَنَّا | بِمَا يُوحَى إِلَيْهِ وَمَا يَقُولُ |

¹¹² M. Yaşar Kandemir, "Ebû Süfyan el-Hâşimî", *DİA*, İstanbul 1994, X, 232.

¹¹³ Kandemir, a.g.md., s. 232.

عَلَيْنَا وَالرَّسُولُ لَنَا ذَلِيلٌ
وَلَيْسَ لَهُ مِنَ الْمَوْتَى عَدِيلٌ
وَإِنْ لَمْ تَجْزَعِي فَهُوَ السَّبِيلُ
ثَوَابَ اللَّهِ وَالْفَضْلُ الْجَزِيلُ
وَهَلْ يَجْزِي بِفَضْلِ أَبِيكَ قِيلُ
وَفِيهِ سَيِّدُ النَّاسِ الرَّسُولُ

۷- وَيَهْدِينَا فَلَا نَخْشَى ضَلَالًا
۸- فَلَمْ نَرْ مِثْلَهُ فِي النَّاسِ حَيًّا
۹- أَفَاطِمُ إِنْ جَزَعْتِ فِدَاكَ عُذْرٌ
۱۰- فَعُودِي بِالْعَزَاءِ فَإِنَّ فِيهِ
۱۱- وَقُولِي فِي أَبِيكَ وَلَا تَمَلِّي
۱۲- فَقَبْرِ أَبِيكَ سَيِّدِ كُلِّ قَبْرِ

1- Eriḳ-tü fe-bâte leylî lâ yezûlü
2- Ve es' ade-ni'l-bükâü ve zâke fimâ
3- Feḳad ' azumet müşibetü-nâ ve cellet
4- Feḳad-ne'l-vaḥye ve't-tenzile fi-nâ
5- Ve zâke eḥaḳḳu mâ sâlet ' aley-hi
6- Nebiyyün kâne yeclü'ş-şekke ' an-nâ
7- Ve yehdî-nâ fe-lâ nehşâ zalâlen
8- Felem nera mişle-hû fi'n-nâsi ḥayyen
9- E Fâḫimü in cezi' -ti fezâke ' uzrun
10- Fe-' ûdî bi'l-' azâi feinne fi-hi
11- Ve ḳûlî fi ebî-ki ve lâ temellî
12- Fe-ḳabru ebî-ki seyyidü külli kabrin

Ve leylü eḫi'l-müşibeti fi-hi tûlü
Üşibe'l-müslimûne bi-hî ḳalîlü
' Aşiiyete ḳîle ḳad ḳubiḫa'r-Rasûlü
Yerûḫu bi-hî ve yegdü Cibraîlü
Nüfûsü'l-ḫalki ev kâdet tesîlü
Bimâ yûhâ ileyhi ve mâ yeḳûlü
' Aley-nâ ve'r-Rasûlü le-nâ delîlü
Ve leyse le-hû mine'l-mevtâ ' adîlü
Ve in lem tecze' î fe-hüve's-sebilü
Şevâbellâhi ve'l-faḫlü'l-cezîlü
Ve hel yeczî bi-faḫli ebî-ki ḳîlü
Ve fi-hi seyyidü'n-nâsi'r-Rasûlü¹¹⁴

- 1- Kardeşimin acısıyla bitmek bilmeyen, uzun geceyi uykusuz kalarak geçirdim.
- 2- Müslümanların başına gelen bu musibet konusunda ağlamak bana az da olsa yardım etti.
- 3- Akşam vakti, Peygamber öldü dediklerinde musibetimiz çok büyük ve şiddetli oldu.
- 4- Cebrâil'in bize gelip gitmesini sağlayan vahyi ve vahyin inişini kaybettik.
- 5- Ve bu yaratılmışların ağladığı ya da ağlayacağı en gerekli durumdur.
- 6- O kendisine vahyedilenle ve söyledikleriyle bizi şüpheden temizleyen Peygamber'dir.

¹¹⁴ Şemseddin ez-Zehebî, *Siyeru Âlâmi'n-Nübelâ*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985, I, 204.

7- Kendisinde bize yol gösteren deliller bulunan Peygamber, dalâlete düşmekten korkmayacağımız şekilde bizi hidayete erdirdi.

8- Yaşayan insanlar içinde onun gibisini göremeyiz, ölenler içinde de onu denk yoktur.

9- Ey Fâtıma! Üzüliüp tasalanman bir özür, üzüliüp tasalanmaman bir çıkar yol olur.

10- Tesellileri geri getir. Ki onda Allah'ın mükâfatı ve bereketli fazilet vardır.

11- Baban hakkında bıkmadan usanmadan söyle, onun fazileti için söylenenler hiç yeterli olur mu?

12- Babanın kabri bütün kabirlerin efendisidir ki onun içinde insanların efendisi olan Peygamber bulunmaktadır.

Câhiliye dönemi şairi olması yönünden mersiye kültürüne yatkınlığı olan Ebû Süfyan'ın, Hz. Peygamber'e yönelik özlemini sade ve özlü bir dille ifade ettiğini görmekteyiz. Şair, Hz. Peygamber'i överken, onun insanları doğru yola yöneltmiş olmasını vurgular ve bu sayede sapkınlıktan kurtulduklarını belirtir. Yaşanılan büyük acıya rağmen öncelikle Hz. Fâtıma'ya teselli vermeye çalışır ve sabrın gerekli olduğunu işaret ederek mersiyeyi tamamlar.

2.2.3. Ervâ bint-i Abdülmuttalib'in Mersiyeleri

Ervâ bint-i Abdülmuttalib, Mekke döneminde Müslüman olan kadın sahâbe arasında zikredilir. Hz. Peygamber'in halalarındandır. İslâm'ı kabul etme hususunda oğlunun ısrarı sonrasında önce diğer kardeşlerinin kabulünü beklediğini ifade eden Hz. Ervâ, oğlundan Hz. Hamza'nın Müslüman olduğunu işitmesi üzerine Müslüman olmuştur.¹¹⁵ Müslüman olmadan önce de, Müslüman olduktan sonra da toplumda görüşlerine değer verilen, saygın ve şerefli bir kadın olarak kabul edilen Hz. Ervâ, gerek Mekke dönemindeki sıkıntılı zamanlarda gerekse Medine'de önemli olaylar esnasında okuduğu şiirlerle Hz. Peygamber'i savunmuştur.¹¹⁶ Babası Abdülmuttalib için söylediği mersiyelerin yanında Hz. Peygamber için söylediği iki mersiye de kaynaklarda zikredilir.

Hz. Ervâ'nın Mersiyeleri 1/2

Altı beyitlik ilk mersiyede Hz. Ervâ, Hz. Peygamber için ağlamanın ve yas tutmanın kınanmaması gereken bir durum olduğunu belirtir. Kendisini hasta eden,

¹¹⁵ Emre, *Hanım Sahabeler*, s. 60.

¹¹⁶ Selman Başaran, "Ervâ bint-i Abdülmuttalib", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 317.

sarsan ve saçlarını ağartan bu olay sebebiyle ağlamasının normal kabul edilmesi gerektiğini söyler:

بِدَمْعِكَ مَا بَقِيَتْ وَطَاوَعِيْنِي
عَلَى نُورِ الْبِلَادِ وَأَسْتَهْلِي
عَلَامَ وَفِيمَ وَيْحَكَ! تَغْذُلِيْنِي؟
رَسُولِ اللَّهِ أَحْمَدَ فَاتْرُكِيْنِي
فَلُومِي مَا بَدَا لَكَ أَوْ دَعِيْنِي!
وَشَيَّبَ بَعْدَ جِدَّتْهَا قُرُونِي

١- أَلَا يَا عَيْنِ وَيْحَكَ! أَسْعِدِيْنِي
٢- أَلَا يَا عَيْنِ وَيْحَكَ! وَأَسْتَهْلِي
٣- فَإِنَّ عَدْلَتِكَ عَاذِلَةٌ فَقُولِي
٤- عَلَى نُورِ الْبِلَادِ مَعًا جَمِيْعًا
٥- فَإِلَّا تُقْصِرِي بِالْعَدْلِ عَنِّي
٦- لِأَمْرِ هَدَّنِي وَأَدَّلَ رُكْنِي

1- E lâ yâ ‘ayni veyha-ki! Es‘ idî-nî
2- E lâ yâ ‘ayni veyha-ki! Vestehillî
3- Fein ‘azelet-ki ‘âziletün fekülî
4- ‘Alâ-nûri’l-bilâdi me‘an cemî‘an
5- Feillâ tükşîri bi’l-‘azli ‘an-nî
6- Li-emrin hedde-nî ve ezelle ruknî

Bi-dem‘i-ki mâ baqî-ti ve fâvi‘î-nî
‘Alâ-nûri’l-bilâdi ve es‘idî-nî
‘Alâme ve fîme veyha-ki! Ta‘zülî-nî
Rasûlillâhi Ahmede fetrukî-nî
Felûmî mâ bedâ leki ev de‘î-nî
Ve şeyyebe ba‘de ciddeti-hâ Qurûnî¹¹⁷

- 1- Ey gözüm vah sana! Gözyaşlarınla var oldukça bana itaat et ve beni sevindir.
2- Vah sana ey gözüm! Şehirlerin nuru için ağlamaya başla ve beni sevindir.
3- Bir kadın seni kınarsa de ki: Niçin ve hangi konuda beni kınıyorsun? Yazıklar olsun sana!
4- Bütün şehirlerin nuru olan Ahmed’e ağladığım için mi beni kınıyorsun? Hadi beni yalnız bırak!
5- Terketmeyeceksen beni kınamayı bırak ve kendi görüşünü kına! Aksi hâlde beni yalnız bırak!
6- Beni yıkan, bana boyun eğdiren, yenilendikten sonra zülüflerimi ağartan bu vâkia hususunda.

Başa gelen musibetler sebebiyle saçların ağarması ifadesi, Kur’an-ı Kerim’de Hz. Zekeriyya’nın çektiği sıkıntıyı anlatmak için kullandığı bir deyimdir. Hz.

¹¹⁷ İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, II, 282.

Peygamber de bu deyimini, “*Hud Suresi ve kardeşleri, benim saçlarımı ağarttı*”¹¹⁸ şeklinde bir hadis-i şerifinde zikreder. Hz. Ervâ, vefatla birlikte moral açısından ve duygusal olarak gerçekleşen yıpranmanın mübalâğalı bir şekilde anlatılması için kullanılan bu deyimle başına gelen musibetin ağırlığını anlatmaya gayret etmektedir.

Hz. Ervâ'nın Mersiyeleri 2/2

Hz. Ervâ diğer mersiyesinde ise Hz. Peygamber'in övgüye lâyık hasletlerini zikrettikten sonra, onu kaybetmenin acısı yanında daha büyük endişesinin ondan sonra ortaya çıkacak karışıklık olduğunu belirtir. Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'ye hitap ettiği beyitlerden sonra Hz. Peygamber'in hep hayatta kalmasını arzuladığını, ancak bunun gerçekleşmesi mümkün olmayan bir arzu olduğunu, artık Hz. Peygamber'in Adn cennetine göçtüğünü dile getirir ve mersiyesini tamamlar. Bu mersiyenin beyitlerinden bir kısmı Hz. Safiyye'nin en meşhur mersiyesinde de aynen geçmektedir. Ayrışan beyitleri nakledebilme hususunda mersiye bütünlüğünün bozulmaması için tamamını aktarıyoruz:

- | | |
|--|--|
| وَكُنْتُ بِنَا بَرًّا وَلَمْ تَكُ جَافِيَا | ١- أَلَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنْتُ رَجَاءَنَا |
| لِيَبْكُ عَلَيْكَ الْيَوْمَ مَنْ كَانَ بَاكِيًا | ٢- وَكُنْتُ بِنَا رَعُوفًا رَحِيمًا نَسِينَا |
| وَلَكِنْ لَهْرَجَ كَانَ بَعْدَكَ آتِيَا | ٣- لَعَمْرُكَ مَا أَبْكِي النَّبِيَّ لِمَوْتِهِ |
| وَمَا خِفْتُ مِنْ بَعْدِ النَّبِيِّ الْمَكَوِيَا | ٤- كَأَنَّ عَلِيَّ قَلْبِي لِذِكْرِ مُحَمَّدٍ |
| عَلَى جَدَثٍ أَمْسَى بِبَيْتِ رَبِّ ثَاوِيَا! | ٥- أَفَاطِمَ صَلَّى اللَّهُ رَبُّ مُحَمَّدٍ |
| فَبَكَتْ بِحُزْنٍ آخَرَ الدَّهْرِ شَاجِيَا | ٦- أَبَا حَسَنِ فَارَقْتَهُ وَتَرَكَتُهُ |
| وَعَيِّي وَنَفْسِي قُضِرَةً ثُمَّ خَالِيَا | ٧- فِدَا لِرَسُولِ اللَّهِ أُمِّي وَخَالْتِي |
| وَقُتِمَتِ صَلِيبَ الدِّينِ أَبْلَجَ صَافِيَا | ٨- صَبْرَتْ وَبَلَغَتِ الرِّسَالَةَ صَادِقًا |
| سَعِدْنَا ، وَلَكِنْ أَمْرُنَا كَانَ مَاضِيَا | ٩- فَلَوْ أَنَّ رَبَّ النَّاسِ أَبَقَاكَ بَيْنَنَا |
| وَأُدْخِلْتَ جَنَّتَاتٍ مِنَ الْعَدْنِ رَاضِيَا | ١٠- عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ السَّلَامُ تَحِيَّةً |

¹¹⁸ Abdurrezzâk, *Musannef*, III, 368.

1- E lâ yâ Rasûlallâhi kün-te racâe-nâ	Ve kün-te binâ berran ve lem tekü câfiyâ
2- Ve kün-te bi-nâ raûfen raḥîmen nebiyye-nâ	Li-yebki ‘aley-ke’l-yevme men kâne bâkiyâ
3- Le-‘ amru-ke mâ ebki’n-nebiyye li-mevti-hî	Ve lâkin li-hercin kâne ba‘ de-ke âtiyâ
4- Ke-enne ‘alâ-ḳalbî li-zikri Muḥammedin	Ve mâ ḥıf-tü min-ba‘ di’n-nebiyyi’l-mekâviyâ
5- E Fâtıme şalla’llâhü Rabbü Muḥammedin	‘Alâ-cedesin emsâ bi-yeşribe şâviyâ
6- Ebâ Ḥasenin fâraḳ-te-hû ve terak-te-hû	Fe-bekki bi-ḥuznin âhira’d-dehri şâciyâ
7- Fiden li-Rasûlillâhi ümmî ve ḥâletî	Ve ‘ammî ve nefsi ḳuşraten şümme ḥâliyâ
8- Şaber-te ve bellaḡ-te’r-risâlete şâdiḳan	Ve ḳum-te şalibe’d-dîni eblece şâfiyâ
9- Fe-lev enne Rabbe’n-nâsi ebḳâ-ke beyne-nâ	Sa‘ id-nâ, ve lâkin emru-nâ kâne mâḍiyâ
10- ‘Aley-ke minallâhi’s-selâmü taḥiyyeten	Ve üdḥıl-te cennâtin mine’l-‘adni râḍiyâ ¹¹⁹

- 1- *Ey Allah’ın elçisi! Sendin bizim ümidimiz, bize iyilik yapar ve kaba davranmazdın.*
- 2- *Ve sen bizim peygamberimiz olarak bize karşı şefkat ve merhametliydin ve şimdi ağlayan senin için ağlasın bugün.*
- 3- *Yemin olsun ömrüne ki ben Peygamber’in ölümü için değil, senden sonra meydana gelecek olan karışıklığa ağlıyorum.*
- 4- *Sanki Peygamber’(in ölümün)den sonra Muhammed’i zikretmem sebebiyle hiç korkmadığım kızgın demirler kalbimi dağlıyor.*
- 5- *Ey Fâtıma! Yesrib’de akşam vakti bir kabre defnedilen Muhammed’e Rabbi rahmet eylesin.*
- 6- *Hasan’ın babası, sen ondan ayrı düştün, onu bıraktın, şimdi hüüzünle yas tutarak ömür boyu ağla.*
- 7- *Anam, teyzem, amcam, âcizane canım ve dayım Allah’ın elçisine feda olsun.*
- 8- *Sabrettin ve risâletini doğru bir şekilde tebliğ ettin, dinin temiz ve parlak direğini sapasağlam diktin.*
- 9- *İnsanların Rabbi seni aramızda bıraksaydı mutlu olurduk, ancak bu işimiz artık mazi oldu.*
- 10- *Adn cennetlerine giresin hoşnut olarak, Allah’ın selâmı senin üzerine olsun.*

Mersiyede Hz. Peygamber’in insanî ilişkiler ve tebliğ yöntemi konusundaki hususiyetleri hakkında bilgilere ulaşmak da mümkündür. Kaba davranmayan, şefkatli ve merhametli, doğru olan, sabırlı davranan ve dinî hükümleri doğru ve sağlam bir şekilde ortaya koyan Peygamber profili; bu mersiyede sunulmaktadır.

¹¹⁹ İbn Sa‘d, a.g.e., II, 283.

2.2.4. Hz. Fâtıma'nın Mersiyeleri

Hz. Peygamber'in "Fâtıma benim parçamdır, onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen beni de üzmüştür."¹²⁰ hadisiyle övgüsüne mazhar olan kızı Hz. Fâtıma, aynı zamanda Hz. Peygamber tarafından "Ümmü Ebîhâ" yani "Babasının anası" lâkabıyla şerefendirilmiştir.¹²¹ Hayatı boyunca Hz. Peygamber'e sevgi ve bağlılığını gösteren Hz. Fâtıma, daha ziyade Hz. Peygamber'in vefatı öncesindeki hastalığında ve vefatı sonrasında yaşadığı derin üzüntüyle hatırlanmaktadır.

Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında yaşananlarla ilgili bölümde de zikrettiğimiz gibi vefat olayından en çok etkilenenlerden biri Hz. Fâtıma'dır. Cenaze defninden dönenlere "*Rasûlüllah'ın üzerine toprak atmaya gönlünüz nasıl razı oldu?*" diye soracak kadar tahammülsüz bir acı yaşayan Hz. Fâtıma, hissettiği duyguları mersiyeleriyle ifade eder.

İran kültüründe Hz. Peygamber için yazılan mersiyelerin, Kerbela olayı sebebiyle yazılan mersiyelere göre yok denecek kadar az olduğunu belirtmiştik. Bununla birlikte sözkonusu Hz. Fâtıma'nın mersiyeleri olunca durumun farklılaştığını görürüz. Zira Hz. Fâtıma'ya ait mersiyelerin İran kültüründe önemli bir yeri vardır. Yıl içinde düzenlenen çeşitli ağıt programlarında Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber için yazdığı mersiyeler, dinleyicilerin ağlamaları eşliğinde terennüm edilmektedir.¹²²

Kaynaklarda Hz. Fâtıma'ya ait olduğu belirtilen yedi mersiyeye karşılaşıyoruz. Ancak Hz. Peygamber için yazılmış mersiyeler konusunda en kapsamlı kaynak olarak niteleyebileceğimiz İbn Sa'd'ın *et-Tabakât* eserinde Hz. Fâtıma'nın mersiyelerinden hiç söz edilmemiş olması ilginç ve dikkat çekici bir durumdur.

Hz. Fâtıma'nın Mersiyeleri 1/7

Hz. Fâtıma'nın ilk mersiyesi on bir beyitten oluşur ve mersiye türünün genel özelliklerini taşır niteliktedir. Gözyaşlarının sel olup akması, babasının vefatı ardından gözlerini uyku tutmaması, sıhhatini kaybetmesi gibi durumlar; ayrılığın yol açtığı,

¹²⁰ Buhârî, *Fedâilü Ashâbi'n-Nebi*, 12.

¹²¹ Yaşar Kandemir, "Fatıma", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 219.

¹²² Bahsedilen ağıt programlarında söylenen bir mersiye örneği için bk. <https://www.youtube.com/watch?v=ShuG5M5R7io>.

şikâyete konu olan durumlardır. Bu sıkıntıların giderilmesi için yedinci beyitte Hz. Fâtıma, Allah'a yalvarmaktadır. Olağanüstü duygusal ve etkileyici anlatımıyla babasını bir an dahi görebilmiş olmasının bütün bu sıkıntılardan kurtulmasına vesile olabileceğini ifade eden bu beyit, mersiye'nin edebî açıdan doruk noktası olarak değerlendirilebilir:

- | | |
|--|--|
| عَلَى صَحْنِ حَدِيٍّ مِنْ فِرَاقِ أَحِبَّتِي | ۱- لَقَدْ سَالَ دَمْعُ الْعَيْنِ مِنْ بَعْدِ حَسْرَتِي |
| فِرَاقَهُمْ دَوْمًا وَقَلَّةَ حِيلَتِي | ۲- وَقَدْ تَرَكُونِي بَاكِيَّ الْعَيْنِ أَشْتَكِي |
| أُرَاعِي نُجُومَ اللَّيْلِ مِنْ عَظْمِ بَلُوتِي | ۳- فَبِئْتُ عَلَى فُرُشِ السَّقَامِ مُسَهَّدًا |
| وَنِيرَانَ وُجْدٍ فِي جَوَانِبِ مُهَجَّتِي | ۴- وَقَدْ أَوْرَثُونِي حَسْرَةً لِفِرَاقِهِمْ |
| مَنَازِلَهُمْ مِنْ بَعْدِ حُسْنِ وَبَهْجَةِ | ۵- وَقَدْ سَكُّنُوا تَحْتَ التُّرَابِ وَأَفْكَرْتُ |
| لَقَدْ غَيَّرْتُ لُونِي وَجِسْمِي وَصِحَّتِي | ۶- أَحِبَّائِي إِنَّ الْبُعْدَ وَالسَّقَمَ وَالنَّوَى |
| إِلَيْهِ لِتُطْفِئَ نَارَ حُزْنِي وَوَحْشَتِي | ۷- فَيَا رَبِّ بَلِّغْنِي الْمَرَامَ بِنَظْرَةٍ |
| إِمَامِ الْبَرَائِيَا خَيْرِ كُلِّ الْخَلِيقَةِ | ۸- وَ أَرْمُقْ نُورًا لِلْحَبِيبِ مُحَمَّدٍ |
| وَيَا خَيْرَ مَرْسُولٍ إِلَى خَيْرِ أُمَّةٍ | ۹- وَأُنْشِدْهُ يَا خَيْرَ مَنْ وَطِئَ الثَّرَى |
| فَأَنْتَ غِيَاثِي فِي أَمَانِي وَشِدَّتِي | ۱۰- بِحَقِّكَ كُنْ لِي فِي مَعَادِي شَافِعًا |
| مَدَى الدَّهْرِ، مَا عَنَى الْحَمَامُ بِرَوْضَةِ | ۱۱- عَلَيْكَ صَلَاةُ اللَّهِ ثُمَّ سَلَامُهُ |

- | | |
|---|--|
| 1- Leḳad sâle dem‘u’l-‘ayni min-ba‘di ḥasratî | ‘Alâ-şahni ḥaddî min-firâқи eḥibbetî |
| 2- Ve ḳad terakû-nî bâkiye’l-‘ayni eştekî | Firâқа-hüm devmen ve ḳillete ḥiletî |
| 3- Fe-bit-tü ‘alâ-furuşî’s-seḳâmi müshedden | Ûrâ‘î nücûme’l-leyli min-‘azmi belvetî |
| 4- Ve ḳad evraşû-nî ḥasraten li-firâқи-him | Ve nîrâne vücide fi cevânibi mühcetî |
| 5- Ve ḳad sekenû taḥte’t-türâbi ve eḳferat | Menâzilü-hüm min-ba‘di-ḥusnin ve behceti |
| 6- Eḥibbâ-ye inne’l-bu‘de ve’s-seḳame ve’n-nevâ | Leḳad ḡayyerat levnî ve cismî ve sıḥḥatî |
| 7- Fe-yâ Rabbi belliḡ-nî’l-merâme bi-nazratin | İley-hi li-tütḫfie nâra ḥuznî ve vaḥşetî |
| 8- Ve ermuḳu nûran li’l-ḥabîbi Muḥammedin | İmâmî’l-berâyâ ḡayri külli’l-ḡalîḳati |
| 9- Ve ünşidü-hû yâ ḡayra men vetie’s-şerâ | Ve yâ ḡayra mersûlin ilâ ḡayri ümmeti |
| 10- Bi-haḳḳi-ke kün lî fi me‘âdî şâfi‘an | Fe-ente ḡıyâşî fi emânî ve şiddetî |

11- ‘ Aley-ke şalâtüllâhi şümme selâmü-hû Mede’d-dehri, mâ ğanne’l-ĥamâmü bi-ravđati¹²³

- 1- Gözyaşlarım sevdiğimden ayrılmanın acısıyla yanaklarımdan sel olup aktı.
- 2- Beni ağlayan gözlerimle terkettiler ve onlardan ayrı oluşumu ve çaresizliğimi sürekli şikâyet etmekteyim.
- 3- Başıma gelen derdin büyüklüğünden ötürü yıldızları saya saya hasta yatağında bütün geceyi uyanık geçirdim.
- 4- Onlardan bana ayrılığın özlemi ve gönlüme yerleşen ateş miras kaldı.
- 5- Artık toprağın altına yerleştiler ve evleri güzel, neşeli ve mutlu günlerden yoksun virâne hâline geldi.
- 6- Dostlarım! Ayrılık, hastalık ve uzaklık, benim rengimi, vücudumu ve sağlık durumumu değiştirdi.
- 7- Ey Rabbim! Yalnızlığımın ve hüznümün ateşini söndürsün diye onu bir an bana göstererek beni arzuma ulaştır!
- 8- Mahlûkatın önderi, bütün yaratılmışların en hayırlısı sevgili Muhammed’in nuruna azıcık bakayım.
- 9- Ve ey toprağa basanların en hayırlısı! Ey en hayırlı ümmete gönderilen en hayırlı Peygamber! diye ona sesleniyorum.
- 10- Hakkın için bana Rabbim’e dönüşümde şefâatçi ol. Zorlu günlerimde de rahat günlerimde de duasını umduğum sensin.
- 11- Zaman sürdükçe, güvercin bahçede terennüm ettikçe Allah’ın salât u selâmı senin üzerine olsun.

Mersiyenin son kısmında Hz. Fâtıma ahiret hayatının önemine vurgu yapmış ve Hz. Peygamber’e salât u selâm ederek ahirette onun şefâatine nâil olmayı talep etmiştir.

Hz. Fâtıma’nın Mersiyeleri 2/7

Hz. Fâtıma’nın aşağıdaki mersiyesinde Hz. Peygamber’in vefatının tüm âlemi etkilediğini hissettirme gayreti görülür. Hz. Fâtıma yerin, göğün, dağların ve kuşların Hz. Peygamber’in vefatı sebebiyle ağladığını belirttikten sonra, eteklerinde Cennetü’l-Muallâ Kabristanı bulunan Hucun Tepesi¹²⁴ ve hac ibadetinin yapıldığı harem bölgesinin içinde bulunduğu vadinin Hz. Peygamber’in yasını tuttuğunu anlatır:

¹²³ ed-Dımeşkî, *Sübülü’l-Hüdâ ve ’r-Reşâd*, XII, 274.

¹²⁴ Hucun ve Hucun şeklinde iki farklı telâffuzda yaygın olarak kullanılmakla birlikte şiirdeki telaffuzu tercih ediyoruz.

بَعْدَ فَتْدِي لِحَاتِمِ الْأَنْبِيَاءِ
وَيْكَ لَا تَبْخَلِي بِفَيْضِ الدِّمَاءِ
وَكَهْفِ الْأَيْتَامِ وَالضُّعْفَاءِ
وَالطَّيْرِ وَالْأَرْضِ بَعْدَ بُكْيِ السَّمَاءِ
عَرِّ يَا سَيِّدِي مَعَ الْبَطْحَاءِ
النَّاسِ غَرِيبًا عَنْ سَائِرِ الْغُرَبَاءِ
هُ، عَلَاهُ الظُّلَامُ بَعْدَ الضِّيَاءِ
فَلَقَدْ نُغِصَ الْحَيَاةَ يَا مَوْلَايَ

۱- قَلَّ صَبْرِي، وَبَانَ عَتِي عَزَائِي
۲- عَيْنُ يَا عَيْنُ اسْكُوبِي الدَّمْعَ سَحَا
۳- يَا رَسُولَ الْإِلَهِ، يَا خَيْرَ اللَّهِ
۴- قَدْ بَكَتَكَ الْجِبَالُ وَالْوَحْشُ جَمْعًا
۵- وَيَكَكَ الْحُجُونَ وَالرُّكُنُ وَالْمَشُ
۶- وَيَكَكَ الْإِسْلَامُ إِذْ صَارَ فِي
۷- لَوْ تَرَى الْمُنْبَرَ الَّذِي كُنْتَ تَعْلُو
۸- يَا إِلَهِي عَجِّلْ وَفَاتِي سَرِيعًا

1- Çalle şabrî ve bâne ‘an-nî ‘azâî

Ba‘de-fağdî li-hâtemi’l-enbiyâi

2- ‘Aynü yâ ‘aynü’skübid-dem‘a şehhâ

Vey-ke lâ tebhâlî bi-feydi’d-dimâi

3- Yâ Rasûle’l-ilâhi, yâ hayratillâhi

Ve kehfi’l-eytâmi ve’d-đu‘afâi

4- Çad beket-ke’l-cibâlü ve’l-vaşşü cem‘an

Ve’t-ţayru ve’l-arđu ba‘de-bükeyi’s-semâi

5- Ve bekâ-ke’l-Hücûnü ve’r-Ruknü ve’l-meş

‘arü yâ Seyyidî me‘a’l-Baḥḥâi

6- Ve bekâ-ke’l-İslâmü iz şâra fi

n-nâsi ğarîben ‘an-sâiri’l-ğurabâi

7- Lev tera’l-minberallezî kün-te ta‘lû

hü ‘alâ-hü’z-zulâmü ba‘de’d-đıyâi

8- Yâ ilâhî ‘accil vefâfî serî‘an

Fe-leğad nüğışsa’l-ğayâtü yâ Mevlâî¹²⁵

1- Peygamberlerin sonuncusunu kaybettikten sonra sabrım azaldı ve tesellim benden ayrıldı.

2- Göz, ey göz! Gözyaşı dök boşanırcasına. Vah sana! Kanlı gözyaşlarımı dökmede cimrilik yapma.

3- Ey İlâh’ın Rasûlü! Ey Allah’ın seçkin kulu! Yetimlerin ve zayıfların sığınağı!

4- Gök ağladıktan sonra senin için, dağlar, hayvanlar, yeryüzü ve kuşlar da ağladı.

5- Ey Efendim! Senin için bu vadi ile Hucun, Rukün ve Meş’ar da ağladı.

6- İnsanlar arasında diğer gariplerden de garip kalan İslâm da senin için ağladı.

7- Üzerine çıktığın minberi bir görseydin, artık onu nurundan sonra karanlıklar kapladı.

¹²⁵ ed-Dımeşkî, a.g.e., XII, 288.

8- Ey ilâhî! Ölüümümü çabuk nasip et! Zira hayat çekilmez oldu.

Mersiyelerin önemli bir kısmında görülen vefat eden kişiden sonra yaşama arzusunu kaybetme durumu bu mersiyede de vardır. Hz. Fâtıma, babasından sonra yaşamaktansa bir an evvel ölmeyi arzuladığını belirterek mersiyeyi tamamlamıştır.

Hz. Fâtıma'nın Mersiyeleri 3/7

Hz. Fâtıma'nın benzer içerikli üçüncü mersiyesi, beş beyitten oluşmaktadır. Önceki mersiyede ifade edildiği gibi kâinattaki her şeyin, Hz. Peygamber'in vefatından etkilenmiş olması bu mersiyede de anlatılır. Hz. Peygamber'in vefatıyla her şeyin düzeni bozulmuştur ve bu yüzden her şey bu ayrılığın yasını tutmalıdır:

۱- إغْبَرَ آفَاقَ السَّمَاءِ وَكُورَثِ	شَمْسُ النَّهَارِ، وَأَظْلَمَ الْعَصْرَانِ
۲- فَالْأَرْضُ مِنْ بَعْدِ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ	أَسْفًا عَلَيْهِ، كَثِيرَةُ الرَّجْفَانِ
۳- فَلْيَبْكِهِ شَرْقُ الْبِلَادِ وَغَرْبُهَا	وَلْيَبْكِهِ مَضْرُ، وَكُلُّ يَمَانِ
۴- وَلْيَبْكِهِ الطُّودُ الْمُعْظَمُ جُودَهُ	وَالْبَيْتُ ذُو الْأَسْتَارِ وَالْأَرْكَانِ
۵- يَا خَاتَمَ الرُّسُلِ الْمُبَارَكِ ضَوْؤُهُ	صَلَّى عَلَيْكَ مُنْزِلُ الْقُرْآنِ

1- İğberra âfâku's-semâi ve küvvirat	Şemsü'n-nehâri, ve azleme'l- ^c aşrâni
2- Fe'l-arđu min-ba' di'n-Nebiyyi Muhammedin	Esefen 'aley-hi, keşîratü'r-racfâni
3- Fel-yebki-hî şerķu'l-bilâdi ve ğarbü-hâ	Vel-tebki-hî Muğaru ve küllü yemâni
4- Vel-yebki-hi't-tavdü'l-mu' azzamu cûde-hû	Ve'l-beytü zü'l-estâri ve'l-erkâni
5- Yâ ĥâteme'r-rusulî el-mübârukü đav'ü-hû	Şallâ 'aley-ke münzilü'l-ķur'âni ¹²⁶

1- Gökyüzü toztoprak içinde kaldı, günün güneşi dürüliüp söndü, gece ve gündüz kapkaranlık oldu.

2- Muhammed Peygamber'den sonra yeryüzü onun için duyduğu teessürden dolayı şiddetle sarsıldı.

3- Bütün Yemen ve Mudar, doğunun ve batının tüm şehirleri ona ağlasınlar.

4- Yüce dağ, örtüleri ve direkleriyle Beytullah onun cömertliğine ağlasın.

¹²⁶ İbn Asâkir, *İthâfü 'z-Zâir*, s. 171.

5- Ey nuruyla mübarek olan peygamberlerin sonuncusu, Kur'an'ı indiren sana salât etsin.

Hz. Fâtıma mersiyelerinin önemli bir kısmında mekân ve zamana yapılan vurgu dikkat çekicidir. Hz. Peygamber'in evrenselliğini işaret eden bu vurgudan sonra, son Peygamber'e Kur'an'ın indirilmiş olması hatırlatılarak mersiye tamamlanır.

Hiz. Fâtıma'nın Mersiyeleri 4/7

Hiz. Fâtıma'nın dördüncü mersiyesi yedi beyitten oluşmaktadır. Bu mersiyede Hiz. Fâtıma, babasını gölgesine sığındığı bir dağa benzetmiş, kol kanat gererek ömrü boyunca kendisini koruduğu söylemiş ve onun ölümüyle bu korunmadan yoksun kaldığını belirtmiştir:

قَالِيَوْمَ تُسَلِّمُنِي لِأَجْرَدَ صَاحِ	١- قَدْ كُنْتُ لِي جَبَلًا أَلُوذُ بِظِلِّهِ
وَالْيَوْمَ بَعْدَكَ مَنْ يَرِيشُ جَنَاحِي	٢- قَدْ كُنْتُ جَارَ حِمِّيِّ مَا عَشْتُ لِي
قَدْ مَاتَ خَيْرُ فَوَارِسِي وَسَلَّاحِي	٣- وَ أَعْصُ مِنْ طَرْفِي وَأَعْلَمُ أَنَّهُ
وَتَمَكَّنْتُ رَبِّبُ الْمُنُونِ جِرَاحِي	٤- حَضَرْتُ مَنِيئَهُ فَأَسْلَمَنِي الْعَرَا
فَطَلَلْتُ بَيْنَ سُوْفِهِ وَرِمَاحِ	٥- نَشَرَ الْعُرَابِ عَلَى رِيشِ جَنَاحِهِ
وَالْمَوْتُ بَيْنَ بُكُورِهِ وَرَوَاحِ	٦- إِنِّي لِأَعْجَبُ مَنْ يَزُوخُ وَيَعْتَدِي
مَاتَ النَّبِيُّ، قَدْ انْطَفَى مِضْبَاحِي	٧- اللَّهُ صَبَّرَنِي عَلَى مَا حَلَّ بِي

1- Qad kün-te lî cebelen elvezü bi-zılli-hî	Fel-yevme tüslimü-nî li-ecrade dâhî
2- Qad kün-te câra himyetî mâ 'iş-te lî	Ve'l-yevme ba' de-ke men yerîşü cenâhî
3- Ve eğüddü min-ıarafî ve a' lemü enne-hû	Qad mâte hayru fevârisî ve silâhî
4- Hağarat meniyyetü-hû fe-esleme-ni'l-azâ	Ve temekkenet raybü'l-menûni cirâhî
5- Neşera'l-gurâbü 'alâ-rîşî cenâhî-hî	Fe-zalel-tü beyne süyûfi-hî ve rimâhî
6- İnnî le-a' cebü men yerûhu ve yağtedî	Ve'l-mevtü beyne bükûri-hî ve ravâhî
7- Allâhü şabbir-nî 'alâ-mâ halle bî	Mâte'n-Nebiyü, qad inıafâ misbâhî ¹²⁷

¹²⁷ ed-Dımeşki, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, XII, 288.

1- Sen benim için gölgesine sığındığım bir dağdın, bugünse beni yakıcı güneşin olduğu çoraklıkta bıraktın.

2- Sen benim için yaşadıkça koruyuculuk yaptın, bugün senden sonra kim benim kanadımı güçlendirecek, kim bana kol kanat gerecek.

3- Bunu sabır ve müsamaha ile karşılıyor ve ordumun, süvarilerimin en iyisinin öldüğünü biliyorum.

4- Onun ölümü geldi ve beni tesellilere terk etti ve yaralarımın zamanın musibeti ölüm yerleşti.

5- Karga kanadının tüyleri üzerine yayıldı, bense onun kılıçları ve mızraklar arasında kalakaldım.

6- Ölüm; gidiş-gelişi (koşturmacası) arasında olacakken hâlâ gidip gelen, koşturup duran kişiye şaşıyorum.

7- Allah bu başıma gelenden ötürü bana sabır versin, Peygamber öldü ve ışığım söndü.

Hz. Fâtıma ölümün kaçınılmaz gerçek olduğunu belirterek, dünya telâşına kapılıp gitmeden yaşamanın gerekliliğini hatırlatmakta ve Allah'tan kendisine sabır vermesini dileyerek mersiyeyi tamamlaktadır.

Hz. Fâtıma'nın Mersiyeleri 5/7

Hz. Fâtıma'nın beşinci mersiyesi dört beyitlik kısa bir mersiyedir. Bu mersiyede Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'e duyduğu özlemin, onun vefatı sebebiyle ortaya çıkan üzüntü ve acının hep taze kalacağını ve vakit geçtikçe daha da artacağını ifade eder:

وَ فُؤَادِي وَاللَّهِ صَبَّ عَنِيْدُ	۱- إِنَّ حُزْنِي عَلَيْكَ حُزْنٌ جَدِيْدُ
وَ اَكْتَمَّابِي عَلَيْكَ لَيْسَ يَبِيْدُ	۲- كُلَّ يَوْمٍ بَزِيْدٍ فِيْهِ شَجْوَنِي
فَبُكَّائِي كُلِّ وَقْتٍ جَدِيْدُ	۳- جَلَّ حَظِيْبِي، وَبَانَ عَنِّي عَزَائِي
أَوْ عَزَاءٍ إِنَّهُ لَجَلِيْدُ	۴- إِنَّ قَلْبًا عَلَيْكَ يَأْلُفُ صَبْرًا

1- İnn e ħuznî 'aley-ke ħuznün cedîdün

Ve füâdî vallâhi şabbe 'anîdü

2- Külle yevmin yezîdü fi-hi şecvenî

Vektiâbî 'aley-ke leyse yebîdü

3- Celle ħaĥbî ve bâne 'an-nî 'azâi

Fe-bükâi külle vaĥtin cedîdü

4- İnn e ħalben 'aley-ke ye'lefü şabran

Ev 'azâi inne-hû le-celîdü¹²⁸

¹²⁸ ed-Dımeşkî, a.g.e., XII, 290.

1- Sana olan üzüntüm tazedir ve Allah'a yemin olsun ki inatçı kalbim özlem çekmektedir.

2- Her gün kalbimdeki tasalar biraz daha artıyor ve sana olan üzüntüm geçip gitmiyor.

3- Talihsizliğim büyüktür ve tesellilerim benden uzaklaşmış, ağlayışlarımsa her vakit tazedir.

4- Sabrı ve tesellileri benimseyen, bunlara razı olan kalp mutlaka çok güçlüdür.

Ölümün insanlar üzerindeki etkilerinin genelgeçerliği hususunda örnek verebileceğimiz bir durum olarak, Hz. Fâtıma babasının vefatından sonra yaşadığı her bir anda, ona babasını hatırlatan her bir olayda acısının bir kez daha tazelendiğini ve arttığını söylemektedir. Bu durum sahâbenin genelinde de cereyan etmiştir. Özellikle Hz. Peygamber'in salt insanî davranışlarının anlatıldığı hadis metinleri, hayatın her alanında hiçbir boşluk bırakmayacak derecede kapsamlı bir sünnet algısının oluşmasına vesile olduğu gibi aynı zamanda bir mânâda ona duyulan özlemin de ifadesidir.

Hz. Fâtıma'nın Mersiyeleri 6/7

Hz. Fâtıma'ya ait altıncı mersiye üç beyitten oluşmakta ve tıpkı önceki mersiye gibi Hz. Peygamber'in kabrini sık sık ziyaret eden Hz. Fâtıma'nın bu ziyaretlerinde hissettiği duyguları içermektedir:

أَنُوحُ وَأَشْكُو لَا أَرَكَ مُجَاوِي	١- إِذَا اشْتَدَّ شَوْقِي زُرْتُ قَبْرَكَ بَاكِيًا
وَ ذِكْرَكَ أَنَسَانِي جَمِيعَ الْمَصَائِبِ	٢- فَيَا سَاكِنَ الصَّحْرَاءِ عَلَّمْتَنِي الْبُكَاءَ
فَمَا كُنْتُ مِنْ قَلْبِ الْحَزَنِ بَعَائِبِ	٣- فَإِنْ كُنْتُ عَيْتِي فِي الثَّرَابِ مَغِيْبًا

1- İze'stedde şevkî zur-tü qabra-ke bâkiyen	Enûhu ve eşkû lâ erâ-ke mücâvibi
2- Feyâ sâkine's-şahrâi 'allem-te-ni'l-bükâ	Ve zikru-ke ensâ-nî cemî' a'l-meşâibi
3- Fein kün-te 'an-nî fi't-türâbi mağîben	Femâ kün-te min-çalbi'l-hazini bi-gâibi ¹²⁹

1- Özlemim artınca ağlayarak kabrini ziyaret ettim, bana karşılık verdiğini göremeyişimden feryat ediyor ve şikâyetleniyorum.

¹²⁹ ed-Dımeşkî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, XII, 290.

2- Ey sahraya yerleşen, bana ağlamayı öğrettin ve seni anmak bana bütün dertleri unutturuyor.

3- Şayet toprakta kaybolup benden ayrılmış isen de, hüznü kalpte yok olmazsın.

Kendisine cevap vermemiş olsa dahi kabrini her ziyaret edişinde tüm sıkıntılarını unuttuğunu belirten Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in kalbinde hâlâ yaşadığını ifade ederek mersiyeyi tamamlamıştır.

Hz. Fâtıma'nın Mersiyeleri 7/7

Tüm bu zikredilen mersiyeler içinde en çok bilineni özellikle son iki beyitle hatırlanan aşağıdaki sekiz beyitlik mersiyedir. Bir insanın başına gelebilecek en büyük felaketin kendisinin başına geldiğini Hz. Fâtıma aşağıdaki beyitlerle anlatır:

- | | |
|---|---|
| ۱- قُلْ لِلْمُعَيَّبِ تَحْتَ أَطْبَاقِ الثَّرَى | ۱- قُلْ لِلْمُعَيَّبِ تَحْتَ أَطْبَاقِ الثَّرَى |
| ۲- صُبَّتْ عَلَيَّ مَصَائِبُ لَوْ أَنَّهَا | ۲- صُبَّتْ عَلَيَّ مَصَائِبُ لَوْ أَنَّهَا |
| ۳- قَدْ كُنْتُ ذَاتَ حِمَى لِظِلِّ مُحَمَّدٍ | ۳- قَدْ كُنْتُ ذَاتَ حِمَى لِظِلِّ مُحَمَّدٍ |
| ۴- فَالْيَوْمَ أَخْشَعُ لِلذَّلِيلِ وَأَتَّقِي | ۴- فَالْيَوْمَ أَخْشَعُ لِلذَّلِيلِ وَأَتَّقِي |
| ۵- فَإِذَا بَكَتْ فُؤَادِي فِي لَيْلِهَا | ۵- فَإِذَا بَكَتْ فُؤَادِي فِي لَيْلِهَا |
| ۶- فَلَأَجْعَلَنَّ الحُزْنَ بَعْدَكَ مُؤَنِّسِي | ۶- فَلَأَجْعَلَنَّ الحُزْنَ بَعْدَكَ مُؤَنِّسِي |
| ۷- مَاذَا عَلَيَّ مَنْ شَمَّ تُرْبَةَ أَحْمَدٍ | ۷- مَاذَا عَلَيَّ مَنْ شَمَّ تُرْبَةَ أَحْمَدٍ |
| ۸- صُبَّتْ عَلَيَّ مَصَائِبُ لَوْ أَنَّهَا | ۸- صُبَّتْ عَلَيَّ مَصَائِبُ لَوْ أَنَّهَا |

- | | |
|--|---|
| 1- Kıl lil-muğayyebi tahte atbâkı's-şerâ | İn kün-te tesme' u şarhatî ve nidâiyâ |
| 2- Şubbet 'aley-ye meşâibü lev enne-hâ | Şubbet 'ale'l-eyyâmi şır-ne leyâliyâ |
| 3- Qad kün-tü zâte hımâ li-zılli Muhammedin | Lâ aḥşâ min-ḡaymin ve kâne cemâliyâ |
| 4- Fe'l-yevme aḥşe' u li'z-zelîli ve etteḡî | Ḍaymî, ve edfe' u zâlimî bi-ridâiyâ |
| 5- Feizâ beket kumriyyetü fi leyli-hâ | Şecnen 'alâ-ḡuşnin bekey-tü şabâhiyâ |
| 6- Fele-ec' alenne'l-huzne ba' de-ke mü'nisî | Ve le-ec' alenne'd-dem' a fike vişâhiyâ |
| 7- Mâ zâ 'alâ-men şemme türbete Ahmedî | En lâ yeşümme mede'z-zemâni ḡavâliyâ |

8- Şubbet ‘aley-ye meşâibü lev enne-hâ Şubbet ‘ale’l-eyyâmi sır-ne leyâliyâ¹³⁰

- 1- Toprağın altına defnedilene söyle, benim çığlığımı ve feryadımı duyuyorsan.
- 2- Üzerime dökülen musibetler, gündüzlerin üzerine dökülseydi, gündüzler geceye dönerdi.
- 3- Muhammed’in gölgesinde korunuyor, o böyle güzelken haksızlığa uğramaktan korkmuyordum.
- 4- Bugünse zelil bir kişiye boyun eğer, haksızlığa uğramaktan korkar ve bana zulmedeni ridam ile def ederim.
- 5- Gece dalın üzerinde üzgün hâlde kumru ağladığı zaman sabaha kadar ben de ağlarım.
- 6- Senden sonra hüznü kendime dost, senin için dökülen gözyaşlarını kendime şal yapacağım.
- 7- Ahmed’in kabrini koklayan kişiye hayat boyu bir daha güzel koku koklayamamaktan başka ne olur ki?
- 8- Üzerime dökülen musibetler, gündüzlerin üzerine dökülseydi, gündüzler geceye dönerdi.

Hz. Peygamber için yazılan mersiyele denince ilk akla gelen beyitler yedinci ve sekizinci beyitler olsa da, altıncı beyitte yer alan gözyaşlarını şal yapma şeklindeki benzetme, Hz. Fatıma’nın edebî kişiliğini ortaya koyma hususunda bu beyitlerden geri kalmayacak niteliktedir.

2.2.5. Hind bint-i Hâris’in Mersiyesi

Hadis rivayeti ile maruf olan Hind bint-i Hâris Hz. Peygamber’in amcasının kızıdır.¹³¹ İsmi, sahih hadis kitaplarının güvenilir ravileri arasında zikredilir. Özellikle Hz. Peygamber’in eşi olan Ümmü Seleme ve Hz. Peygamber’in halası Safiyye bint-i Abdülmuttalib’den naklettiği hadislerin sayısı oldukça fazladır. İbn Sa‘d, Hind bint-i Hâris’i “Hz. Peygamber’den hadis rivayet etmediği hâlde Hz. Peygamber’in eşlerinden hadis rivayet edenler” başlığı altında zikreder.¹³²

Hind bint-i Hâris’in beş beyitlik mersiyesi şu şekildedir:

¹³⁰ Ed-Dımeşkî, a.g.e., XII, 289.

¹³¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabi, Beyrut 1909, VIII, 203.

¹³² İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, X, 447.

- ۱- يَا عَيْنِ جُودِي بِدَمْعِ مِنْكَ وَابْتَدِرِي!
 ۲- أَوْ فَيَضُ غَرْبِ عَلَيَّ عَادِيَّةً طَوِيثَ
 ۳- لَقَدْ أَتْتَنِي مِنَ الْأَنْبَاءِ مُغْضَلَةً
 ۴- أِنَّ الْمُبَارَكِ وَالْمَيْمُونِ فِي جَدِّ
 ۵- أَلَيْسَ أَوْسَطَكُمْ بَيْتًا وَأَكْرَمَكُمْ
 كَمَا تَنْزَلَ مَاءُ الْعَيْثِ فَانْتَعَبَا
 فِي جَدُولِ خَرَقٍ بِالْمَاءِ قَدْ سَرَبَا
 أَنَّ ابْنَ أَمْنَةَ الْمَأْمُونِ قَدْ ذَهَبَا
 قَدْ أَلْحَفُوهُ تُرَابَ الْأَرْضِ وَالْحَدَبَا
 خَالًا وَعَمَّا كَرِيمًا لَيْسَ مُؤْتَسِّبَا

- 1- Yâ ‘ayni cûdî bi-dem‘ in min-ke ve’btedirî Kemâ tenezzele mâü’l-ğayşî fente‘ abâ
 2- Ev feydu ğarbin ‘alâ-‘ âdiyyetin ŧuyiyet Fî cedvelin ħariĳin bi’l-mâi ĳad seribâ
 3- Leĳad etet-nî mine’l-enbâi mu‘ ĳiletün Enne’bne Âminete’l-me’mûne ĳad zehebâ
 4- Enne’l-mübârake ve’l-meymûne fî cedeşin ĳad elĳafû-hü türâbe’l-arĳi ve’l-ĳadebâ
 5- E leyse evşeĳa-küm beyten ve ekrame-küm Īĳâlen ve ‘ ammen kerimen leyse mü’teşebâ¹³³

1- Ey gözüüm cömertçe ağla! Acele et, yağmur suları boşanmışçasına ve sel olup akarmışçasına.

2- Yahut su ile yarılmış arıkta akıp giden sel suyunun akması gibi ağla.

3- Bana Âmine’nin oğlu gitmiş diye zora düşüren haberler geldi,

4- Mübarek ve kerem sahibi zât kabirde diye... Onu toprağa gömüp üstünü örtmüşler.

5- O sizin aile bakımından en şerefliiniz, dayı ve amca yönüyle en değerliniz ve soyunda karışıklık olmayanınız değil miydi?

Kullandığı kelimeler ve terkipler, yaptığı benzetmeler Hind bint-i Haris’in döneminin şiir anlayışı hakkında malumata sahip olduğunu ve hadis ilmi yanında şiir hususunda da önemli bir sahâbî olduğunu gösterir.

2.2.6. Hind bint-i Üsâse’nin Mersiyeleri

Hz. Peygamber’e uzaktan akrabalığı bulunan Hind bint-i Üsâse, Mekke döneminde Müslüman olan sahâbe arasında zikredilse de, Bedir Savaşı’ndan sonra Müslüman olduğunu ifade eden rivayetler de mevcuttur. Annesi, Hz. Peygamber’in dedelerinden Hâşim’in kardeşi Muttalib’in torunudur. Hind bint-i Üsâse, babasının vefatı sebebiyle ailesiyle birlikte zorluk içerisinde yaşar. Hz. Ebû Bekir, teyzesinin torunu olması nedeniyle akrabalık bağlarını gözeterek kendisine yardımı ihmal

¹³³ İbn Sa‘d, a.g.e., II, 286.

etmemiştir. Ailesi, Medine'ye hicret eden Müslümanlar arasında yer almış, maddî durumlarının kötü oluşu nedeniyle başta Hz. Peygamber olmak üzere Müslümanların gözetimiyle hayatlarını idame ettirmiştir. Hz. Peygamber'in Hayber'in fethinden sonra onun ailesine o bölgenin ürününden yıllık olmak üzere belli bir miktar yiyeceğin verilmesi şeklinde yardım edilmesini emrettiği kaynaklarda zikredilir.¹³⁴ Hz. Peygamber'in vefatından sonra çok fazla yaşamamış, aynı sene içinde vefat etmiştir.¹³⁵

Duygusal bir hanım sahâbî olan Hind bint-i Üsâse yaşadığı olaylar üzerine okuduğu şiirlerle câhiliye döneminden itibaren tanınan bir şairdir. Bedir Savaşı'nda şehit olan amcasının oğlu için yazdığı mersiye'nin yanı sıra Uhud Savaşı sonrasında Hind bint-i Utbe'nin şiiriyle Müslümanları tahrik etmesi akabinde ona yine şiiriyle verdiği cevapla hatırlanır. Hz. Peygamber için yazılmış üç mersiyesi vardır.

Hind bint-i Üsâse'nin Mersiyeleri 1/3

Sekiz beyitten oluşan ilk mersiye, Hz. Peygamber'den ayrılmanın saçları ağartacak derecede büyük bir musibet olduğunu ifade eden beyitle başlar, bu musibetin sadece Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma için değil, kâinattaki tüm varlıkların başına geldiğini ifade eden şair, Hz. Fâtıma'ya sabrı öğütler:

- | | |
|---|---|
| بُكَاءُكِ فَاطِمَةَ الْمَيْتِ الْفَقِيدَا | ١- أَشَابَ دُؤَابَتِي وَأَذَلَّ رُكْنِي |
| وَأَخْدَمَتِ الْوَلَايِدَ وَالْعَبِيدَا | ٢- فَأَعْطَيْتِ الْعَطَاءَ فَلَمْ تُكْذِرْ |
| إِذَا هَبَّتْ شَامِيَةَ بَرُودَا | ٣- وَكُنْتُ مَلَاذِنَا فِي كُلِّ لِرْبٍ |
| وَأَكْرَمُهُمْ إِذَا نُسِبُوا جُدُودَا | ٤- وَإِنَّكَ خَيْرُ مَنْ رَكِبَ الْمَطَايَا |
| نُرَجِّحِي أَنْ يَكُونَ لَنَا حُلُودَا | ٥- رَسُولُ اللَّهِ فَارَقَنَا وَكُنَّا |
| رَزِيئَتِكَ الشَّهَائِمِ وَالنُّجُودَا | ٦- أَفَاطِمَ فَاصْبِرِي فَلَقَدْ أَصَابَتْ |
| فَلَمْ تُخْطِيءْ مُصِيبَتُهُ وَحِيدَا | ٧- وَأَهْلُ الْبَرِّ وَالْأَبْحَارِ طُرَا |
| سَعِيدُ الْجَدِّ قَدْ وَدَّ السُّعُودَا | ٨- وَكَانَ الْخَيْرُ يُضْبِحُ فِي ذُرَاهُ |

¹³⁴ el-Askalânî, a.g.e., VIII, 203.

¹³⁵ Beşir Yemut, *Şâirâtü'l-Arab fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*, el-Mektebetü'l-Ehliyye, Beyrut 1934, s. 133.

1- Eşâbe züâbetî ve ezelle ruknî	Bükâü-ki Fâtıme'l-meyte'l-fekîdâ
2- Fea' tay-te'l-'a'âfe fe-lem tükeddir	Ve ahdem-te'l-velâide ve'l-'abîdâ
3- Ve kün-te melâze-nâ fi külli lizbin	İzâ hebbet şeâmiyetün berûdâ
4- Ve inne-ke hayru men rakibe'l-me'âyâ	Ve ekramü-hüm izâ nüsibû cüdûdâ
5- Rasûlullâhi fârağa-nâ ve kün-nâ	Nüraccî en yekûne le-nâ hulûdâ
6- E Fâtıme fa'şbirî fe-lekad eşâbet	Razîetü-ki't-tehâimi ve'n-nücûdâ
7- Ve ehlü'l-berri ve'l-ebhâri turran	Fe-lem tuhtı' müşîbetü-hû vahîdâ
8- Ve kâne'l-hayru yuşbihu fi zürâ-hü	Saîdü'l-ceddi kad velede's-sü'ûdâ ¹³⁶

- 1- Ey Fâtıma! Kaybına ağlaman boynumu büktü, saçımın perçemlerini ağarttı.
- 2- Çokça ihsanda bulundun, üzmedin, çocuklara ve kölelere iyi davranıp hizmet ettin.
- 3- Her gelen musibette sığınağımız oldun, Şam'dan soğuk rüzgârlar estiği vakit.
- 4- Binek hayvanlarına binenlerin en hayırlısı sensin, cedlere nisbet edildiğinde insanların en soylusu sen.
- 5- Onunla sonsuza dek birlikte kalmayı umut ederken Allah Rasûlü bizi terk etti.
- 6- Ey Fatıma! Sabret, senin derdin Tihâmeler'in ve Necidler'in dahi başına geldi.
- 7- Karada ve denizde yaşayan herkese erişti, onun musibeti kimseyi bırakmadı.
- 8- Nesebi hayırlı, soyu kutlu, nesli bahtiyar olandı.

Hind bint-i Üsâse, Hz. Peygamber ve ailesinin hayat boyu zorluk içinde yaşayan ailesine gösterdiği yardımseverlik karşısındaki minnet duygusunu bu mersiyede ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in vefatının sadece aile fertleri için değil tüm insanlık için bir musibet olduğu düşüncesi, mersiyenin ana fikrini oluşturmaktadır.

Hind bint-i Üsâse'nin Mersiyeleri 2/3

Yedi beyitten oluşan ikinci mersiye ölüm haberinin duyulmasıyla Hz. Peygamber için yas tutma vaktinin geldiğini anlatır:

فَقَدْ بَكَرَ النَّعِيُّ بِمَنْ هَوَيْتُ	۱- أَلَا يَا عَيْنَ بَكِّي لَا تَمَلِّي
رَسُولِ اللَّهِ حَقًّا مَا حَيِّتُ	۲- وَقَدْ بَكَرَ النَّعِيُّ بِخَيْرِ شَخْصٍ
وَأَمْرُ اللَّهِ يَثْرُكُ مَا بَكَيْتُ	۳- وَلَوْ عَشْنَا وَنَحْنُ نَرَاكَ فَيْنَا

¹³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 287.

فَقَدَّ عَظَمْتُ مُصِيبَتَهُ مِنْ نَعِيثٍ
وَكُلَّ الْجَهْدِ بَعْدَكَ قَدْ لَقِيتُ
فَلِإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا أَتَيْتُ
وَقَدَّ عَظَمْتُ مُصِيبَتَهُ مِنْ رُزِيثٍ

٤- فَقَدَّ بَكَرَ النَّعِيَّ بِذَلِكَ عَمْدًا
٥- وَقَدَّ عَظَمْتُ مُصِيبَتَهُ وَجَلَّتْ
٦- إِلَى رَبِّ الْبَرِيَّةِ ذَلِكَ نَشْكُو
٧- أَفَاطِمَ إِنَّهُ قَدْ هَدَّ رُكْنِي

1- E lâ yâ ‘ayni bekkî lâ temellî

Feḳad bekera’n-ne‘ iyyü bi-men hevî-tü

2- Ve ḳad bekera’n-ne‘ iyyü bi-ḥayri şahşin

Rasûlillâhi ḥaḳḳan mâ ḥayî-tü

3- Velev ‘iş-nâ ve naḥnü nerâ-ke fî-nâ

Ve emrullâhi yetrukü mâ bekey-tü

4- Feḳad bekera’n-ne‘ iyyü bizâke ‘amden

Feḳad ‘azûmet müşîbetü men ne‘î-tü

5- Ve ḳad ‘azûmet müşîbetü-hû ve cellet

Ve külle’l-cehdi ba‘de-ke ḳad lekî-tü

6- İlâ-Rabbi’l-beriyeti zâke neşkü

Fe-innallâhe ya‘lemü mâ üti-tü

7- E Fâtîme inne-hû ḳad hüdde ruknî

Ve ḳad ‘azûmet müşîbetü men ruzî-tü¹³⁷

1- Ey gözüm! Çokça ağla ve usanma, zira sevdiğim için yas tutup feryat figan etmenin vakti geldi artık.

2- Yaşadığım sürece en hayırlı şahıs olduğu hakikat olan Allah Rasûlü için yas tutmanın vakti gelmiştir.

3- Senin aramızda olduğunu görüyor hâlde yaşasaydık ve Allah’ın emri seni bize bıraksaydı ağlamazdım.

4- Fakat feryat ettiğim musibet büyümüş ve yas tutma vakti gelmiştir.

5- Ölüm musibeti büyüdükçe büyümüşken senden sonra karşılaçaklarım bütünüyle zorluktur.

6- Yarattılmışların Rabbi’ne şikâyet ediyorum, zira şüphesiz başıma gelenleri Allah bilir.

7- Ey Fâtıma! Başıma gelen musibet büyüdü ve dayanaçım yıkıldı.

Mersiyede yas tutma anlamına gelen “En-Naiyyü” kavramının sıkça kullanılmış olması dikkat çeker. Arap kültürünün bir parçası olan kavram, hadislerde yasaklanan davranışlar arasında zikredilse de pek çok mersiyede Hz. Peygamber için yas tutulması gerektiği ifade edilirken sıklıkla kullanılmıştır.

¹³⁷ İbn Sa‘d, a.g.e., II, 287.

Hind bint-i Üsâse'nin Mersiyeleri 3/3

Hind bint-i Üsâse'nin üçüncü mersiyesi, şahsî üzüntüsü yanında ictimâî yönüyle Hz. Peygamber'in vefatının etkilerini ele alır ve beş beyitten oluşur. Muhtemeldir ki ilk beyitte Hz. Peygamber'in vefatından sonra çeşitli siyasî konularda insanlar arasında dedikodusu yapılan bazı meselelerden duyduğu rahatsızlığı işaret etmektedir. Hz. Peygamber'i kaybetmekle Cebrâil vasıtasıyla gelen vahyi kaybetmiş oldukları gerçeği de bu mersiye de hatırlatılır:

لَوْ كُنْتَ شَاهِدَهَا لَمْ تَكْثُرِ الْخُطْبُ	۱- قَدْ كَانَ بَعْدَكَ أَنْبَاءٌ وَهَنْبِئَةٌ
فَاخْتَلَّ لِقَوْمِكَ وَأَشْهَدُهُمْ وَلَا تَغِبْ	۲- إِنَّا فَقَدْنَاكَ فَقَدْ الْأَرْضُ وَإِبْلَاهَا
عَلَيْكَ تُنَزَّلُ مِنْ ذِي الْعِزَّةِ الْكُتُبُ	۳- قَدْ كُنْتَ بَدْرًا وَنُورًا يُسْتَصَاءُ بِهِ
فَعَابَ عَنَّا وَكُلُّ الْعَيْبِ مُحْتَجِبٌ	۴- وَكَانَ جِبْرِيلُ بِالْآيَاتِ يَحْضُرُنَا
مَحْضُ الصَّرِيبَةِ وَالْأَعْرَاقِ وَالنَّسَبِ	۵- فَقَدْ رُزِّتَ أَبَا سَهْلًا خَلِيقَتُهُ

1- Kâd kâne ba' de-ke enbâün ve henbeşetün	Lev kün-te şâhide-hâ lem tekşüri'l-ḥuṭabü
2- İnnâ fekad-nâ-ke faḳde'l-arḍi vâbile-hâ	Faḥtel li-ḳavmi-ke ve'shed-hüm ve lâ teğibü
3- Kâd kün-te bedran ve nûran yüstedâü bi-hî	'Aley-ke tünzelü min-zi'l-'izzeti'l-kütübü
4- Ve kâne Cibrilü bi'l-âyâti yaḥḍuru-nâ	Fe-gâbe 'an-nâ ve küllü'l-ğaybi muhtecibü
5- Feḳad ruzi'-te eben Sehlen ḥalîkatü-hû	Maḥḍu'd-ḍarîbeti ve'l-a' râḳi ve'n-nesebi ¹³⁸

1- Senden sonra birtakım haberler ve dedikodular oldu ki sen bunlara şahid olsaydın bu konuşmalar çoğalmazdı.

2- Toprağın yağmurunu kaybetmesi gibi kaybettik seni, kavmin için çare ol, görün onlara ve kaybolma.

3- Sen ışığıyla aydınlanılan bir dolunaydın, İzzet Sahibi'nden kitaplar inerti sana.

4- Cibril ayetlerle bize gelirdi, artık bize görünmez oldu ki her görünmeyen perdelenmiştir.

5- Ey Ebû Sehl! Soyu asil ve yaratılışı karakteri güzel olanla musibete uğradın.

¹³⁸ İbn Sa' d, a.g.e., II, 288.

Hiz. ÂiŒe ile olan akrabalığı sebebiyle Hind bint-i Üsâse'nin sıklıkla hane-i saâdete gelmesi onu Ehl-i Beyt'e yaklaŒtırmıŒtır. Bu durum, mersiyelerindeki sıcak ve samimi üslubun, hissedilen derin acının kaynağı olarak değerlendirilebilir.

2.2.7. Safiyye bint-i Abdülmuttalib'in Mersiyeleri

Hiz. Peygamber'in halaları içinde Hiz. Safiyye ilk Müslümanlardan olma yönüyle dikkat çeker. Zübeyr b. Avvâm gibi cennetle müjdelenmiŒ bir evlat yetiŒtiren Hiz. Safiyye, İslâm tarihi kaynaklarında savaŒlara katılan ilk kadın olarak zikredilir.¹³⁹ Œairlik yönüyle ilgili olarak ise babası Abdülmuttalib ve kardeŒi Hiz. Hamza için söylediği mersiyeler meŒhurdur.

Peygamberimiz için mersiye söyleyen kadınlar arasında en çok mersiyesi olanlardan biri Hiz. Peygamber'in halası olan Hiz. Safiyye'dir. İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'ında Hiz. Safiyye'ye ait yedi mersiyeden söz edilir. Ancak farklı kaynaklardaki mersiyelerle bu sayı dokuza ulaŒır. Hiz. Safiyye, sadece Hiz. Peygamber için söylediği mersiyelerle değil, çağımızda dîvan olarak toplanan diğer Œiirleriyle de o dönemin önemli Œairleri arasında sayılabilir.

Hiz. Safiyye, mersiyelerinde Hiz. Peygamber'i övücü sözlere sıklıkla yer verir. Onun merhametli, öğüt veren, doğru sözlü, peygamberlerin sonuncusu, Œefkatli ve müminlere çok düŒkün oluşuna vurgu yapar. Hiz. Peygamber'in vefatından sonra Bilâl-i HabeŒî'nin ezan okumaya baŒlamasıyla herkesin ağlaması onun Œiirinde de anlatılmaktadır. Hiz. Safiyye'nin, gözlerine gözyaŒlarını dökmede cömertçe davranma emrini ifade eden يا عين جودي terkihini mersiyelerinde sıkça kullanması dikkat çeker. Œimdi Hiz. Safiyye'nin mersiyelerini incelemeye baŒlayalım.

Hiz. Safiyye'nin Mersiyeleri 1/9

Hiz. Safiyye'nin yedi beyitlik ilk mersiyesinde benzer ve eŒ anlamlı olarak arka arkaya kullandığı bazı kelimeler, hem Arap edebiyatının zenginliğini göstermesi açısından, hem de Hiz. Safiyye'nin dil ve edebiyat bilgisi açısından dikkat çekicidir.

¹³⁹ Aynur Uraler, "Safiyye b. Abdülmuttalib", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 475.

Hız. Safiyye mersiyeye, Hız. Peygamber'in vefatından ne kadar etkilendiğini benzetmelerle anlatarak başlar:

لَوَجِدُ فِي الْجَوَانِحِ ذِي دَبِيبِ
فَأَمْسَى الرَّأْسَ مِثِّي كَالْعَسِيبِ
رَسُولِ اللَّهِ مَا لَكَ مِنْ صَرِيبِ
طَوِيلِ الْبَاعِ مُنْتَجِبِ نَجِيبِ
وَمَاؤَى كُلِّ مُضْطَهَدٍ غَرِيبِ
فَقَدَمَا عَشْتَا ذَا كَرَمٍ وَطِيبِ
وَفِيمَا نَابَ مِنْ حَدَثِ الْخُطُوبِ

۱- أَرَفْتُ فَبِتُّ لَيْلِي كَالسَّلِيبِ
۲- فَشَيْبِي وَمَا شَابَتْ لِدَاتِي
۳- لِفَقْدِ الْمُضْطَفَى بِالثُّورِ حَقًّا
۴- كَرِيمِ الْخِيمِ أَرْوَعِ مَضْرَجِي
۵- ثِمَالِ الْمُعْدَمِينَ وَكُلِّ جَارِ
۶- فِيمَا تُمَسِّ فِي جَدَّتِ مُقِيمًا
۷- وَكُنْتُ مُوَفَّقًا فِي كُلِّ أَمْرٍ

1- Eriğ-tü fe-bit-tü leylî ke's-selîbi
2- Fe-şeyyeb-nî ve mâ şâbet li-dâtî
3- Li-fağdi'l-Muştafâ bi'n-nûri ħakkan
4- Kerîmi'l-ĥîmi erve' i mađraĥıyyin
5- Şimâli'l-mu' demîne ve külli cârin
6- Feimmâ tümsi fi cedestin mükîmen
7- Ve kün-te müvaffaĥan fi külli emrin

Li-vecdin fi'l-cevâniĥi zî debîbi
Fe-emse'r-ra'sü min-nî ke'l-asîbi
Rasûlillâĥ mâ leke min-đarîbi
Tavîli'l-bâ' i müntecebin necibi
Ve me'vâ külli müđtaĥedin ġarîbi
Fe-ğıdmen ' iş-te zâ keremin ve tîbi
Ve fi-mâ nâbe min-ĥadesi'l-ĥuĥûbi¹⁴⁰

- 1- Uykusuz kaldım ve gasba uğramış gibi, her taraftan istilâ edilmiş olarak geceledim.
- 2- Yaşlılığımın saçları ağarmamışken başım hurma dalına dönmüş gibi, saçlarım ağardı.
- 3- Benzeri olmayan, gerçekten Allah'ın nuruyla seçilmiş Peygamberi'ni kaybetmekten dolayı...
- 4- Karakter ve kişiliği açısından cömert ve şerefli, kerem sahibi ve asil bir soydan seçilmiş,
- 5- Yoksulların görüp gözetin korunağı, komşuların, mazlumların sığınağısın.
- 6- Artık bir kabirde kalıyorsun ancak, öncesinde şerefli ve hoş bir hayat yaşadın.
- 7- Sen her işte, başa gelip çatan hadiselerde başarılı oldun.

¹⁴⁰ İbn Sa' d, et-Tabakât, II, 285.

Arap kültüründe yaygın olan, musibetten dolayı saçların ağarması motifi pek çoğunda olduğu gibi bu mersiye de yer alır. Vefatın getirdiği dertlerin kendi üzerindeki etkisini ilk beyitlerde anlatan şair, mersiye'nin kalan kısmını övgüye ayırmıştır. Şahsî özelliklerin yanı sıra soy ile ilgili övgü klasik Arap şiir ve kültürünün etkilerinin devam ettiğini gösteren bir örnek olarak görülebilir.

Hz. Safiyye'nin Mersiyeleri 2/9

Ölümün kaçınılmaz hakikat ve kaderde zamanı tayin edilmiş bir vâkıa olduğuna inanmasına rağmen Hz. Safiyye'nin Hz. Peygamber'e olan sevgisi sebebiyle onun vefatından sonra yaşadığı acıya tahammül edemeyişini anlattığı bu mersiye, beş beyitten oluşmaktadır. Yakınını kaybeden kişide oluşan "kendi hayatını sonlandırma" arzusu; ayrılık acısının insan üzerinde oluşturduğu büyük acının bir sonucudur. Hz. Safiyye'nin bu mersiyesinde böyle bir acıdan söz edilmektedir:

وَأَنْدُبِي خَيْرَ هَالِكٍ مَفْقُودٍ	١- عَيْنِ جُودِي بِدَمْعَةٍ وَسُهُودٍ
خَالَطَ الْقَلْبَ فَهُوَ كَالْمَعْمُودِ	٢- وَأَنْدُبِي الْمُضْطَلِّي بِحُزْنٍ شَدِيدٍ
قَدَّرَ خُطَا فِي كِتَابٍ مَجِيدٍ	٣- كِدْتُ أَقْضِي الْحَيَاةَ لَمَّا آتَاهُ
وَلَهُمْ رَحْمَةٌ وَخَيْرٌ رَشِيدٍ	٤- فَلَقَدْ كَانَ بِالْعِبَادِ رُؤُوفًا
وَجَزَاءُ الْجَنَانِ يَوْمَ الْخُلُودِ	٥- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَيًّا وَمَيِّتًا

1- 'Ayni cûdî bi-dem' atin ve sühûdi	Vendübî hayra hâlikin mefkûdi
2- Vendübi'l-Muştafâ bi-ğuznin şedidin	Hâleṭa'l-ğalbe fe-hüve ke'l-ma' mûdi
3- Kid-tü aqđi'l-hayâte lemmâ etâ-hü	ğaderun ḥuṭṭa fi kitâbin mecîdi
4- Fe-leğad kâne bi'l-'ibâdi raûfen	Ve le-hüm raḥmeten ve ḥayra raşîdi
5- Rağiyallâhü an-hü ḥayyen ve meyten	Ve cezâ-hü'l-cinâne yevme'l-ḥulûdi ¹⁴¹

1- Ey gözüm! Cömertçe ağla ve uykusuz kal, ölen ve kaybedilenlerin en hayırlısı için yas tut.

2- Kasıtlı olarak kalbi darmadağın eden acı bir hüznle Mustafa için yas tut.

¹⁴¹ İbn Sa'd, a.g.e., II, 286.

3- Ona yüce kitapta yazılı olan kader geldiği zaman neredeyse hayatımı sonlandıracaktım.

4- Kullara karşı çok şefkatli, onlar için rahmet ve en hayırlı yol göstericiydi.

5- Sağ ve ölü iken de Allah ondan razı olsun, sonsuzluğun başladığı günde onu cennetlerle ödüllendirsin.

Mersiyenin son beytindeki dua cümlesi, ahiret inancına vurgu yaparak vefat sonrası kalıcı hayatla teselli bulmanın bir gelenek olarak ilk zamanlardan günümüze aksettiğini gösterir.

Hz. Safiyye'nin Mersiyeleri 3/9

Hz. Safiyye'nin bu mersiyesi Arap dil ve edebiyatına hâkimiyetini ortaya koyar niteliktedir. Yedi beyitten oluşan bu mersiyede kullandığı kelimeler ve deyimler şairin kelime hazinesinin genişliği yanında kültür birikiminin de üst seviyede olduğunu gösterir.

وَجَفَا الْجَنُّبُ عَيْرُ وَطَاءِ الْوَسَادِ
لِأُمُورٍ نَزَلْنَ حَقًّا شَدَادِ
فَهَدَى مَنْ أَطَاعَهُ لِلْسَدَادِ
يَمِ مَحْضُ الْأَنْسَابِ وَارِي الزِّنَادِ
صَادِقُ الْوَعْدِ مُنْتَهَى الرُّوَادِ
وَلَقَدْ كَانَ نُهْبَةً الْمُزْتَادِ
فَجَزَاهُ الْجِنَانُ رَبُّ الْعِبَادِ!

۱- آَبَ لَيْلِي عَلَيَّ بِالتَّسْهَادِ
۲- وَأَعْتَرْتَنِي الْهُمُومُ جِدًّا بِوَهْنِ
۳- رَحْمَةً كَانَ لِلْبَرِيَّةِ طُرًّا
۴- طَيِّبُ الْعُودِ وَالضَّرِيبَةِ وَالشِّينِ
۵- أَبْلَجُ صَادِقُ السَّجِيَّةِ عَفِّ
۶- عَاشَ مَا عَاشَ فِي الْبَرِيَّةِ بَرًّا
۷- ثُمَّ وَلَّى عَنَّا فَكَيْدًا حَمِيدًا

1- Âbe leylî 'aley-ye bi't-teshâdi
2- Va' terat-ni'l-hümûmü cidden bi-vehnin
3- Rahmeten kâne li'l-beriyeti turrân
4- Tayyibü'l-ûdi ve'd-çarîbeti ve's-şî
5- Eblecû şâdîku's-seciyyeti 'affün
6- Âşe mâ 'âşe fi'l-beriyeti berrân

Ve cefe'l-cenbü gayru ve't-i'l-visâdi
Li-ümûrin nezel-ne haqqan şeddâdi
Fe-hedâ men etâ'a-hû li's-sedâdi
yemi mehdû'l-ensâbi vâri'z-zinâdi
Şâdîku'l-va'di muntehe'r-ruvvâdi
Ve lekad kâne nühbete'l-mürtâdi

- 1- Geceleyin üstüme uykusuzluk çöktü, yastığa yaslanamadan huzurum kaçtı.
- 2- Kederler, şiddetli musibetlerin inmesiyle birlikte beni zayıf düşürerek üzerimi kapladı.
- 3- O yaratılmışların tamamına rahmetti, kendisine tam uygun şekilde itaat edenlere doğru yolu gösterirdi.
- 4- Karakteri, mizacı ve tabiatı güzel, soyu asil ve işlerinde başarılıydı.
- 5- Açık ve doğru sözlü, sağlam karakterli ve iffetli, önderlerin sonuncusuydu.
- 6- Hayatta kaldığı sürece iyi olarak yaşadı ve yardım isteyenlere cömertçe saçı, başığıta bulundu.
- 7- Sonra kulların Rabbi tarafından cennetlerle mükâfatlandırılmış, yitik ve övülmüş olarak bizden ayrıldı.

Mersiye'nin dördüncü beyitinde geçen “Vâri’z-zinâd” terkibi, kelime anlamı itibariyle “çakmak yakan” anlamına gelmekle birlikte deyim olarak “İşleri yolunda giden, başarılı ve şanslı kişi” anlamında Hz. Peygamber için kullanılmıştır.

Mersiye, vefat nedeniyle duyulan üzüntünün anlatılması, vefat edenin üstün vasıflarının sıralanması ve vefat eden kişi için dua edilmesi şeklinde üç bölüm üzerine kurulmuş olup, klasik mersiye özelliklerini taşımaktadır.

Hz. Safiyye’nin Mersiyeleri 4/9

Hz. Safiyye’nin bir diğer mersiyesi dokuz beyitten oluşur ve şu şekildedir:

- | | |
|---|---|
| آرُقُ اللَّيْلِ فِعْلَةً الْمَحْرُوبِ | ۱- لَهْفٌ نَفْسِي! وَبِتُّ كَالْمَسْلُوبِ |
| لَيْتَ أَتَيْ سَقِيئَهَا بِشَعُوبِ | ۲- مِنْ هُمُومٍ وَحَسْرَةٍ رَدَفْتَنِي |
| وَافَقْتُهُ مَنِئْتَهُ الْمَكْتُوبِ | ۳- حِينَ قَالُوا: إِنَّ الرَّسُولَ قَدْ أَمْسَى |
| فَأَشَابَ الْقَدَالَ أَيَّ مَشِيبِ | ۴- إِذْ رَأَيْنَا أَنَّ النَّبِيَّ صَرِيحٌ |
| لَيْسَ فِيهِنَّ بَعْدَ عَيْشِ حَبِيبِي | ۵- إِذْ رَأَيْنَا بُيُوتَهُ مُوحِشَاتٍ |
| خَالَطَ الْقَلْبَ ، فَهُوَ كَالْمَرْعُوبِ | ۶- أَوْرَثَ الْقَلْبَ ذَاكَ حُزْنًا طَوِيلًا |

¹⁴² İbn Sa‘d, a.g.e., II, 286.

بَعْدَ أَنْ بَيْنَ بِالرُّسُولِ الْقَرِيبِ؟
سَيِّدِ النَّاسِ حُبُّهُ فِي الْقُلُوبِ
يَعْلَمُ اللَّهُ حَوْبَتِي وَنَجِيْبِي!

٧- لَيْتَ شِعْرِي! وَكَيْفَ أُمِّي صَحِيحًا
٨- أَعْظَمِ النَّاسِ فِي الْبَرِّيَّةِ حَقًّا
٩- فَاإِلَى اللَّهِ ذَاكَ أَشْكُو وَحَسْبِي

1- Lehfe nefsi! Ve bit-tü ke'l-meslûbi
2- Min-hümûmin ve hasratın radefet-nî
3- Hîne kâlû: İnne'r-Rasûle kad emsâ
4- İz raey-nâ enne'n-Nebiyye şarî' un
5- İz raey-nâ büyüte-hû mûhîşâtın
6- Evraşe'l-çalbe zâke huznen şavilen
7- Leyte şî' rî! Ve keyfe ümsî şahîhan
8- A' zami'n-nâsi fi'l-beriyyeti haqqan
9- Fe-ilallâhi zâke eşkû ve hasbî

Ârâqu'l-leyle fi' lete'l-maħrûbi
Leyte enni süķî-tü-hâ bi-şeuîbi
Vâfeķat-hü meniyyetü'l-mektûbi
Fe-eşâbe'l-ķazâle eyye meşîbi
Leyse fi-hin-ne ba' de- ayşin ħabîbî
Ĥâleṭa'l-ķalbe, fe-hüve ke'l-mer' ubi
Ba' de en bîne bi'r-Rasûli'l-ķarîbi
Seyyidi'n-nâsi ħubbü-hû fi'l-ķulûbi
Ya' lemu'llâhi ħavbetî ve neĥîbî¹⁴³

1- Vah bana! Gasba uğramış bir kişi gibi geceledim, savaştan bir kişi gibi uykusuz kaldım,
2- Arka arkaya gelen kederlerden dolayı, ah keşke bana zehir içirilseydi,
3- Kaderde yazılmış olan ölüm Peygamber'in başına geldi dedikleri vakit.
4- Peygamber'in yere yığıldığını gördüğümüzde saçlarım bembeyaz kesildi.
5- Peygamber'in evinde o sevgiliyle yaşamaktan sonra o evi boş ve kimsesiz görünce,
6- Kalbe, karışık duygular yaşatan büyük bir hüznün yerleşti, şimdi kalp korkan bir kimse gibidir.
7- Keşke bilebilseydim, cana yakın Peygamber'den uzak kalınca nasıl sağlam kalabileceğimi.
8- Yarattıklarının en yücesi, kalpleri onun sevgisiyle dolan insanların efendisi,
9- Allah bana kâfidir, sadece O'na şikâyet ederim. Yalnız O bilir benim feryat ve özlemimi.

Bu mersiye, tüm mersiyeleri içerisinde Hz. Safiyye'nin Hz. Peygamber'in vefatı akabinde içine düştüğü çaresizliğe en çok vurgu yaptığı mersiye olarak

¹⁴³ Makrîzî, İmtâu'l-Esmâ bimâ li'n-Nebiyi sallallahu aleyhi ve sellem mine'l-Ahvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metâ', Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999, XIV, 599.

niteleyebiliriz. Hemen hemen tüm beyitlere yansıyan bu duygu, son beyitte Allah'a yönelişle neticelenir.

Özellikle yedinci beyitte hissedilen Peygamber'den yoksun olma hâlindeki acziyyet, o anda sahâbe genelinde yaşanan duyguları aktarır niteliktedir.

Hz. Safiyye'nin Mersiyeleeri 5/9

Hz. Safiyye'nin bir diğere mersiyesi ise ağlama fiili üzerine kuruludur. Hemen hemen her beyitte yas tutma ve ağlamayı işaret eden ifadeler yer alır. Bu mersiye Hz. Safiyye, Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'ya hitap ederek başlar:

- | | |
|--|--|
| بِضُبْحِكَ مَا طَلَعَ الْكَوْكَبُ | ١- أَفَاطِمَ بَكِّي وَلَا تَسْأَمِي |
| هُوَ الْمَاجِدُ السَّيِّدُ الطَّيِّبُ | ٢- هُوَ الْمَرْءُ يُبْكِي وَحُقُّ الْبُكَاءِ |
| وَ أَيُّ الْبَرِيَّةِ لَا يُنْكَبُ ؟ | ٣- فَأَوْحَشَتِ الْأَرْضُ مِنْ فَقْدِهِ |
| تِ إِلَّا الْجَوَى الدَّاخلُ الْمُنْصِبُ | ٤- فَمَا لِي بِعَدِكَ حَتَّى الْمَمَّا |
| شُهُودُ الْمَدِينَةِ وَالْغُيَّيبُ | ٥- فَبَكِّي الرَّسُولَ ! وَحَقَّتْ لَهُ |
| إِذَا حُجِبَ النَّاسُ لَا تُحْجَبُ | ٦- لِتَبْكِيكَ شَمَطَاءَ مَضْرُورَةٍ |
| يَطُوفُ بِعَقْوَتِهِ أَشْهَبُ | ٧- لِيَبْكِيكَ شَيْخُ أَبُو وَلَدَةٍ |
| فَلَمْ يُلَفْ مَا طَلَبَ الطُّلُبُ | ٨- وَيَبْكِيكَ رَكْبٌ إِذَا أَرْمَلُوا |
| وَتَبْكِيهِ مَكَّةُ وَالْأَخْشَبُ | ٩- وَتَبْكِي الْأَبَاطِحَ مِنْ فَقْدِهِ |
| بِحُزْنٍ وَيُسْعِدُهَا الْمِيثَبُ | ١٠- وَتَبْكِي وَعَيْرُهُ مِنْ فَقْدِهِ |
| وَحُقُّ لِدَمْعِكَ يُسْتَسْكَبُ ! | ١١- فَعَيْنِي مَا لَكَ لَا تَدْمَعِينَ ؟ |

1- E Fâtıme bekkî ve lâ tes'emi

Bi-şubhı-ke mâ tale'a'l-kevkebü

2- Hüve'l-mer'ü yübâ ve hıkkâ'l-bükâü

Hüve'l-mâcidü's-seyyidü't-ıayyibü

3- Fe-evhaşeti'l-arđu min-fağdi-hî

Ve eyyü'l-berıyyeti lâ yünkebü

4- Femâ liye ba' de-ke'l-memâ

ti ille'l-ceve'd-dâhılı'l-münşbü

5- Fe-bekki'r-Rasûle! Ve hıkkat le-hû

Şühüdü'l-medîneti ve'l-gıyyebü

6- Li-tebkî-ke şemtâü mağrûratün

İzâ hucibe'n-nâsü lâ tuhcebü

7- Li-yebkî-ke şeyhun ebû vildetin	Yetûfû bi-aķveti-hî eşhebû
8- Ve yebkî-ke rakkûn izâ ermelû	Felem yülfe mâ talebe'ṭ-tullebû
9- Ve tebkî'l-ebâṭıḥu min-fakdi-hî	Ve tebkî-hi mekketü ve'l-aḥşebû
10- Ve tebkî ve' iratü min-fakdi-hî	Bi-ḥuznin ve yüs' idü-he'l-mîşebû
11- Fe-ʿ ayniye mâ leki lâ tedme' îne	Ve ḥukka li-dem' i-ke yüsteskebû ¹⁴⁴

1- *Ağla ey Fâtıma ağla, bıkmadan usanmadan, sabahta ve yıldızların doğduğu akşamda ağla!*

2- *O şerefli, temiz efendi, kendisi için ağlamanın gerekli olduğu kişidir.*

3- *Yeryüzü onun vefatıyla ıssız kalmışken, hangi varlık onun için yas tutmaz ki?*

4- *Artık benim için ölünceye kadar beni hâlsiz bırakan üzüntü dolu bir özlem vardır.*

5- *Hâlihazırda Medine'de olan veya olmayan herkes, kendisine ağlanması gereken Peygamber için ağlasın.*

6- *Herkes çekinip gizlendiğinde gizlenmeyen, saçları ağarmış kişi de ağlasın.*

7- *Avlusunda dönüp duran çocukların babası kır saçlı ihtiyar da sana ağlasın.*

8- *Susuz kalıp aradıklarını bulamayan kervan yolcuları sana ağlasın.*

9- *Vadiler, Mekke ve dağlar onu kaybetmekten dolayı ağlasın.*

10- *Tepeler, düzlükler ve ovalar da Peygamber'den ayrıldıkları için ağlasın.*

11- *Ey gözüüm! Sana ne oluyor da gözyaşlarının dökülmesi gereken bu zamanda ağlamıyorsun?*

Altı ve yedinci beyitlerde özel vasıflarıyla zikredilerek ağlamaları öğütlenen kişilerin kim olduğuna dair bir bilgi kaynaklarda bulunmamakla birlikte yas tutma eyleminin geneli şümul edecek şekilde defaatle talep edilmesi, mersiye içerik ve üslup noktasında olumlu etkilemiş ve ahenkli bir ifade biçiminin yakalanmasını sağlamıştır. Hz. Safiyye, bu genel yas talebi yanında kendi şahsî üzüntüsünü de mersiye'nin dördüncü beytinde ifade eder.

Hz. Safiyye'nin Mersiyeleri 6/9

Hz. Safiyye'nin altıncı mersiyesi, Hz. Peygamber'in seçkinliğine işaret eder mahiyettedir. Hz. Safiyye'ye göre, Allah tarafından üstün ahlâkî vasıfları sebebiyle

¹⁴⁴ Makrîzî, a.g.e., XIV, 599.

risâlet görevi için seçilen Hz. Peygamber'in vefatı ve artık kendilerini yalnız bırakacak oluşu başlı başına ağlamaya, yas tutmaya ve ayrılık acısı çekmeye yeterlidir:

- | | |
|--|--|
| ۱- أَعْيَنِي جُودًا بِدَمْعِ سَجَمٍ | يُبَادِرُ غَرْبًا بِمَا مُنْهَدِمٌ |
| ۲- أَعْيَنِي فَاسْحَنْفِرًا وَاشْكُبَا | بِوَجْدٍ وَحُزْنٍ شَدِيدِ الْأَلَمِ |
| ۳- عَلَى صَفْوَةِ اللَّهِ رَبِّ الْعِبَادِ | وَرَبِّ السَّمَاءِ وَبَارِي النَّسَمِ |
| ۴- عَلَى الْمُرْتَضَى لِلْهُدَى وَالتُّقَى | وَلِلرُّشْدِ وَالتُّورِ بَعْدَ الظُّلَمِ |
| ۵- عَلَى الطَّاهِرِ الْمُرْسَلِ الْمُجْتَبَى | رَسُولِ تَحَيَّرَهُ ذُو الْكَرَمِ |

- | | |
|---------------------------------------|--|
| 1- E 'ayney-ye cûdâ bi-dem' in secem | Yübâdiru ğarben bimâ münhedim |
| 2- E 'ayney-ye feshanfirâ veskübâ | Bi-vecdin ve ğuznin şedidi'l-elem |
| 3- 'Alâ-şafvetillâhi Rabbi'l-'ibâdi | Ve Rabbi's-semâi ve bâri'n-nesem |
| 4- 'Ale'l-mürtedâ li'l-hüdâ ve't-tükâ | Ve li'r-ruşdi ve'n-nûri ba'de'z-ẓulem |
| 5- 'Ale't-âhiri'l-mürseli'l-müctebâ | Rasûlin teĥayyera-hû zü'l-kerem ¹⁴⁵ |

1- Ey gözlerim sicim gibi yaşlarla ağlamakta cömert olun ki gözyaşlarınız yıkıp harap eden bir fırtınaya yol açsın.

2- Ey gözlerim, büyük bir acı ile hüznle ve vecd ile bol bol gözyaşı dökün, saçın.

3- Göğün ve kulların Rabbi, rüzgârı kusursuzca yaratan Allah'ın seçtiğine ağlayın.

4- Hidayet, takva, doğruluk ve karanlıktan sonraki nuru sebebiyle razı olunana ağlayın.

5- Allah'ın keremiyle seçip gönderdiği pak ve mücteba Peygamber'e ağlayın.

Hz. Safiyye'nin Mersiyeleri 7/9

Hz. Safiyye'nin en meşhur mersiyesi ise dokuz beyitten oluşan ve edebî açıdan önemli nitelikte olduğu kabul edilen aşağıdaki mersiyedir. Bu mersiyede Hz. Safiyye, Hz. Peygamber'in üstün ahlâkî özelliklerini zikretmenin yanı sıra onun peygamberlik görevini en iyi şekilde yaparak dinin emir ve yasaklarını tebliğ ettiğini ve bu şekilde vefat ederken arkasında sağlam ve net bir din bıraktığını da ifade eder:

- | | |
|--|--|
| ۱- أَلَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنْتُ رَجَاءَنَا | وَكُنْتُ بِنَا بَرًّا وَلَمْ تَكُ جَافِيَا |
|--|--|

¹⁴⁵ Makrîzî, a.g.e., XIV, 599-600.

لِيَبْكِكَ عَلَيَّكَ الْيَوْمَ مَنْ كَانَ بَاكِياً
 وَمَا خِفْتُ مِنْ بَعْدِ النَّبِيِّ الْمَكَاوِيَا
 عَلَى جَدِّثِ أُمِّسَى بِيَثْرِبِ ثَاوِيَا
 وَعَمِّي وَنَفْسِي فَضْرَةً وَعِيَالِيَا
 وَمُتَّ صَلِيبَ الدِّينِ أَبْلَجِ صَافِيَا
 سَعِدْنَا وَلَكِنْ أَمْرُهُ كَانَ مَاضِيَا
 وَأَدْخَلْتَ جَنَّاتٍ مِنَ الْعَدْنِ رَاضِيَا
 يَبْكِي وَيَدْعُو جَدَّهُ الْيَوْمَ نَائِيَا

۲- وَكُنْتُ بِسَنَا بَرّاً رُؤُوفاً نَسِيْنَا
 ۳- كَأَنَّ عَلَى قَلْبِي لِذِكْرِ مُحَمَّدٍ
 ۴- أَفَاطِمَ صَلَّى اللهُ رَبُّ مُحَمَّدٍ
 ۵- فِدَاً لِرَسُولِ اللهِ أُمِّي وَخَالَتِي
 ۶- صَدَقْتَ وَبَلَّغْتَ الرِّسَالَةَ نَاصِحَا
 ۷- فَلَوْ أَنَّ رَبَّ النَّاسِ أَبْقَاكَ بَيْنَنَا
 ۸- عَلَيَّكَ مِنَ اللهِ السَّلَامُ تَحِيَّةً
 ۹- أَرَى حَسَنًا أَيَّتَمَّتْهُ وَتَرَكَتْهُ

1- E lâ ya Rasûlallâhi kün-te racâe-nâ

Ve kün-te bi-nâ berran ve lem tekü câfiyâ

2- Ve kün-te bi-nâ berran raûfen nebiyye-nâ

Li-yebki aley-ke'l-yevme men kâne bâkiyâ

3- Ke-enne 'alâ-ğalbî li-zikri Muhammedin

Vemâ ħıf-tü min-ba' di'n-Nebiyyi'l-mekâviyâ

4- E Fâtîme şallallâhü Rabbü Muhammedin

'Alâ-cedeşin emsâ bi-yesribe şâviyâ

5- Fiden li-Rasûlillâhi ümmî ve ħâletî

Ve 'ammî ve nefsi kaşraten ve 'iyâliyâ

6- Şadeğ-te ve bellağ-te'r-risâlete nâşihan

Ve müt-te şalibe'd-dîni eblece şâfiyâ

7- Fe-lev enne Rabbe'n-nâsi ebğâ-ke beyne-nâ

Sa' id-nâ ve lâkin emru-hû kâne mâğiyâ

8- 'Aley-ke minallâhi's-selâmü taĥiyyeten

Ve edğal-te cennâtin mine'l-'adni râğiyâ

9- Erâ Hasenen eytem-te-hû ve terak-te-hû

Yebkî ve yed' û cedde-hû'l-yevme nâiyâ¹⁴⁶

1- Ey Allah 'ın Rasûlü! Sen bizim umudumuzdun, sen hiç kötülük yapmayan ve bize hep iyi davranandın.

2- Sen bize iyilik yapan ve şefkatle muamele eden Peygamberimiz'din, artık her ağlayan sana ağlasın bugün.

3- Sanki Peygamber'in vefatından sonra kalbimde saklanamayacak acılar var ki bunlar Muhammed için söz söylememi gerektiriyor.

4- Ey Fâtîma! Dün, Medine'deki kabrine yerleşen Muhammed'in Rabbi ona rahmetiyle muamele etsin.

5- Anam, teyzem, amcam, canım, tüm ecdad ve soyum Allah Rasûlü'ne feda olsun.

¹⁴⁶ İbn Asâkir, İthâfü 'z-Zâir, s. 169.

6- Hep doğru söyledin, bir nasihatçi olarak tebliğ ettin ve dini sağlam, parlak ve tertemiz hâlde bırakarak vefat ettin.

7- İnsanların Rabbi seni Peygamberimiz olarak ebedi yanımızda bıraksaydı mutlu olurduk ve lâkin Allah'ın gerçekleşen kesin emri buydu.

8- Allah'ın selâmı üzerine olsun ve Allah seni razı olarak Adn cennetlerine koysun.

9- Terk edip yetim bıraktığın Hasan'ı görüyorum, senin için ağlıyor ve inleyerek dua ediyor.

Hemen hemen her mersiyesinde “Allah'ın selâmı Hz. Peygamber'in üzerine olsun” şeklinde ifadelerle dua eden Hz. Safiyye bu mersiyede ise bir beyitte salât, bir başka beyitte selâm ederek sahâbenin Hz. Peygamber'e salât u selâm getirmeye verdiği önemi gösterir.

Hz. Safiyye'nin Mersiyeleri 8/9

Hz. Safiyye'nin kısa ancak üslup, şekil ve içerik bakımından edebî niteliği yüksek altı beyitlik bu mersiyesi, Hz. Safiyye'nin gözlerini ağlama hususunda cömert davranmakla vafettiği beyitlerle başlar ve Hz. Peygamber'i öven sözlerden sonra onun için yaptığı dualarla sona erer:

لِلنَّبِيِّ الْمُطَهَّرِ الْأَوَّابِ
بِدُمُوعِ غَزِيرَةِ الْأَشْرَابِ
خَصَّهُ اللَّهُ رَبُّنَا بِالْكِتَابِ
صَادِقِ الْقِيلِ طَيِّبِ الْأَنْوَابِ
رَحْمَةً مِنْ إِلَهِنَا الْوَهَّابِ
جَزَاهُ الْمَلِيكُ حُسْنَ الثَّنَوَابِ

۱- عَيْنِ جُودِي بِدَمْعَةٍ تَسْكَابِ
۲- وَأَنْدُبِي الْمُضْطَفَى فَعَمِّي وَخُصِّي
۳- عَيْنِ مَنْ تَنْدُبِينَ بَعْدَ نَبِيِّ
۴- فَاتِحِ خَاتَمِ رَجِيمِ رَعُوفِ
۵- مُشْفِقِي نَاصِحِ شَفِيقِ عَلَيْنَا
۶- رَحْمَةً اللَّهُ وَالسَّلَامُ عَلَيْهِ

1- ‘Ayni cûdî bi-dem‘ atin teskâbi

Li'n-Nebiyi'l-muṭahheri'l-evvâbi

2- Ve'ndübi'l-Muṣṭafâ fe-'ummî ve ḥuṣṣî

Bi-dümü' in ğazîrati'l-esrâbi

3- ‘Ayni men tendübîne ba' de-Nebiyin

Ḥaṣṣa-hüllâhü Rabbü-nâ bi'l-kitâbi

4- Fâtihîn ḥâtemin raḥîmin raûfîn

Şâdiqi'l-kîli ṭayyibi'l-esvâbi

5- Müşfikîn nâşihîn şefîkin ‘aley-nâ

Raḥmetin min-ilâhi-ne'l-vehhâbi

6- Raḥmetüllâhi ve's-selâmü 'aley-hi

Cezâ-hü'l-Melikü ḥusne's-şevâbi¹⁴⁷

1- Ey gözüm! Temiz ve günahsız peygamber için yaşlar dökmede cömert ol!

2- Bolca akıp giden gözyaşlarıyla umumen ve hususen Mustafa için yas tut.

3- Ey kendisine Allah'ın Kitabı'nı lütfettiği Peygamber'in ardından yas tutan gözüm!

4- Ki o fetheden, şefkatli ve merhametli, doğru sözlü, temiz elbiseli,

5- Bizlere Vehhâb olan Allah'tan gelen bir rahmet olarak, öğüt veren ve merhamet etmeye çok düşkün olan son peygamberdi.

6- Allah'ın rahmeti ve selâmı ona olsun ve Allah onu en güzel ödülle mükâfatlandırsın.”

Hz. Safiyye'nin Mersiyeleri 9/9

Bir diğer mersiyesinde ise Hz. Safiyye, Hz. Peygamber için ağlamanın gerekliliğini anlattıktan sonra, Bilâl-i Habeşî'nin her ezan okuyuşunda artık Peygamber'i hatırlayarak dertlendiklerini vurgular. Hz. Peygamber'in üstün ahlâkî niteliklerini sayarak mersiyeyi tamamlar:

- | | |
|---|---|
| ۱- مَا لِعَيْنِي لَا تَجُودَانِ رِيًّا | إِذْ فَقَدْنَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ حَيًّا |
| ۲- يَوْمَ نَادَى إِلَى الصَّلَاةِ بِأَلَالٍ | فَبَكَيْنًا عِنْدَ الْإِدَاءِ مَلِيًّا |
| ۳- لَمْ أَجِدْ قَبْلَهَا، وَأَسْتُ بِلَاقٍ | بَعْدَهَا غُصَّةٌ أَمْرٌ عَلِيًّا |
| ۴- جَلَّ يَوْمٌ أَصْبَحْتُ فِيهِ عَلِيًّا | لَا يُرَدُّ الْجَوَابُ مِنْكَ إِلَيَّا |
| ۵- لَيْتَ يَوْمِي يَكُونُ قَبْلَكَ يَوْمًا | أَنْضَجَ الْقَلْبَ لِلْحَرَاةِ كَيًّا |
| ۶- خُلِقًا عَلِيًّا، وَدِينًا كَرِيمًا | وَصِرَاطًا يَهْدِي إِلَيْهِ سَوِيًّا |
| ۷- وَسِرَاجًا يَجْلُو الظُّلَامَ مُنِيرًا | وَنَبِيًّا مُسَدِّدًا عَرَبِيًّا |
| ۸- حَازِمًا، عَازِمًا، حَلِيمًا، كَرِيمًا | عَائِدًا بِالنَّوَالِ، بَرًّا تَقِيًّا |
| ۹- إِنَّ يَوْمًا أَتَى عَلَيْنِكَ لِيَوْمٍ | كُورَتْ شَمْسُهُ وَكَانَتْ جَلِيًّا |
| ۱۰- فَعَلَيْنِكَ السَّلَامُ مِنَّا وَمِنْ | رَبِّكَ بِالرُّوحِ بُكْرَةً وَعَشِيًّا |

1- Mâ li-'ayney-ye lâ tecûdâni rayyen

İz fekad-nâ ḥayra'l-beriyyeti ḥayyâ

¹⁴⁷ Dernîka, Mu'cemü Âlâmi Şuarâi'l-Medhi'n-Nebevî, s. 178.

2- Yevme nâdî ile'ş-şalâti Bilâlün	Fe-bekeynâ 'inde'n-nidâi meliyyâ
3- Lem ecid kâble-hâ ve les-tü bi-lâkın	Ba' de-hâ guşşaten emerra 'aley-yâ
4- Celle yevmün eşbağ-tü fi-hi 'alîlen	Lâ yüraddü'l-cevâbü min-ke iley-yâ
5- Leyte yevmî yekünü kâble-ke yevmen	Endace'l-kalbü li'l-ğarârati keyyâ
6- Hülkan 'âliyen ve dînen kerîmen	Ve şırâtan yehdî iley-hi seviyyâ
7- Ve sirâcen yeclü'z-zulâmü münîran	Ve nebiyyen müseddiden 'arabiyyâ
8- Hâzimen, 'âzimen, ħalîmen, kerîmen	'Âiden bi'n-nevâli, berran tekiyyâ
9- İnne yevmen etâ 'aley-ke li-yevmin	Küvvirat şemsü-hû ve kânet celiyyâ
10- Fe-aley-ke's-selâmü min-nâ ve min	Rabbi-ke bi'r-ravĥi bükraten ve 'aşıyyâ ¹⁴⁸

1- *Ey gözlerim, yaratılmışların en hayırlısını kaybetmişken niye cömertçe ağlamıyorsunuz?*

2- *Bilâl nida ederek namaza çağırdığı vakit uzun uzun ağladık.*

3- *Bundan önce böyle boğaza düğümlenen acı verici bir şey karşılaşmadım, bir daha da karşılaşacak değilim.*

4- *Bana senden cevabın gelmediği o beni hasta eden sabah ne büyük bir gündü.*

5- *Yüreğimi yakıp dağlayan bu ölüm günü keşke senden önce bana gelseydi.*

6- *Üstün ahlâk, yüce bir din, doğruluğa ulaştırın bir yol,*

7- *Karanlıktan aydınlığa çıkaran bir fener ve azimli kararlı Arap bir Peygamber,*

8- *Sabırlı, yumuşak huylu, cömert, kibar, hediyeleşmeyi âdet hâline getirmiş, iyilik ve takva sahibi...*

9- *Sana gelen bu ölüm günü, parıl parıl parlayan güneşin dürülüp kapkara kesildiği gündür.*

10- *Sabah ve akşam bizden ve Allah'tan sana içtenlikle gönülden selâm olsun.*

Mersiye, Hz. Peygamber'in kaybedildiği günün yaşanılabilir en zor gün olduğu gün olduğu düşüncesi üzerine kurulmuştur. Bugün, daha önce yaşanmamış ve bir daha yaşanmayacak öyle bir acı yaşanmıştır ki, Hz. Safiyye o günden önce ölmüş olmayı ve o günkü acıyı hiç yaşamamış olmayı arzuladığını ifade eder.

2.2.8. Ümmü Seleme'nin Mersiyesi

İslâm'ı kabul eden ilk isimlerden olan Ümmü Seleme, Habeşistan'a hicret eden kafilende yer almıştır. Hicretin dördüncü yılında Hz. Peygamber'le evlenerek ümmü'l-

¹⁴⁸ ed-Dımeşkî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, XII, 286.

müminîn vâsfına nâil olan Ümmü Seleme, aynı zamanda hafız sahâbe arasında zikredilir. İslâm ilim tarihinde hadis ve fıkıh ilmi açısından sağladığı katkı ile maruftur. Hz. Âişe'den sonra Hz. Peygamber'in eşleri arasında en çok hadis nakleden kişi olduğu gibi, pek çok fikhî meseleyi Hz. Peygamber'e sorarak bu konularda çözüm vesilesi olması yanında daha sonraki dönemde kendi icihadlarıyla da sahâbe dönemi kadın müctehidleri arasında olduğu kabul edilir. Buna ilâveten isabetli görüşleri sebebiyle Hz. Peygamber'in zaman zaman kendisiyle istişare ettiği belirtilir. Hudeybiye anlaşması sürecinde Hz. Peygamber'i teselli etmesi ve ona moral vermesi sıklıkla anlatılan bir rivayettir.¹⁴⁹

Ümmü Seleme'nin hayatıyla ilgili kaynaklara baktığımızda şiirle ilgilenmesi hususunda herhangi bir bilginin bulunmadığını görürüz. Bununla birlikte araştırmamızda kullandığımız bir kaynakta kendisine atfedilen, ancak bazı beyitleri Hz. Ebû Bekir'e ait olan dört beyitlik bir mersiyeyle karşılaşıyoruz.

۱- فُجِعْنَا بِالنَّبِيِّ، وَكَانَ فِيْنَا	إِمَامَ كَرَامَةٍ نَعْمَ الْإِمَامُ
۲- وَكَانَ قِيَامَنَا، وَالرَّأْسَ فِيْنَا	فَتَحْنُ الْيَوْمَ لَيْسَ لَنَا قِيَامُ
۳- نَنُوحُ وَنَشْتَكِي مَا قَدْ لَقِينَا	وَيَشْكُو فَقَدَهُ الْبَلَدُ الْحَرَامُ
۴- فَلَا تَبْعُدْ، فَكُلُّ فَتَى كَرِيمٍ	سَيُذْرِكُهُ وَإِنْ كَرِهَ الْجَمَامُ

1- Fücü' -nâ bi'n-nebiyyi, ve kâne fi-nâ	İmâme kerâmetin ni' me'l-imâmü
2- Ve kâne kıvâme-nâ ve'r-ra'sü fi-nâ	Fe-naĥnü'l-yevme leyse le-nâ kıvâmü
3- Nenûhu ve neşteki mâ mâ kad lekî-nâ	Ve yeşkû faĥde-hû'l-beledü'l-ĥarâmü
4- Felâ teb' ad, fe-küllü fetâ kerîmi	Se-yüdrükü-hû ve in kerihe'l-ĥimâmü ¹⁵⁰

- 1- Öncümüz, yüce önderimiz olan Peygamber'in ölümüyle yıkıldık.
- 2- O'ydu bizi koruyan, gözeten, destekleyen, yöneten ve bugün öndersiz kaldık.
- 3- Şimdi başımıza gelenden dolayı feryat ediyor ve acı çekiyoruz ve kutsal belde de acı çekiyor.
- 4- Uzak sanma, hoşuna gitmese de ölüm her yiğit adama ulaşacaktır.

¹⁴⁹ Buhâri, *Şürût*, 15.

¹⁵⁰ ed-Dımeşkî, a.g.e., XII, 291.

Bu kısa mersiye ile akrabalarının Hz. Peygamber için söylemiş olduğu mersiyeleri tamamlamış oluyoruz.

2.3. Diğer Sahâbîlerin Hz. Peygamber İçin Yazdığı Mersiyeler

Hz. Peygamber'in vefatından sonra kültürel bir gelenek ve duygusal bir ihtiyaç olması hasebiyle akrabası olmayan birçok sahâbî de mersiyelerle duygularını ifade etmiştir. Abdullah b. Üneys, Ebû Züeyb, Sevâd b. Kârib ve Ka' b b. Mâlik gibi pek çok sahâbînin mersiyeleri kaynaklarda zikredilir. Ancak mersiye konusunda bu isimlerin önüne geçen bir isim vardır ki o da “Şâiru'n-Nebi” lâkabıyla maruf Hassân b. Sâbit'tir. Esasen Ka' b b. Mâlik de Hz. Peygamber'in şiir konusunda takdir ettiği isimlerden olarak kabul edilse de dîvanında mersiyeler konusunda çok fazla örneğe rastlanmaması, Hassân b. Sâbit'i bu konuda zirveye çıkarmıştır. Şimdi bu sahâbîlerin mersiyelerini alfabetik sıraya göre Abdullah b. Mâlik el-Erhabî'den başlayarak inceleyeceğiz.

2.3.1. Abdullah b. Mâlik El-Erhabî'nin Mersiyesi

Yemen'de varlığını sürdüren Hemdân kabilesinin fertlerinden olan Abdullah b. Mâlik el-Erhabî, temel İslâm tarihi kaynaklarında ismine sıkça rastlamadığımız ve hakkında yeterince malumata ulaşamadığımız bir sahâbîdir. Erken dönemlerde Müslüman olan Hemdân kabilesi mensubu Abdullah b. Mâlik, Hz. Peygamber'in yanına göç ederek, dinî bilgisini kuvvetlendirdikten sonra kabilesine dönüp, Yemen'de İslâm'ın yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Ancak Abdullah b. Mâlik el-Erhabî'yi önemli kılan hususiyet, daha ziyade Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında Yemen'de baş gösteren irtidat hareketlerine karşı tepki göstererek İslâm'a bağlılıklarını ortaya koyan grubun ön sıralarında yer almasıdır. Hz. Peygamber için yazdığı mersiyede de aynı süreçte Hz. Ebû Bekir'in söylemiş olduğu “*Kim Muhammed'e kulluk ediyorsa Muhammed ölmüştür, kim Allah'a kulluk yapıyorsa O ölümsüz sonsuz hayat sahibidir*” sözünü hatırlara getiren bir çıkışla İslâm üzere sabit olmaları gerektiğine vurgu yapmıştır:

لَمَّا مَاتَ يَا بَنَ الْقُبَلِ رَبُّ مُحَمَّدٍ

١- لَعْمَرِي لَئِنْ مَاتَ النَّبِيُّ مُحَمَّدٌ

يَا خَيْرَ غَوْرِي وَيَا خَيْرَ مُنْجِدِ

٢- دَعَاهُ إِلَيْهِ رُبُّهُ فَأَجَابَهُ

1- Le-‘ amrî le-in mâte’n-Nebiyü Muhammedün Lemmâ mâte ye’bne’l-ķubli Rabbü Muhammedi

2- Deâ-hü iley-hi Rabbü-hû fe-ecâbe-hû Yâ ħayra ħavri ve yâ ħayra müncidi¹⁵¹

1- Ömrüme yemin olsun ki Muhammed Nebi ölmüşse, Muhammed’in Rabbi ölmemiştir ey Kubl’in oğlu!

2- Rabbi onu çağırmuş ve o da o davete icabet etmiştir. Ey gönlümün derinliği ve ey kurtarıcım!

Abdullah b. Mâlik el-Erhabî’nin bu iki beyitlik mersiye, Hz. Peygamber’in vefatından sonra kabilesi içinde fısıltı hâlinde yayılmaya başlayan irtidat hareketleri karşısında kabilenin reislerinden olan Merrân ile birlikte kabile fertlerini toplayarak yapmış olduğu uzun bir konuşmanın sonunda okuduğu zikredilir. O konuşmada Abdullah b. Mâlik şöyle der: “*Ey Hemdân topluluğu! Siz Muhammed’e tapmıyorsunuz, ancak Muhammed’in Rabbi’ne tapıyorsunuz. O ölümsüz olan hayat sahibidir. Siz Allah’a itaat için O’nun Peygamberi’ne itaat ettiniz de böylece o sizi cehennem ateşinden kurtardı. Allah, Peygamber’in ashâbını sapkınlık üzerine birleştirmez.*”¹⁵²

2.3.2. Abdullah b. Seleme el-Hemdânî’nin Mersiyesi

Abdullah b. Seleme el-Hemdânî, Hz. Peygamber’in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir’e biatını tebliğ etmek üzere Medine’ye giden Hemdân kabilesi heyetinde yer almış bir sahâbîdir. Hadis raviliği sebebiyle ismine daha ziyade hadis literatüründe rastlanır. Yemen’de baş gösteren ve bazı kabilelerde kargaşalara neden olan irtidat hareketleriyle ilgili dedikoduları kendi kabilelerinden bertaraf etmek isteyen Hemdân kabilesi önde gelenleri, bir heyet göndererek Hz. Ebû Bekir’e tâbi olduklarını ve İslâm dini üzerine imanlarını tekraren ilân etmiş olurlar. Bu biat esnasında, Abdullah b. Seleme, Muhâcir ve Ensâr’a yönelik övgü dolu sözlerle birlikte Hz. Peygamber’in kaybıyla, başka bir şekilde yaşanması mümkün olmayan bir musibetle karşı karşıya olduklarını ifade eden bir konuşma yapmıştır. Abdullah b. Seleme el-Hemdânî, bu konuşmada “*Muhâcirler’in hicretle kazandıkları üstünlükleri ve Ensâr’ın da yardımla*

¹⁵¹ ed-Dimeşkî, a.g.e., XII, 292.

¹⁵² el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 125.

kazandıkları faziletleri ilân ederek bu iki zümreye atfen Hz. Peygamber için şu mersiyeyi söylüyorum.” dedikten sonra aşağıdaki beyitleri okur:

۱- إِنَّ فَقْدَ النَّبِيِّ جَزَعْنَا الْيَوْمَ فَدَتْهُ الْأَسْمَاعُ وَالْأَبْصَارُ
۲- مَا أَصِيبَتْ بِهِ الْعِدَاءُ قُرَيْشُ لَأَ، وَلَا أَفْرَدَتْ بِهِ الْأَنْصَارُ
۳- فَعَلَيْهِ السَّلَامُ مَا هَبَّتِ الرِّيحُ وَمَدَّتْ جُنْحَ الظَّلَامِ نَوَّارُ

1- İnne fakde'n-Nebiyyi ceza' -ne'l-yevme Fedet-hü'l-esmâ'u ve'l-ebşâru
2- Mâ üşibet bi-hi'l-ğadâte Kुरayşun Lâ, ve lâ efradet bihi'l-ensârü
3- Fe-aley-hi's-selâmü mâ hebeti'r-rîhu Ve meddet cünha'z-zâlâmi nevvâru¹⁵³

1- Peygamber'i kaybetmekle şüphesiz tahammül edilemeyecek bir acı yaşadık, kulaklar ve gözler onun için feda olsun.

2- Kureyş bu sabahki gibi musibete hiç uğramadı, Ensâr da böylesiyle karşılaşmadı.

3- Gecenin karanlığını aydınlık açtıkça ve rüzgâr estikçe ona selâm olsun.

Bu konuşma ve mersiye, bir kabilenin kritik zamanda duruşunu ortaya koyması açısından ehemmiyet arz etmektedir. Siyasî, tarihî ve sosyal bir vâkıa içerisinde kültürel varlığı itibariyle mersiye'nin etkinliğini ortaya koyan bu örnekten sonra bir başka sahâbînin mersiyesine geçelim.

2.3.3. Abdullah b. Üneys'in Mersiyesi

Abdullah b. Üneys'in Hz. Peygamber'in vefatından en çok etkilenen sahâbe arasında yer aldığını, hatta Hz. Peygamber'in acısını ömrünün sonuna kadar yaşayıp bu acıyla vefat ettiği şeklinde bir bilgiden dahi söz edildiğini ilk bölümde zikretmiştik. Abdullah b. Üneys, İslâm tarihi ve hadis kaynaklarında ismi çok zikredilen bir sahâbîdir. Onu meşhur eden olay, Abdullah b. Üneys seriyyesi olarak da adlandırılan Yahudi lideri Hâlid b. Süfyan'a yönelik yapmış olduğu suikast eylemidir. Medine'ye saldırmak üzere adam toplayan Hâlid b. Süfyan'ın yanına Hz. Peygamber'in emriyle casusluk yaparak yerleşen Abdullah b. Üneys, bu İslâm düşmanını öldürdükten sonra Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olmuş ve cennetle müjdelenmiştir.¹⁵⁴ Hz.

¹⁵³ el-Askalânî, a.g.e., V, 92.

¹⁵⁴ İsmail Lütfi Çakan, “Abdullah b. Üneys el-Cühenî”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 141.

Peygamber'in vefatından sonra kendi yaşadığı acıyı ifade etmek üzere söylediği mersiye aynı zamanda toplumsal duruma da ışık tutar.

Abdullah b. Üneys'in on iki beyitten oluşan mersiyesi şu şekildedir:

- | | |
|--|--|
| وَحَطْبٌ جَلِيلٌ لِلْبَلِيَّةِ جَامِعٌ | ۱- تَطَاوُلَ لَيْلِي وَاعْتَرَتْني الْقَوَارِعُ |
| وَتِلْكَ الَّتِي تَسْتَكُّ مِنْهَا الْمَسَامِعُ | ۲- عَدَاةَ نَعَى النَّاعِي إِلَيْنَا مُحَمَّدًا |
| وَلَكِنَّهُ لَا يَدْفَعُ الْمَوْتَ دَافِعُ | ۳- فَلَوْ رَدَّ مَيِّتًا قَتْلُ نَفْسِي قَتَلْتُهَا |
| مِنَ النَّاسِ مَا أَوْفَى تَبِيرٌ وَقَارِعُ | ۴- فَآلَيْتُ لَا أَتْنِي عَلَى هَلِكِ هَالِكِ |
| مُصِيبَتُهُ ، إِنِّي إِلَى اللَّهِ رَاجِعُ! | ۵- وَلَكِنِّي بَاكٍ عَلَيْهِ وَمُتَبِعٌ |
| وَعَادًا أُصِيبَتْ بِالرُّزَى وَالتَّبَاعِ | ۶- وَقَدْ قَبِضَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ قَبْلَهُ |
| وَهَلْ فِي قُرَيْشٍ مِنْ إِمَامٍ يُتَارَعُ؟ | ۷- فَيَا لَيْتَ شِعْرِي ! مَنْ يُقَوْمُ بِأَمْرِنَا |
| أَزِمَّةُ هَذَا الْأَمْرِ ، وَاللَّهُ صَانِعُ | ۸- ثَلَاثَةَ رَهْطٍ مِنْ قُرَيْشٍ هُمْ هُمْ |
| وَلَيْسَ بِهِ بَعْدَ الثَّلَاثَةِ رَابِعُ | ۹- عَلِيٌّ أَوْ السِّدِّيقُ أَوْ عُمَرُ لَهَا |
| أَبِينَا وَقُلْنَا : اللَّهُ رَأَى وَسَامِعُ | ۱۰- فَإِنْ قَالَ مِنَّا قَائِلٌ غَيْرَ هَذِهِ |
| فَإِنَّ صَحِيحَ الْقَوْلِ لِلنَّاسِ نَافِعُ | ۱۱- فَيَا لِقُرَيْشٍ ! قَلْبُوا الْأَمْرَ بَعْضُهُمْ |
| إِذَا قُطِعَتْ لَمْ يُؤْمَرْ فِيهَا الْمَطَامِعُ | ۱۲- وَلَا تُبْطِئُوا عَنْهَا فُوقًا فَإِنَّهَا |

- | | |
|--|---|
| 1- Teṭāvele leylî va' terat-nî'l-ķavâri' u | Ve ḥaṭbün celîlün li'l-beliyyeti câmi' u |
| 2- Ġadāte ne' a' n-nâi iley-nâ Muhammeden | Ve tilkelletî testekkü min-he'l-mesâmi' u |
| 3- Fe-lev radde meytên ḳatlü nefsi ḳatel-tü-hâ | Ve lâkinne-hû lâ yedfe' u'l-mevte dâfi' u |
| 4- Fe-âley-tü lâ üşni' alâ-hülki hâlikin | Mine'n-nâsi, mâ evfâ şebîrun ve fâri' u |
| 5- Ve lâkinne-nî bâkin ' aley-hi ve mütbî' un | Müşibete-hû innî ilallâhi râci' u |
| 6- Ve ḳad ḳabedallâhü'n-Nebiyyîne ḳable-hû | Ve ' âdün üşibe bi'r-ruzâ ve't-tebâbi' u |
| 7- Fe-yâ leyte şî' rî! Men yeḳûmü bi-emri-nâ | Ve hel fi Ḳurayşin min-imâmin yünâzi' u |
| 8- Şelâsetü rahtin min-Ḳurayşin hümü hümü | Ezimmetü hâze'l-emri vallâhü yaşne' u |
| 9- ' Aliyyün evi's-Şiddîḳu ev ' Umerun le-hâ | Ve leyse le-hâ ba' de's-selâseti râbi' u |
| 10- Fe-in ḳâle min-nâ ḳâilün ğayra hâzihî | Ebey-nâ ve ḳul-nâ Allâhü râin ve sâmi' u |

11- Fe-yâ li-Ḳurayşin ḳalledü'l-emra ba' ḍa-hüm Fe-inne şaḥîḥa'l-ḳavli li'n-nâsi nâfi' u

12- Ve lâ tübtüü ' an-hâ fuvâḳan fe-inne-hâ İzâ ḳuṭi' at lem yümne fi-he'l-meṭâmi' u¹⁵⁵

1- Gecem uzadı, aksilikleri, belâları içine alıp toplayan felâketler bana musallat oldu.

2- Sabah ölüm habercisi bize Muhammed'in ölümünü haber verdi ki bu haber kulakları delip geçen; sağır eden bir şeydi.

3- Benim ölümüm bir ölüyü geri getirebilseydi, elbette kendimi öldürürdüm, fakat karşı koymak ölümü uzaklaştırmaz.

4- Yemin ederim, Sebir Dağı ve yüksekler geçildiği sürece insanlar içinden ölen bir kişinin ölümüne ağlayıp övgüler dizmem artık.

5- Ancak ben sadece ona ağlıyor, onun musibetine boyun eğiyorum ve şüphesiz ben Allah'a döneceğim.

6- Ondan önce Allah, peygamberlerinin de ruhlarını teslim aldı, Ad kavmi ve Tübba'lar da helâka uğradılar.

7- Ah nasıl olur bu? Bizim işlerimizi kim yönetecek? Ve Kureyş'ten olan bir yönetici için mi tartışma yapılacaktır?

8- Allah'a yemin olsun, bu işi üstlenecek olan Kureyş'ten üç kişidir ki onlar,

9- Ali ya da Sıddık ya da Ömer'dir ve bu iş için üçünden sonra dördüncü olamaz.

10- Eğer bizden biri buna aykırı bir şey söylese onu reddeder ve: "Allah gören ve işitendir" deriz.

11- Ey Kureyş! Bu işi onlardan birine tevdi edin, zira insanlara sözün doğrusu faydalıdır.

12- Hıçkırıklarla ağlayarak bu işi geciktirmeyin, böylece karar kesinleştiği zaman bu işe heveslenenlerin umudu kesilmiş olur.

Mersiye, başlangıç itibariyle ölüme çarenin bulunmaması, ölen kişinin hiçbir şekilde geriye gelemeyecek olması gibi türünün genel içerik özelliklerini ihtiva ederken orta kısımlarından itibaren ayrı bir havaya bürünmüştür. Abdullah b. Üneys mersiye'nin son bölümünde toplumun yaşamakta olduğu siyasî krize değinir. Ona göre Hz. Peygamber'in vefatıyla bir halife seçilmeli ve bu halife Kureyş'ten olmalıdır. Hatta daha net ifadeyle Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'den birinin bu işi üstlenmesi ve yas tutmakla meşgulken halife seçiminin geciktirilmemesi gerektiğini söyler. Zira vakit geçtikte bu işin taliplileri çoğalacak ve fitne yaygınlaşmış olacaktır.

¹⁵⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, II, 278.

Abdullah b. Üneys'in kendi duygusal acısı yanında aynı zamanda İslâm toplumunun huzuru için yapılması gerekenleri de zikrettiği bu mersiye, tarihî süreçteki hilafet meselesi hakkında ipuçları vermesi yönüyle önem arz etmektedir.

2.3.4. Âmir b. Tufeyl'in Mersiyesi

İslâm tarihi kaynaklarında Âmir b. Tufeyl ismi farklı olaylar çerçevesinde, olumsuz nitelemelerle zikredilir. Aynı ismi taşıyan farklı kişilerin varlığı sebebiyle böyle bir durum söz konusudur. Ancak araştırmamıza konu olan Âmir b. Tufeyl, hakkında çok fazla malumat bulunmayan bir sahâbîdir. Mersiyesi şu şekildedir:

١- بَكَتِ الْأَرْضُ وَالسَّمَاءُ عَلَى الثُّورِ رِ الَّذِي كَانَ لِلْعَبَادِ سِرَاجًا

٢- مَنْ هَدَيْتَنَا بِهِ سُبُلَ الْحَقِّ وَكُنَّا لَا نَعْرِفُ الْمُنْهَاجَا

1- Beketi'l-arḍu ve's-semâü 'ale'n-nû rillezî kâne li'l-'ibâdi sirâcâ

2- Men hedey-nâ bi-hî sübüle'l-ḥaqqi Ve kün-nâ lâ na'rifü'l-minhâcâ¹⁵⁶

1- Yer ve gök, kullar için bir kandil olan nura ağladı.

2- Yol bilmez kişiler iken kendisiyle Hakk'ın yollarını bulduğumuz kişi için.

İrtidat hareketlerinin yaygın olduğu süreçte kabilesinin Hz. Ebû Bekir'e biat için gönderdiği heyetin başkanlığını yaptığı ve yukarıdaki mersiye bu esnada söylediği belirtilen Âmir b. Tufeyl'in mersiyesinde Hz. Peygamber'in tebliğ süreciyle sahâbeyi câhiliye anlayışından kurtarıp hidayete ulaştırmış olması izah edilir.

2.3.5. Amr b. Sâlim el-Huzâî'nin Mersiyesi

Huzâa kabilesinden olan Amr b. Sâlim, daha ziyade Mekke'nin fethi öncesinde Hz. Peygamber'in huzurunda okuduğu şiiriyle tanınır. Hudeybiye Anlaşması'nın bozulmasına neden olan ve Mekke müşrikleri tarafından kabilesine yönelik olarak gerçekleştirilen baskından sonra Amr b. Sâlim kırk kişilik heyetle Hz. Peygamber'in yanına gelerek duygu yüklü bir şiir okumuştur. Hz. Peygamber, Mekke'nin fethi için hazırlıkların başlamasını emreder ve fetih günü Amr b. Sâlim'e alemdarlık görevi vererek onu onurlandırır.¹⁵⁷

¹⁵⁶ el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 10.

¹⁵⁷ Mücteba Uğur, "Amr b. Sâlim", *DİA*, İstanbul 1991, III, 91.

Amr b. Sâlim'in Hz. Peygamber için yazmış olduğu bir mersiyesi vardır:

- ۱- لَعْمَرِي لَيْنُ جَادَتْ دُمُوعِي بِالْبُكَاءِ
لَمَحْفُوقَةً أَنْ تَسْتَهْلَ وَتَدْمَعَا
۲- أَبَا حَفْصِ إِنَّ الْأَمْرَ جَلَّ عَنِ الْبُكَاءِ
عَدَاةَ نَعَى النَّاعِي النَّبِيِّ فَأَسْمَعَا
۳- فَلَمْ أَرَ يَوْمًا كَانَ أَغْظَمَ حَادِثًا
وَلَمْ أَرَ يَوْمًا كَانَ أَكْثَرَ مَوْجِعًا
۴- فَوَاللَّهِ لَا أَنْسَاكَ مَا دُمْتُ ذَاكِرًا
لِشَيْءٍ وَمَا قَلْبْتُ كَقَا وَاضْبَعَا
۵- إِذَا ذَكَرْتُ نَفْسِي فِرَاقَ مُحَمَّدٍ
تَهَيَّجَ حُزْنِي عِنْدَ ذَلِكَ أَجْمَعَا

- 1- Le-^ç amrî le-in câdet dümû^ç i bi'l-bükâ Le-maḥḫûkatün en testehille ve tedme^ç â
2- Ebâ Ḥafşin inne'l-emra celle ^ç ani'l-bükâ Ġadâte ne^ç a'n-nâ^ç i'n-nebiyye fe-esme^ç â
3- Felem era yevmen kâne a^ç zame ḥâdişen Ve lem era yevmen ekşera mevci^ç â
4- Fe-vallâhi lâ ensâ-ke mâ düm-tü zâkiran Li-şey'in ve mâ ḳalleb-tü keffen ve işbe^ç â
5- İzâ zekerat nefsi firâḳa Muḫammedin Teheyyece ḫuznî ^ç inde-zâlike ecme^ç â¹⁵⁸

1- Yemin ederim, gözyaşlarım ağlamakta cömert olunca, gözyaşlarını dökmeye başlamak gerekir artık.

2- Ey Hafş'ın babası, Peygamber'in ölüm haberini getireni duyduğumuz sabah, o zor durum, ağlamanın da kifâyet etmeyeceği kadar büyük oldu.

3- Böyle büyük bir hadisenin ve böyle büyük bir acının yaşandığı hiçbir gün görmedim.

4- Allah'a yemin olsun ki o şeyi zikrettikçe, parmaklarım ve avucum kıpırdadıkça seni unutmayacağım.

5- Muhammed'in ayrılışını hatırladıkça, üzüntüm daha da artar bütün bunlarla birlikte.

Dördüncü beyitte geçen parmaklarım kıpırdadıkça ifadesi hayatta olduğum müddetçe anlamında kullanılan bir deyimdir. Bu kısa mersiyeden sonra Âtike bint-i Zeyd'in mersiyesine geçelim.

2.3.6. Âtike bint-i Zeyd'in Mersiyesi

İslâm'ın illk kadın şairlerinden olan Âtike bint-i Zeyd'in dikkat çekici bir hayat hikâyesi vardır. Aşere-i mübeşşereden Saîd b. Zeyd'in kardeşidir. Medine'ye hicret eden Müslümanlar arasında yer almış, burada Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman ile

¹⁵⁸ İbn Dâvud el-İsbehânî, *ez-Zehra*, Mektebetü'l-Menâr, Beyrut 1985, I, 510.

evlenmiştir. Eşinin Tâif Muhasarasında şehid olmasından yaklaşık bir sene sonra Hz. Ömer ile evlenir. Hz. Ömer'in evlenme teklifini Mescid-i Nebi'de namaz kılmasına izin vermesi şartıyla kabul etmiştir. Hatta öyle ki Hz. Ömer şehit edildiğinde kendisinin de mescidde bulunduğu ifade edilir. Hz. Ömer'in şehadetinden sonra Zübeyr b. Avvâm ile de evlenmiş ve onun dahi şehadeti sebebiyle bir mersiye söylemiştir. Evlenmiş olduğu üç sahâbînin de şehadetine şahitlik etmiş olması ilginç bir ayrıntıdır. Başta Hz. Ali olmak üzere bazı sahâbîlerin “Şehadet şerbeti içmek isteyen Atike'yle evlensin” şeklindeki sözlerle onun bu onur verici durumunu ifade ettikleri zikredilir.¹⁵⁹

Âtike bint-i Zeyd'in Hz. Peygamber için söylemiş olduğu bir mersiyeden söz edilir:

وَقَدْ كَانَ يَرْكُبُهَا زَيْنُهَا	١- أَمَسَتْ مَرَكَبُهُ أَوْحَشَتْ
تُرِدُّ عَابِرَتَهَا عَيْنُهَا	٢- وَأَمَسَتْ تُبَكِّي عَلَى سَيْدِ
مِنَ الْحُزْنِ يَغْتَادُهَا دَيْنُهَا	٣- وَأَمَسَتْ نِسَاؤُكَ مَا تَسْتَفِيقُ
لِ قَدْ عَطَلَتْ وَكَبَا لُونُهَا	٤- وَأَمَسَتْ شَوَاجِبَ مِثْلِ التِّصَا
وَفِي الصَّدْرِ مُكْتَنِعٌ حَيْنُهَا	٥- يُعَالِجُنَ حُزْنًَا بَعِيدَ الدَّهَابِ
عَلَى مِثْلِهِ جَادَهَا شُونُهَا	٦- يُضَرِّبُنَ بِالْكَفِّ حُرَّ الْوُجُوهِ
عَلَى الْحَقِّ مُجْتَمِعٌ دَيْنُهَا	٧- هُوَ الْفَاضِلُ السَّيِّدُ الْمُصْطَفَى
وَقَدْ حَانَ مِنْ مَيْتَةٍ حَيْنُهَا	٨- فَكَيْفَ حَيَاتِي بَعْدَ الرَّسُولِ

1- Emset merâkibü-hû evhaşet	Ve kad kâne yarkebü-hâ zeynü-hâ
2- Ve emset tübekkî ‘alâ-seyyidin	Türaddidü ‘abrate-hâ ‘aynü-hâ
3- Ve emset nisâü-ke mâ testefîku	Mine'l-ħuzni ya‘tâdü-hâ deynü-hâ
4- Ve emset şevâhibe mişle'n-nişâ	li kad ‘uṭṭilet vekebâ levnü-hâ
5- Yü‘âlic-ne ħuznen ba‘îde’z-zehâbi	Ve fi’ş-şadri mükteni‘un ħaynü-hâ
6- Yüdarribne bi’l-keffi ħurra’l-vücûhi	‘Alâ-mişli-hî câde-hâ şünü-hâ
7- Hüve’l-fâdilü’s-seyyidü’l-Muştafâ	‘Ale’l-ħaḫki müctemi‘un dînü-hâ

¹⁵⁹ Asri Çubukçu, “Atike Bint-i Zeyd”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 73-74.

- 1- Binekleri boş kaldı, oysa onlara onun süsü ve güzelliği binerdi.
- 2- Onun binekleri sahipleri için ağlar, gözlerinden gözyaşları döker oldu.
- 3- Eşlerin, mecburiyetin mutad hâle getirdiği üzüntüden dolayı kendilerine gelemediler.
- 4- Ve artık âtl hâle gelmiş ve rengi matlaşmış temrenler gibi benizleri atmış vaziyetler.
- 5- Ölüm acısı kalplerde toplanmışken, uzun sürecek bir ayrılığın hüznüyle acı çekiyorlar.
- 6- Avuçlarıyla yüzlerine vuruyorlar hüznüleri sebebiyle ve akılları başlarından gitmiş sanki.
- 7- O faziletli, Efendi ve Mustafa'dır; dini, hakikat üzere toplayandır o.
- 8- Onun ölüm vakti gelip çatmışken, Peygamber'den sonra hayatım nasıl olur?

Âtike bint-i Zeyd'in mersiyesi Peygamber eşlerinin vefat sonrası tasvirini yapması açısından önemlidir. Bu tasvir içerisinde Peygamber eşleri için vefat sonrasında avuçlarıyla yüzlerine vurma ifadesinin aktarılması, Arap kültürü cenaze ritüellerinin hâlâ uygulanmaya devam ettiğine bir işaret sayılabilir.

2.3.7. Ebu'l-Heysem Mâlik b. et-Teyyihân'ın Mersiyesi

Câhiliye döneminde tevhid inancına tâbi olarak yaşayan ve putlara tapmayı uygun bulmayan bir zât olan Ebu'l-Heysem, Es' ad b. Zürâre ile birlikte Akabe biatları öncesinde Müslüman olan ilk iki Medineli'den biridir. Bedir ve Uhud Savaşı gibi pek çok savaşa katılmış ve Hz. Ömer döneminde vefat etmiştir.¹⁶¹

Hz. Peygamber'in vefatı akabinde bu vâkıanın getirdiği şaşkınlık ve halifelikle ilgili belirsizliğin olduğu ortamda Hz. Ebû Bekir'in sahâbeye yönelik yapmış olduğu meşhur konuşma öncesinde Ebu'l-Heysem'in aşağıdaki konuşmayı yaptıktan sonra bir mersiye söylediği zikredilir:

“Ey Ensâr topluluğu! Sessiz olun, konuşmamı dinleyin ve size söyleceklerimi düşünün. Biliniz ki şu anda Yahûdiler ve Hıristiyanlar, Muhammed (s.a.v.)'in ölümü sebebiyle alay ediyorlar. Biliyorsunuz ki daha önce Yemâme'de Müseylimetü'l-Kezzâb, Hz.

¹⁶⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 288.

¹⁶¹ Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut 2002, V, 258.

Peygamber hayattayken peygamber olduğunu iddia etmişti. Şimdi öğrendiğime göre Necid'de de Tuleyha b. Hüveylid, peygamberlik iddiasında bulunmuştur. Vallâhi Arap kabilelerinin İslâm dininden dönmelerinden korkuyorum. Bu hilâfet işini Hâşimoğulları'ndan ya da Kureyş'ten biri üstlenmezse, Allah'a yemin olsun ki helâk oluruz."¹⁶²

Bu konuşmanın ardından söylediği mersiye şu şekildedir:

- | | |
|---|--|
| وَأَنَّ الْمَنَايَا لِلرِّجَالِ بِمَرْصِدٍ | ۱- أَلَا قَدْ أَرَى أَنَّ الْفَتَى لَمْ يَخْلُدِ |
| عَدَاةً فُجِعْنَا بِالنَّبِيِّ مُحَمَّدٍ | ۲- لَقَدْ جُدِعَتْ آذَانُنَا وَأُنُوفُنَا |
| وَكُلُّ كُفُورٍ شَامِتٍ مُتَهَوِّدٍ | ۳- نَصَارَى يَقُولُونَ الشَّجَا وَمُتَافِقٍ |
| يَزُوحُ عَلَيْنَا بِالسِّنَانِ وَيَعْتَدِي | ۴- ثَلَاثَةٌ أَصْنَافٍ مِنَ النَّاسِ كُلُّهُمْ |
| لِعَيْبَةِ هَادٍ كَانِ فِينَا وَمُهْتَدٍ | ۵- تَكَلَّمْ أَهْلُ الْكُفْرِ مِنْ بَعْدِ ذَلَّةٍ |
| وَأَكَلَبَ فِينَا بِاللِّسَانِ وَبِالْيَدِ | ۶- وَأَزْعَدَ كَذَابَ الْيَمَامَةِ جَهْدَهُ |
| فَلَا تَأْمَنُوا مَا يُحَدِّثُ اللَّهُ فِي عَدِ | ۷- فَلَيْنَ يَكُ هَذَا الْيَوْمَ مِنْهُمْ شِمَاتَةٌ |
| بِخَيْرِ قُرَيْشٍ كُلِّهَا بَعْدَ أَحْمَدِ | ۸- وَمَا نَحْنُ إِذْ لَمْ يَجْمَعْ اللَّهُ أَمْرَنَا |
| وَفَقْعَةَ قَاعٍ أَوْ ضَبَاعٍ بِفَدْفِدِ | ۹- بِأَمْتَعٍ مَنْ شَاءَ بِقَفْرِ مَطِيرَةٍ |
| عَلِيٍّ أَوْ الصِّدِّيقِ أَوْ عَمْرٍو مِنْ عَدِ | ۱۰- وَإِنِّي لِأَرْجُو أَنْ يَقُومَ بِأَمْرِنَا |

- | | |
|---|--|
| 1- E lâ qad erâ enne'l-fetâ lem yaḥlüdi | Ve enne'l-menâyâ li'r-ricâli bi-merşadi |
| 2- Leqad cüddi' at âzânü-nâ ve ünûfü-nâ | Ġadâte füci' -nâ bi'n-nebiyyi Muḥammedi |
| 3- Neşârâ yeqûlüne'ş-şecâ ve münâfiḳun | Ve küllü kefürin şâmitin mütehevvidi |
| 4- Şelâşeti eşnâfîn mine'n-nâsi küllü-hüm | Yerûḥu 'aley-nâ bi's-sinâni ve yağtedî |
| 5- Tekelleme ehlü'l-küfri min-ba' di-zilletin | Li-ğaybeti hâdin kâne finâ ve mühtedi |
| 6- Ve er' ade kezzâbe'l-Yemâmeti cehde-hû | Ve eklebe finâ bi'l-lisâni ve bi'l-yed'i |
| 7- Fein yekü hâze'l-yevme min-hüm şemâtetün | Felâ te'menû mâ yuḥdisüllâhü fi ğadi |
| 8- Ve mâ naḥnü in lem yecme' illâhü emra-nâ | Bi-ḥayri ḳurayşin külli-hâ ba' de-Aḥmedi |
| 9- Bi-emne' i men şâe bi-ḳafrin meḫîratin | Ve faḳ'ati kâ' in ev dıbâ' in bi-fedfedi |

¹⁶² Ebû Abdullah el-Vâkidî, *Kitâbü'r-Ridde*, Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, Beyrut 1990, s. 29.

10- Ve innî le-ercû en yeķûme bi-emri-nâ ‘ Aliyyün evi’ş-Sıddıķu ev ‘ Amrun min-ġadi¹⁶³

1- Gençliġin kalıcı olmadığını ve ecellerinin insanları gözlemekte olduğunu görüyorum.

2- Muhammed Peygamber’in acısına maruz kaldığımız sabah, kulak ve burunlarımız kesildi.

3- Hıristiyanlar, münafık ve alay eden Yahudileşmiş inkârcıların hepsi tasalanın, diyorlar.

4- İnsanlardan üç sınıfın hepsi mızrak ve kılıçlarla üzerimize geliyor.

5- Hidayete eren ve bize hidayeti göstereni kaybetmenin zilletinden sonra küfür ehli konuşuyor.

6- Eli ve diliyle bize çok düşkün olan ve Yemâme’nin yalancısını korkudan titreten kişiyi...

7- Şayet bugün alay etmekte iseler, yarın Allah’ın takdir edeceği şeylerden emin olmayın,

8- Hilâfet konusunda Allah bizi Ahmed’den sonra Kureyş’in en hayırlısı etrafında birleştirmese...

9- Üşüşen sırtlanlara karşı, çöle yağın yağmurdan sonra yerden biten mantarlara karşı en sağlam duran kişi etrafında...

10- Ve ben Ali, Ebû Bekir ya da Ömer’in yarından itibaren hilâfeti ele almasını ümit ediyorum.

Vefata yönelik duyguları anlatmaktan ziyade, tarihî açıdan önem arz eden bu mersiye, söyleniş vaktiyle ilgili önemli bilgiler aktarmaktadır. Hz. Peygamber’in vefatından sonra sahâbenin şahsî ve ictimâî olarak yaşadığı zor durum, mersiye geneline hissedilir. “Burunların ve kulakların kesilmesi” deyiimi ile Hz. Peygamber’in kaybıyla hiçbir çarenin kalmadığı, çok zor bir durumun yaşandığı anlatıldıktan sonra, farklı mersiyelerde çok sık görmediğimiz diğer din mensuplarının Hz. Peygamber’in vefatı sonrasındaki tutumları zikredilir. Hıristiyan, Yahudi ve münafıklar bu süreçte İslâm dininin zelil olması yönünde beklentiye girmişler ve irtidat hareketlerini sevinçle karşılamışlardır. Bu durum Müslümanların gelecek günlerde daha büyük problemlerle karşılaşılması ihtimalini barındırmaktadır. Şair, yaygınlaşmaya başlayan irtidat hareketlerinin failleri için, yiyeceğe üşüşen sırtlanlar

¹⁶³ el-Vâkidî, a.g.e., s. 30.

ve yağmurdan sonra her yerden fişkiran mantarlar benzetmesini yapar. Bu iki benzetmede de benzetilen nesnelere, kültürel olarak mecâzi mânâda alçak oluşu ve alçakça davranan insan tipolojisini temsil etmektedir. Şairin İslâm dininin parçalanmasıyla ilgili korkusunun karşısında taşıdığı tek ve en önemli umut, Kureyş'in en hayırlısı olarak nitelediği Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir ya da Hz. Ömer'den birinin hilâfete geçmesiyle birlikte bu sıkıntıları bertaraf etmesidir. Son beyitte Ömer yerine Amr isminin geçmesi mersiye aldığımız kaynakta vezin gereği olarak izah edilmiştir.

2.3.8. Ebû Züeyb el-Hüzelî'nin Mersiyesi

Hiz. Peygamber için mersiye yazanlar içinde hikâyesi en ilginç olanlardan biri Ebû Züeyb el-Hüzelî'dir. Kaynaklarda sahâbî olarak vâsfedildiği gibi, Hiz. Peygamber'i görmediği için muhadramundan sayıldığı da ifade edilir. 630 yılında kabilesiyle birlikte Müslüman olan şair, Hiz. Peygamber'in hasta olduğunu duyunca onu görme arzusuyla Medine'ye yola çıkar.¹⁶⁴ Ancak daha şehre girerken ağıtlar yakıldığını, feryat ve figan seslerinin tüm şehri inlettiğini duyar ve yakınlaştıkta seslerin Hiz. Peygamber'in evinden, Hiz. Peygamber'in eşlerinden yükseldiğini anlar.

Yedi beyitten oluşan mersiyesinde yaşadığı bu süreçle ilgili bazı bilgilere rastlamak mümkündür. Özellikle mersiye'nin son beyitlerinde değindiği fal bakma olayı ilginçtir. Ebû Züeyb, Hiz. Peygamber'in hastalık sürecinde Araplarda yaygın olan birkaç farklı fal bakma şekliyle fala baktığını ve netice olarak falların sonucunu Hiz. Peygamber'in vefatına yordugunu anlatır. Şairin mersiyesini tespit ettiğimiz kaynakta Ebû Züeyb'in bu fal neticesinde Hiz. Peygamber'in vefat edeceğini anlayarak Medine'ye yola çıktığı ifade edilmektedir.

Ebû Züeyb el-Hüzelî'nin dîvanında rastlamadığımız, ancak sahâbe biyografisi açısından önemli kabul edilen eserlerde zikredilen yedi beyitlik mersiye şu şekildedir:

- | | |
|--|--|
| مَا بَيْنَ مَلْحُودٍ لَهُ مُضْرَحٍ | ١- لَمَّا رَأَيْتُ النَّاسَ فِي عَسَلَائِهِمْ |
| نَصَّ الرِّقَابِ لِقَدِّ أَبْيَضِ أَرْوَحٍ | ٢- مُتَبَادِرِينَ لِشَرْجَعٍ بِأَكْقِهِمْ |
| جَارِ الْهُمُومِ يَبِيْتُ عَيْرِ مَرْوَحٍ | ٣- فَهَذَاكَ صِرْتُ إِلَى الْهُمُومِ وَمَنْ يَبِيْتُ |

¹⁶⁴ Rahmi Er, "Ebû Züeyb el-Hüzelî", *DİA*, İstanbul 1994, X, 272.

٤- كَسِفَتْ لِمَصْرَعِهِ الشُّجُومُ وَيَدْرُهَا
٥- وَتَزَعَزَعَتْ أَجْبَالُ يَثْرِبَ كُلِّهَا
٦- وَلَقَدْ رَجَرْتُ الطَّيْرَ قَبْلَ وَقَاتِهِ
٧- وَرَجَرْتُ أَنْ نَعَبَ الْمُشَجِّجُ سَانِحاً
وَتَضَعَصَّتْ آطَامُ بَطْنِ الْأَنْطَحِ
وَوَخَّيَلُهَا لِحُلُولِ حَطْبٍ، مُفْدِحِ
بِمُضَابِهِ، وَرَجَرْتُ سَعْدَ الْأَذْبَحِ
مُتَفَائِلاً فِيهِ بِفَالٍ أَقْبَحِ

- 1- Lemmâ raey-tü'n-nâse fi 'aselâni-him Mâ beyne melhûdin le-hû müdarrahi
2- Mütebâdirîne li-şerce' in bi-eküffi-him Naşsa 'r-riqâbi li-fağdi ebyada ervehi
3- Fe-hünâke şır-tü ile 'l-hümûmi ve men yebit Câra 'l-hümûmi yebîtü ğayra müravvehi
4- Küsifet li-maşra' i-hi'n-nücûmü ve bedru-hâ Ve teğa' da' at âţâmü baţni 'l-ebţahi
5- Ve teza' ze' at ecbâlü yeşribe külli-hâ Ve nehlü-hâ li-hulûli ğaţbin müfdihi
6- Ve lekad zecer-tü'ţ-tayra kable-vefâti-hî Bi-muşâbi-hî ve zecer-tü sa' de 'l-ezbehi
7- Ve zecer-tü en ne' abe 'l-müşahhicü sânihan Mütefâilen fi-hi bi-fe 'lin aqbehi¹⁶⁵

- 1- İnsanları kazma ve defnetme vakti arasında ızdırap içinde gördüğümde,
2- Beyaz ve temiz kişiyi kaybetmekten dolayı boyunları bükük vaziyette ellerinde naaş ile hızlıca ilerliyorlardı.
3- İşte orada kederler içinde kaldım, kim kederlerin komşusu olarak gecelerse, huzursuz gecelemiş olur.
4- Onun ölümüyle yıldızlar ve ay karardı. Vadilerin ortasındaki kaleler yıkıldı.
5- Yesrib'in dağları ve bu ağır gelen felâketin gerçekleşmesiyle Yesrib'in hurmalıkları sarsıldı.
6- Onun vefatından önce hastalığı sebebiyle kuşla ve sa' dü'z-zâbih ile fala baktım.
7- Uğur getirmesini ve hayırlı olmasını umarken kalın sesli kuşun ötmesiyle falım kötü neticelendi.

Altıncı beyitte geçen Sa' dü'z-zâbih kavramı, ayın evrelerinden birini ifade etmekte olup, şeklinin özelliği sebebiyle diğer yıldızlarla da ilişkilendirilerek fal bakmada araç olarak kullanılmıştır.¹⁶⁶

Hiz. Peygamber'in vefatı akabinde Hiz. Ebû Bekir'e Beni Saide gölgeğinde yapılan genel biata ve cenaze defnine katıldıktan sonra badiyeye dönen Ebû Züeyb el-

¹⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut t.y., VI, 99.

¹⁶⁶ İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, Daru'l-Fikr, Dimeşk 1995, XVII, 54.

Hüzelî, Hz. Ömer'in isteğiyle bazı fetihlerde bulunmuş ve Hz. Osman döneminde vefat etmiştir.¹⁶⁷

2.3.9. Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri

Medineli Müslümanlardan olan Hassân b. Sâbit'in, câhiliye döneminde tıpkı diğer şairler gibi şiirleriyle geçimini temin ettiği ve hatta bir dönem Gassânî saraylarında melikler için kasideler söyleyerek saray şairliği yaptığı ifade edilir. Ayrıca Yesrib'de Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki husûmette kabilesini şiirleriyle savunduğu bilinmektedir. Hassân b. Sâbit, İslâm'dan önceki dönemde Ukâz Panayırı'nda düzenlenen şiir müsabakalarına katılarak hem şiirinden, hem de kendisinden söz ettirmeyi başarmıştır. Hassân'ın câhiliye devrinde geçen yaklaşık altmış yıllık hayatının, şarabı ve şarap meclislerini tasvir etmek, ihsanlarına nâil olmak için Gassânî ve Hîre hükümdarlarını ziyaret edip onları övmek, Evs ve Hazrec arasındaki çarpışmalara katılıp kendi kabilesinin asalet, şeref ve kahramanlıklarını dile getirmekle geçtiği söylenebilir. 120 yıllık ömrünün yarısı câhiliye döneminde geçen Hassân b. Sâbit, İslâm ile şereflendikten sonra şiirini İslâm'a hizmet yolunda kullandığı için "Ebu'l-Hüsâm" (keskin kılıç sahibi) ve "Ebu'l-Mudarrîb" (iyi savaşçı) gibi vasıflarla anılmıştır. Hz. Peygamber onun için mescidin içine özel bir minber yaptırmıştır.¹⁶⁸ Medine'ye gelen Temîmoğulları'na okuduğu şiirler bu kabilenin Müslüman olmasına vesile olur. Yaşlılık döneminde çok fazla öne çıkmayan Hassân b. Sâbit, Hz. Ömer'in mescidde şiir okumasını istememesi üzerine "*Burada senden daha hayırlı bir kimse(Peygamber) bulunurken bile şiir okuduğumu biliyorsun*" diyerek Hz. Ömer'i razı etmiştir.¹⁶⁹

Kaynaklara baktığımız zaman, Hassân b. Sâbit'in en çok ve en uzun mersiye söyleyen şairler arasında yer aldığını görürüz. Mersiyelerinde, câhiliye dönemi mersiyelerinde sıklıkla karşılaşılan ve İslâm'a muhalif olmayan unsurların da kullanıldığı görülmekle birlikte câhiliye dönemi mersiyelerine nazaran daha yumuşak bir üslubun kullanıldığı fark edilir. Bu mersiyelerde şair, Peygamber'in, Müslümanlar için bir hidayet rehberi, yollarını aydınlatan bir ışık, vahyin, ilmin ve merhametin

¹⁶⁷ Rahmi Er, a.g.md. s. 272.

¹⁶⁸ Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 399.

¹⁶⁹ Elmalı, a.g.md., s. 401.

kaynağı, musibet ve belâlardan koruyan, doğruluğun yol göstericisi, kusurları bağışlayan, özürleri kabul eden, insanlara şefkat ve merhamet kanatlarını geren, cömert, sözüne sadık, güvenilen bir kişi olduğunu çok samimi ifadelerle dile getirmiş ve onunla birlikte bütün güzelliklerin toprağa gömüldüğünü ve insanların artık bunlardan mahrum kalacaklarını belirtmiştir. Ayrıca şair, dinî ve ahlâkî motiflerin yanı sıra câhiliye toplumunda yaygın olan, atalarının şeref ve saygınlığı motifini beyitlerin arasına yerleştirmiştir. Hassân, özellikle en uzun olan mersiyesinde, Kur'an'da ifade edildiği şekliyle İslâm'ın artık tamamlanmış bir din olduğunu ve Allah'ın Müslümanlar üzerindeki nimetini tamamladığını anlatır.

Hassân b. Sâbit'in mersiyesinde Arap edebiyatında en çok kullanılan aruz vezinlerini kullandığı görülür. Şehirde yaşamış bir şair olduğu için şiirleri genelde şehir hayatına ilişkin kelime ve kavramlar üzerine kuruludur. Kelime seçimleri ve kullandığı vezinlerin de etkisiyle ritmik, selasetli ve âhenkli bir anlatıma ulaşan Hassân b. Sâbit'in bu konuda zirve olduğu kabul edilir.

Hassân b. Sâbit'in mersiyesi hakkında ülkemizde iki farklı akademik çalışmanın yapıldığını görmekteyiz.¹⁷⁰ Ancak bu iki çalışmada başta mersiye sayısının tespiti olmak üzere bazı farklılıkların ve bilhassa metin tercümelerinde küçük eksikliklerin bulunması ve ayrıca mersiyelerin Arapça olarak Türkçe harflerle aktarımı konusunda herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması nedeniyle burada Hassân b. Sâbit mersiyesini yeniden mevzûbahis edeceğiz. Mezkûr akademik çalışmaların ilkinde *Hassân b. Sâbit'in Dîvanı* temel alındığında beş mersiyeyle karşılaştığı ifade edilirken, diğer çalışmada altı farklı mersiyeden söz edilmektedir. Buna ilâveten İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'ında yer aldığı hâlde dîvanda bulunmayan bir mersiyeden daha bahsedilir. Ancak bizim araştırmamız neticesinde yedi tanesi dîvanda, üç tanesi başta İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'ı olmak üzere farklı kaynaklarda zikredilen on farklı mersiye tespit edilmiş durumdadır. Yine bir farklılık olarak zikredelim ki, ilk çalışmada Arapça metin ve metne bağlı kalınarak yapılmış tercüme yer verilirken, ikinci çalışma ise

¹⁷⁰ Bu iki çalışma için bk. 1- Faruk Çiftçi, "Hassân B. Sâbit'in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiye", *KSÜİFD*, Kahramanmaraş 2004, sy. 4, s. 79-95; 2- Dursun Hazer, "Hassân b. Sâbit'in Hz. Peygamber için Nazmettiği Mersiye üzerine", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, Çorum 2007, s. 185-199.

Arapça metin verilmeden umumi muhtevayı manzumeye dönüştürmek suretiyle hazırlanmıştır. Araştırmamızın nicelik ve niteliği sebebiyle mersiye metinlerinin tercümelemleri hususunda önceki çalışmalardan farklı düşündüğümüz noktaları karşılaştırmalı bir şekilde sunmak yerine, bu işi okuyucuların araştırma ve inceleme alanına bırakarak doğrudan kendi tercümelemlerimizle mersiye incelemelerimize başlıyoruz.

Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri 1/10

Hassân b. Sâbit ilk mersiyesine herhangi bir şeyi hatırlatan tüm izlerin yok olması veya bâki olarak kalması tezatına vurgu yaparak başlar. Şaire göre dünyada her şey yok olur, hiçbir şeyin izi, alâmeti dahi kalmaz. Ancak Peygamber'in yaşadığı ev, namaz kıldığı mescid ve onu hatırlatan her şey bâki olarak kalacak ve her bakıldığında onu hatırlatmaya devam edecektir. Daha sonra şair, Hz. Peygamber'in vefatı üzerine hissedilen duyguları ve yaşananları anlatır. Hz. Peygamber'in defnedildiği yere övgülerde bulunan Hassân, onun defnedilmesiyle mutluluğun da toprağa gömüldüğünü söyler. Dilimizde de kullanılan gözyaşlarının sel olup akması ifadesi gibi göz ve gözyaşı ile ilgili olarak kurulan pek çok terkip Hassân b. Sâbit'in bu mersiyesinde sıklıkla geçer. Mekke ve Medine'nin Hz. Peygamber'in yokluğunda mahzun ve ıssız kaldığını belirten beyitlerden sonra mersiye, Hassân b. Sâbit'in Hz. Peygamber'i öven bu şiirleri sayesinde onunla cennette birlikte olmayı ümit ettiğini ifade eden beyitlerle sona erer. Hassân b. Sâbit'in bu mersiyesinin bazı beyitlerinde ayetlere telmihlerin yapıldığı görülür. Örneğin 10. beyitte Sebe Suresi 34. Ayete; 25. beyitte ise Tevbe Suresi 128. ayete telmih vardır. Medine'de yürüdükçe Hz. Peygamber'le yaşadıkları anıların zihninde canlanması üzerine bu anıları yâd etmek üzere yazdığı mersiye şu şekildedir:

- | | |
|---|---|
| مُنِيرٌ، وَقَدْ تَعْفُو الرُّسُومُ وَتَهَمَدُ | ١- بِطَيْبَةِ رَسْمٍ لِلرُّسُولِ وَمَعْهَدُ |
| بِهَا مِنْبَرُ الْهَادِي الَّذِي كَانَ يَضَعُ | ٢- وَلَا تَنْمُجِي الْآيَاتُ مِنْ دَارِ حُرْمَةٍ |
| وَرَبْعٌ لَهُ فِيهِ مُصَلَّى وَمَسْجِدُ | ٣- وَوَأَضْحُ آيَاتٍ، وَبَاقِي مَعَالِمِ |
| مِنَ اللَّهِ نُورٌ يُسْتَضَاءُ، وَيُوقَدُ | ٤- بِهَا حُجْرَاتٌ كَانَ يَنْزِلُ وَسَطَهَا |
| أَتَاهَا الْبَلَى، فَالْآيُ مِنْهَا تَجَدَّدُ | ٥- مَعَالِمِ لَمْ تُطْمَسْ عَلَى الْعَهْدِ آيَهَا |

وَقَبْرًا بِهِ وَازَاهُ فِي الثَّرْبِ مِلْحَدُ
 عُيُونٍ، وَمِثْلَاهَا مِنَ الْجَفْنِ تُسْعِدُ
 لَهَا مُحْصِيًا نَفْسِي، فَنَفْسِي تَبْلُدُ
 فَظَلَّتْ لِآلَاءِ الرَّسُولِ تُعَدِّدُ
 وَلَكِنَّ نَفْسِي بَعْضُ مَا فِيهِ تَحْمَدُ
 عَلَى طَلَلِ الْقَبْرِ الَّذِي فِيهِ أَحْمَدُ
 بِلَادُ ثَوَى فِيهَا الرَّشِيدُ الْمُسَدَّدُ
 عَلَيْهِ بِنَاءٌ مِنْ صَفِيحٍ، مُنْصَدُّ
 عَلَيْهِ، وَقَدْ غَارَتْ بِذَلِكَ أَشْعَدُ
 عَشِيَّةَ عَلْوُهُ الثَّرَى، لَا يُوسَدُ
 وَقَدْ وَهَنْتُ مِنْهُمْ ظَهْرًا، وَأَعْضُدُ
 وَمَنْ قَدْ بَكَتَهُ الْأَرْضُ فَالْتَأَسَ الْأَكْمَدُ
 رَزِيَّةَ يَوْمِ مَاتَ فِيهِ مُحَمَّدُ
 وَقَدْ كَانَ ذَا نُورٍ، يَغُورُ وَيُنْجِدُ
 وَيُنْقِذُ مِنْ هَوْلِ الْحَرَايَا وَيُرْشِدُ
 مُعَلِّمَ صِدْقٍ، إِنْ يُطِيعُوهُ يَسْعُدُوا
 وَإِنْ يُحْسِنُوا، فَاللَّهُ بِالْخَيْرِ أَجْوَدُ
 فَمِنْ عِنْدِهِ تَبْسِيرُ مَا يَتَشَدَّدُ
 دَلِيلٌ بِهِ نَهْجُ الطَّرِيقَةِ يُفْصَدُ
 حَرِيصٌ عَلَى أَنْ يَسْتَقِيمُوا وَيَهْتَدُوا
 إِلَى كَنْفِ يَحْنُو عَلَيْهِمْ وَيَمُهِدُ
 إِلَى نُورِهِمْ سَهْمٌ مِنَ الْمَوْتِ مُقْصَدُ

٦- عَرَفْتُ بِهَا رَسَمَ الرَّسُولِ وَعَهْدَهُ
 ٧- ظَلِلْتُ بِهَا أَبْجِي الرَّسُولَ، فَأَسْعَدَتْ
 ٨- تَذَكَّرُ آلَاءَ الرَّسُولِ، وَمَا أَرَى
 ٩- مُفَجَّعَةٌ قَدْ شَفَّهَا فَفَدُ أَحْمَدُ
 ١٠- وَمَا بَلَعَتْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ عَشِيرَهُ
 ١١- أَطَالْتُ وَفُوفًا تَذْرُفُ الْعَيْنُ جُهْدَهَا
 ١٢- فَبُورِكَتْ، يَا قَبْرَ الرَّسُولِ وَبُورِكَتْ
 ١٣- وَبُورِكَ لَحْدٌ مِنْكَ ضَمِنَ طَيِّبًا
 ١٤- تَهِيلُ عَلَيْهِ الثَّرْبُ أَيْدٍ وَأَعْيُنُ
 ١٥- لَقَدْ غَيَّبُوا حِلْمًا وَعِلْمًا وَرَحْمَةً
 ١٦- وَرَاخُوا بِحُزْنٍ لَيْسَ فِيهِمْ نَبِيَّهُمْ
 ١٧- يُبْكُونَ مَنْ تَبْكِي السَّمَوَاتُ يَوْمَهُ
 ١٨- وَهَلْ عَدَلَتْ يَوْمًا رَزِيَّةَ هَالِكِ
 ١٩- تَقَطَّعَ فِيهِ مَنْزِلُ الْوَحْيِ عَنْهُمْ
 ٢٠- يَدُلُّ عَلَى الرَّحْمَنِ مَنْ يَقْتَدِي بِهِ
 ٢١- إِمَامٌ لَهُمْ يَهْدِيهِمُ الْحَقُّ جَاهِدًا
 ٢٢- عَفُوٌّ عَنِ الزَّلَّاتِ، يَقْبَلُ غُدْرَهُمْ
 ٢٣- وَإِنْ نَابَ أَمْرٌ لَمْ يَقُومُوا بِحَمْدِهِ
 ٢٤- فَبَيِّنَاتٌ هُمْ فِي نِعْمَةِ اللَّهِ بَيْنَهُمْ
 ٢٥- عَزِيْزٌ عَلَيْهِ أَنْ يَحْيِدُوا عَنِ الْهُدَى
 ٢٦- عَطُوفٌ عَلَيْهِمْ، لَا يُتَنَّبِي جَنَاحَهُ
 ٢٧- فَبَيِّنَاتٌ هُمْ فِي ذَلِكَ الثُّورِ، إِذْ عَدَا

يَبْكِيهِ جَفْنُ الْمُرْسَلَاتِ وَيَحْمَدُ
لِعَيْبَةِ مَا كَانَتْ مِنَ الْوَحْيِ تَعْهَدُ
فَقِيدٌ، يُبْكِيهِ بِلَاطٍ وَعَرْقَدُ
خَلَاءَ لَهُ فِيهِ مَقَامٌ وَمَقْعَدُ
دِيَارٌ، وَعَرْصَاتٌ، وَرَبْعٌ، وَمَوْلِدُ
وَلَا أَعْرِفُنَاكَ الدَّهْرَ دَمْعَكَ يَجْمَدُ
عَلَى النَّاسِ مِنْهَا سَابِعٌ يَتَغَمَّدُ
لِفَقْدِ الَّذِي لَا مِثْلَهُ الدَّهْرُ يُوجَدُ
وَلَا مِثْلَهُ، حَتَّى الْقِيَامَةِ، يُفْقَدُ
وَأَقْرَبَ مِنْهُ نَائِلًا، لَا يُنَكِّدُ
إِذَا صَنَّ مِعْطَاءً بِمَا كَانَ يُثْلِدُ
وَأَكْرَمَ جَدًّا أَبْطَحِيًّا يُسْوَدُ
دَعَائِمَ عَزِّ شَاهِقَاتٍ تُشَيِّدُ
وَعُودًا عَدَاةَ الْمُزْنِ، فَالْعُودُ أَعِيدُ
عَلَى أَكْرَمِ الْخَيْرَاتِ، رَبِّ مُمَجَّدُ
فَلَا الْعِلْمَ مُحْبُوسٌ، وَلَا الرَّأْيَ يُفْنَدُ
مِنَ النَّاسِ، إِلَّا عَارِزُ الْعَقْلِ مُبْعَدُ
لَعَلِّي بِهِ فِي جَنَّةِ الْخُلْدِ أَخْلُدُ
وَفِي نَيْلِ ذَلِكَ الْيَوْمِ أَسْعَى وَأَجْهَدُ

٢٨- فَأَصْبَحَ مَحْمُودًا إِلَى اللَّهِ رَاجِعًا
٢٩- وَأَمْسَتْ بِلَادُ الْحَزْمِ وَخَشًا بِقَاعُهَا
٣٠- فِقَارًا سِوَى مَعْمُورَةِ اللَّحْدِ ضَافَهَا
٣١- وَمَسْجِدُهُ، فَالْمُوحِشَاتُ لِفَقْدِهِ
٣٢- وَبِالْحَجْمَةِ الْكُبْرَى لَهُ تَمَّ أَوْحِشَتْ
٣٣- فَبَكَى رَسُولَ اللَّهِ يَا عَيْنُ عَبْرَةَ
٣٤- وَمَالِكَ لَا تَبْكِينَ ذَا التَّيْمَةِ الَّتِي
٣٥- فَجُودِي عَلَيْهِ بِالْذَمِّوعِ وَأَعْوَلِي
٣٦- وَمَا فَقَدَ الْمَاضُونَ مِثْلَ مُحَمَّدٍ
٣٧- أَعْفَ وَأَوْفَى ذِمَّةً بَعْدَ ذِمَّةٍ
٣٨- وَأَبْدَلَ مِنْهُ لِلطَّرِيفِ وَتَالِدٍ
٣٩- وَأَكْرَمَ حَيًّا فِي الْبُيُوتِ، إِذَا انْتَمَى
٤٠- وَأَمْنَعَ ذُرُوعَاتٍ، وَأَثَبَتْ فِي الْعُلَى
٤١- وَأَثَبَتْ فِرْعَانَ فِي الْفُرُوعِ وَمُنْتَبَأًا
٤٢- رَبَّاهُ وَلِيدًا، فَاسْتَنْتَمَ تَمَامَهُ
٤٣- تَنَاهَتْ وَصَاةَ الْمُسْلِمِينَ بِكَفِّهِ
٤٤- أَقُولُ، وَلَا يُلْفَى لِقَوْلِي غَائِبٌ
٤٥- وَلَيْسَ هَوَائِي نَارِعًا عَنْ تَنَائِهِ
٤٦- مَعَ الْمُضْطَفَى أَرْجُو بِدَاكِ جِوَارَهُ

1- Bi-ṭaybete rasmün li'r-Rasûli ve ma' hedü

2- Ve lâ tenmeḥi'l-âyâtü min-dâri ḥurmetin

3- Ve vâdiḥu âyâtin ve bâḳî meâlimin

4- Bi-hâ ḥucurâtün kâne yenzilü veṣṭa-hâ

Münîrun ve ḳad ta' fû'r-rusûmü ve tehmedü

Bi-hâ minberu'l-hâdillezî kâne yeṣ' adü

Ve rab'un le-hû fi-hi müṣâllen ve mescidü

Minallâhi nûrun yüstedâü ve yûḳadü

5- Meâlimü lem tütmes ‘ale’l-‘ahdi âyü-hâ	Etâ-he’l-bilâ fe’l-âyü min-hâ teceddedü
6- ‘Araf-tü bihâ rasme’r-Rasûli ve ‘ahde-hû	Ve kabran bi-hî vâra-hû fi’t-türbi milhidü
7- Zâzil-tü bi-hâ ebki’r-Rasûle fe-es‘adet	‘Uyûnün ve mişlâ-hâ mine’l-cefni tûs‘idü
8- Tezekkeru âlâe’r-Rasûli ve mâ erâ	Le-hâ muşsiyen nefsi fe-nefsi tebelledü
9- Müfecci‘ atün kad şeffe-hâ fağdü Aḥmedin	Fe- zallet li-âlâi’r-Rasûli tüaddidü
10- Ve mâ belegat min-küllü emrin ‘aşîra-hû	Ve lâkinne nefsi ba‘da mâ fi-hi taḥmedü
11- Eṭâlet vüḳûfen tezrifü’l-‘aynü cühde-hâ	‘Alâ-ṭaleli’l-ḳabrillezî fi-hi Ahmedü
12- Fe-bûrik-te yâ ḳabra’r-Rasûli ve bûriket	Bilâdün şevâ fi-he’r-raşîdü’l-müseddedü
13- Ve bûrike laḥdün min-ke ḳummîne ṭayyiben	‘Aley-hi binâün min-şafîhin münâḳḳadü
14- Tehîlü ‘aley-hi’t-türbe eydin ve a‘yünün	‘Aley-hi ve kad ğârat bi-zâlike es‘udü
15- Leḳad ğayyebü ḥilmen ve ‘ilmen ve rahmeten	‘Aşîyyete ‘allev-hü’s-şerâ lâ yüvessedü
16- Ve râhû bi-ḥuznin leyse fi-him nebiyyü-hüm	Ve kad vehenet min-hüm zuhûran ve a‘ḳudü
17- Yübekküne men tebki’s-semâvâtü yevme-hû	Ve men kad bekethü’l-arḳu fe’n-nâsü ekmedü
18- Ve hel ‘adelet yevmen razîyyetü hâlikin	Razîyyete yevmin mâte fi-hi Muhammedü
19- Teḳaṭṭa‘a fi-hi menzilü’l-vaḥyi ‘an-hüm	Ve kad kâne zâ nûrin yeğûru ve yüncidü
20- Yedüllü ‘ale’r-Rahmâni men yaḳtedî bi-hî	Ve yünḳizü min-hevli’l-ḥazâyâ ve yürşidü
21- İmâmün le-hüm yehdî-himü’l-ḥaḳḳa câhiden	Mu‘allimü şıḳḳin in yüṭfû-hü yes‘adü
22- ‘Afüvvün ‘ani’z-zellâti yaḳbelü ‘uzra-hüm	Ve in yüḥsinü fallâhü bi’l-ḥayri ecvedü
23- Ve in nâbe emrun lem yeḳûmü bi-ḥamdi-hî	Fe-min-‘indi-hî teysîru mâ yeteşeddedü
24- Fe-beynâ-hümü fi ni‘metillâhi beyne-hüm	Delîlün bi-hî nehcü’ṭ-ṭarîḳate yüḳşadü
25- ‘Azîzün ‘aley-hi en yeḥîdü ‘ani’l-hüdâ	Ḥarîşun ‘alâ-en yesteḳîmü ve yehtedü
26- ‘Aṭûfün ‘aley-him lâ yüsennî cenâḥa-hû	İlâ kenefin yahnü ‘aley-him ve yemhidü
27- Fe-beynâ-hümü fi zâlike’n-nûri iz ḡadâ	İlâ nûri-him sehmün mine’l-mevti müḳşidü
28- Fe-eşbaḥa maḥmûden ilallâhi râcian	Yübekkî-hi cefnü’l-mürselâti ve yaḥmedü
29- Ve emset bilâdü’l-ḥarmi vaḥşen biḳâ‘u-hâ	Li-ğaybi-hî mâ kânet mine’l-vaḥyi ta‘hedü
30- Ḳifâran sivâ ma‘mûrati’l-laḥdi ḍâfe-hâ	Fekîdün yübekkî-hi belâṭun ve ğarḳadü
31- Ve mescidü-hû fe’l-mûḥişâtü li-fakdi-hî	Ḥalâün le-hû fi-hi meḳâmün ve maḳ‘adü
32- Ve bi’l-cemrati’l-kübrâ le-hû şemme evḥaşet	Diyârun ve ‘arşâtün ve rab‘un ve mevlidü
33- Fe-bekkî Rasûlallâhi yâ ‘aynü ‘abraten	Ve lâ a‘rifin-ki’d-dehra dem‘a-ki yecmedü
34- Ve mâ leki lâ tebkîne ze’n-ni‘meti’lletî	‘Ale’n-nâsi min-hâ sâbigun yeteğammedü
35- Fe-cûdî ‘aley-hi bi’d-dümû‘i ve a‘vilî	Li-faḳdillezî lâ mişlü-hü’d-dehra yücedü

36- Ve mâ fekade'l-mâdûne mişle Muhammedin	Ve lâ mişlü-hû ḥatte'l-kıyâmeti yüfkadü
37- E' affe ve evfâ zimmeten ba' de zimmetin	Ve aqrabe min-hü nâilen lâ yünekkedü
38- Ve ebzele min-hü li't-ṭarîfi ve tâlidin	İzâ ḍanne mi' ṭâün bimâ kâne yütlidü
39- Ve ekrame ḥayyen fi'l-büyûti izentemâ	Ve ekrame cedden ebṭahıyyen yüsevedü
40- Ve emne' a zirvâtin ve eşbete fi'l- ulâ	De' âime ' izzin şâhiḳâtin tüşeyyedü
41- Ve eşbete fer' an fi'l-fürû' i ve menbiten	Ve ' üden ḡadâte'l-müzni fe'l- üdü aḡyedü
42- Rabâ-hü veliden festetemme temâme-hü	' Alâ-ekrami'l-ḥayrâti Rabbün mümeccedü
43- Tenâhet veşâtü'l-müslimîne bi-keffi-hî	Fele'l- ilmü mahbûsün ve le'r-ra 'yü yüfnedü
44- Eḳûlü ve lâ yülfâ li-ḳavlî ' âibün	Mine'n-nâsi illâ ' âzibü'l- aḳli müb' adü
45- Ve leyse hevâi nâzi' an ' an şenâi-hî	Le' allî bi-hî fi cenneti'l-ḥuldi aḳlüdü
46- Me' a'l-Mustafâ ercû bi-zâke civara-hü	Ve fi neyli zâke'l-yevmi es' â ve echedü ¹⁷¹

1- Taybe¹⁷²'de, Peygamber'in izi ve nurlu mescidi vardır ve tüm izler silinir, kaybolur belki.

2- (Ancak) o hidayet kaynağının çıktığı minberin bulunduğu şerefli mescidden izler asla kaybolmaz ki.

3- Mescid ve namazgâhın bulunduğu yer ve apaçık alâmetler de yok olmaz, kalıcıdır.

4- Ki o mescidde, içerisine nurlar yağan ve nuruyla aydınlatan odalar vardır.

5- Zamanın yıpratmasına rağmen Peygamber'in silinmeyen ve yeniden canlanan izleri vardır.

6- O yerde, Peygamber'in izini ve onunla beraber geçen zamanı tanıdım ve onu toprağın altında bırakan kabri gördüm.

7- Orada durup Peygamber'e gözyaşı döktüm, yaş döken gözlere kirpikler de yardım ettiler.

8- Peygamber'in iyiliklerini hatırladım ve gönlüm böyle şaşırmuş hâldeyken o kadar çok iyilikleri sayabileceğimi sanmıyorum.

9- Ahmed'i kaybetmek gönlümü feci hâlde yaktı ve kalbim Peygamber'in iyiliklerini saymaya koyuldu.

10- Sayılan iyiliklerin tamamı onun iyiliklerinin onda birine ulaşamadı, fakat kalbim bu saydığı iyiliklerle dahi övünmektedir.

¹⁷¹ Abdülemir Ali Mühennâ (şrh.), *Dîvânü Hassân b. Sâbit*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, s. 60-64.

¹⁷² Eski ismi Yesrib olan Medine şehrine Hz. Peygamber tarafından verilen isimlerden biridir.

- 11- Gözyaşları Ahmed'in kabrinin üzerine varacak kadar çok boşalmışken gözlerden, bedenim uzun süre öylece durakaldı.
- 12- Ne mübareksin ey Rasûlullah'ın kabri, sen de mübarek kıldın içinde kendisine doğru yol gösterilmiş ve hakikati bulmuş olan Peygamber'in gömüldüğü toprak!
- 13- Üstüne düzgün taşlar dizilen, içinde o güzel insanı barındıran mezar, sen ne mübareksin!
- 14- Eller üzerine toprak döküyorken, gözler ona dikili kaldı ve sonra toprağa mutluluklar da gömüldü.
- 15- Hilmi, ilmi ve rahmeti gömdüler, başının altına yastık koymaksızın üzerine toprak örttüler akşamleyin.
- 16- Yanlarında Peygamberleri yokken üzüntü içinde ayrıldılar ordan ve kolları zayıf düşmüş, belleri bükülmüş vaziyetteydi.
- 17- İnsanlar kederli hâlde göklerin ve yerin ölümüne ağladığı kişi için ağlaştılar.
- 18- Herhangi bir kişinin ölüm acısının yaşandığı gün, Muhammed'in ölüm acısının yaşandığı güne denk tutulabilir mi?
- 19- O gün onların irtibatı kesildi kendisine vahiy indirilenle ki o, inen ve çıkan (her yerde olan) bir nura sahipti.
- 20- O, kendisine uyanı Rahmân'a yönlendirir, utanç verici şeylerin korkusundan çıkarır ve doğru yola iletir.
- 21- O, sahâbe için gayretiyle Hakk'a ulaştıran bir önder ve doğruluğun öğretmenidir ki ona itaat edenler mutluluğa kavuşurlar.
- 22- Hataları affeden, özürlerini kabul edendir. İyilik yaparlarsa Allah, hayrıyla daha cömerttir.
- 23- Başlarına hamd edemedikleri bir iş geldiğinde, o zorluğu kolaylaştırmak onun elindedir.
- 24- Allah'ın nimeti içindeyken onlar için varılması arzu edilene doğru yolu gösteren bir Rehber vardır.
- 25- Hidayetten sapmaları ona ağır gelir, onların hidayete ermeleri ve doğru yolu bulmaları hususunda çok isteklidir.
- 26- Onlara karşı merhametlidir. Kanatlarını onların üzerine şefkatle germekten imtina etmez.
- 27- Onlar bu nurun içindeyken ansızın onların nuruna kastetmiş bir ölüm oku isabet etti.
- 28- Övülmüş olarak, melekler onu övüp onun için ağlaştıkları Allah'a döndü.
- 29- Mekke ıssız bir yer olarak kaldı, vahyin mekânı olma özelliğini kaybetmesi sebebiyle.

- 30- İçinde Medine mezarlığının ve mezar taşlarının ağladığı ölünün bulunduğu kabrin üstü hariç, her yer çorak oldu.
- 31- Mescidi onun vefatından ötürü ıssızlaştı ve mescidde onun oturduğu makamı da boş kaldı.
- 32- Ve büyük cemreyle, evler, bahçeler, araziler ve doğum yeri تنها kaldı.
- 33- O hâlde ey gözüüm Rasûlüllah için gözyaşlarıyla ağla. Senin yaşlarının böyle uzun zaman kurduğunu hiç bilmezdim.
- 34- Sana ne oluyor da nimeti, insanlar bolca ve sezdirmeden veren nimet sahibi için ağlamıyorsun?
- 35- Onun için gözyaşlarıyla ağlamakta cömert ol, tüm zamanlar boyu bir benzeri asla gelmeyecek olan kayıp için feryad et.
- 36- Öncekiler Muhammed gibisini kaybetmiş değillerdir, kıyamete kadar da onun gibisi kaybedilemez.
- 37- O, en iffetli ve ahdine en vefalı olandı ve kendisinden başa kakılmayan iyilik görülmesi en muhtemel olandı.
- 38- Çok cömert kişinin dahi miras malda cimrilik yaptığı zamanda, kazandığından ve miras maldan bolca infak edendir o.
- 39- Evlerde yaşayanlar arasında kazandığı zaman infak etmede en cömert, soyu itibarıyla Ebtahî¹⁷³ olduğu için liderlik yapmada en yüce o idi.
- 40- Zirvelerin en ulaşılmazı, yükseklere dikilen şeref direklerinin en muhkem olanı o idi.
- 41- Dallar içinde en sağlam ve bereketli olanıydı o ve sabahın erken vaktinde gelen yağmur bulutunun beslediği tazecik bir fidandı.
- 42- Yüce Rab onu çocukluğundan itibaren en yüce iyiliklerle terbiye etti ve terbiyesini mükemmel hâle getirdi.
- 43- Gizli kalmış bir ilim, çürütülecek bir görüş kalmamışken ayrılmasıyla Müslümanların nasihat almaları sona erdi.
- 44- Ve diyorum ki sözlerimi aklını yitirmişler hariç insanlardan hiçbiri ayıplayıp kınamazlar.
- 45- Gönlüm onu övmekten vazgeçmiş değil, onunla sonsuz cennette sürekli beraber olma ümidiyle gönlüm onu övmekten geri durmaz.
- 46- Orada onun komşusu olmayı umuyorum, o güne ulaşmaya gayret ediyorum.

¹⁷³ Kureyş kabilesi içinde asil olarak değerlendirilen Kureyşu'l-Bitah'a mensup kişi.

Hassân b. Sâbit'in câhiliye dönemi şiirinin muhtevasına da uygun olarak Hz. Peygamber'in hilm, şefkat, ilim vb. şahsî vasıflarını övgüye değer bulmasının yanında şahsî asaletine ve kabilevî olarak asil bir soydan gelmiş olmasına da vurgu yaptığını bu mersiyede görürüz. İslâm'ın ölçüleriyle yeniden şekillenen şiir anlayışı çerçevesinde bu mersiyede câhiliye döneminin özelliklerinden farklı olarak ahiret inancının da etkin olduğu aşikârdır. Şair, Hz. Peygamber'den ayrılmaya tahammül edemediği için onunla beraber olabileceği ahiret yurdunu isteyerek mersiyesini nihayete erdirir.

Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri 2/10

On sekiz beyitlik bu mersiyede şair, Hz. Peygamber'in vefatına şahit olmaktansa ölmeyi tercih ettiğini defaatle çeşitli şekillerde zikreder. Hz. Peygamber olmadan Medine sokaklarında yürümenin ne kadar zor olduğunu hissettirmeye çalışan şair, onsuz kalmaktansa zehir içerek hayatına son vermeyi tercih edeceğini belirtir. Sonrasında da ölmeyi arzulamasının doğru ve mümkün olmadığını bildiğini ifade ederek Hz. Peygamber'e kavuşmak için bir an evvel kıyametin kopmasını istediğini söyler. Arap mersiye geleneğine İslâm'la birlikte yerleşen ahiret inancının izlerini bu mersiyede de görmek mümkündür:

- | | |
|--|---|
| كُجِلَتْ مَاقِيهَا بِكُحْلِ الْأَزْمَدِ | ۱- مَا بَالُ عَيْنِكَ لَا تَنَامُ كَأَنَّ مَا |
| يَا خَيْرَ مَنْ وَطِئَ الْحَصَى لَا تَبْعُدِ | ۲- جَزَعًا عَلَى الْمَهْدِيِّ، أَصْبَحَ ثَاوِيًّا |
| عُيِّبْتُ قَبْلَكَ فِي بَقِيعِ الْعَرَقَدِ | ۳- وَجْهِي يَقِيكَ التُّرْبَ لَهْنِي لَيْتَنِي |
| فِي يَوْمِ الْأَثْنَيْنِ النَّبِيِّ الْمُهْتَدِيِّ | ۴- بِأَبِي وَأُمِّي مَنْ شَهِدْتُ وَفَاتَهُ |
| يَالَهْفَ نَفْسِي لَيْتَنِي لَمْ أُولِدِ | ۵- فَظَلَلْتُ بَعْدَ وَفَاتِهِ مُتَبَلِّدًا |
| يَا لَيْتَنِي صَبِحْتُ سَمَّ الْأَسْوَدِ | ۶- أَأَقِيمُ بَعْدَكَ بِالْمَدِينَةِ بَيْنَهُمْ؟ |
| فِي رَوْحَةٍ مِنْ يَوْمِنَا أَوْ فِي عَدِ | ۷- أَوْ حَلَّ أَمْرُ اللَّهِ فِينَا عَاجِلًا |
| مَحْضًا صَرَائِبُهُ كَرِيمِ الْمَحْدِ | ۸- فَتَقُومَ سَاعَتُنَا، فَتَلْقَى طَيْبًا |
| وَلَدَتِكَ مُحْصَنَةً بِسَعْدِ الْأَسْعَدِ | ۹- يَا بَكَرَ أَمْنَةَ الْمُبَارَكِ ذِكْرُهُ |
| مَنْ يُهْدَى لِلنُّورِ الْمُبَارَكِ يَهْتَدِ | ۱۰- نُورًا أَضَاءَ عَلَى الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا |

فِي جَنَّةٍ تَشْنِي عُيُونَ الْحَسَدِ
 يَا ذَا الْجَلَالِ وَذَا الْعُلَا وَالسُّودَدِ
 إِلَّا بَكَيْتُ عَلَى النَّبِيِّ مُحَمَّدِ
 بَعْدَ الْمَغْيِبِ فِي سَوَاءِ الْمَلْحَدِ
 سُوداً وَجُوهَهُمْ كَلَوْنِ الْأَثْمَدِ
 وَفُضُولِ نِعْمَتِهِ بِنَا لَمْ يُجْحَدِ
 أَنْصَارُهُ فِي كُلِّ سَاعَةٍ مَشْهَدِ
 وَالطَّيِّبُونَ عَلَى الْمُبَارِكِ أَحْمَدِ

۱۱- يَا رَبِّ! فَاجْمَعْنَا مَعاً وَنَبِيَّنَا
 ۱۲- فِي جَنَّةِ الْفِرْدَوْسِ فَكُتِبْنَا لَنَا
 ۱۳- وَاللَّهِ أَسْمَعُ مَا بَقِيَتْ بِهِالِكِ
 ۱۴- يَا وَيْحَ أَنْصَارِ النَّبِيِّ وَرَهْطِهِ
 ۱۵- صَافَتْ بِالْأَنْصَارِ الْبِلَادُ فَأَصْبَحَتْ
 ۱۶- وَلَقَدْ وَلَدْنَا، وَفِينَا قَبْرُهُ
 ۱۷- وَاللَّهُ أَكْرَمَنَا بِهِ وَهَدَى بِهِ
 ۱۸- صَلَّى إِلَيْهِ وَمَنْ يَحُفُّ بِعَرْشِهِ

1- Mâ bâlü ‘ayni-ke lâ tenâmü ke-ennemâ

Kühilet meâkî-hâ bi-kühli'l-ermedi

2- Ceze‘an ‘ale'l-mehdiyyi eşbeha şâviyen

Yâ hayra men veṭe'l-ḥaşâ lâ teb‘udi

3- Vechî yeḳî-ke’t-türbe lehfi leyte-nî

Ġuyyib-tü ḳable-ke fi beḳî‘i’l-ğarḳadi

4- Bi-ebî ve ümmî men şehid-tü vefâte-hû

Fî yevmi’l-işneyni’n-Nebiyü’l-mühtedi

5- Fe-zalil-tü ba‘de-vefâti-hî mütebeddilen

Yâ lehfe nefsi leyte-nî lem üledi

6- E üḳîmü ba‘de-ke bi’l-Medîneti beyne-hüm

Yâ leyte-nî şubbiḥ-tü semme’l-esvedî

7- Ev ḥalle emrullâhi fi-nâ âcilen

Fî ravḫatin min-yevmi-nâ ev fi ğadi

8- Fe-teḳûme sâ‘atü-nâ fe-nelḳâ ṭayyiben

Maḫḫan ḏarâibü-hû kerîme’l-maḫtedî

9- Yâ bikra Âminete’l-mübâreki bikru-hâ

Veledet-hü muḫşaneten bi-sa‘di’l-es‘udi

10- Nûran eḏâe ‘ale’l-beriyyeti külli-hâ

Men yühdâ li’n-nûri’l-mübâreki yehtedi

11- Yâ Rabbi fecma‘nâ me‘an ve nebiyye-nâ

Fî cennetin teşni‘uyûne’l-ḥussedî

12- Fî cenneti’l-firdevsi fektüb-hâ le-nâ

Yâ ze’l-celâli ve ze’l-‘ulâ ve’s-sü’dedî

13- Vallâhi esme‘u mâ beḳî-tü bi-hâlikin

İllâ bekey-tü ‘ale’n-nebiyyi Muhammedi

14- Yâ veyha enşâri’n-Nebiyi ve raḫti-hî

Ba‘de’l-müġayyebi fi sevâi’l-melḫadi

15- Dâḳat bi’l-enşâri’l-bilâdü fe-eşbeḫat

Sûden vücûhü-hüm ke-levni’l-işmedi

16- Ve leḳad veled-nâ-hü ve fi-nâ ḳabru-hû

Ve füḏûlü ni‘meti-hî bi-nâ lem yüçadi

17- Vallâhü ekrame-nâ bi-hî ve hedâ bi-hî

Ensâra-hü fi külli sâ‘ati meşhedî

18- Şalle’l-ilâhü ve men yeḫuffü bi-‘arşi-hî

Ve’ṭ-ṭayyibüne ‘ale’l-mübâreki Aḫmedi¹⁷⁴

¹⁷⁴ Mühennâ, *Dîvânü Hassân b. Sâbit*, s. 65-66.

- 1- Kirpikleri külle sürmelenmiş gibi olan gözlerine ne oluyor da uyumuyorsun?
- 2- Öylece duran yol gösterici için kaygılanarak: Ey toprak üzerinde yürüyenlerin en hayırlısı! Bırakıp gitme.
- 3- Yüzüm seni topraktan koruyabilse keşke, ah keşke senden önce ben Baki Mezarlığı'na gömülseydim.
- 4- Babam ve anam feda olsun pazartesi günü vefatına şahit olduğum o dosdoğru Peygamber'e.
- 5- Vefatının ardından şaşakaldım, yazıklar olsun bana ki keşke doğmasaydım.
- 6- Artık senden sonra Medine'de insanlar arasında oturabilir miyim? Keşke kara zehri içseydim.
- 7- Bugün gecedен ya da yarın, varsın Allah'ın emri üzerimize çabucak gelsin.
- 8- Ve kıyametimiz kopsun da, soyuyla asil ve yüce, karakter ve mizacıyla tertemiz olan kişiyle karşılaşalım.
- 9- Ey Âmine'nin mübarek evlâdı! O seni uğurla, bereketle ve iffetle dünyaya getirdi,
- 10- Ve insanların hepsine bir nur olarak... Kim bu mübarek nura uyarsa doğruyu bulur.
- 11- Ey Rabbim! Bizi, hased edenlerin gözlerini kamaştıran cennette, Peygamberimiz'le beraber topla.
- 12- Bize Firdevs cennetini nasip et! Ey celâl, yücelik ve şeref sahibi!
- 13- Allah'a yemin olsun ki hayatım boyunca ne zaman bir ölüm haberi işitsem Muhammed Peygamber için ağlarım.
- 14- O bir mezara gömüldükten sonra, vay sizin hâlinize ey Peygamber'in Ensâr'ı ve onun cemaati.
- 15- Şehir Ensâr'a dar geldi, yüzleri sürme rengi gibi simsiyah kesildi.
- 16- Onu biz doğurduk, kabri de bizdedir ve onun bize iyiliklerinin çok oluşu inkâr edilemez.
- 17- Allah onu bize ikram etti ve onunla Ensâr'ı doğru yola ilettiler şahit olunan her vakitte.
- 18- Allah, arşın etrafını saran melekler ve iyiler, o mübarek Ahmed'e salât etsinler.

Bu mersiyede Ensâr'a yapılan vurgu dikkat çekicidir. Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber'e sahip çıkan ve ona ilk biat eden toplum olması yönüyle Ensâr'ı över. Hz. Peygamber'in Ensâr'a yaptığı iyiliklerin fazla oluşu, onun vefatı sebebiyle en çok üzülen ve etkilenen kişilerin Ensâr'dan oluşu gibi hususlar, tenkit edilecek düzeye ulaşmayan bir kabileciliğin Hassân b. Sâbit'in şiirine yansıdığını göstermektedir.

Câhiliye döneminde kabileler arası husûmetlerde kendi kabilesini şiiiriyle savunan bir şair olması hasebiyle Hassân b. Sâbit'in mersiyelerinde de kendi toplumunu ara ara bu şekilde överek öne çıkarması normal kabul edilebilir.

Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri 3/10

Hassân b. Sâbit'in üçüncü mersiyesi kısa olmasına rağmen bize göre Hz. Peygamber için söylenmiş mersiyeler içinde duyguları ifade etme ve etkileyici olma hususunda en önde gelen mersiyeler arasında kabul edilebilecek niteliktedir. Sekiz beyitlik bu mersiyede çok çarpıcı ifadeler yer alır. Anaların Hz. Peygamber gibi bir insanı dünyaya getirmeyeceğini, Allah'ın onun gibi ahlâkî ve insanî değerlere sahip bir kişiyi yaratmadığını belirten şairin, Peygamber eşlerinin vefattan sonraki hâllerini tasvir ettiği son beyit, tarihî bir veri olarak da hayli dikkat çekicidir.

مَتَّى أَلَيْتَ مَا فِي جَمِيعِ النَّاسِ مُجْتَهِدًا	١- آلَيْتَ مَا فِي جَمِيعِ النَّاسِ مُجْتَهِدًا
مِثْلَ الرَّسُولِ نَبِيِّ الْأُمَّةِ الْهَادِي	٢- تَالَلَّهِ مَا حَمَلْتَ أَنْثَى وَلَا وَضَعْتَ
أَوْفَى بِذِمَّةِ جَارٍ أَوْ بِمِيعَادِ	٣- وَلَا بَرَا اللَّهُ خَلْقًا مِنْ بَرِيَّتِهِ
مُبَارَكِ الْأَمْرِ ذَا عَدْلٍ وَ إِرْشَادِ	٤- مِنْ الَّذِي كَانَ فِينَا يُسْتَضَاءُ بِهِ
وَأَبْدَلَ النَّاسِ لِلْمَعْرُوفِ الْجَادِي	٥- مُصَدِّقًا لِلنَّبِيِّينَ الْأُولَى سَلَفُوا
أَصْبَحْتُ مِنْهُ كَمِثْلِ الْمُفْرَدِ الصَّادِي	٦- يَا أَفْضَلَ النَّاسِ، إِيَّتِي كُنْتُ فِي نَهْرِ
يَضْرِبُنَّ فَوْقَ قَفَا سِثْرِ بِأَوْتَادِ	٧- أَمْسَى نِسَاؤُكَ عَطَلْنَ الْبَيْوتَ فَمَا
أَيَقَنَّ بِالْبُؤْسِ بَعْدَ التَّعَمَّةِ الْبَادِي	٨- مِثْلَ الرَّوَاهِبِ يَلْبَسْنَ الْمُسُوحَ وَقَدْ

1- Âley-tü mâ fi cemî' i'n-nâsi müctehiden	Min-nî eliyete berrin ğayri ifnâdi
2- Tallâhi mâ ğamelet ünşâ ve lâ veğâ' at	Misle'r-Rasûli Nebiyyi'l-ümme'ti'l-hâdi
3- Ve lâ berallâhi ğalğan min-beriyeti-hî	Evfâ bi-zimmeti cârin ev bi-mî' âdi
4- Minellezî kâne fi-nâ yüstedâü bi-hî	Mübâreke'l-emri zâ 'adlin ve irşâdi
5- Müşaddığan li'n-nebiyyîne'l-ülâ selefû	Ve ebzele'n-nâsi li'l-ma' rûfi li'l-câdi
6- Yâ efđale'n-nâsi innî kün-tü fi neherin	Eşbağ-tü min-hü ke-mişli'l-müfradi's-şâdi
7- Emsâ nisâü-ke 'aţţal-ne'l-büyûte femâ	Yadırib-ne fevğa ğafâ sitrin bi-evtâdi

8- Mişle'r-ravâhibi yelbes-ne'l-müsûha ve kad Eykan-ne bi'l-bü'si ba' de'n-ni' meti'l-bâdi¹⁷⁵

1- Yalansız, sadıkâne bir sözle, bütün insanların içindeki temiz bir niyetle yemin olsun,

2- Ve Allah'a yemin olsun ki kadınlar, rahmet ve hidayet Peygamber'i gibi birini karnında taşıyıp, dünyaya getirmemiş,

3- Allah, onun gibi komşusunun emanetini koruyan ve sözünde duran, dürüst birisini yaratmamıştır.

4- Odur içimizde kendisiyle aydınlanan, odur adalet sahibi, yol gösterici rehber ve işleri bereketli olan.

5- Odur önceden gelen peygamberleri tasdik eden, istekte bulunan insanlara çokça iyilik yapan odur.

6- Ey insanların en erdemlisi! Sanki bir nehrin içindeydim de şimdi susuz kalmış biri gibi oldum.

7- Eşlerin, evlerini terk ettiler, kapılarına örtü olacak kazıklar bile çakmıyorlar.

8- Rahibe kıyafetine bürünmüş gibi giyindiler ve aşikâr bir nimetten sonra sıkıntıda olduklarını kesin bir biçimde anladılar.

Hz. Peygamber'le beraberken sanki bir nehir içinde olduğunu söyleyen, onun vefatından sonra ise kendini çölde susuz vaziyette kalmış bir kişi olarak tanımlayan şairin, Peygamber eşlerinin vefat sonrasındaki hâlini anlatırken kullandığı ifadeler, ezvâc-ı tâhirâtın yaşadığı acıyı gösterir niteliktedir. Peygamber eşleri, şairin ifadesine göre kendilerine Peygamberi hatırlatan odalarına girmeyi dahi istemezken, rahibeleri andıran siyah kıyafetleriyle yas tutmayı sürdürmektedirler.

Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri 4/10

Hassân b. Sâbit'in diğer mersiyesi, şairin şahsında sahâbe hayatında Hz. Peygamber'in ne kadar önemli bir yerde durduğunu ve ona bu kadar alışmışken o olmadan yaşamının ne kadar zor olduğunu anlatır. Şair "O bizim kulağımız ve gözümüzdü" diyerek hayattaki her şeyi Hz. Peygamber'le ikame ettiğini söyler. Pek çok mersiyede görülen "keşke"li gerçekleşmesi mümkün olmayan temenni cümlesinden sonra mersiye Allah'ın takdirine razı olunduğunu belirten beyitle sona erer:

¹⁷⁵ Mühennâ, a.g.e., s. 66.

- ۱- نَبِّ الْمَسَاكِينِ أَنَّ الْحَيْرَ فَارَقَهُمْ
 ۲- مَنْ ذَا الَّذِي عِنْدَهُ رَحْلِي وَرَاحِلَتِي
 ۳- أَمْ مَنْ نُعَاتِبُ لَا نَخْشَى جَنَادِعَهُ
 ۴- كَانَ الضِّيَاءُ وَكَانَ الثُّورَ نَتَّبَعُهُ
 ۵- فَلَيْتَنَا يَوْمَ وَاوَوْهُ بِمَلْحَدِهِ
 ۶- لَمْ يَثْرِكِ اللَّهُ مِنَّا بَعْدَهُ أَحَدًا
 ۷- ذَلَّتْ رِقَابُ بَنِي النَّجَارِ كُلِّهِمْ
- مَعَ النَّبِيِّ تَوَلَّى عَنْهُمْ سَحْرًا
 وَرَزَقُ أَهْلِي إِذَا لَمْ يُؤْنَسُوا الْمَطْرًا
 إِذَا اللِّسَانُ عَتَا فِي الْقَوْلِ أَوْ عَثْرًا
 بَعْدَ الْإِلَهِ وَكَانَ السَّمْعَ وَالْبَصْرًا
 وَعَيَّبُوهُ وَأَلْقَوْا فَوْقَهُ الْمَدْرًا
 وَلَمْ يُعِشْ بَعْدَهُ أَنْثَى وَلَا ذَكَرًا
 وَكَانَ أَمْرًا مِنْ أَمْرِ اللَّهِ قَدْ قُدِرَا

- 1- Nebbi'l-mesâkîne enne'l-ḥayra fâraḳa-hüm Me' a'n-nebiyyi tevellâ 'an-hüm seḥarâ
 2- Men zellezî 'inde-hû raḥlî ve râḥaletî Ve rizḳu ehli izâ lem yû'nisû'l-meṭarâ
 3- Em men nü'âtibü lâ naḥşâ cenâdi' a-hû İze'l-lisânü 'atâ fi'l-ḳavli ev 'aşerâ
 4- Kâne'ḍ-ḍiyâe ve kâne'n-nûra netbe' u-hû Ba' de'l-ilâhi ve kâne's-seme' a ve'l-beşarâ
 5- Fe-leyte-nâ yevme vârav-hü bi-melhadî-hî Ve ğayyebû-hü ve elḳav fevḳa-hü'l-mederâ
 6- Lem yetrukillâhü min-nâ ba' de-hû eḥaden Ve lem yû' iş ba' de-hû ünsâ ve lâ zekerâ
 7- Zellet riḳâbü beni'n-neccâri küllihim Ve kâne emran min-emrillâhi ḳad ḳudirâ¹⁷⁶

1- Gariplere haber ver, iyilik Peygamber'le birlikte onları terk etti, seher vakti ayrılıp uzaklaştı.

2- Sığınağımı ve bineğimi kimin yanında bulurum artık, yağmur yağmadığında ailemin geçimini nasıl sağlarım.

3- Ya da haddini aşarak veya hatâen konuştuğunda kimi azarlayabiliriz ki şerrinden korkmadan.

4- O, İlâh'tan sonra kendisine tâbi olduğumuz nur ve ışıktı, gören gözümüz, işiten kulağımızdı.

5- Keşke onu kaybedip, kabre koyup, üzerini toprakla örttükleri şu gün,

6- Allah, bizden kimseyi ondan geriye bırakmasaydı, bu andan sonra kadın erkek kimseyi yaşatmasaydı.

7- Neccaroğulları'nın hepsinin boynu bükük kaldı; bu, Allah'ın emirlerinden bir emirdi ve gerçekleşti.

¹⁷⁶ Mühennâ, a.g.e., s. 102.

Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri 5/10

Hassân b. Sâbit'in beşinci mersiyesi benzer şekliyle Hz. Ali'ye de atfedilen iki beyitlik kısa bir mersiyedir. Hassân b. Sâbit'e aidiyet ihtimali daha yüksek olan bu mersiye az sözle derin ve etkileyici bir anlatım yakalamanın mersiye türündeki en güzel örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir:

۱- كُنْتَ السَّوَادَ لِناظِرِي
فَعَمِي عَلَيكَ النَّاظِرُ
۲- مَنْ شَاءَ بَعْدَكَ فَلْيُمُتْ
فَعَلَيْكَ كُنْتُ أُحَاذِرُ

1- Kün-te's-sevâde li-nâzırî

Fe-‘amî ‘aley-ke’n-nâzıru

2- Men şâ'e ba' de-ke fel-yemüt

Fe-‘aley-ke kün-tü ühâzıru¹⁷⁷

1- *Sen benim gözbebeğimdin ve seni görmez oldu gözlerim.*

2- *Senden sonra kim ölürse ölsün fark etmez, ben sadece senin üzerine titrerdim.*

Hz. Peygamber'in vefatından sonra artık herhangi bir kişinin vefatı için üzülmeyeceğini söyleyen şair; görmesini sağlayan unsur yani gözbebeği olarak nitelediği Hz. Peygamber'i kaybetmekle görme duyusunu yitirdiğini belirtirken, aslında görmek ve yanında olmak istediği tek varlık olan Hz. Peygamber'den sonra geriye kalanların kendisi için çok da büyük bir önem arz etmediğini ifade etmektedir.

Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri 6/10

Hassân b. Sâbit'in dîvanında tespit ettiğimiz iki beyitten oluşan diğer bir mersiye ise aynı zamanda methiye özellikleri de taşır:

۱- مَتَى يَبْدُ فِي الدَّاجِيِ الْبُهْمِيَّ جَبِينُهُ
يَلُحُّ مِثْلَ مِصْبَاحِ الدُّجَى الْمُتَوَقِّدِ
۲- فَمَنْ كَانَ أَوْ مَنْ يَكُونُ كَأَحْمَدِ
نِظَامٌ لِحَقِّي أَوْ نَكَالٌ لِمُلْهِدِ

1- Metâ yebdü fi'd-dâci'l-behîmi cebînü-hû

Yeluḥ mişle mişbâhi'd-düce'l-mütevakkıdi

2- Femen kâne ev men yekûnü ke-Aḥmedi

Nizâmün li-ḥaqqın ev nekâlün li-mülhidi¹⁷⁸

1- *Ne zaman karanlık gecede alını görünse, karanlıkta yanan bir kandil gibi parlardı.*

¹⁷⁷ Mühennâ, a.g.e., s. 103.

¹⁷⁸ Mühennâ, a.g.e., s. 67.

2- Artık kim hakkın gerçekleşmesi için bir düzen koyucu ve inkârcı için ceza verici olabilir Ahmed gibi?

Hız. Âişe'den nakille dîvanda zikredilen bu mersiyenin ilk beytinde Hız. Peygamber'e yönelik övgüye yer verilirken, ikinci beytinde de ayrılıktan dolayı yakınma duygusu aktarılmaya çalışılmıştır.

Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri 7/10

Hassân b. Sâbit'in dîvanında tespit ettiğimiz son mersiye tek beyitten oluşur. Tek beyitten oluşması nedeniyle devamı tespit edilemeyen bir mersiye ya da tespit edilmiş başka bir mersiyenin beyti olma ihtimali olsa da, dîvanda ayrı bir şiir olarak zikredilmesi hasebiyle bu beyti ayrı bir mersiye olarak inceleyelim:

أَلَا دَفَنْتُمْ رَسُولَ اللَّهِ فِي سَفَطٍ مِنْ الْأَلْوَةِ وَالْكَافُورِ مَنْضُودٍ

1- E lâ defen-tüm Rasûlallâhi fi sefeṭin Mine'l-elüvveti ve'l-kâfûri menḏûdi¹⁷⁹

1- Kâfur ve öd ağacı miskleri dizilen tabuta Allah Rasûlü'nü yerleştirdiğinizin farkında mısınız?

Bu beytin Hassân b. Sâbit tarafından Hız. Peygamber'in defnedildiği gün söylendiği ifade edilmektedir.

Şimdi Hassân b. Sâbit'in dîvanında yer almamakla birlikte başta İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'ı olmak üzere çeşitli eserlerde Hassân b. Sâbit'e atfedilen farklı mersiyeleri incelemeye geçelim.

Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri 8/10

Ebû Amr Eş-Şeybânî'den rivayetle Hassân b. Sâbit tarafından Hız. Peygamber için söylenen mersiyeler arasında zikredilen aşağıdaki manzume on üç beyitten oluşmaktadır.

۱- يَا عَيْنِ جُودِي بِدَمْعِ مِنْكَ إِسْبَالٍ! وَلَا تَمَلَّنَّ مِنْ سَحِّ وَإِعْوَالٍ!
۲- لَا يَنْفَدَنَّ لِي بَعْدَ الْيَوْمِ دَمْعُكُمْ إِيَّايَ مُصَابٌ وَإِيَّايَ لَسْتُ بِالسَّالِي
۳- فَإِنْ مَنَعَكُمْ مِنْ بَعْدِ بَذَلِكُمْ إِيَّايَ مِثْلُ الَّذِي قَدْ غَرَّ بِالْأَلِّ

¹⁷⁹ Mühennâ, a.g.e., s. 67.

إِنَّ الْجَوَانِحَ فِيهَا هَاجِسٌ صَالِي
 سَاقٍ يُحَمِّلُهُ سَاقٍ بِإِزْلالِ
 كَالْعُنَاةِ كَرِيمٍ مَاجِدٌ عَالٍ
 سَمَّحِ الْخَلِيقَةَ ، عَقِبَ غَيْرِ مِجْهَالِ
 وَهَابِ عَانِيَةٍ وَجَنَاءِ شِمْلَالِ
 خَيْرُ الْبَرِيَّةِ سَمَّحٍ غَيْرِ تَكَّالِ
 يَوْمَ الطَّرَادِ إِذَا شَبَّتْ بِأَجْدَالِ
 لَكِنَّ عِلْمَكَ عِنْدَ الْوَاحِدِ الْعَالِي
 بِالصَّالِحِينَ ، وَأَبْقَى نَاعِمَ الْبَالِ
 ذَاتُ الْإِلَهِ فَزِنَعِمَ الْقَائِدُ الْوَالِي

٤- لَكِنَّ أَفِيضِي عَلَى صَدْرِي بِأَرْبَعَةٍ
 ٥- سَحَّ الشَّعِيبِ وَمَاءِ الْعَرَبِ يَمْنَحُهُ
 ٦- حَامِي الْحَقِيقَةَ نَسَّالُ الْوَدِيقَةِ فَكَّ
 ٧- عَلَى رَسُولٍ لَنَا مَخْضٍ ضَرِيبَتُهُ
 ٨- كَشَّافٍ مَكْرَمَةٍ مَطْعَامِ مَسْعَبَةٍ
 ٩- عَقِبَ مَكَّاسِبُهُ جَزَلٍ مَوَاهِبُهُ
 ١٠- وَارِي الزَّنَادِ وَقَوَادِ الْجِيَادِ إِلَى
 ١١- وَلَا أَرْكَبِي عَلَى الرَّحْمَنِ ذَا بَشَرٍ
 ١٢- إِيَّتِي أَرَى الدَّهْرَ وَالْأَيَّامَ يَنْفَجَعُنِي
 ١٣- يَا عَيْنِ فَابْكِي رَسُولَ اللَّهِ إِذْ ذُكِرْتُ

1- Yâ ‘ayni cûdî bi-dem‘ in min-ki isbâli

Ve lâ temelinne min-sehşin ve i‘ vâli

2- Lâ yenfedden lî ba‘de’l-yevmi dem‘ u-kümâ

İnnî müşâbün ve innî les-tü bi-sâlî

3- Feinne men‘ a-kümâ min-ba‘ di-bezli-kümâ

İyyâyê mişlü’l-lezî kad gurra bi’l-âli

4- Lâkin efdî ‘alâ-şadrî bi-erbe‘ atin

İnne’l-cevâniha fi-hâ hâcisün şâlî

5- Sehşî’ş-şe‘îbi ve mâi’l-ğarbi yemnehu-hû

Sâşkin yühammilü-hû sâşkin bi-izlâlî

6- Hâmi’l-haşîkati nessâlü’l-vedîkati Fekkâ

kü’l-‘unâti, kerîmün mâcidün ‘ âli

7- ‘Alâ-Rasûlin le-nâ maşşîdin çarîbetü-hû

Semşî’l-şâlîkati, ‘ affün gayri michâlî

8- Keşşâfi mekrumetin, miş‘ âmi mesğabetin

Vehhâbi ‘ âniyetin vecnâe şimlâlî

9- ‘Affin mekâsibü-hû, cezlin mevâhibü-hû

Şayri’l-beriyyeti semşin gayri nekkâlî

10- Vâri’z-zinâdi ve çavvâdi’l-ciyâdi ilâ

Yevmi’ş-şarâdi, izâ şebbet bi-eczâlî

11- Ve lâ üzekkî ‘ale’r-Raḥmâni zâ beşerin

Lâkinne ‘ ilme-ke ‘ inde’l-vâhidi’l-‘ âlî

12- İnnî era’d-dehra ve’l-eyyâme yefce‘ u-nî

Bi’s-sâliḥîne, ve ebķâ nâ‘ ime’l-bâli

13- Yâ ‘ayni febkî Rasûlallâhi iz zükirat

Zâtü’l-ilâhi, fe-ni‘ me’l-ķâidü’l-vâlî¹⁸⁰

1- Ey gözüüm yerden dışarı fıskıran sular gibi gözyaşı akıtmada cömert ol, ağlama isteğinden ve yaş dökmekten usanma.

¹⁸⁰ İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, II, 281.

- 2- *Bu vefat gününden sonra gözyaşlarınız beni bırakmasınlar, zira ben tesellisi olmayan bir mağdurum.*
- 3- *Cömertçe ağladıktan sonra ağlamayı terk etmenizle serap görüp aldanmış kimse gibi olurum.*
- 4- *Fakat dört koldan yaşlarınızı göğsüme doğru akıtın ki göğsün içinde de bundan etkilenen âzalar vardır.*
- 5- *Bir kolu diğer koluna katılarak çoğalan fırtına ve sel suları ve Şaib nehri cömertçe aksın,*
- 6- *Hakikatin koruyucusu, güneşin değdiği yerlerin hâkimi, zor durumda olanların kurtarıcısı, cömert, şanlı ve yüce kişi için,*
- 7- *Mizaç ve karakteri düzgün, iffetli ve hoşgörülü, cahil olmayan Peygamberimiz için.*
- 8- *Cömertliğin kâşifi, aç olanı doyuran, şiddetli zorluk ve sıkıntı çekene yardım edip ikramda bulunan için.*
- 9- *Kazancı temiz, bağışları boldur, yaratılmışların en hayırlısı, ceza vermeksizin hoşgörülü olandır o.*
- 10- *İşleri yolunda giden, başarılı olandır. Düşmanın peşine düşüldüğünde şaha kalktıkları vakit savaş atlarına en iyi şekilde seyislik yapan odur.*
- 11- *Beşerden olanı Rahman'a karşı temize çıkarmam, Ancak senin bilgin tek olan yüce Allah'ın katında malumdur.*
- 12- *Zamanın ve günlerin beni, salihlerle sıkıntıya uğrattığını görüyor ve sakince duruyorum.*
- 13- *Ey gözüm! Allah'ı andıkça Allah Rasûlü için ağla, o ne iyi komutan, ne iyi yöneticidir.*

Hassân b. Sâbit'in mersiyelerinin sıhhati konusunda özellikle dîvanda yer almayanlar kast edilerek şüphelerin olduğu ifade edilse de, temel kaynak olarak kabul edilen bir eserde tespit ettiğimiz bu mersiyenin kapsam dışında bırakılması uygun görünmemektedir. Üslup özellikleri açısından çağına ve şairine muhalif bir durum arz etmeyen ve farklı kanallarla da Hassân b. Sâbit'e nisbet edilen bu mersiyede şairin üzüntüsünü ifade ettiği beyitlerden sonra Hz. Peygamber için övgülere yer verdiğini ve sonrasında mersiyeyi nedb (üzülme ve yas tutma) ve te'bin (övgü) özelliklerini birleştiren bir beyitle neticelendirdiğini görüyoruz.

Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri 9/10

Belâzürî (h. 279)'nin eserinde Hassân b. Sâbit'in mersiyeleri olarak zikrettiği iki mersiyeden biri, iki beyitten oluşan aşağıdaki mersiyedir. Şairin dîvanında yer almayan bu mersiye defîn esnasında yaşanan duyguları aktarmaktadır.

١- يَا لَهْفَ نَفْسِي عَلَيْهِ حِينَ صَمَّئْتُهُ
بَطْنِ الصَّرِيحِ عَلِيِّ وَابْنِ عَبَّاسِ
٢- مَا دَثَّ بِي الْأَرْضُ حَتَّى كِدْتُ أَدْخُلُهَا
بَعْدَ النَّبِيِّ رَسُولِ اللَّهِ وَالْأَسِيِّ

1- Yâ lehfe nefsi 'aley-hi hîne çammene-hû Baṭne'd-ḍarîhi 'Aliyyün ve'bnü 'Abbâsi
2- Mâdet biye'l-arḍu ḥattâ kid-tü edḥlü-hâ Ba'de'n-Nebiyi Rasûlillâhi ve'l-âsi¹⁸¹

1- Ali ve İbn Abbas onu kabrin içine koydukları vakit ahlar vahlar olsun bana.
2- Desteğim ve tesellim olan Allah Rasûlü'nden sonra arz beni öyle bir salladı ki, az kalsın içine girecektim.

Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri 10/10

Hassân b. Sâbit'in son mersiyesi dokuz beyitten oluşmaktadır. İnsanların başına gelebilecek en ağır felâketin Hz. Peygamber'in vefatı olduğu vurgusu mersiye genelinde dikkat çeker. Şair, Hz. Peygamber'in câhiliye âdetleri içinde yaşayan toplumu dönüştürmesine ve kötü durumdan çıkarmasına işaretle bu ihsandan faydalanmadan kurtuluşun mümkün olmadığını anlatır:

١- إِنَّ الرِّزْيَةَ لَا رِزْيَةَ مِثْلَهَا
مَيِّتٌ بِطَيْبَةٍ مِثْلَهُ لَمْ يُفْقَدِ
٢- فَلَقَدْ أُصِيبَ جَمِيعَ أُمَّتِهِ بِهِ
مَنْ كَانَ مَوْلُودًا وَمَنْ لَمْ يُولَدْ
٣- وَالتَّاسُ كُلُّهُمْ لِمَا قَدَّ عَالَهُمْ
تَرْجُو شَفَاعَتَهُ بِذَلِكَ الْمَشْهَدِ
٤- حَتَّى الْخَلِيلُ أَبُوهُ فِي أَشْيَاعِهِ
وَنَجِيَّهُ مُوسَى النَّبِيُّ الْمُهْتَدِي
٥- مُتَوَاضِعِينَ لِرَبِّهِمْ بِفَعَالِهِمْ
تِلْكَ الْفَضِيلَةُ وَاجْتِمَاعُ السُّؤْدِ
٦- يَا حَيْرَ مَنْ شَدَّ الْمَطِيئَةَ نَحْوَهُ
وَفَدَّ لِحَاجَتِهِ تَرْوُحَ وَتَعْتَدِي
٧- أَنْتَ الَّذِي اسْتَنْقَذْتَنَا مِنْ حُفْرَةٍ
مَنْ يَهْوُ فِيهَا مِنْ هَوَاهُ يَبْعُدِ

¹⁸¹ Ahmed Yahya el-Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, Daru'l-Meârif, Kahire 1959, I, 593.

فَهَدَى الْإِلَهَ إِلَى السَّبِيلِ الرَّشِيدِ

بِمَقَامِ مُحَمَّدٍ الْمَقَامِ مُسَدِّدِ

۸- وَهَدَيْتَنَا بَعْدَ الضَّلَالَةِ وَالرَّدَى

۹- فَجَزَاكَ عَنَّا اللَّهُ خَيْرَ جُزْئِهِ

1- İinne'r-raziyyete lâ raziyyete mişlü-hû

2- Fe-lekad üşîbe cemî' u ümmeti-hî bi-hî

3- Ve'n-nâsü küllü-hüm limâ kad âle-hüm

4- Hâtte'l-halîlu ebû-hü fi eşyâ' i-hî

5- Mütevâdî' îne li-Rabbi-him bi-feâli-him

6- Yâ hayra men şedde'l-meñiyetü nahve-hû

7- Entellezi'stenqaz-te-nâ min-hufratin

8- Ve hede-te-nâ ba' de' d-dalâleti ve'r-radâ

9- Fe-cezâ-ke ' an-nellâhü hayra cüz' i-hî

Meyyitün bi-Ṭaybete mişlü-hû lem yüfkadi

Men kâne mevlûden ve men lem yüledi

Tarcû şefâate-hû bizâke'l-meşhedî

Ve neciyyü-hû Müse'n-Nebiyi'l-mühtedî

Tilke'l-fağiletü ve'ctimâ' u's-sü'dedi

Vefdün li-ğâceti-hî terûhu ve tağtedî

Men yehve fi-hâ min-hevâ-hü yeb' udi

Fe-hede'l-Îlâhü ile's-sebili'r-ruşşedi

Bi-meğâmi mağmûdi'l-meğâmi müseddedi¹⁸²

1- Muhakkak ki bu felâket, benzeri olmayan bir felâkettir, Medine'de vefat eden gibisi asla kaybedilmemiştir.

2- Doğmuşu ve doğmamışıyla tüm ümmet onun vefatıyla musibete uğradı.

3- Bütün insanlar kendilerine yöneticilik yapması hasebiyle onun şefâatini umuyorlar.

4- Hatta Babası Halil (İbrahim) dahi onun topluluğundadır ve sırdaşı hidayete ulaştıran Musa Peygamber de.

5- Rablerine boyun eğerek bunu yapmaktalar, işte budur fazilet ve efendiliğin birleşmesi.

6- Ey heyetlerin ve kabilelerin ihtiyacını gidermek için gidip geldikleri kişilerin en hayırlısı,

7- Çukurlardan bizi sen kurtardın ki kim hevâsından ötürü oraya düşerse uzak kalır.

8- Sen bizi dalâlete ve helâka düştükten sonra Allah'ın hidayetiyle doğru yola ulaştırdın.

9- Allah seni makâm-ı mağmûda yerleştirmekle en hayırlı şekilde mükâfatlandırırsın.

Peygamber şairi olarak vasıflandırılmayı hak ettiğini onun için yazdığı mersiyelerle de ortaya koyan Hassân b. Sâbit, bu alanda hem nicelik, hem de nitelik itibarıyla ilk sırada yer almayı başarmıştır. Câhiliye şiirinin unsurlarını İslâm nazarıyla tertip ederek oluşturduğu yeni şiir içinde sadece Hz. Peygamber için değil, pek çok

¹⁸² ed-Dimeşki, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, XII, 283.

sahâbî için yazmış olduğu mersiyelerinin özel bir yeri vardır. Şairlik yönüyle ilgili olarak yapılmış akademik çalışmalar teferruatlı malumatın temin edilebileceği kaynaklardır.¹⁸³

2.3.10. Ka‘ b b. Mâlik’in Mersiyeleri

Kâ‘ b b. Mâlik’in, Abdullah b. Revâha ve Hassân b. Sâbit ile birlikte Hz. Peygamber’in üç meşhur şairinden birisi olduğu kabul edilir. Medine’nin en büyük dehâlarının başında gelir. Künyesi câhiliye devrinde Ebû Beşir iken Hz. Peygamber tarafından Ebû Abdullah veya Ebû Abdurrahman’a çevrilmiştir. Hazrec kabilesine mensuptur ve ikinci Akabe Biatı’nda bulunarak Hz. Peygamber’i Medine’ye davet eden sahâbe arasında yer almıştır. Hicretten sonra Hz. Peygamber, Mekkeli bir muhâcir ve aynı zamanda aşere-i mübeşşereden olan Talha b. Ubeydullah ile Medineli bir Ensâr olan Kâ‘ b b. Mâlik’i kardeş ilân etmiştir. Kâ‘ b b. Mâlik, Hz. Peygamber’den tarihe ışık tutacak seksenin üzerinde hadîs-i şerîf rivâyet etmesiyle de hadis ilmi için önemlidir. Bedir (h. 2) ve Tebûk (h. 9) haricindeki tüm savaşlara katılmış, hatta Uhud’da düşmanla yiğitçe savaşıp on yedi yara almıştır.¹⁸⁴ Ancak Ka‘ b b. Mâlik, daha ziyade Tebûk seferine katılmayışı ve 50 günlük bekleme süresinden sonra tevbesinin kabul edildiğini bildiren ayetin nâzil oluşunu hikâye ettiği uzun ve edebî bir anlatıma sahip hadis metniyle hatırlanır.¹⁸⁵

Müşriklerin şiirlerine verdiği cevaplarla, şiirini İslâm’ın hizmetine sunan Ka‘ b b. Mâlik, Hz. Peygamber’in memnuniyetini kazanmıştır. Şiirlerinin toplanmış olduğu bir dîvanı vardır. Bu eserde kendisine ait Hz. Peygamber için yazılmış üç mersiye yer alır.

¹⁸³ bk. Mehmet Karadağ, *Hassân b. Sâbit’in Hayatı ve Şairliği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi – Yrd. Doç. Dr. Ahmet Aslan), Şanlıurfa 2013.

¹⁸⁴ Yaşar Kandemir, “Ka‘ b b. Mâlik”, *DİA*, İstanbul 2001, XXI, 5.

¹⁸⁵ Hadis metni için bk. Buhârî, *Megâzî*, 80; Tirmîzî, *Tefsîru’l-Kur’ân*, 9.

Ka‘ b b. Mâlik’in Mersiyeleri 1/3

İlk mersiyesinde Ka‘ b b. Mâlik, Hz. Peygamber’e takvalı, şerefli ve soylu olması yönüyle övgülerde bulunarak onun kendisi için en çok ağlanması gereken kişi olduğunu ifade eder:

لِحَيْرِ الْبَرِيَّةِ وَالْمُصْطَفَى
عَلَيْهِ لَدَى الْحَرْبِ عِنْدَ اللَّقَا
وَأَتَقَى الْبَرِيَّةَ عِنْدَ التُّقَى
وَحَيْرِ الْأَنَامِ وَحَيْرِ اللَّهَا
مِ مِنْ هَاشِمٍ ذَلِكَ الْمُزْتَجَى
وَكَانَ سِرَاجًا لَنَا فِي الدُّجَى
وَنُورًا لَنَا صَوْنُهُ قَدْ أَضَا
وَنَجَّى بِرَحْمَتِهِ مِنْ لَطَى

۱- يَا عَيْنِ فَاْبِكِي بِدَمْعِ دَرَى
۲- وَيَكِّي الرَّسُولَ وَحُقُّ الْبُكَاءِ
۳- عَلَى حَيْرٍ مَنْ حَمَلَتْ نَاقَةَ
۴- عَلَى سَيِّدِ مَاجِدٍ جَحْفَلِ
۵- لَهُ حَسَبٌ فَوْقَ كُلِّ الْأَنَا
۶- نُحْصُ بِمَا كَانَ مِنْ فَضْلِهِ
۷- وَكَانَ بَشِيرًا لَنَا مُنْذِرًا
۸- فَأَنْقَذَنَا اللَّهُ فِي نُورِهِ

1- Yâ ‘ayni fe’bkî bi-dem‘ in zerâ

Li-ḥayri’l-beriyyeti ve’l-muştafâ

2- Ve bekki’r-Rasûle ve ḥuḥka’l-l-bükâû

‘Aley-hi lede’l-ḥarbi ‘indel’-liḳâ

3- ‘Alâ-ḥayri men ḥamelet nâkatün

Ve etḳa’l-beriyyeti ‘inde’t-tükâ

4- ‘Alâ-seyyidin mâcidin caḥfelin

Ve ḥayri’l-enâmi ve ḥayri’l-lühâ

5- Le-hû ḥasebün fevḳa külli’l-enâ

mi min-hâşimin zâlike’l-mürtecâ

6- Nuḥaşsu bimâ kâne min-faḍli-hî

Ve kâne sirâcen le-nâ fi’d-dücâ

7- Ve kâne beşiran le-nâ münziran

Ve nûran le-nâ ḍav’ü-hû ḳad eḍâ

8- Fe-enḳaze-nellâhü fi nûri-hî

Ve neccâ bi-raḥmeti-hî min-lezâ¹⁸⁶

1- Ey gözüüm! Akıp giden gözyaşlarıyla ağla, yaratılmışların en hayırlısı olan Mustafa’ya.

2- Savaş vakti karşılaşma anında kendisi için ağlanması gereken Peygamber için çokça ağla.

¹⁸⁶ Sami Mekki el-Ânî (thk.), *Divânü Ka‘ b b. Mâlik*, Mektebetü’n-Nahda, Bağdat 1966, s. 173.

3- Takva hususunda insanların en müttakisine ve develerin taşıdıklarının en hayırlısına ağla.

4- Yüce, şerefli ve seçkin efendi olan yaratılmışların en hayırlısı için ağla.

5- Tüm yaratılmışların fevkinde asil bir soya sahiptir o ve Hâşim'den olan bu soy ümitvâr olunandır.

6- Onun faziletleri bize mahsus kılındı ve o bizim için karanlıktaki bir kandil idi.

7- Bizim için müjdeleyici ve uyarıcıydı, ışıyla bizi aydınlatan bir nur idi o.

8- Allah bizi onun nuruyla kurtardı ve rahmetiyle kurtardı yanmaktan.

Son beyitlerde Hz. Peygamber'in kendileri için Allah'ın bir rahmeti olduğunu ifade eden Ka' b b. Mâlik'in sahâbeye Hz. Peygamber'le birlikte yaşama imkânına sahip olmaları sebebiyle ayrı ve özel bir lütuf içinde gördüğünü anlıyoruz.

Ka' b b. Mâlik'in Mersiyeleri 2/3

Beş beyitlik ikinci mersiye, Hz. Peygamber vefat ettikten sonra artık başka bir kişinin ölümü sebebiyle ağlamanın kabul edilebilir olmadığını izah ederek başlar. Sadece Müslümanlar için değil tüm insanlık âlemi için en büyük acı ve felâket Hz. Peygamber'in kaybıdır şaire göre:

وَتَلَطُّمٌ مِنْهَا حَدَّهَا وَالْمُقَلَّدَا	١- وَبَاكِيَّةٍ، حَرَاءٌ تَحْرَنُ بِالْبُكََا
وَلَوْ عَلِمْتَ لَمْ تَبِكْ إِلَّا مُحَمَّدًا	٢- عَلَى هَالِكٍ، بَعْدَ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ
وَأَدْنَاهُ مِنْ رَبِّ الْبَرِيَّةِ مَفْعَدَا	٣- فُجِعْنَا بِخَيْرِ النَّاسِ حَيًّا وَمَيِّتًا
وَأَعْظَمَهُمْ فِي النَّاسِ كُلِّهِمْ يَدَا	٤- وَأَفْظَعَهُمْ فَقَدَا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ
فَلَمْ تَلْقَهُ إِلَّا رَشِيدًا وَ مُرْشِدَا	٥- لَقَد وَرَثْتَ أَخْلَافُهُ الْمَجْدُ وَالنُّقْمَى

1- Ve bâkiyetin harrâe tahzenü bi'l-bükâi	Ve telâmü min-hâ hâdde-hâ ve'l-mükalledâ
2- 'Alâ-hâlikin ba'de'n-Nebiyyi Muḥammedin	Ve lev 'alimet lem tebki illâ Muḥammedâ
3- Fücüi '-nâ bi-ḥayri'n-nâsi ḥayyen ve meyyiten	Ve ednâ-hü min-Rabbi'l-beriyeti maḥ'adâ
4- Ve efza' a-hüm faḥden 'alâ-küllü müslimin	Ve a'zame-hüm fi'n-nâsi külli-himü yedâ
5- Leḳad verişet aḥlâḳu-hü'l-mecdü ve't-tükâ	Fe-lem telḳa-hü illâ raşiden ve mürşidâ ¹⁸⁷

¹⁸⁷ el-Ânî, a.g.e., s. 198.

1- Ağlayan bir kadın... Çok aç çeken ve ağlayan bir kadın üzülüyor, üzüntüsünden yanaklarını ve böğrünü tokatlıyor.

2- Muhammed Peygamber'den sonra, ölmüş bir kişi için... Şayet bilseydi, Muhammed'den başkası için gözyaşı dökmezdi.

3- Yaşayan ve ölmüş olan insanlar içinde en hayırlı olanın ve makamı açısından yaratılmışların Rabbi'ne en yakın olanın ölümüyle felâkete uğradık.

4- Onun ölümü Müslümanlar için en korkunç olan ve tüm insanlar için büyük tesiri olan bir şeydir.

5- Onun mirası ancak doğru yolda olan ve doğru yola ulaştıranların nasıplenebileceği şeref, takva ve onun ahlâkıdır.

Hız. Peygamber'in vefatı ardından Müslümanlara düşen vazifeyi son beyitte aktaran şair, Hız. Peygamber'in ve İslâm'ın şerefine sahip çıkmanın, takvalı bir yaşam sürmenin ve Hız. Peygamber'in ahlâkıyla ahlâklanmanın Müslümanlara miras olarak kaldığını ifade eder.

Ka' b b. Mâlik'in Mersiyeleri 3/3

Son mersiye dört beyitten oluşan ve genel itibarıyla Hız. Peygamber'in vefatını ilân eder mahiyetiyle dikkat çeken kısa bir mersiyedir.

جَمِيعاً وَلَا سِيَّماً الْمُسْلِمِينَ	١- أَلَا أُنْعِي النَّبِيَّ إِلَى الْعَالَمِينَ
وَأَصْحَابِ أَصْحَابِهِ التَّابِعِينَ	٢- أَلَا أُنْعِي النَّبِيَّ لِأَصْحَابِهِ
مِنَ الْجِنَّ لَيْلَةً إِذْ تَسْمَعُونَ	٣- أَلَا أُنْعِي النَّبِيَّ إِلَى مَنْ هَدَى
وَفَقَدِ الْمَلَائِكَةَ الْمُنزَلِينَ	٤- لِفَقْدِ النَّبِيِّ إِمَامِ الْهُدَى

1- E lâ en' i'n-Nebiyye ile'l-âlemînâ

Cemî'an ve lâ siyyeme'l-müslimînâ

2- E lâ en' i'n-Nebiyye li-aşhâbi-hî

Ve aşhâbi aşhâbi-hi't-tâbi'înâ

3- E lâ en' i'n-Nebiyye ilâ men hedâ

Mine'l-cinni leyete iz tesme' ûnâ

4- Li-Fağdi'n-Nebiyyi imâmi'l-hüdâ

Ve fağdi'l-melâiketi'l-münzelînâ¹⁸⁸

1- Dikkat edin, bütün âlemlere Peygamber'in ölümünü duyuruyorum, bilhassa Müslümanlara.

¹⁸⁸ el-Ânî, a.g.e., s. 281.

2- Dikkat edin, Ashâbına, Ashâbına tâbi olmuş olanlara Peygamber'in ölüm haberini veriyorum.

3- Dikkat edin, dinledikleri gecede hidayete eren cinlere duyuruyorum Peygamber'in ölümünü.

4- Meleklerin inişlerinin kaybedilmesi ve hidayet önderi Peygamber'in vefatı sebebiyle.

Ka' b b. Mâlik'in Hz. Peygamber'e yazdığı mersiyeler için Peygamber şairi olarak vasıflandırılan bir şaire göre nicelik bakımından yeterli olmadığı şeklinde bir yorum yapılabilir.¹⁸⁹ Zira Ka' b b. Mâlik gibi asr-ı saadet boyunca önemli vâkıalarda okuduğu şiirlerle tanınmış olan bir şair söz konusu olduğunda Hassân b. Sâbit örneği de düşünülerek Hz. Peygamber için yazılan mersiyelerle ilgili beklentinin yüksek olması normal kabul edilmelidir. Bununla birlikte Hz. Osman'ın şehadetine şahit olmuş ve onun için de üç farklı mersiye yazmış olan Ka' b b. Mâlik'in dîvanında ve diğer kaynaklarımızda bu üç kısa mersiyeden farklı olarak herhangi bir veriyle karşılaşmadığımızı ifade etmek durumundayız.

2.3.11. Merrân el-Hemdanî'nin Mersiyesi

Hemdân kabilesinin reislerinden olan Merrân, Hz. Peygamber'in vefatından sonra kabilesi içerisinde irtidat ile ilgili bazı konuşmaların yapıldığını, ismi daha önce zikredilen Abdullah b. Mâlik el-Erhabi'den öğrenince kabilesine önceki câhiliye hâllerine dönmeleri ve İslâm üzere sabit kalmaları hususunda yaptığı uzun konuşmanın ardından bu iki beyitlik mersiye okur:

۱- إِنَّ حُزْنِي عَلَى الرَّسُولِ طَوِيلٌ ذَاكَ مِنِّي عَلَى الرَّسُولِ قَلِيلٌ

۲- بَكَتِ الْأَرْضُ وَالسَّمَاءُ عَلَيْهِ وَبَكَتِ الْأَرْضُ وَالسَّمَاءُ عَلَيْهِ

1- İnne huznî 'ale'r-Rasûli tavîlün Zâke min-nî 'ale'r-Rasûli qalîlü

2- Beketi'l-arḍu ve's-semâü 'aley-hi Ve bekâ-hü ḥadîmü-hû Cibrîlü¹⁹⁰

1- Peygamber'e olan üzüntüm çok uzun sürecektir, Peygamber'e olan bu hüznüm yine de azdır.

¹⁸⁹ Kûtî, "Merâsi's-Şuarâ li-Rasûlillâh", s. 219.

¹⁹⁰ el-Askalânî, *el-İsâbe*, VI, 168.

2- Yer ve gök onun için ağlaşmış, hizmetçisi Cibril de ona ağlamıştır.

2.3.12. Sâlim b. Zühayr'ın Mersiyesi

Sahâbe hakkındaki biyografik eserlerde ismine rastlamadığımız, ancak bir kaynakta mersiyesi bulunan sahâbe arasında zikredilen Sâlim b. Zühayr'ın mersiyesi dört beyitten oluşmaktadır.

فَقَدْ فَاتَكَ الْمَاجِدُ الطَّيِّبُ	۱- أَفَاطِمَ بَكِّي وَلَا تَسْأَمِي
فِ، فَخِيمٌ فِيهِ فَلَا يَذْهَبُ	۲- جَوَى حَلَّ بَيْنَ الْحَشَا وَالشَّعَا
وَمَا بَالُ دَمْعِكَ لَا يَسْكُبُ	۳- فَيَا عَيْنُ وَيْحَكَ لَا تَهْجَعِي
لِ، يُبْكِي مِنَ النَّاسِ أَوْ يُنْدَبُ	۴- فَمَنْ ذَا- لَكَ الْوَيْلُ- بَعْدَ الرَّسُولِ

1- E Fâtıme bekkî ve lâ tes'emi	Feqad fâte-ke'l-mâcidü't-tayyibü
2- Cevvî halle beyne'l-ğaşâ ve's-şegâ	fî, feḥîmün fihi felâ yezhebü
3- Feyâ 'aynü veyḥaki lâ tehce'î	Ve ma bâlü dem'u-ki lâ yeskübü
4- Femen zâ -leki'l-veylü- ba'de'r-Rasû	li yübkâ mine'n-nâsi ev yündebü ¹⁹¹

1- Ey Fâtıma! Bıkkınlık göstermeden ağla, temiz, güzel ve şerefli biridir kaybettiğin.

2- Karın ile göğüs arasını yurt edinen hüznü büyüdükçe büyüyor ve gitmiyor.

3- Ey göz, yazıklar olsun sana, sakın heyecanını yitirme, gözyaşlarına ne oldu ki akıp gitmiyor?

4- Yazıklar olsun sana ki Peygamber'den sonra ağlanacak ve yas tutulacak kim vardır insanlardan?

2.3.13. Sevâd b. Kârib'in Mersiyesi

Câhiliye döneminde kâhin olan ve cinlerle uğraşan Sevâd b. Kârib, İslâm tarihinde Hz. Ömer'le aralarında geçen konuşma sebebiyle tanınır.¹⁹² Hz. Ömer'in, kendisine cinlerle iletişimle ilgili merakını giderme maksadıyla sorduğu soruya verdiği cevapta anlattığı olay bir hayli ilginçtir. Müslüman olmadan bir süre önce üç gece art arda bir cinin gelerek Müslüman olması konusunda kendisini uyardığını ve bundan sonra Medine'ye gelerek Müslüman olduğunu nakleden Sevâd b. Kârib, bu olayı Hz. Peygamber'e anlattığında Hz. Peygamber'in memnuniyetle karşıladığını da Hz.

¹⁹¹ ed-Dımeşkî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, XII, 290.

¹⁹² İbn Mende, *Marifetü's-Sahâbe*, Matbûatu Câmîati'l-İmârât, Aynü'l-İmarât 2005, s. 803.

Ömer'e söyler. Hz. Ömer, bu cinin kendisine hâlen gelip gelmediğini sorduğunda Sevâd b. Kârib, Kur'an-ı Kerim okumaya başladığından beri kendisine bu cinin gelmediğini belirtir.¹⁹³

Sevâd b. Kârib'in mersiyesi şu şekildedir:

وَأَرَى الْمُصِيبَةَ بَعْدَهَا تَزْدَادُ	١- جَلَّتْ مُصِيبَتُكَ الْعِدَاةَ سَوَادُ
- صَلَّى إِلَاهَهُ عَلَيْهِ - مَا يُعْتَادُ	٢- أَبْقَى لَنَا فَكْدُ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ
أَوْ هَلْ لِمَنْ فَكَدَ النَّبِيِّ فُؤَادُ؟	٣- حُزْنَا لَعَمْرُكَ فِي الْفُؤَادِ مُخَامِرًا
جَفَّ الْجَنَابُ فَأَجْدَبَ الرُّوَادُ	٤- كُنَّا نَحُلُّ بِهِ جَنَابًا مُمْرِعًا
وَتَصَدَّعَتْ وَجْدًا بِهِ الْأَكْبَادُ	٥- فَبَكَتْ عَلَيْهِ أَرْضُنَا وَسَمَاؤُنَا
خُلْمًا تَضَمَّنَ سَكَرَتِيهِ رُقَادُ	٦- قَلَّ الْمَتَاعُ بِهِ وَكَانَ عِيَانُهُ
بَاقٍ لَعَمْرُكَ فِي التُّفُوسِ تَلَادُ	٧- كَانَ الْعِيَانُ هُوَ الطَّرِيفُ وَحُزْنُهُ
الْحَقُّ حَقٌّ وَالْجِهَادُ جِهَادُ	٨- إِنَّ النَّبِيَّ وَفَائِهِ كَحَيَاتِهِ
بُنِذِلَتْ لَهُ الْأُمُودُ وَالْأَوْلَادُ	٩- لَوْ قِيلَ تَفْدُونَ النَّبِيَّ مُحَمَّدًا
هَذَا لَهُ الْأَعْيَابُ وَالْأَشْهَادُ	١٠- وَتَسَارَعَتْ فِيهِ التُّفُوسُ بِنَذْلِهَا
لَوْ كَانَ يَفِيدُهُ فَدَاهُ سَوَادُ	١١- هَذَا، وَهَذَا لَا يَرُدُّ نَبِيَّتَنَا
أَمْرًا لِعَاصِفٍ رِيحِهِ إِزْعَادُ	١٢- آتَى أَحَادِرُ وَالْحَوَادِثُ جَمَّةً
1- Cellet müşîbetü-ke'l-ğadâte Sevâdü	Ve era'l-müşîbete ba'de-hâ tezdâdü
2- Ebķâ le-nâ faķdü'n-Nebiyi Muhammedin	Şalle'l-Îlâhü 'aley-hi mâ yu' tâdü
3- Huznen le-' amru-ke fi'l-füâdi mühâmiran	Ev hel li-men feķade'n-nebiyye füâdü
4- Kün-nâ neħüllü bi-hî cenâben mümri' an	Ceffe'l-cenâbü fe-ecdebe'r-ruvvâdü
5- Fe-beket 'aley-hi arķu-nâ ve semâü-nâ	Ve teşadde'at vecden bi-hi'l-ekbâdü
6- Kalle'l-metâu bi-hî ve kâne 'iyânü-hû	Ĥulmen teğammene sekeratey-hi ruķâdü
7- Kâne'l-'iyânü hüve't-ķarife ve ĥuznü-hû	Bâķin le-' amru-ke fi'n-nüfûsi tilâdü
8- İne'n-Nebiyye vefâtü-hû ke-ĥayâti-hî	El-ĥaķķu ĥaķķun ve'l-cihâdü cihâdü

¹⁹³ Buhârî, *Fedâilü's-Sahâbe*, 64.

- 9- Lev kıle tefdûne'n-Nebiyye Muḥammeden Büzilet le-hü'l-emvâlü ve'l-evlâdü
 10- Ve tesâra' at fi-hi'n-nüfûsü bi-bezli-hâ Hâzâ le-hü'l-agyâbü ve'l-eşhâdü
 11- Hâzâ ve hâzâ lâ yeruddü nebiyyü-nâ Lev kâne yefdî-hi fedâ-hü Sevâdü
 12- İnnî ühâzîru ve'l-ḥavâdisü cemmetün Emran li-âşifin rîhi-hi ir'âdü¹⁹⁴

1- *Ey Sevâd bu sabah başına gelen musibet ne büyüktür ve sonrasında o musibetin daha da artacağını görüyorum.*

2- *İlâh ona salât eylesin mutad olduğu şekilde. Bize Muhammed Peygamber'in vefatı kaldı,*

3- *Ömrüne yemin olsun, gönülde saklı hâlde bir hüznün varken... Peygamber'i kaybedenin kalbi kalır mı?*

4- *Onun yanında bereketli bir makama yerleşmiş idik, ancak o yer kurudu ve gelenler kuraklıkla beklediklerini elde edemediler.*

5- *Yerimiz, göğümüz onun için ağladı ve ciğerler onun acısından dolayı parçalandı.*

6- *Ondan istifade imkânı azaldı, onu görmek uykuyla kendinden geçen kişinin gördüğü rüya ile mümkündür artık.*

7- *Onu görmek muhteşem bir durumdur. Onun için hüznülenmek ömrüne yemin olsun ki gönüllerde kadimdir ve bâki olacaktır.*

8- *Peygamber'in vefatı hayatı gibidir. Hak, haktır ve cihad, cihaddır.*

9- *"Muhammed Peygamber'i kurtarabilirsiniz" denilseydi, onun için malları ve evlâtları feda ederdim.*

10- *Canlar onun uğrunda feda olmak için koşuşurdu, görünen görünmeyen her şey onundur.*

11- *Durum budur, Peygamberimiz dönmeyecek, Sevâd onun için feda etmiş olsa da.*

12- *Büyük olaylardan korkuyor, rüzgârıyla titreten kasırgadan çekiniyorum.*

Şair, mersiye türü üslubu çevresinde övgü ifadelerine yer verip, hâli hazırdaki durumun zorluğunu belirttikten sonra ölümün kaçınılmaz hakikat olduğunu ima eder ve kendisi yolunda tüm canların feda edilmesini hak eden Hz. Peygamber'in dünyaya gelemeyeceği hakikatini vurgulayarak, bu vefattan sonra ortaya çıkabilecek fitneye yönelik endişelerini gündeme getirir.

¹⁹⁴ Ebu'l-Kasım es-Süheylî, *er-Ravzu'l-Ünüfî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut 2000, II, 212.

Sevâd b. Kârib'in mersiyesinde câhiliye şiirinin izlerini yoğun bir şekilde görmek mümkündür. Sevâd b. Kârib, Müslüman olduktan sonra kâhinlik ve benzeri unsurları terk etmekle beraber şiire devam etmiş, hatta Hz. Peygamber'in huzurunda da defâatle şiir okumuştur. Özellikle şefâat konusunda okuduğu şiirden sonra Hz. Peygamber'den aldığı olumlu tepki, bu konunun ilmî açıdan değerlendirilmesinde delil olarak kullanılır durumdadır. Rivayete göre şair, Hz. Peygamber'in huzurunda şiirini “Senden daha çok kimsenin şefâat etmeyi hak etmediği şefâat gününde benim şefâatçim ol” beytiyle tamamlamış, bunun üzerine Hz. Peygamber “Kurtuldun ey Sevâd” diyerek gülümsemiştir.¹⁹⁵

2.3.14. Ümmü Eymen'in Mersiyesi

İlk oğlu Eymen'e nisbetle Ümmü Eymen ismiyle künyelenen hanım sahabî, Habeş asıllı olup, Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in cariyesiyken ondan oğlu Abdullah'ın hizmetine ve Abdullah'ın vefatıyla da Hz. Peygamber'in hizmetine geçmiştir. Doğumundan itibaren Hz. Peygamber'in bakımıyla ilgilenmesi hasebiyle Hz. Peygamber'in dadısı olarak nitelendirilir. Hz. Peygamber'in kendisini âzat etmesinden sonra evlenen Ümmü Eymen'in, Hz. Peygamber tarafından anne mesabesinde görüldüğü ve sevildiği zikredilmiştir. Uhud Savaşı (h. 3) ve Huneyn Savaşı (h. 8)'na bizzat katılan Ümmü Eymen'in oğlu ve eşi farklı savaşlarda şehit olmuştur.¹⁹⁶

Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında Ümmü Eymen'in günlerce ağladığını ve bu hâlini soranlara “Ben asıl vahyi kaybetmiş olmamıza ağlıyorum” şeklinde cevap verdiğini ilk bölümde belirtmiştik. Ümmü Eymen acısını, bu durumun yanı sıra yedi beyitlik bir mersiyesiyle de ortaya koyar:

- | | |
|---|--|
| ع شَفَاءَ ، فَأَكْثَرِي مِنَ الْبُكَاءِ | ١- عَيْنِ جُودِي ! فَإِنَّ بِذَلِكَ لِلدَّمِّ |
| مَيِّتًا كَانَ ذَاكَ كُلَّ الْبَلَاءِ | ٢- حِينَ قَالُوا : الرَّسُولُ أَمْسَى فَقِيدًا |
| يَا وَمَنْ خَصَّهُ بِوَحْيِ السَّمَاءِ | ٣- وَإِنِّي خَيْرَ مَنْ زُرْتَنَا فِي الدُّنَى |

¹⁹⁵ ez-Zehbî, *Siyeru Âlâmi'n-Nübelâ*, Beyrut 1985, I, 166.

¹⁹⁶ Bünyamin Erul, “Ümmü Eymen”, *DİA*, İstanbul 2012, XXXXII, 317.

يَقْضِي اللَّهُ فِيكَ خَيْرَ الْقَضَاءِ	٤- بِدُمُوعِ غَزِيرَةٍ مِنْكَ حَتَّى
وَلَقَدْ جَاءَ رَحْمَةً بِالضَّيَاءِ	٥- فَلَقَدْ كَانَ مَا عَلِمْتُ وَضُورًا
وَسِرَاجًا يُضِيءُ فِي الظُّلْمَاءِ	٦- وَلَقَدْ كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ نُورًا
دِينِ وَالْخَيْمِ خَاتَمِ الْأَنْبِيَاءِ	٧- طَيِّبِ الْعُودِ وَالضَّرِيبَةِ وَالْمَعِ

1- ‘ Ayni cûdî fe-inne bi-zâlike li’ d-dem	‘ i şifâün fe-ekşirî mine’ l-bükâi
2- Hîne kâlû: er-Rasûlü emsâ feķiden	Meyyiten kâne zâke külle’ l-belâi
3- Ve’bkiyâ hayra men ruzi’ nâ-hü fi’ d-dün	yâ ve men haşşa-hû bi-vaħyi’ s-semâi
4- Bi-dümû’ in gâzîratin min-ki hattâ	Yaķđiyellâhü fiki hayra’ l-kağâi
5- Fe-leķad kâne mâ ‘ alim-tü veşûlen	Ve leķad câe raħmeten bi’ d-điyâi
6- Ve leķad kâne ba’ de-zâlike nûran	Ve sirâcen yüğfü fi’ z-zalmâi
7- Ŧayyibe’ l- ‘ üdi ve’ d-đarîbeti ve’ l-ma’	dini ve’ l-ħîmi ħâteme’ l-enbiyâi ¹⁹⁷

1- Ey gözüm! Cömert ol, çünkü gözyaşı şifadır, çokça ağla bu yüzden.

2- Peygamber öldü ve onu kaybettik dedikleri vakit bütün belâlar ortaya çıktı.

3- Dünyada ölümüyle sıkıntıya uğradıklarımızın en hayırlısı, göğün vahyiyle özel kılınmış kişi için ağlayın.

4- Allah sana hayırlı bir takdir uygun görünceye kadar senden akan bolca yaşlarla ağla.

5- İhsanda bulunan ve çok cömert olan bir kişi bilmezdim ki o, aydınlığıyla rahmet olarak geldi.

6- Gelişinden sonra karanlıkları aydınlatan bir kandil ve ışık oldu.

7- Soy ve nesebi temiz, güzel ahlâklı ve son peygamberdi.

Hiz. Peygamber’in vefatının dünyada karşılaşılabilecek en büyük musibet olduğunu belirten Ümmü Eymen’in, Allah’tan gelen vahyi kaybetmekle ilgili üzüntüsüne mersiyesinde de yer verdiği görülmektedir. Doğumundan itibaren Hiz. Peygamber’in hayatının tamamına şahit olan ve ona en yakın kişilerden biri olarak değerlendirilen Ümmü Eymen’in mersiyesi, Hiz. Peygamber’in ahlâkî vasıfları yanında soy açısından da asaletine yapılan vurguyla nihayete ermektedir.

¹⁹⁷ İbn Sa’ d, et-Tabakât, II, 288.

2.3.15. Zibrikân b. Bedr'in Mersiyesi

Temimoğulları'nın heyetler yılında Hz. Peygamber'e gönderdiği heyette yer alan Zibrikân b. Bedr, bu görüşme esnasında heyeti adına şiir okumuş, ancak Hz. Peygamber'in isteğiyle kendisine cevap veren Hassân b. Sâbit'in naziresi iki grup tarafından daha çok beğenilmiştir. Bu görüşme esnasında kabile olarak Müslüman olmuşlardır.¹⁹⁸

Hz. Peygamber'in kendileriyle görüştüktan sonra belağat ve fesahatlı konuşmaları sebebiyle “Şüphesiz hitabetin bir kısmında sihir vardır”¹⁹⁹ diyecek kadar etkilendiği Temim kabilesi mensubu iki kişiden biri Zibrikân b. Bedr'dir. İyi bir şair olan Zibrikân b. Bedr, dolunaya benzetilen yüzünün güzelliği sebebiyle “Kameru Necid” ismiyle anılmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra başlayan irtidat hareketleri esnasında zekât vermekten geri duran kabilelerin aksine kendi kabilesinde zekât toplama görevini tam olarak yerine getirdiği ifade edilir.²⁰⁰

Zibrikân b. Bedr'e ait Hz. Peygamber için yazılmış bir mersiye vardır:

بَعْدَ نَبِيِّ اللَّهِ خَيْرِ الْأَنْبَاءِ	۱- أَلَيْتُ لَا آسِي عَلَى هَالِكِ
مِنْ حَيْرَةِ كَأَنَّ وَبَدْرَ الظَّلَامِ	۲- بَعْدَ الَّذِي كَانَ لَنَا هَادِيًا
فِينَا وَيَا مُحِي لَيْلِ التَّمَامِ	۳- يَا مُبَلِّغِ الْأَخْيَارِ عَنْ رَبِّهِ
أَيَّامَهُ عِنْدَ حُضُورِ الْجَمَامِ	۴- فَاسْتَأْثَرَ اللَّهُ بِهِ إِذْ وَفَى
دَامَتْ لَهُمْ مِنْ آلِ حَامٍ وَسَامِ	۵- وَأَيُّ قَوْمٍ أَدْرَكُوا غِبْطَةً

1- Âley-tü lâ âsâ 'alâ-hâlikin

Ba' de-nebiyyillâhi hayri'l-enâm

2- Ba' dellezî kâne le-nâ hâdiyen

Min-ğayratin kânet ve bedra'z-zâlâm

3- Yâ mübelliğâ'l-ağyâri 'an Rabbi-hî

Fî-nâ ve yâ muhyiye leyli't-temâm

4- Feste şerallâhü bi-hî iz vefâ

Eyyâme-hü 'inde-ğudûri'l-ğimâm

5- Ve eyyü kavmin edrakü ğibâten

Dâmet le-hüm min-âli ğâmin ve sâm²⁰¹

¹⁹⁸ İbn Sa'd, a.g.e., I, 255.

¹⁹⁹ Buhârî, *Nikah*, 48.

²⁰⁰ İbn Sa'd, a.g.e., IX, 36.

²⁰¹ el-İsbehânî, *ez-Zehra*, I, 510.

1- Yemin olsun, yaratılmışların en hayırlısı olan Peygamber'den sonra başka bir ölen kişi için üzülmem.

2- Bizi şaşkınlıktan hidayete eriştiren, karanlığı dolunay hâline getiren kişiden sonra.

3- Ey Rabbi'nden gelen güzellikleri bize tebliğ eden ve gecenin tamamını ihya eden,

4- Ölüm gelince ömrü nihayete erdi ve Allah'ın emri vâki oldu.

5- Hâm ve Sâm'dan gelen her kavim ona gıpta etmeye devam edecektir.

Zibirkân b. Bedr'in Hz. Peygamber'i kendilerini karanlıktan ve şaşkınlıktan kurtarıp hidayete ulaştıran kişi olarak tanıttığı mersiyesiyle araştırmamızda tespit ettiğimiz mersiyeleri tamamlıyoruz.

Şimdi bu mersiyelerde karşımıza çıkan genel özellikleri irdeleyelim.

2.4. Sahâbe Mersiyelerinin Şekil ve İçerik Bakımından Genel Özellikleri

Şekil yönünden incelendiğinde Hz. Peygamber'in vefatı nedeniyle Sahâbe tarafından yazılan mersiyelerin, genel itibariyle klasik Arap edebiyatı mersiyelerinin özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Vefat sebebiyle oluşan acı ve üzüntünün dile getirildiği nedb bölümü, vefat edenin üstün vasıflarının sayıldığı te'bin bölümü ve başa gelen bu acıya tahammül etmeyi öğütleyen sabır ya da azâ bölümü keskin çizgilerle ayrılmadan ve belli bir sırayı muhafaza etmeden de olsa mersiyelerin önemli bir kısmında yer almaktadır. Buna ilâveten İslâm'la birlikte ortaya çıkan anlayış farklılığı neticesinde genellikle sahâbe mersiyelerinin sonlarında şefâat talep eden bir dua bölümünden de söz edilebilir. Böylece acısını ifade eden, kaybettiği kişi olan Peygamber'i öven, bu acıya çeşitli teselliler vesilesiyle sabretmesi gerektiğini kabul eden şair son olarak, ahirette Hz. Peygamber'le birlikte olma ümidini beyan ederek mersiyeyi tamamlar.

Bilindiği üzere klasik Arap edebiyatında şiirler, dîvanlarda kafiye harflerine göre alfabenin ilk harfinden başlanarak tasnif edilmiş ve kafiye düzeni genellikle tek harf üzerine kurulmuştur. İncelediğimiz toplam altmış dört mersiye içinde beyit sonlarında en çok tercih edilen kafiye harfi olarak on yedi kez kullanılmış olan “dal” harfi karşımıza çıkmaktadır. Bu tercihte Hz. Peygamber'in isminin “dal” harfiyle bitmesinin etkili olduğu düşünülebilir.

Toplam beyit sayısı dört yüz seksen bire varan sahâbe mersiyelerinin ortalama yedi beyitten oluştuğu düşünülürse, bu mersiyelerin türün diğer örneklerine göre daha kısa olduğu akla gelebilir. Ancak bu konuda, mersiye yazan sahâbenin tamamının şiir yazma işini meslek olarak icra etmediği ve önemli bir kısmının sadece Hz. Peygamber'e yönelik sevgi ve özlemini anlatmak isteyen kişiler olduğu hakikatini göz önünde bulundurmak gerekir. Bazı sahâbe, duygularını bir ya da iki beyitlik kısa manzumelerle ifade etmiştir. Bunların dışında zaten şairliğiyle maruf olan Hassân b. Sâbit ve Hz. Safiyye gibi sahâbenin mersiyeleri beyit sayısı itibariyle türünün örnekleriyle benzeşmektedir.

İçerikle ilgili genel özelliklere geldiğimizde, ilk olarak nedb bölümünde çoğu mersiyede göz ve gözyaşı ekseninde oluşturulan bir anlatımdan bahsedilebilir. Gözlerin ağlamada cömert olması, gözyaşından sellerin oluşması, gözlerin kan ağlaması, gözyaşı dökmenin gerekliliği, ağlama sebebiyle gözlerde yaraların oluşması ve gözyaşlarının tükenmesi, gözyaşlarının derelerden ve vadilerden taşması, (dilimizdeki bardaktan boşanırcasına deyimini karşılar mahiyette) kova dolusu gözyaşı dökülmesi, yerin, göklerin ve dağların ağlaması; gözle ilgili olarak kullanılan çeşitli terkiplerdir.

Nedb bölümünde dikkat çeken bir diğer husus Hz. Peygamber'in vefatı nedeniyle şairin, ölümün gelmesini veya kıyametin kopmasını istemesi durumudur. Sahâbenin dünya hayatını yaşamaktan vazgeçecek ve ölümü arzulayacak ölçüde bir acı yaşaması, bizzat Hz. Peygamber'in bir hadisinde bu dünyada müminlerin karşılabilecekleri en şiddetli musibet olarak kendi vefatını işaret etmiş olmasını haklı çıkarır niteliktedir.²⁰² Başta Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali olmak üzere pek çok sahâbî, Hz. Peygamber'in vefatından sonra dünya hayatını yaşamayı arzulamadıklarını mersiyelerinde ifade etmişlerdir.

Aynı bölümde yapılan bir diğer vurgu Hz. Peygamber'in vefatıyla vahyin kesilmesi hususundadır. Hz. Ömer ve Âtike bint-i Abdülmuttalib'in mersiyeleri bu hususta en çok dikkat çeken mersiyelerdir. Hayatın, Allah'ın Kelam'ıyla doğrudan

²⁰² İbn Mâce, *Cenâiz*, 55.

şekillenmesi imkânından mahrum kalan sahâbe, sosyal ve dinî hayatta oluşan boşluğu mersiyelerinde anlatmışlardır.

Hız. Fâtıma ve Hind bint-i Üsâse'nin mersiyelerinde ise ağlama ve yas tutma eylemlerini tüm kâinata yansıtma durumu söz konusudur. Hız. Peygamber'in vefatı öyle acı bir olaydır ki gökler ve yer tüm muhtevasıyla Hız. Peygamber'in vefatı sebebiyle yas tutmakta ve ağlamaktadırlar. Ölüm ardından yas tutma, câhiliye döneminden gelen bir kültürel unsur olmakla birlikte hadislerde yasaklanmış olsa dahi vefat eden kişi Hız. Peygamber olunca bu yasağın katî bir şekilde uygulanmadığı mersiyelerdeki ifadelerden anlaşılmaktadır.

Arap kültürünün cenaze ritüellerinin Hız. Peygamber sonrasında devam ettiğini gösteren bazı örnekler de incelemiş olduğumuz sahâbe mersiyelerinde mevcuttur. Peygamber eşlerinin vefattan sonra evlerine girmemesi, avuçları ile yüzlerini tokatlamaları ve siyah giyinmeleri, cenaze sonrasında ev ev gezerek vefatı ilân eden bir görevliden bahsedilmesi ve cenaze evi civarından ağıt seslerinin yükselmesi bu duruma örnek gösterilebilir.

Sahâbe mersiyelerinin genelinde karşılaşılan bir başka husus da Hız. Fâtıma'ya hitap etme geleneğidir. Pek çok mersiyenin başında ya da herhangi bir yerinde “Ey Fâtıma” şeklindeki hitaplarla Hız. Fâtıma'yla konuşurcasına duyguların ifade edilmesi, onun, vefat edenin en yakını olarak cenaze sahibi kabul edilmesiyle birlikte vefattan en çok etkilenen kişi olmasıyla da ilgilidir. Ebu Süfyân el-Hâşimi, Hız. Safiyye ve Hind bint-i Üsâse mersiyelerinde bu hitabı kullanan sahâbilerdendir.

Te'bin bölümü ise Hız. Peygamber için yazılan mersiyelerin en edebî bölümü olarak kabul edilebilir. Övgü cümlelerinin yer aldığı bu bölümde, Hız. Peygamber fizikî güzelliklerinin yanında ahlâkî nitelikleriyle çeşitli ifadelerle vasfedildiği gibi soyunun asaleti ile de övgüyle anılır. Bu konuda en iddialı ifadeler Hız. Safiyye ve Hassân b. Sâbit'e aittir. Buna rağmen Hassân b. Sâbit, bir mersiyesinde ne kadar gayret etse de Hız. Peygamber'in iyilik ve güzelliklerini ifade etme konusunda onda birlik bir miktara bile ulaşamayacağını belirterek Hız. Peygamber'i vasfetmedeki güçlüğü işaret etmektedir.

Sabır ve teselli bölümleri ise sahâbe mersiyelerinde çok dikkat çekmez. Zira bu durum tahammülün çok güç olduğu bir durumdur. Bu nedenle sabrın gerekli olduğunu belirten ve teselli eden mısraların sayısı yok denecek kadar azdır. Mersiye sonlarında sabır ve teselli genellikle ahirette Hz. Peygamber’le birlikte olma ümidini içeren dua cümleleriyle ifade edilmektedir. Hz. Peygamber’e salât u selâm ederek mersiye tamamlanması da sık karşılaşılan bir uygulamadır. Âtike bint-i Abdülmuttalib, Ervâ bint-i Abdülmuttalib, Hz. Fâtıma ve Hassân b. Sâbit’in mersiyelerinin önemli bir kısmı dua ve salât u selâm ile tamamlanmaktadır.

Mersiye sonlarında en çok yansıtılan tablo, karşılaşılmaması muhtemel olumsuzluklar nedeniyle yaşanan tedirginliklerle ilgilidir. Hz. Peygamber’in yokluğuyla karışıklıkların ortaya çıkacağını düşünen sahâbe, pek çok mersiyede kendilerini aklını yitirmiş, yolunu şaşırılmış, ne yapacağını bilemez hâlde ve fırtına içinde kalmış kimseler olarak nitelemiştir. Din konusunda olduğu kadar idare konusunda da otorite boşluğunun ortaya çıkması ihtimali sahâbe mersiyelerinde hissedilen bir durumdur.

Hilâfet konusuna mersiyelerinde doğrudan değinen sahâbî sayısı sadece ikidir. Abdullah b. Üneys ve Ebu’l-Heysen karışıklıkların ortaya çıkmaması için Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’den birinin hilâfeti ele alması gerektiğini mersiyelerinde ifade etmişlerdir. Bununla birlikte Hz. Ebû Bekir’in halife oluşunun genel kabule mazhar olmasının akabinde çeşitli kabilelerin bağlılıklarını beyan etmek maksadıyla biat etmek için gönderdikleri heyetler içinde yer alan şairlerin biat sonrasında henüz yeni vefat etmiş olan Hz. Peygamber için birer mersiye söylemelerinin de âdet hâline dönüştüğünü çeşitli örneklerden anlıyoruz.

SONUÇ

Hız. Peygamber'in vefatından sonra sahâbe tarafından yazılmış olan mersiyeleri incelediğimiz bu araştırma neticesinde antolojik bir ürünün ortaya çıkmış olduğunu söyleyebiliriz. Yirmi altı sahâbiye ait toplam altmış dört mersiyeden oluşan bu antoloji mahiyetindeki çalışmayla, Türk-İslâm edebiyatı ve tarihi açısından önemli bir ihtiyacın karşılanmış olmasını ümit ediyoruz. İçerikle ilgili olarak ulaştığımız sonuçları üç ana husus çevresinde ifade edebiliriz.

Bunlardan ilki, Hız. Peygamber'in vefatıyla sahâbe toplumunda ortaya çıkan durumların, incelediğimiz mersiyeler üzerinden değerlendirilmesiyle ilgilidir. Bu husus aynı zamanda tarih açısından da farklı verileri yansıtabilmesi yönüyle önemlidir. Mersiye yazan sahâbe, Hız. Peygamber'i kaybetmeyi dünyada karşılaşılabilecek en büyük musibet olarak görmüş, dinî ve siyasî açıdan hayatının merkezine konumlandıkları lideri kaybetmenin acısını ömür boyu yaşayacaklarını şiirleriyle ifade etmişlerdir. Sahâbenin Hız. Peygamber'in vefatı neticesinde karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak mersiyelerde zikrettikleri ilk durum doğal olarak, büyük bir sevgiyle bağlanılan Hız. Peygamber'den ayrılmanın acısıdır. Bu acı, mersiye yazan sahâbede, Hız. Peygamber ölmüşken yaşamamanın bir anlamı olmadığı düşüncesini ortaya çıkaracak derinlikte hissedilmiştir. *“Artık sadece hayatımın daha uzun olmasından korkuyorum, keşke kıyamet kopsa, senden sonra yaşamak nasıl olur, karayılan zehiri içseydim de bu anı yaşamasaydım”* gibi cümlelerle ifade edilen bu duygu, sahâbenin tamamına yakınının ortak hissidir.

Sahâbenin yaşadığı sorunlardan bir diğeri de dinle ilgili olsun ya da olmasın karşılaştıkları problemlerle ilgili kesin çözüm merci olarak değerlendirdikleri kişiyi kaybetmenin zorluğudur. Günlük hayatta karşılaştıkları her problemi Hız. Peygamber'e danışabilen ve kesin çözümü temin ederek geri dönen sahâbe, bu büyük imkândan mahrum kalmanın şaşkınlığını kolay atlatamadığını mersiyelerde hissettirmiştir. Bu bağlanmada Hız. Peygamber'in şahsî vasıflarının yanı sıra vahye muhatap oluşunun da tesiri vardır. Mersiyelerde Hız. Peygamber'den ayrılmanın acısını katlayan bir durum olarak, Allah'tan gelen vahyi kaybetmek, Cebrâil'in ve diğer meleklerin gelişinden mahrum kalmak gibi ifadelerle bu sıkıntı anlatılır.

Câhiliye döneminde rakip kabileler hâlindeyken İslâm ile birlikte ümmet hâline gelen Arap toplumunun siyasî liderini kaybetmiş olması da sahâbe açısından önemli bir problem olarak görülmüştür. Mersiyelerde “*Artık kim yönetecek bizi, kime danışacağız işlerimizi?*” gibi ifadelerle sıklıkla belirtilen bu durum aynı zamanda ortaya çıkması muhtemel bir siyasî boşluk nedeniyle hissedilen tedirginliği de göstermektedir. Doğrudan hilâfet konusuna değinen mersiyeler az ise de genel itibarıyla Hz. Peygamber’in vefatından sonra Müslümanların sıkıntılarla karşılaşacağı fikri mersiyelerde yaygındır. Sahâbenin içinde bulunduğu durumu mersiyeler çevresinde özetlemek gerekirse, câhiliye döneminde karanlıklar içinde olan toplum, kendisini aydınlatan Rehber ile doğru yolu bulmuş, ancak onun vefatıyla şimdi yine karanlıklar içinde kalmıştır.

Araştırmamızın sonuçları içerisindeki ikinci husus, İslâm dininin câhiliye kültür ve şiirine etkileri ile ilgilidir. Mahiyeti nedeniyle mersiye, bu etkilerin en çok gözlemlenebileceği tür olarak değerlendirilebilir. Gelişiyile birlikte İslâm dininin şiire yaptığı müdahale açısından sahâbe mersiyelerini incelediğimizde oluşan genel kanaat; İslâm dininin şaire ve şiire oldukça geniş bir alan bırakarak, kesin ama cüz’i miktarda sınırlamalarla, geçmişten gelen kültürün izlerini muhafaza eden ve ahiret inancı gibi hayatın her alanına sirayet etmeye başlayan temel unsurlarının edebiyata da yansımaları sağlayan bir anlayışı ortaya çıkarmış olmasıdır. Hayatı ve ölümü anlamlandırma konusunda sahâbede doğal süreç içerisinde yaşanan değişikliklerle beraber, cenaze ritüellerine farklı bir bakış açısı getiren İslâm dini, sahâbenin kaleme aldığı mersiyelerde görüldüğü şekliyle mersiyenin içeriğini de etkilemiştir. Câhiliye dönemi mersiyelerinde sıklıkla görülen kadere isyan, kızgınlık, kin ve nefret içerikli ifadeler yerini üzüntü, başa gelen musibetten dolayı dertlenme, Allah’ın takdirine rıza gösterme, ahirette sevdikleriyle birlikte olmayı ümit etme ve Allah’ın affını, Hz. Peygamber’in şefâatini talep etme gibi unsurlara bırakmıştır. Bununla birlikte bazı mersiyelerde geçen Peygamber eşlerinin avuçlarıyla yüzlerini tokatlamaları, evlerine girmemeleri, ağıtlar söylemeleri yönündeki ifadeler ve bir sahâbînin fal ile Hz. Peygamber’in vefatını tahmin ettiğini mersiyesinde belirtmesi, hâlâ câhiliye dönemi kültürel özelliklerinin varlığını sürdürdüğünü göstermesi yönünden önemlidir.

Araştırmamızın sonuçları arasındaki son husus ise mersiye türü ile ilgilidir. İslâmiyet öncesi dönemde yuğ adı verilen cenaze törenlerinde okunan ve ölen kişinin güzel hasletlerinin anlatıldığı sagular, İslâmiyet sonrasında Arap kültürünün etkisi altına giren edebiyat alanında mersiye başlığını alır. Ancak bu türün, dinî kaygılar gereği edebiyat sahasında ön plâna çıkarılmadığı şeklinde genel bir kanı vardır. Bu nedenle şairlerimizin eserlerinde diğer edebî türler yanında mersiyeler yeterince yer bulamamıştır dense sezâdır. Bu anlayışın temelinde dinî referansların bulunması nedeniyle bu çalışma sayesinde bizzat Hz. Peygamber devrinde yaşamış sahâbenin uygulamasının örneğiyle mersiye türünün aslında böyle bir engellemeye tâbi tutulmadığını ortaya koymuş oluyoruz.

Araştırmamız esnasında görüşme yaptığımız edebiyat ve ilahiyat alanı uzmanlarından bir kısmının konu Hz. Peygamber olunca hâlâ mersiye kavramını kulak tırmalayıcı bulmaları ve yerine vefat eden kişi için yazılmış methiye şeklinde zorlama tanımlar yaparak, mersiyenin yasak olduğunu belirten dinî referanslarla uyum çabalarına girişmeleri, bu konudaki ihtilâfın devam ettiğini göstermektedir. Ancak netice itibarıyla Hz. Peygamber’le yaşamış ve İslâm toplumuna örnek oluşları yadsınamayan bir gerçeklik olarak kabul edilen sahâbe nesli, mersiye konusunda bu tür bir kaygı taşımadan İslâm’ın kurallarına uygun bir anlayışla bu edebî türü devam ettirerek bu konuda da örnek olmuştur.

Türk-İslâm edebiyatında, gerek mersiye başlığıyla gerekse vefat-ı Nebi başlığıyla kaleme alınan ve Hz. Peygamber’in vefatı çerçevesinde ona yönelik muhabbet ve hürmetin serd edildiği eserlerde, hem biçim ve şekil açısından, hem de tarihî veri kaynağı olma yönüyle sahâbe mersiyelerinin etkisinden söz edebiliriz.

MERSİYE TERİMLERİ LÜGATÇESİ

- ۱ -

- اِرْتَاعٌ - يَرْتَعُ - اِرْتِئَاعٌ : Korkmak, ürkmek.
- اِحْتِفَالٌ - يَحْتَفِلُ - اِحْتِفَالٌ : Sel sebebiyle nehrin yatağından taşması.
- أَرْقٌ - يَأْرُقُ - أَرْقًا : Uykusuzluk çekmek.
- اِسْحَقْفَرٌ - يَسْحَقِفِرُ - اِسْحَقْفَارًا : Çok ve bol olmak.
- أَسَى - يُؤْسِي - اِسَاءٌ : Üzülme.
- اِنْسَكَبَ - يَنْسَكِبُ - اِنْسِكَابًا : Dökülmek, saçılmak. Gözyaşlarının dökülmesi için kullanılır.
- اِنْصَدَعَ - يَنْصَدِعُ - اِنْصِدَاعًا : Parçalanmak. Gönül acısını tarif etmek için kullanılır.
- اِنْهَمَرَ - يَنْهَمِرُ - اِنْهَمَارًا : Yağmurun bardaktan boşanırcasına yağması ya da gözyaşının boşanması.
- أَوْرَثَ - يُورِثُ - اِيرَاثًا : Miras bırakmak, genelde mersiyelerde manevî değerler için kullanılır.

- ب -

- بَرِيَّةٌ : Mahlûkât
- بَكَى - يَبْكِي - بَكَاءٌ : Ağlamak.

- ت -

- تَرَكَ - يَتْرُكُ - تَرْكًا : Terk etmek, genelde mersiyelerde bırakıp gitmek anlamında kullanılır.

- ث -

ثَوَى - يَتَوَى - ثَوَاءً : Toprağın altına yerleşmek. Gömülmek.

- ج -

جَادَ - يَجُودُ - جُودًا : Cömert olmak. Mersiyelerde gözlere hitapla ağlamakta, ölen için gözyaşı akıtmada cömert davranmaları talep edilir.

جَدَّتْ - أَجْدَاتٌ : Kabir.

جَدَعَ - يَجْدَعُ - جَدَعًا : Burun ya da kulağın kesilip koparılması. Mecazen zor bir duruma düşmek, hakir olmak anlamındadır.

جَزَعٌ - يَجْزَعُ - جَزَعٌ : Tahammül edilemeyecek büyüklükte acı çekmek.

جَفَنٌ - جُفُونٌ : Göz kapağı.

- ح -

حَزَاءٌ : Üzüntülü, perişan vaziyette ağlayan kadın.

حُوقُ الْبُكَاءِ : Vefat eden kişi için ağlamanın gerekli olduğunu bildiren bir terkiptir.

- خ -

خَطْبٌ - خُطُوبٌ : Talihsizlik, terslik.

خَيْرٌ مَنْ وَطِئَ الشَّرَى : Toprağa basanların en hayırlısı.

الْخَيْمُ : Huy, karakter, kişilik.

- د -

دَمْعُ الْعَيْنِ - دُمُوعٌ : Gözyaşı.

- ر -

رُزِءٌ - يُرْزَأُ - رُزْءٌ : Kayba uğramak, hüzünlenmek, felâkete uğramak.

- ز -

رَجْرَأَ - يُرْجَأُ - رَجْرَأٌ : Fala bakmak.

- س -

سَمَّ - يَسْمُمُ - سَمًّا : Bıkmak, usanmak. Gözlerden bıkmadan ağlamaya devam etmeleri istenirken kullanılır.

سُرْجٌ - يُسْرَجُ : Kandil. Hz. Peygamber'in insanları aydınlatması hususunda benzetme aracı olarak kullanılır.

سَالٌ دَمْعِ الْعَيْنِ - يَسِيلُ سَيْلًا : Gözyaşlarının sel olup akması.

سَحٌّ - يَسْحُ - سَحًّا : Akıp gitmek, yağmurun şiddetli yağması, mersiyelerde gözyaşlarının sel olup akmasını anlatmak için kullanılır.

سَكَبَ - يَسْكُبُ - سَكْبًا : Dökmek, saçmak, mersiyelerde çokça gözyaşı dökmek anlamında kullanılır.

سَهَدَ - يَسْهَدُ - سَهْدًا : Uykusuz kalmak.

- ش -

شَجِيَ - يَشْجِي - شَجًّا : Üzülme, tasalanma.

شَمِتَ - يَشْمَتُ - شِمَاتَةً : Alay etmek, hakir görmek. Hz. Peygamber'in vefatından sonra diğer din mensuplarının tavrını anlatırken kullanılır.

شَيْبٌ - يُشَيِّبُ - تَشْيِيبًا : Saçların ağarması. (Mersiyelerde vefat edene duyulan üzüntünün etkisiyle)

- ص -

صَحْرٌ - صُخْرٌ : Kaya, taş. Çoğul sığasıyla kullanılır. Ölen kişi yerine ölüp üzerine büyük kayalar konulmasını isteyen mersiye şairleri bu kelimeye yer verirler.

- ض -

الضَّرِيبَةُ : Kişilik, karakter, mizaç.

ضَرَائِحٌ - ضَرِيحٌ : Mezar, kabir.

ضَرَامٌ : Yangın, tutuşma.

ضِيَاءٌ : Işık. Hz. Peygamber'in insanları aydınlatması hususunda benzetme aracı olarak kullanılır.

- ط -

طَالَ الْحَيَاةُ - يَطُولُ - طُولاً : Hayatın uzun olması. Genelde ölen kişiden sonra hissedilen en büyük korku olarak kalan hayatın uzun olması zikredilir.

طَيِّبُ الْعُودِ : Karakter güzelliği.

- ع -

عَدَلَ - يَعْدُلُ - عَدْلًا : Kınamak.

عَزَاءٌ : Teselli ve taziye.

عَيْنٌ - عَيْونٌ : Göz. Mersiyelerde çokça ağlaması hususu emredilirken göze nida edilir.

- غ -

عَزِيرَةٌ : Bol ve çok olan.

عَيَّبَ - يُعَيِّبُ - تَعْيِيبًا : Defnetmek.

- ف -

فَاضَ - يَفِيضُ - فَيْضًا : Taşmak. Gözyaşlarının taşması.

فَجَعُ - يَفْجَعُ - فَجَعٌ : Mahvolmak, perişan olmak.

فَدَى - يَفْدِي - فِدَى : Feda etmek. Hz. Peygamber'in hayatta kalması için hayatı dâhil her şeyini feda edebileceğini ifade sahâbenin kullandığı bir kelimedir.

فِرَاقٌ : Ayrılık.

فَقَدَّ - يَفْقِدُ - فَقْدًا : Kaybetmek.

- ق -

قُبِضَ - يَقْبِضُ - قَبْضًا : Ruhunu teslim etmek.

- ك -

كَابَ - يَكْأَبُ - كَأْبًا : Kederli olmak, moralsiz olmak.

- ل -

لَطَمَ - يَلْطِمُ - لَطْمًا : Feryat ve dövünme esnasında ellerini yüzüne vurmak.

- م -

مُلْحَدٌ : Lahitlenmiş.

مَعَادِنٌ - مَعْدِنٌ : Bir şeyin çıktığı yer, mersiyelerde soy ve neseb.

مَهْلَكٌ : Ölüm.

- ن -

نَاحَ - يَنْوُحُ - نَوْحًا : Feryat etmek.

الْتَّاعِي أَوْ التَّعِي : Ölüm haberini evleri gezerek ya da yüksek sesle ilân ederek duyuran kişi.

نَامَ - يَنَامُ - نَوْمًا : Uyumak. Genelde ayrılık acısı çeken gözlerin uyku tutmasını anlatmak için olumsuz şekliyle kullanılır.

نَدَبَ - يَنْدُبُ - نَدْبًا : Yas tutmak. Ölen kişinin güzel hasletlerini saymak.

- و -

وَحْشَةً : Yalnızlık.

وَدَّعَ - يُوَدِّعُ - تَوَدِّيعًا : Ayrı düşmek, ayrılmak. Sahâbe, Hz. Peygamber'in vefatıyla vahiyden ayrı kaldıklarını beyan etmek için bu fiili kullanmıştır.

وَهَنَ الْعَظْمُ - يَهِنُ - وَهْنًا : Kemiklerin zayıf düşmesi. Mecazen bitkin, hâlsiz kalmak.

- ه -

هَدَّ - يَهْدُ - هَدًّا : Harap etmek, yıkmak. Genelde meçhul sîgayla mersiye şairi tarafından kendisinin ölüm tarafından harap edildiğini belirtmek için kullanılır.

هَمٌّ - هُمُومٌ : Endişe, keder, tasa.

KAYNAKÇA

- **Afif**, Abdurrahman, *Mu‘cemü’ş-Şuarâ mine’l-Asri’l-Câhiliyyi hattâ Nihâyeti’l-Asri’l-Emeviyyi*, Dâru’l-Menâhil, Beyrut 1996.
- **Ahmed b. Hanbel**, *Müsned*, Müessesetü’r-Risâle, 2001, I-L.
- **Ak**, Murat, *Klasik Türk Şiirinde Aşere-i Mübeşşere*, Aybil Yay., Konya 2011.
- **Akkuş**, Mehmet, “Arap ve Türk Edebiyatında Edebiyatın Müşterekleri”, *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Sütun Yay., İzmir 2012, s. 271-280.
- **el-Ânî**, Sami Mekki (thk.), *Dîvânü Ka‘b b. Mâlik*, Mektebetü’n-Nahda, Bağdat 1966.
- **Apak**, Âdem, “İslâm Medeniyetinde Hz. Muhammed’in Yeri”, *Türk-İslâm Tarihinde ve Batı’da Hz. Muhammed Algısı*, Bilecik 2011, s. 9-13.
- **el-Askalânî**, İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabi, Beyrut 1909, I-IX.
- _____, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Dâru’s-Sadr, Beyrut 1968, I-XII.
- **Başaran**, Selman, “Ervâ bint-i Abdülmuttalib”, *DİA*, İstanbul 1995, XI, 317.
- **el-Belâzurî**, Ahmed Yahya, *Ensâbü’l-Eşrâf*, Daru’l-Meârif, Kahire 1959, I-XIII.
- **el-Buhârî**, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah, *el-Câmiu’s-Sahihu’l-Muhtasar*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987, I-VI.
- **el-Cevherî**, Ebû Nasr, *es-Sıhah Tâcu’l-Lüğâ*, Dâru’l-Kütübi’l-Arabi, Kâhire t.y., I-VI.
- **el-Cubûrî**, Kamil Süleyman, *Mu‘cemü’ş-Şuarâ mine’l-Asri’l-Câhiliyyi Hatte’s-Sene 2002*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2003, I-VI.
- **Çakan**, İsmail Lütfî, “Abdullah b. Üneys el-Cühenî”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 140-141.
- **Çavuş**, Zeliha, “Türk Edebiyatında Mersiyeler”, *AÜTAED*, Erzurum 2008, sy. 38, s. 131-138.
- **Çavuşoğlu**, Ali, “İslâmî Türk Edebiyatının İlk Ürünlerinde Hulefâ-yı Râşidîn”, *İstem*, Konya 2005, sy. 6, s. 237-244.

- **Çiftçi**, Faruk, “Hassân b. Sâbit’in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiyeler”, *KSÜİF Dergisi*, Kahramanmaraş 2004, sy. 4, s. 79-95.
- **Çubukçu**, Asri, “Atike bint-i Zeyd”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 73-74.
- **Dernîka**, Muhammed Ahmed, *Mu’cemü Âlâmi Şuarâi’l-Medhi’n-Nebevî*, Dâru Mektebeti’l-Hilâl, Beyrut 2003.
- **ed-Dimeşkî**, İbn Nâsiruddin, *Câmiu’l-Âsâr fî Mevlidi’n-Nebiyi’l-Muhtâr*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2010, I-VII.
- _____, *Sübülü’l-Hüdâ ve’r-Reşâd*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1993, I-XII.
- _____, *Peygamber Külliyyâtı* (trc. Yusuf Özbek vd.), Ocak Yay., İstanbul 2006, c. I-XII.
- **Durmuş**, İsmail, “Şiir”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 144-154.
- **Elmalı**, Hüseyin, “Hassân b. Sâbit”, *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 399-402.
- **Emre**, Mehmed, *Hanım Sahabeler*, Çelik Yayınevi, İstanbul t.y.
- **Er**, Rahmi, “Ebû Züeyb el-Hüzelî”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 272.
- **Erul**, Bünyamin, “Ümmü Eymen”, *DİA*, İstanbul 2012, XXXXII, 317.
- _____, “Veda Haccı”, *DİA*, İstanbul 2012, XXXXII, 590-591.
- **el-Ezherî**, Ebu Mansur Muhammed, *Tehzîbü’l-Lüğa*, Müessesetü’l-Mısriyyeti’l-Amme, Kâhire 1964, c. I-XV.
- **Fayda**, Mustafa, “Âtike bint-i Abdülmuttalib”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 73.
- _____, Hulefâ-yı Râşidin”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 324-338.
- _____, “Muhammed”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 408-423.
- **Ferhât**, Yusuf (şrh.), *Dîvânü Ali b. Ebî Tâlib*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabi, Beyrut 2005.
- **Güngör**, Şeyma, “Maktel-i Hüseyin”, *DİA*, İstanbul 2003, XXVII, 456-457.
- **Güzel**, Ahmet, *Mim Ha Mim Dal*, Kitap Dünyası Yay., Konya 2012.

- **el-Hayâlî**, Leyla Muhammed Nazım, *Mu‘cemü Dîvânı Eş‘ârî’n-Nisâ fî Sadri’l-İslâm*, Mektebetü Lübnân, Beyrut 1999.
- **Hazer**, Dursun, “Hassân b. Sâbit’in Hz. Peygamber için Nazmettiği Mersiyeler üzerine”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, Çorum 2007, s. 185-199.
- **İbn Asâkir**, *Tarihu Dimeşk*, Daru’l-Fikr, Dimeşk 1995, I-LXXX.
- _____, *İthâfü’z-Zâir ve İtrâfü’l-Mukîm li’s-Sâir fî Ziyâreti’n-Nebi*, Dâru’l-Erkâm, Beyrut 1996.
- **İbn Asâmî**, Abdülmelik, *Semtu’n-Nücümü’l-Avâlî*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1998, I-IV.
- **İbn Cerîr et-Taberî**, *Târihu’l-Ümem ve’l-Mülûk*, Dâru’l-Meârif, Kâhire 1967, I-XI.
- **İbn Hişâm**, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, Kâhire 1955, I-II.
- **İbn Kesîr**, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, Dâru’l-Hicr, Gîze 1997, I-XXI.
- **İbn Kuteybe**, *Kitâbü’l-İmâme ve’s-Siyâse*, Dâru’l-Marife, Beyrut 1967, I-II.
- **İbn Mâce**, *Sünen-i İbn Mâce*, Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, I-II.
- **İbn Manzur**, *Lisânü’l-Arab*, Dâru’s-Sâdır, Beyrut t.y., I-XVIII.
- **İbn Mende**, *Marifetü’s-Sahâbe*, Matbûātu Câmiâti’l-İmârât, Aynü’l-İmarât 2005.
- **İbn Sa‘d**, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebir*, Mektebetü’l-Hancî, Kâhire 2001, I-XI.
- _____, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebir* (trc. Adnan Demircan vd.), Siyer Yay., İstanbul 2014, I-XI.
- **İbnü’l-Esîr**, *el-Kâmil fi’t-Târih*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1987, I-XI.
- _____, *Üsdü’l-Ğâbe fî Ma’rifeti’s-Sahâbe*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut t.y., I-VIII.
- **el-İsbehânî**, İbn Dâvud, *ez-Zehra*, Mektebetü’l-Menâr, Beyrut 1985, I-II.
- **İsen**, Mustafa, *Acıyı Bal Eylemek – Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yay., Ankara 1994.

- _____, *Latîfî Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- _____, “Mersiye”, *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 218-219.
- **Kandehlevî**, Yusuf, *Hayâtü's-Sahâbe* (trc. Yaşar Erol vd.), Cümle Yay., İstanbul t.y., I-V.
- **Kandemir**, M. Yaşar, “Ebû Süfyan el-Haşimi”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 232.
- _____, “Ka‘b b. Mâlik”, *DİA*, İstanbul 2001, XXI, 4-6.
- **Karadağ**, Mehmet, *Hassân b. Sâbit'in Hayatı ve Şairliği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi – Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Aslan), Şanlıurfa 2013.
- **Konrapa**, Zekai, *Peygamberimiz*, Kitabevi Yay., İstanbul 2005.
- **Kûtî**, Ahmed, “Merâsi's-Şuarâ li-Rasûlillâh”, *Mecelletü'l-Mecmai'l-Lügati'l-Arabiyye bi Dimeşk*, Dimeşk 1988, c. 63, sy. 2, s. 215-236.
- **Makrîzî**, *İmtâu'l-Esmâ bimâ li'n-Nebiyi sallallahu aleyhi ve sellem mine'l-Ahvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metâ'*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999, I-XV.
- **Mesud**, Cübran, *er-Râid*, Dâru'l-İlmi'l-Melâyin, Beyrut 1967.
- **Mustafa**, İbrahim vd. (Haz.), *el-Mu‘cemü'l-Vasît*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- **Mühennâ**, Abdülemir Ali (şrh.), *Dîvânü Hassân b. Sâbit*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- **Müslim b. Haccâc**, *el-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut t.y., I-V.
- **en-Nesâî**, Ebû Abdurrahman, *es-Sünenü's-Suğra*, Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, Halep 1986, I-VIII.
- **es-Sicistâni**, Ebû Dâvud Süleyman, *Sünen-i Ebi Dâvud*, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009, I-VII.
- **es-Suyûtî**, Celâleddin, *el-Muhâdarât ve'l-Muhâverât*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 2003.

- **es-Süheyfî**, Ebu'l-Kasım, *er-Ravzu'l-Ünüf fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut 2000, I-VII.
- **Eş-Şeybânî**, Ebû Amr, *Kitâbü'l-Cim: Mu'cemün Türâsiyyün*, Mektebetü Lübnân, Beyrut 2003.
- **Şulul**, Kasım, *Hız. Peygamber Devri Kronolojisi*, İnsan Yay., İstanbul 2013.
- **et-Tirmîzî**, Ebû İsa, *Sünen-i Tirmîzî*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1998, I-VI.
- **Top**, Yılmaz, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebi'si 6-7. Cilt (Yayımlanmamış Doktora Tezi – Danışman: Prof. Dr. Sebahat Deniz)*, İstanbul 2011.
- **Toprak**, M. Faruk, “Mersiye”, *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 215-217.
- **Uğur**, Mücteba, “Amr b. Sâlim”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 91.
- **Uludağ**, Süleyman, “Ağıt”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 470-472.
- **Uraler**, Aynur, “Safîyye b. Abdülmuttalib”, *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 474-475.
- **el-Vâkidî**, Ebû Abdullah, *Kitâbü'r-Ridde*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1990.
- **Yanık**, Nevzat (Haz.), *Ali b. Ebî Tâlib Dîvâmı*, Hikmetevi Yay., İstanbul 2014.
- **Yemut**, Beşir, *Şâirâtü'l-Arab fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*, el-Mektebetü'l-Ehliyye, Beyrut 1934.
- **Yılmaz**, Ahmet, “Türk Edebiyatında ‘Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife’yi Tadât Etme Geleneği ve Müstakimzâde'nin Mir'âtü's-Safâ İsimli Risâlesi”, *İstem*, Konya 2004, sy. 4, s. 161-174.
- **ez-Zehabî**, Şemseddin, *Siyeru Âlâmi'n-Nübelâ*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985, I-XXV.
- _____, *Târihu'l-İslâm*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1989, I-LIII.
- **Zirikli**, Hayreddin, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut 2002, I-VIII.



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Öz Geçmiş

Abdullah Muaz GÜVEN, 25.01.1986 tarihinde Denizli’de dünyaya geldi. Denizli’de başladığı ilkokulu 1997 yılında Kahramanmaraş’ta tamamladı. 2000 yılında Konya Selçuklu Karaali Kur’an Kursu’nda hafızlığını ikmal ettikten sonra 2001 yılında Konya Meram Özel Gençlik İlköğretim Okulu’ndan; 2005 yılında Konya Selçuklu Mahmud Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi’nden mezun oldu. Aynı yıl kazandığı Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünü 2009 yılında tamamladı. Üniversite öğrenciliği esnasında 3 yıl boyunca İlahiyat Fakülte Kütüphanesi’nde yarı zamanlı olarak çalıştı.

2009 yılında Konya Seydişehir Ketenli İlköğretim Okulu’na Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak atandı. 2013 yılından 2015 yılı Aralık ayına kadar aynı ilçede Alüminyum İlkokulu’nda çalıştı. 2016 yılında Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk-İslam Edebiyatı ve İslam Sanatları Anabilim Dalı Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı’nda araştırma görevlisi olarak göreve başladı.

Halen bu görevi sürdüren Abdullah Muaz GÜVEN, evli ve iki çocuk babasıdır.